Samkönad tvåsamhet
Vardagsliv och heteronormativa praktiker

Anna Norberg

Sociologiska institutionen
901 87 Umeå
Umeå 2009

Detta verk skyddas enligt lagen om upphovsrätt (URL 1960: 729)
ISBN: 978-91-7264-801-2
ISSN: 1104-2508
Tryck: Print & Media, Umeå universitet, Umeå 2009

- Vi kommer väl att sitta och pussas mer på balkongen. Så att de förstår att vi inte bara är kompisar

Norberg, Anna. Same Sex Couples: Everyday Life and Heteronormative Practices. Doctoral Dissertation in Sociology at the Faculty of Social Sciences, Umeå University, 2009.

Abstract

This study explores how same sex couples in Sweden, a country with strong gender equality policies and discourses understand their lives and relationships. Central to the study is the analysis of the tensions between a public discourse favoring openness for lesbians, gays, and bisexuals and a lack of acknowledgment of non-heterosexual family practices; as well as the tensions between gender equality policies and discourses and the specific construction of same sex couples. The study is grounded in a feminist and queer perspective and inspired by narrative analysis. Furthermore, it uses an intersectional perspective in which different axes of power are seen as mutually constituted. Interviews were conducted with same sex couples, both individually and together, in which the following topics were addressed: intimacy, division of household labor, domestic decision-making, conflict resolution, and the social context in which the couples live. One part of the study analyzes the economic foundations upon which the couples live and how income and possessions are organized within their relationship. This study shows that income and status are key questions for studying equality within same sex couples. The analysis is concerned with the tensions generated by the partners' class position as well as the negotiations which occur between the couple. It becomes apparent that the equality as an ideal is difficult to attain in practice. Even same sex partners are forced to relate to household labor as gendered practices. The interviewees describe their couple relationship and everyday life within heteronormative discourses. Through their stories, the interviewed couples give a view of the way in which everyday experiences of heteronormative confrontations affect the construction of their relationship. This study also indicates that same sex couples are neither more equal nor less conflict laden than heterosexual couples, even if they position themselves in relation to heterosexual couples as anti-role models. When the interviewees position themselves in relation to heterosexual couples they simultaneously embody the ideal of the gender equality discourse and the norms of being an ideal couple.

Keywords: same sex relationships, heteronormativity, gender studies, lesbian and gay studies, non-heterosexual relations, family, intimacy, gender equality discourse, household labour, class, everyday discrimination.

Innehåll

Tack! **7**
1. Inledning **8**
1.1 Syfte och frågeställningar 9
2. Tidigare forskning **12**
2.1 Familjeforskning med fokus på samkönade parrelationer 12
2.2 Makt och (o)jämställdhet i samkönade parförhållanden 14
2.3 Är den samkönade parrelationen så jämställd som den ofta framställs? 15
2.4 Familjeforskning med fokus på heterosexuella parrelationer 17
2.5 Bi- och homoforskning i Sverige 19
2.6 Avslutande kommentarer 22
3. Teoretiska begrepp **23**
3.1 Varför vardagslivet? 23
3.2 Intersektionalitet - feministiska perspektiv på (o)jämlikheter 24
3.3 Heteronormativitet 26
3.4 Tvåsamhet som norm 29
3.5 Samkönade par och heteronormativitet 30
3.6 Jämställdhetsdiskursen 33
3.7 Avslutande sammanfattning 35
4. Metodologi **36**
4.1 Forskningsintervjun 36
4.2 Informanterna 37
4.3 Reflektion över urvalet 39
4.4 Intervjuerna 39
4.5 Intervjuguide 41
4.6 Analys av intervjuerna 43
4.7 Etiska ställningstaganden 45
4.8 Reflexivitet i forskningsprocessen 46
4.9 Presentation av de intervjuade 48
5. Att bli ett par **50**
5.1 Ungas sexualitet och identitet 51
5.2 Platsens betydelse 54
5.3 Konstruktionen av tvåsamhet: kärlek och vänskap 61
5.4 Heterosexuella par som anti-förebilder 69
5.5 När likheter med heterosexuella parrelationer betonas 77
5.6 ”Homosamhället” 79
5.7 Avslutande reflektioner 85
6. Heteronormativt bemötande i öppenhetens diskurs **87**
6.1 Definition av begreppen öppenhetens diskurs samt heteronormativt bemötande 87
6.2 Öppenhet och strävan efter erkännande från föräldrarna 92
6.2.1 Respekt och tacksamhet *93*

6.2.2 Den problematiska tystnaden *95*
6.3 Öppenhet och erkännande inför och från vännerna 107
6.3.1 Den heterosexuella vänkretsen *109*
6.4 Det individuella ansvaret 115
6.5 Rädslan för ett heteronormativt bemötande 119
6.6 Att hantera stereotypa föreställningar om den samkönade parrelationen 128
6.7 Avslutande reflektioner 132
6.7.1 Tystnad och osynliggörande *132*
6.7.2 Motståndsstrategier och anpassning *135*
7. Ekonomin **137**
7.1 Ekonomi, lön och ägande 138
7.2 Ekonomiska transfereringar mellan generationer 140
7.3 Gemensam och/eller individuell ekonomi 142
7.4 Förhandlingar kring ekonomiska tillgångar 149
7.5 Avslutning 154
8. Hushållsarbetet **157**
8.1 En jämn arbetsfördelning som ideal och praktik 158
8.1.1 Att uttrycka ett gemensamt ointresse för arbetet *164*
8.1.2 Att visa omtanke genom hemarbete *166*
8.1.3 Olika typer av arbete i hemmet *168*
8.1.4 Heteropar som anti-förebilder *171*
8.2 När arbetsfördelningen upplevs som ojämn 173
8.2.1 Det könade hemarbetet *175*
8.2.2 Ojämn arbetsfördelning och känslor av skuld *184*
8.2.3 När samarbete leder till konflikt *186*
8.3 Avslutande kommentarer 188
8.3.1 När jämställdhet beskrivs inom ramen för hushållsarbete *188*
8.3.2 När arbetsfördelningen beskrivs som ojämn *190*
9. Avslutande reflektioner **192**
9.1 Att förhålla sig till jämställdhetsdiskursen 192
9.2 Det könade hemarbetet 197
9.3 Att värna sin parrelation i ett heteronormativt samhälle 199
10. Summary **202**
Referenser **206**

Tack!

Till er som ställde upp som deltagare i detta intervjuprojekt. Era berättelser har gjort att detta ensamarbete har känts mindre ensamt!

Ett varmt tack till mina akademiska hjältar, mina handledare. Min huvudhandledare Diana Mulinari (Lunds Universitet) för att du väglett mig i detta arbete, trots det geografiska avståndet! Min biträdande handeldare Lasse Dahlgren, för att du peppat, och för språkkommentarerna.

Tack Kerstin Sandell (Lunds universitet) för att du delade huvudhandledarskapet med Diana under en tid. Tack Charlott Nyman och Björn Halleröd samt de andra deltagarna i projektet "Att kombinera arbete och familj".

Tack för det ekonomiska stödet från Torsten Amundsons fond som förvaltas av Kungliga vetenskapsakademin. Tack för stipendiet från Kempefonden i Umeå.

Tack till samhällsvetenskapliga fakulteten och sociologiska institutionen vid Umeå universitet. Ett särkilt till er som läst och kommenterat mina texter. Bland andra: Åsa Gustavson, Lasse Reinikainen, Jenny Samuelsson, Ann Grönlund, Elin Kvist, Britt-Inger Keisu, Ulrika Schmauch, Ingrid Schild, Hanna Bertilsdotter-Rosqvist, Olle Persson och Anna-Britt Coe (särskilt tack för översättning och allt annat!) Nora Räthzel, din medverkan har varit ovärderlig! Jag vill också rikta ett särskilt tack till institutionens administrativa personal.

Tack Malena Gustavson för inspirerande kommentarer under slutseminariet.

Jag vill också tacka de studenter på sociologiprogrammet och psykologi-programmet med vilka jag vid upprepade tillfällen har diskuterat min studie och som kommit med värdefulla kommentarer, men kanske viktigast av allt, visat intresse för studien.

Tack till mina närmaste vänner! En stor kram till er alla, särskilt till dig Elin! Tack Elisa, Anna och Robert för lek och annat kul under mina vistelser i Lund. Ett stort tack till mamma Ulla! För korrekturläsning och för ekonomiskt och socialt stöd under min studieperiod! Och min sambo Erik! För bland annat uppmuntrande morgonstunder, och för översättningen. Nu är det dags att packa upp flyttlådorna och börja leva vardagsliv.

Umeå, 4 maj 2009

1. Inledning

Det är lördag förmiddag i en förort till en svensk stad. Här bor Sandro och hans partner Ben sedan några år tillbaka. Det är andra gången som jag träffar Sandro, och jag frågar om det är någonting han har funderat på sedan vi träffades första gången. Då träffade jag Sandro tillsammans med Ben. De är ett par i 25–30-årsåldern.

> Sandro: Jag har mest funderat på och varit nyfiken på om vi passar in i mallen för hur ett bögpar är. Om de du har träffat innan har varit ungefär som vi. Eller om de har haft det helt annorlunda och så där. Man blir väldigt nyfiken på sådana saker. Det är mest det som jag har funderat över. Hur det uppfattas på något sätt… // Hur vårat förhållande uppfattas i förhållande till andra bögpar. För det är så många som blir förvånade över att man har varit tillsammans så länge. Både heterosexuella och speciellt homosexuella tycker att så här, wow, och så nästan tar de för givet att man har ett öppet förhållande. För de förstår inte hur man kan vara tillsammans med någon så länge.

Sandro uttrycker ett intresse för hur deras parförhållande uppfattas i jämförelse med andra bögpars förhållanden och en nyfikenhet inför hur andra bögpar beskriver sina parförhållanden. Han antyder också hur han förhåller sig till, som han menar, en stereotyp bild av bögrelationer. En bild, som han menar finns både hos andra homosexuella och hos heterosexuella. Sandro och hans partner berättar i den gemensamma intervjun att de inte umgås med homosexuella/bisexuella utan uteslutande med heterosexuella singlar och par. Sandro ger uttryck för upplevelsen av att hos omgivningen mötas av en bild av bögrelationer som inte överensstämmer med hur han ser på sin parrelation. Precis som de övriga bögparen i denna studie tvingas Sandro förhålla sig till vad de upplever som en i samhället ofta förekommande stereotyp bild av kärleksrelationer mellan män. Detsamma gäller för de lesbiska paren. Den bild som de tvingas förhålla sig till ser dock något annorlunda ut, jämfört med den som bögarna beskriver, på grund av den samhälleliga genusordningen.

Sandros berättelse återfinns i en av de intervjuer med bögpar och lesbiska par som ligger till grund för denna studie. Jag kommer att lyfta fram erfarenheter hos individer som lever i samkönade parrelationer, i ett samhälle där det råder en spänning mellan diskurser om sexuellt likaberättigande och heteronormativitet.

Det finns till dags dato kunskapsluckor om icke-heterosexuella par och familjer inom den svenska familjeforskningen. Forskning om detta område

kan bidra till att synliggöra samhälleliga normer om sexualitet, genus och parrelationer i vid bemärkelse. Den kan också bidra till en djupare förståelse för hur den heterosexuella normen är konstruerad och visa hur upplevda ”skillnader” mellan heterosexuella och samkönade parrelationer reproduceras, upprätthålls och utmanas. När samkönade par gör motstånd mot den heterosexuella normen synliggörs också vardagspraktiker, som i ett heteronormativt samhälle ofta uppfattas som underförstådda.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att analysera samkönade pars berättelser om sina liv tillsammans, med tonvikt på hur vardagen beskrivs. Mitt fokus kommer att ligga på hur människor själva förmedlar sina upplevelser av vardagen och organiserar sina liv. Teman i studien är konstruktionen av tvåsamhet, den sociala omgivningens betydelse för parrelationen, den ekonomiska situationen samt fördelningen av hushållsarbetet. Några av de frågeställningar som jag utvecklat i min analys av de intervjuades berättelser är:

Hur samkonstrueras kön, klass och etnicitet i samkönade pars berättelser om sina vardagsliv?

Hur kan vi utifrån de intervjuades berättelser förstå den spänning mellan öppenhet och bristen på erkännande som homo- och bisexuella upplever och förmedlar i ett heteronormativt samhälle? Hur påverkar denna spänning konstruktionen av parrelationen?

Vilka konsekvenser får samkönade pars strävan efter erkännande i ett heteronormativt samhälle för hur paren beskriver sin parrelation?

Vilken betydelse får jämförelser med heterosexuella par när lesbiska par och bögpar beskriver sin parrelation (och konstruerar tvåsamhet)?

Studien fokuserar på den samkönade parrelationen och de sociala villkor som präglar den, samt på vilket sätt de intervjuade paren förhåller sig till, underordnar sig och utmanar heteronormativa föreställningar om kön och föreställningar om tvåsamhet. Min utgångspunkt är att man genom att studera människors berättelser om sina vardagsliv kan synliggöra hur man som homo- och bisexuell hanterar ett heteronormativt bemötande och strävar efter erkännande i sociala relationer såväl som i samhället. Jag kommer att analysera hur ett heteronormativt bemötande får konsekvenser på mellanmänsklig nivå, i ursprungsfamiljen liksom i samspelet med vänner och bekanta. Det är angeläget att lyfta fram de motsägelsefulla och

mångtydiga kontexter och relationer där samkönat parliv formas och levs (Lindholm & Nilsson, 2002).

Denna studie bygger på intervjuer med sju par: tre bögpar och fyra lesbiska par. Paren har inledningsvis intervjuats tillsammans och därefter individuellt. Detta tillvägagångssätt ger en möjlighet att få en inblick i hur paret talar om sig själva tillsammans, som ett par, samtidigt som varje individ också får möjlighet att ge mer personliga bilder. Valet att intervjua både lesbiska och bögpar har sitt ursprung i premissen att den samhälleliga genusordningen påverkar lesbiska och bögpar på olika sätt. Som Margaretha Lindholm och Arne Nilsson skriver har skillnaderna mellan lesbiskt och manligt homosexuellt liv ofta varit betydande (Lindholm & Nilsson, 2002). Jag utgår därmed från att lesbiska och bögar återfinns i olika könade positioner i ett heteronormativt samhälle. Genom att lesbiska par och bögpar talar utifrån sina delvis skilda positioner ges en bredare, men samtidigt fördjupad bild, av vad det innebär att förhålla sig till heterosexuellt könade samhällsnormer. Min analys av parens berättelser kommer till viss del att få formen av en ”dialog” med den svenska sociologiska familje- och parforskningen. Jag hoppas därmed kunna bidra till en kritisk diskussion kring de diskurser som präglar denna.

1.2 Disposition

Den tråd som jag har följt i avhandlingen är följande: I kapitel 2, som närmast följer, redogör jag för några av de centrala spåren inom tidigare forskning på området, med fokus på heterosexuella par/familjer och på forskning på samkönade par och queera familjer.

I kapitel 3 presenteras de teoretiska begrepp som utgör basen för denna studie. Där motiverar och utvecklar jag valet av vardagslivet som utgångspunkt för mitt forskningsintresse som rör den betydelse ett heteronormativitetskritiskt perspektiv har för att förstå samkönade pars erfarenheter. Det heteronormativitetskritiska perspektivet, med de centrala analytiska kategorierna kön och sexualitet, är essentiellt för förståelsen av vad det innebär att leva i en samkönad parrelation. Detta bör inkluderas i ett intersektionellt perspektiv.

I kapitel 4 beskrivs forskningsprocessen, från intervju och intervjuteman till analys och hur jag tolkar och förmedlar parens berättelser. Jag verkar inom den feministiska forskningstraditionen, där reflexivitet ges en framträdande roll, bland annat när det gäller att uppmärksamma relationen mellan

forskare och beforskad samt det sätt på vilket analysen växer fram. Kapitlet avslutas med en kort presentation av de intervjuade paren.

Analysen delas upp på fyra kapitel där jag tolkar olika aspekter av parrelationen och vardagslivet. I kapitel 5 fokuseras de intervjuades väg mot en samkönad parrelation samt hur de intervjuade paren beskriver denna. I kapitel 6 analyserar jag de sociala sammanhangen som paren lever i samt omgivningens betydelse för hur de ser på och beskriver sig själva som par. Kapitlet handlar om socialt stöd och gemenskap, men också om upplevelser av heteronormativt bemötande i vardagslivet. I kapitel 7 analyseras ekonomins betydelse för upplevelser av rättvisa och gemenskap samt för konstruktionen av ojämlikhet i parrelationen. I kapitel 8 fokuseras parens vardagsliv, främst hushållsarbetet. Där analyserar jag hur paren beskriver arbetsfördelningen i hemmet. Jag försöker synliggöra och analysera hur en ojämn fördelning av hemarbetet kan se ut i samkönade parrelationer.

I det avslutande kapitlet, kapitel 9 diskuteras avhandlingens viktigaste bidrag och resultat. Där diskuteras hur de intervjuades berättelser kan tolkas i perspektiv av jämställdhetsdiskursen. Vidare analyseras hur strävan efter erkännande i de heteronormativa sammanhang som paren upplever i sin vardag får betydelse för konstruktionen av tvåsamhet.

2. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för några av de centrala spåren inom tidigare forskning på området familjeforskning, med fokus på såväl heterosexuella par/familjer som fokus på den queera familjen.

Intresset för familjeforskning har ökat under de senaste decennierna (bl.a. Haavind, 1985; Ahrne & Roman, 1997; Holmberg, 1993; Nyman, 2002; Magnusson, 2006). Forskare som studerat heterosexuella parrelationer menar att romantik och heterosexuell kärlek samspelar med jämställdhetsideal på ett komplicerat sätt, som får kärleken att bidra till att upprätthålla könsbaserade asymmetrier och maktobalanser i parrelationen. Man har visat på processer i heterosexuella parrelationer som kan förklara varför kvinnor och män, trots ideal om jämställdhet, reproducerar underordning i parrelationer, samt hur föreställningar om kärlek bidrar i denna process (Magnusson, 2006).

Forskning om homosexualitet och i viss mån bisexualitet samt heteronormativitet har likaså successivt ökat i omfattning, främst inom humaniora. Trots detta råder det brist på svensk forskning som försöker integrera dessa områden. En anledning till detta kan vara det som den brittiske sociologen Ken Plummer (1998) beskriver som bristande intresse. Plummer menar att forskningen inom fältet marginaliserats, eftersom den betraktas som inriktad på minoriteter. Enligt Plummer handlar det inte om öppen diskriminering, eftersom få sociologer ser sig själva som fördomsfulla, snarare om att man ignorerar aspekter av livet som endast upplevs vara relevanta för homosexuella kvinnor och män. Studier av sociala rörelser och studier av identitet är två exempel på forskningsområden. Inom båda dessa områden har lesbiska studier och gaystudier bidragit med kunskap som är relevant för sociologin och för förståelsen av samhället i stort (Plummer, 1998).

2.1 Familjeforskning med fokus på samkönade par-relationer

Den uppmärksamhet som homosexuella parrelationer fått på senare år beskrivs ofta som en del i en mer allmän omstrukturering av icke-heterosexuella relationsmönster och framväxten av vad som brukar beskrivas som den ”valda familjen”. Dessa familjeformer beskrivs som flexibla (när det gäller kärleksrelationer), men bestående av ett starkt och stöttande nätverk av vänner, älskare och ibland medlemmar från ursprungsfamiljen. Detta skapar ett ramverk för utvecklingen av ömsesidig

omsorg, ansvarstagande och förbindelser (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001). Kath Westons bok *Families we choose* (1991) beskriver de nya sätt på vilka lesbiska par och gaypar gör anspråk på ett historiskt unikt familjeliv och hur man bygger relationer för att upprätthålla symboliska och materiella aspekter av släktskap. Den valda familjen som en kulturell produkt beskrivs som det primära sätt på vilka homosexuella utövar motstånd mot de dominerande institutionerna, vilka ignorerat och exkluderat icke-heterosexuella. Den valda familjen får stå för den livlina som ursprungs-familjen ofta representerar, särskilt för personer med en sexuell identitet som skiljer sig från normen (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001). Nyckelbegrepp som används för att beskriva dessa familjerelationer är ”val” och ”kreativitet”. Många homosexuella uttrycker en uppfattning att rättigheterna är fler än någonsin när det gäller att konstruera relationer som har de kvalitativa attribut, som i vart fall normativt överensstämmer med den traditionella familjen, som till exempel kontinuitet över tid, ömsesidigt stöd, fokus på identitet och på kärleksfulla relationer. Användandet av begreppet familj tyder, enligt Weeks (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001), på en uttalad uppfattning att man vill tillägna sig de värderingar som (kärn)familjen förväntas stå för i samhället. Att använda begreppet familj kan också ses som en utmaning gentemot konventionella definitioner och ett försök till att utvidga dessa. Forskning på området har också visat att en betydande del av icke-heterosexuella, särskilt lesbiska, förhåller sig kritiska till att använda benämningen familj på grund av att begreppet associeras med heterosexuellt förtryck (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001). Den institutionalisering som ett registrerat partnerskap eller äktenskap innebär är heller inte alltid eftersträvansvärd. De skeptiska talar bland annat om samhällskontroll och heteronormativa ideal. Detta kan förstås utifrån den föreställning som ofta finns hos homosexuella att samkönade parrelationer är annorlunda jämfört med olikkönade parrelationer (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001).

Två sammanlänkade förändringar i samtiden har beskrivits som avgörande för icke-heterosexuella parrelationer; de förändringar som den senaste generationen upplevt när det gäller ökade möjligheter att leva öppet som homosexuell och de samhälleliga förändringar som har gett upphov till, vad som av en del brukar beskrivas som, *familjens kris* eller *intimitetens omvandling* (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001). Dessa forskare har i stor utsträckning inspirerats av senmoderna teoretikers antaganden om familjens betydelse i samhället (bl.a. Giddens, 1995).

En modell som tidigare använts frekvent för att beskriva samkönade parrelationer är den så kallade ”vänskapsmodellen”, som innebär att man inom parrelationen är mer lika varandra när det gäller intressen, förmågor

och utbildningsnivå, samt tillåter varandra större autonomi i relationen än i icke samkönade parrelationer. Blumsteins och Schwartz' (1983) studie visar att homosexuella par kombinerar sina behov av vänskap och romantik till sin partner i högre utsträckning än heterosexuella par. Dunne (1997) använder begreppet ”intim vänskap” för att beskriva karaktären hos den ömsesidiga lesbiska relationen. Detta görs i kontrast mot begreppet ”intima främlingar” som Mansfield och Collard (1988) menar hänvisar till de olika roller som en man och en kvinna kan ha i en olikkönad relation. Blasius (1994) använder begreppet ”erotisk vänskap” för att beskriva manliga samkönade relationer, vilka han menar kännetecknas av ömsesidig självständighet, som inte är baserad på att parterna antar komplementära ”roller”. Blasius menar att nyckeln till ett jämställt samkönat parförhållande är ömsesidigt givande och tagande av sexuell njutning.

2.2 Makt och (o)jämställdhet i samkönade par-förhållanden

Den största delen av den forskning som jag tagit del av, som berör makt och jämställdhet i samkönade parrelationer, framställer samkönade par-relationer som mer jämställda än heterosexuella parrelationer. Jag kommer här att redogöra för denna forskning. Under nästa rubrik kommer jag även att presentera de forskare som har valt att problematisera bilden av hur maktrelationer beskrivs i den samkönade parrelationen, ett perspektiv som jag anser ytterst värdefullt för min kommande analys.

Majoriteten av studier om makt och jämställdhet i samkönade relationer visar som nämnts att homosexuella parrelationer är mer jämställda än heterosexuella parrelationer (Weston, 1991; Dunne, 2000; Weeks, m.fl. 2001; Giddings, 2003). I motsats till vad rationella ekonomiska modeller hävdar så visar Dunnes studie också att det är vanligt att den kvinna som tjänar mest i parrelationen minskar sin arbetstid för att kunna ta större del av ansvaret för barnen (2000).

Tidigare forskning om lesbiska relationer visar att graden av emotionellt engagemang är den vanligaste källan till ojämlikhet i förhållandet (Dunne, 1997). I Dunnes studie *Lesbian lifestyles, womens work and the politics of sexuality* (1997) rapporterade endast ett fåtal kvinnor att de hade sådana erfarenheter. Där det ändå förekom förde obalansen i det emotionella engagemanget med sig känslomässig manipulation i varierande grad. Att vara den som älskar mest och att bära på en rädsla att förlora sin partner, kan leda till att man accepterar den andras större makt i relationen (Dunne,

1997). Blumstein och Schwartz (1983) menar att bland lesbiska par anses oftast bådas karriärer vara lika viktiga, vilket kan leda till konflikter.

Enligt tidigare forskning (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001) skapar lesbiska och bögar ofta sina relationer i opposition mot heterosexuella förebilder och speciellt i opposition mot den könade maktobalans, som de anser att dessa parrelationer är formade av. Männen i Weeks mfl (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001) studie talar om samkönade relationer som en möjlighet att överskrida traditionella könsroller, men de refererar inte till strukturella skillnader mellan män och kvinnor. Snarare lägger de fokus på den fälla som de menar att mansrollen innebär, med dess krav på hegemonisk maskulinitet. Samtidigt som kvinnorna i studien beskriver den känslomässiga jämlikheten som viktig, fokuserar männen på hur heterosexualiteten och heterosexuella relationer är styrda av en särskild föreställning om maskulinitet, vilken begränsar mäns sätt att vara när det gäller känslomässiga aspekter av livet. De intervjuade männen menar att homosexualitet och samkönade relationer skapar förutsättningar för hur man kan vara som man, vilket alltså inte måste överensstämma med den hegemoniska maskuliniteten.

2.3 Är den samkönade parrelationen så jämställd som den ofta framställs?

Ett fåtal av de forskare som studerat homosexuella parrelationer förhåller sig kritiska till den bild jag gav ovan av den samkönade parrelationen och som dominerar forskningsfältet. Suzanne Slater, som arbetar med terapi för samkönade par, menar till exempel att det är svårt för homosexuella par att hitta alternativ till den heterosexuella levnadsformen, som de beskriver som ojämställd (Slater, 1999).

Christopher Carringtons studie *No place like home: relationships and family life among lesbians and gay men* (1999) framför kritik mot tidigare forskning för att den endast studerat manliga och kvinnliga homosexuellas *samtal* om jämställdhet i den egna relationen. Han menar att homosexuella själva har en föreställning om att de är jämställda, och att denna föreställning är starkare hos homosexuella par jämfört med hos heterosexuella par. Det leder till att homosexuella par tillsammans kamouflerar den verkliga ojämställdheten, till exempel när det gäller arbetsdelningen i hemmet. Detta för att motverka det hot mot könsidentiteten som det innebär både för de män som tar huvudansvaret för hemarbetet, och som därför riskerar att feminiseras, och för de kvinnor som har makten/möjligheten att välja bort det. De par som lyckats skapa en jämställd relation gör detta

utifrån ett antal unika sociala och ekonomiska förhållanden. Maktresurser som kan påverka relationen är skillnader i ekonomiska resurser, arbetslöshet, sjukdom, utbildning, ålder, etnicitet, möjligheten att finna en annan partner eller olika syn på om relationen ska vara monogam eller inte. Carrington ger också exempel på manliga par som köper alla hushållstjänster för att underlätta vardagen och undvika konflikter i relationen (Carrington, 1999).

Sarah Oerton (1998) kritiserar tidigare forskning om homosexuella par-relationer utifrån ett genusperspektiv. Hon menar att man i tidigare studier utgick från traditionella könsroller och skapade en stereotyp bild av samkönade parrelationer. Senare forskning har sett organiseringen av vardagslivet utifrån ett könsneutralt perspektiv vilket, enligt Oerton, leder till brister i analysen, eftersom man inte tar hänsyn till att även homosexuella agerar utifrån samhälleliga normer om kön. Vardagliga handlingar är ofta könade, även om det vid första anblicken kan vara svårt att se detta, menar Oerton.

Oerton har identifierat tre frågeställningar, som hon anser fruktbara för den fortsatta forskningen inom fältet. Den första handlar om föreställningar om det sätt på vilket ett homosexuellt förhållande konstitueras och vilka konsekvenser detta får för den könade organiseringen av hushållsarbetet. Den andra frågan hon lyfter fram är på vilket sätt homosexuella föräldrar ifrågasätter normen och praktiken för hur föräldrar delar på omvårdnaden av barn. Slutligen vill hon rikta fokus mot hur ett feministiskt medvetande och engagemang påverkar förhandlingarna om och ansvaret för hushållsarbetet i homosexuella parrelationer. Dessa frågeställningar är, enligt Oerton, teoretiskt och empiriskt otillräckligt beforskade (Oerton, 1998).

Jag delar dessa forskares kritiska perspektiv. Bilden av det jämställda samkönade paret bör ifrågasättas och utvecklas. Det är också av vikt att nyansera den dikotomi som ofta uppstår i talet om forskning och heterosexuella par/familjer och queera par/familjer. Detta kommer jag att göra genom att diskutera processer som förekommer både bland heterosexuella och samkönade par, samt genom att problematisera de jämförelser med heteropar som de intervjuade paren själva i denna studie ger uttryck för. Forskning om heterosexuella parrelationer har också bidragit med kunskaper av betydelse för förståelsen av hur till exempel ojämn fördelning när det gäller hemarbetet skapas även i samkönade parrelationer.

2.4 Familjeforskning med fokus på heterosexuella parrelationer

En utgångspunkt för genusvetenskaplig forskning om familj/hushåll är att parförhållanden och nära relationer påverkas av de sociala och politiska förhållanden som råder, och att parrelationen inte kan förstås isolerad från arbetslivet, ekonomin och politiska förhållanden. Denna utgångspunkt leder till att uppdelningen mellan privat och offentligt, mellan mikro- och makronivå ifrågasätts (Roman, 2004). Kring vardagslivets organisering har forskare utvecklat teoretiska begrepp för att analysera hur hushållsarbetet fördelas mellan kvinnor och män, samt på vilket sätt detta kopplas samman med samhälleliga normer om kön, etnicitet och klass. Under feministiska teoretikers påtryckningar och inflytande har kvinnors arbete i hemmet omdefinierats från kulturella till ekonomiska termer. Strävan har varit att synliggöra det ekonomiska värde som kvinnors arbete i hemmet har och den samhälleliga betydelsen av detta arbete (Roman, 2004). Arbetet i hemmet har dock inte bara en ekonomisk utan också en omsorgsmässig betydelse. Det sker också en kommodifiering av arbete där rasialiserade kvinnor migrerar för att ta hand om (”den vita”) medelklassens barn och där äldre kvinnor ofta tar hand om de migrerade kvinnornas barn (Sandell & Mulinari, 2006).

Till de centrala områden och begrepp som forskningen om heterosexuella familjer och parförhållanden har lyft fram och teoretiserat hör makt, (o)jämställdhet och förhandlingar. Den centrala frågan har varit att analysera hur den könade maktordningen mellan män och kvinnor reproduceras i parrelationen/familjen. Skiljaktigheterna i analyserna handlar främst om hur begrepp som makt och jämställdhet har analyserats. I detta avsnitt kommer jag att redogöra för några representativa svenska studier med heteroparet i fokus. Carin Holmberg har i sin avhandling *Det kallas kärlek* (1993) visat hur den samhälleliga könsmaktordningen reproduceras hos unga heterosexuella samboende par utan barn. De par som ligger till grund för Holmbergs studie överensstämmer i stort när det gäller ålder, klass och jämställdhetsideal med de par som ingår i min studie. Holmberg använder en feministisk variant av den symboliska interaktionismen för att beskriva *den process* genom vilken manlig överordning och kvinnlig underordning reproduceras hos par som beskriver sig själva som jämställda. Hon lyfter fram kvinnors identifiering med mäns perspektiv som en social mekanism, som hindrar kvinnor från att se de könsmaktstrukturer som präglar deras vardagsverklighet. Begreppet asymmetriskt rollövertagande är centralt för hennes analys av över- och underordning i nära relationer. Enligt Holmberg medför de samhälleliga

könsmaktstrukturerna att kvinnor tvingas till rollövertaganden i högre grad än män. Hon visar hur män kan styra situationen genom att inte sätta sig in i den andres perspektiv. Holmberg tolkar det asymmetriska rollövertagandet som ett uttryck för mäns överordning (Holmberg, 1993). Utifrån detta tolkar Holmberg kvinnors underordning som frivillig. Kvinnors frivilliga underordning gör att mäns överordning, för dem båda, förblir osynlig.

Asymmetriska rollövertaganden kan synliggöra maktasymmetrier i ett parförhållande, oavsett sexualitet och kön. Holmbergs sätt att analysera maktrelationer i den heterosexuella parrelationen har, ur den aspekten, inspirerat mig i min analys av mina samkönade pars berättelser. Hon visar hur en feministisk socialpsykologi kan relateras till samhälleliga normer om kön och kärlek. Jag anser att det är av vikt att också förstå makt och jämställdhet i samkönade parrelationer i förhållande till de samhälleliga ramarna på samma sätt som Holmberg väljer att förstå den heterosexuella parrelationen.

Det faktum att jämställdhet mellan könen har blivit ett samhälleligt ideal har lett till att kvinnan och mannen i ett heterosexuellt parförhållande, enligt Haavind (1985), tillsammans försöker kamouflera ojämlikheten i vardagen, när sådan förekommer. Orsakerna till ojämlikheten i relationen förklaras ofta av paren själva som beroende på personliga egenskaper, och inte beroende på kön. Detta leder till att både män och kvinnor strävar efter att den kvinnliga underordningen ska framstå som ett fritt val från kvinnans sida. Att valmöjligheterna är personliga för också med sig att även misslyckanden med att skapa jämställda parrelationer ses som personliga och inte som en konsekvens av den samhälleliga könsordningen.

Distinktionen mellan hur heterosexuella par beskriver sig själva som ett jämställt par och det sätt på vilket de organiserar sitt vardagsliv har utvecklats av ett antal forskare. Björnberg och Kollind har i sin studie *Att leva själv tillsammans* (2003) analyserat heterosexuella pars beskrivningar av hur de lever sina vardagsliv. I deras analyser av intervjusamtal med heterosexuella par konstaterar de att det ofta råder en åtskillnad mellan idealet om jämställdhet i parrelationer och hur det ser ut i praktiken mellan män och kvinnor. De lyfter inte, som Holmberg, fram könsmaktperspektivet som centralt för analysen, utan riktar fokus på den betydelse individualitet respektive gemenskap har för upplevelsen av jämlikhet och ojämlikhet i parrelationen. De menar att alla heterosexuella par tvingas förhålla sig till jämställdhetsidealet och att de gör det på olika sätt, till exempel genom att ta avstånd eller omsätta det i praktisk handling. I likhet med Björnberg och Kollind anser jag det vara av vikt att lyfta fram variationerna i de sätt på vilka olika par skapar sitt vardagsliv. Vidare identifierar de två anledningar

till vad de ser som två skilda ideal, vilka samverkar i människors tankar om vardagsliv och jämställdhet. Jämställdhetsidealet ser de som präglat av en syn på individer som åtskilda och självständiga, medan familjeidealet präglas av tanken på att gemenskap är det som kommer i första hand och det individuella i andra hand. För individen blir det i deras analys viktigast att det gemensamma prioriteras. När det gäller valet mellan autonomi och gemenskap så förespråkar de att man frångår det dualistiska tänkandet (2003). De menar, och jag delar denna uppfattning, att ”självständighet” och ”gemenskap” inte bör förstås som separata och fristående begrepp genom vilka man kan beskriva processer i parrelationen.

Björnbergs och Kollinds studie lyfter i högre utsträckning än Holmbergs fram motsägelsefulla och ofta motstridiga uppfattningar om hur människor beskriver sin parrelation i förhållande till jämställdhetsnormen.

Mot bakgrund av att normerna för hur män och kvinnor ska agera i en parrelation har förändrats, och inte är lika bestämda utifrån könstillhörighet som tidigare, beskriver ett antal forskare förhandlingar som en viktig del av det moderna familjelivet (bl.a. Björnberg & Kollind, 2003). Begreppet förhandlingar används av Björnberg och Kollind för att beskriva hur frågor om vad som anses rättvist i ett parförhållande förhandlas, en förhandling i vilken dimensionerna makt, kön och behov inryms. Även jag diskuterar förhandlingar i min analys av hur de intervjuade paren hanterar motsättningarna mellan självständighet och gemenskap, autonomi och beroende. Jag återkommer till detta i min resultatredovisning.

2.5 Bi- och homoforskning i Sverige

Forskningen om homosexualitet, bisexualitet och heteronormativitet är relativt begränsad i Sverige. Det har dock skrivits ett stort antal C- och D-uppsatser inom detta ämnesområde (Dahl, 2005b). Den forskning som finns behandlar främst historiska aspekter och den homofobi och heterosexism som drabbar individer som bryter mot heterosexuella normer. Forskning om samkönade parrelationer är ett än mer eftersatt område. Mycket begränsat intresse har riktats mot hur homosexuella par skapar vardagsliv och formar kärleksrelationer. Etnologen Maria Kahn anser att dagens forskning inom fältet har fastnat i en abstrakt eller historisk form. Hon menar att forskningsintresset ofta inriktas på den heterosexuella normens principiella förtryck, men att man glömt bort den konkreta och existentiella nivån (Lundberg & Wallin, 2001). Här följer exempel på ett antal svenska studier som jag menar på ett förtjänstfullt sätt utgår från denna konkreta och existentiella nivå.

Margareta Lindholm och Arne Nilsson har i sin studie *I en annan stad: manligt och kvinnligt homoliv 1950-1980* (2002), studerat vilka förutsättningar som fanns för manligt och kvinnligt homoliv under den aktuella tidsperioden. Studien visar att i stort sett alla kvinnor de intervjuat hade erfarenheter av samboende med en partner, medan knappt hälften av männen hade den erfarenheten. Kvinnorna upplevde heller inte några problem i relation till grannar och social omgivning. Det ansågs fullt normalt att kvinnor levde tillsammans. De flesta lesbiska par var dock inte öppna med sin kärlek före 1970-talet. Först i slutet av 1960-talet började samboförhållanden mellan män förekomma och en del män beskriver, till skillnad från kvinnorna, kommentarer från grannar och social omgivning. Under den period som skildras i studien förändrades staden och de icke-heterosexuellas mötesplatser, vilket kom att påverka möjligheterna för samkönad sexualitet och kärlek.

Lesbisk identitet är temat och titeln på Pia Lundahls intervjustudie från 1998. Den bygger på samtal med flera generationers kvinnor. Hur de intervjuade beskriver sig själva som lesbiska, påverkas enligt Lundahl av de kulturella förutsättningar och begränsningar som utmärker en viss tid och en speciell plats. Begreppet identitet ska därför förstås utifrån de representationer som finns tillgängliga (under en viss tid på en speciell plats). Identiteter skapas enligt Lundahl genom ”den andre”, genom att förhålla sig till vad man *inte* är (Lundahl, 1998).

Kerstin Sandell visar i sin artikel *Tystnader*: *lesbiskt liv under heterosexuell hegemoni* (1992) hur frånvaron av lesbiska i vardagen bidrar till stereotypa föreställningar om lesbiska som barnlösa eller översexuella. Den *talande tystnaden* leder till det som Sandell beskriver som *personstrategin*. Genom att bli betraktade och respekterade som personer görs sexualiteten irrelevant. Lesbiska blir därmed inte betraktade som par i samma utsträckning i mötet med den heterosexuella hegemonin.

I Margaretha Lindholms *Dubbelliv*: *reflektioner om döljande och öppenhet* (2003) skildras, utifrån lesbiska kvinnors erfarenheter, sociala situationer där dubbellivssituationer aktualiseras. Kännetecknande för dubbellivs-situationer är, enligt författaren, att de på grund av heteronormativitetens styrka hindrar social responsivitet. Konsekvensen av detta blir att man i vardagslivet pendlar mellan upplevelsen att finnas till och att inte finnas till.

Carin Holmberg och Ulrica Stjernqvist har med sin studie *Våldsamt lika och olika – om våld i samkönade parrelationer* (2005) bidragit till att öka kunskapen om våld i ett tidigare alltför förbisatt forskningsområde. Holmberg och Stjernqvist hävdar att parrelationer, oavsett sexualitet, har en

patriarkal struktur, vilket ger den ena partnern möjlighet att dominera över den andre. De visar att samkönat partnervåld förekommer och visar på likheter med mäns våld mot kvinnor, men också på olikheter. Forskarna tolkar sitt resultat utifrån den så kallade normaliseringsprocessen (Lundgren, 2004), där makt och kontroll beskrivs som centrala för våldsutövningen. De menar också att det, i den samkönade parrelationen, finns specifika skillnader att ta hänsyn till. Bland annat kan den isolering som kännetecknar normaliseringsprocessen förstärkas av den isolering som kan vara en konsekvens av den samhälleliga heteronormativiteten.

Malena Gustavsons avhandling *Blandade känslor: bisexuella kvinnors praktik och politik* (2006) är en i svenska sammanhang unik intervjustudie. Gustavson använder begreppet mellangrund för att kritiskt granska hur bisexualiteten placeras in i ett diskursivt mellanrum mellan homo- och heterosexualitet (2003:42). Gustavson förhåller sig kritisk till användningen av begreppet monosexuell, eftersom det beskriver bisexualitet som en enskild och motsatt subjektposition. Hennes studie visar tvärtom på att bisexualitet som politiskt subjekt situerar sig i det mångfaldiga (2003).

Hanna Bertilsdotter-Rosqvist utgår i en del av sin avhandling *Lagom lika, lagom olika: en diskussion om makt, retorik och bi-teoretiska/sexuella subjektiviteter* (2007) från unga bisexuella mäns egna berättelser om bisexualitet. De intervjuade beskriver sig själva genom att definiera vad som skiljer dem åt i förhållande till andra, bisexuella såväl som icke-bisexuella. Flera av de intervjuade männen är inte präglade av de idel om öppenhet som ideal som präglar queerrörelsen. I studien problematiserar därför Bertilsdotter-Rosqvist bekännelseöppenhet som ett självklart ideal.

Dessa studier har med utgångspunkt i genus- och queerforskning bidragit till att utveckla kunskap om samkönat parliv i en svensk kontext, historiskt och i samtiden. Studierna har visat på de skilda förhållanden som skapas för manligt och kvinnligt homoliv samt poängterat och utvecklat analys kring platsens betydelse. Vidare har forskningen visat på skillnader mellan och likheter med de strategier som icke-heterosexuella använder för att hantera den heterosexuella hegemonin. Studierna har också visat hur makt och våld reproduceras i samkönade parförhållanden. Detta på ett sätt som både överensstämmer med och ser annorlunda ut jämfört med mäns våld mot kvinnor i heterosexuella parrelationer. Studierna har också teoretiserat kring bisexualitet på ett sätt som ifrågasätter hetero/homo-dikotomin. Vad jag saknat i dessa studier är ett intresse för arbetsfördelning och ekonomisk fördelning. Dessa frågor har i större utsträckning studerats inom brittisk och amerikansk forskning.

2.6 Avslutande kommentarer

Inom svensk genusvetenskaplig forskning har intresset ofta saknats för hur kön konstrueras i samkönade relationer. Där har relationer mellan heterosexuella män och kvinnor vanligen stått i fokus, vanligtvis också med betoning på vit medelklass. Detta har också lett till att maktrelationer mellan kvinnor, eller mellan män, har förbisetts. Enligt Gillian Dunne (1997) har studier som fokuserar enbart på heterosexuella parrelationer begränsade möjligheter att analysera den betydelse som heterosexualiteten har för det sätt som människor konstruerar kön. Bland lesbiska feminister däremot, har frågan om lesbiska och bisexuella kvinnors underordning i samhället samt heterosexuella kvinnors diskriminering av lesbiska och bisexuella kvinnor, varit en central utgångspunkt för forskning (och aktivism). Forskning med ett icke-heteronormativt perspektiv har inte desto mindre marginaliserats inom forskarvärlden (Lindholm, 2007), kanske främst för att man ansett att det endast rör minoriteter (Plummer, 1998). Lesbiska kvinnors erfarenheter har också marginaliserats inom gay-rörelsen och queerrörelsen likväl som inom forskningsområdet lesbiska- och gaystudier. Det fält som har kommit att benämnas queer-forskning, och som expanderat under det senaste decenniet, har främst varit inriktat på frågor som rör identitet, gränsöverskridanden och performativitet och har därmed inte fokuserat vardagslivet i någon större omfattning. Sociologen Ken Plummer poängterar exempelvis att forskare inom fältet i stor utsträckning ägnat sig åt studier av språket, diskurser och betydelser av dessa, vilket har varit av stor betydelse för utvecklingen av forskningsområdet. En negativ konsekvens av detta, menar han, är att materiella förhållanden i stor utsträckning utelämnats från forskningsfältet. Plummer pekar på behovet av att det materiella åter fokuseras (Plummer, 2008). Särskilt sakar han fokus på ekonomi och klass.

Under de senaste 20 åren har det skett fundamentala förändringar i de diskursiva ramar som skapar förutsättningar för människor att leva i samkönade parrelationer. Anti-diskrimineringslagar och partnerskapslagen, samt en större synlighet för LHBT-personer i samhället, är några exempel på hur den diskursiva scenen har förändrats under de senaste decennierna. Parallellt med detta visar statistiken att våld och trakasserier mot homo- och bisexuella personer har fördubblats sedan 1996, och att förövarna i stor utsträckning är människor i den utsattes närhet (Tiby, 2004). Det sätt på vilket människor hanterar denna mångfacetterade och motsägelsefulla samhällsutveckling synliggörs i mina intervjupersoners berättelser från sina vardagsliv.

3. Teoretiska begrepp

Här följer en beskrivning av de centrala teoretiska begrepp som väglett mig i analysen av mitt intervjumaterial. Inledningsvis kommer jag att motivera *vardagen* som utgångspunkt. Därefter presenteras det *intersektionalistiska* perspektivet som ett sätt att synliggöra feministiska perspektiv på (o)jämlikhet. Därefter utvecklas och analyseras begreppet *hetero-normativitet,* ett centralt analytiskt verktyg för att förstå mina informanters erfarenheter av interaktionen med majoritetssamhället. Hetero-normativiteten är nära sammanbunden med *tvåsamheten som norm*, vilket är det fjärde temat. Sedan diskuterar jag *samkönade par och heteronormativitet* mer specifikt och avslutningsvis det som har kommit att beskrivas som *jämställdhetsdiskursen.*

3.1 Varför vardagslivet?

Mitt val att studera samkönade pars vardagsliv grundar sig på, som jag tidigare kort berört, att detta är ett förbisett forskningsområde inom svensk sociologisk forskning om familjen, samt att en studie som denna kan ifrågasätta och utmana de inom familjesociologin, och inom samhället i övrigt för givet tagna normer, om vad en familj innebär. Mitt val att utgå från vardagslivet grundar sig också på en kunskapsteoretisk övertygelse om vikten av att utgå från denna aspekt av samhället. Vilken typ av kunskap kan man då nå med denna ansats? Den sociologiska traditionen representeras av en rad forskare som lyft fram vardagen som forskningsområde och forskningsansats. Dorothy Smith utgår i sin bok *The everyday world as problematic* (1987) från att sociologin utvecklats från den position som heterosexuella, vita medelklassmän befinner sig i. Det är utifrån denna position som hon menar att samhället betraktats och har begreppliggjorts. Detta har inneburit, menar Smith, att vardagslivet har kommit att framstå som en rad trivialiteter och har därigenom exkluderats från vetenskapliga studier. Den sociologiska begreppsapparaten har som konsekvens av detta utvecklats från ett ovanifrånperspektiv. Smith kritiserar inte minst de begrepp som ofta används för att beskriva det som förknippas med familjen, till exempel begreppet ”oavlönat arbete”, som hon menar konstrueras utifrån kategorin ”lönearbete” och därmed kommit att underordnas den manliga normen för arbete som verksamhet. De begrepp som används har betydelse för den analys av verkligheten som konstrueras. Feministiska studier innebär för Smith:

> An inquiry intended to disclose how activities are organized and how they are articulated to the social relations of the larger social and economic

> process. // how our own situations are organized and determined by social processes that extend outside the scope of everyday world and are not discoverable within it (Smith, 1987:152).

Närhet i motsats till objektivering är enligt Smith nyckeln till att förstå såväl vardagslivet som samhället.

Smith menar också att det inte är möjligt att generalisera forskningsresultat till alla sociala fenomen. Vidare ifrågasätter hon uppdelningen i privat och offentligt, samt att emotionella handlingar ofta betraktas som motsatsen till instrumentella/rationella. Smith kritiserar även den feministiska forskningen för att inta liknande positioner. Även om forskare intresserat sig för icke-traditionella sociologiska forskningsområden har dessa i alltför hög grad varit influerade av det inom sociologin dominerande perspektivet, menar hon. Ett bärande argument för Smith är att det inte är intressant att enbart studera vad vardagslivet *är*, utan huvudpoängen är att det är med vardagslivet som utgångspunkt som vi kan förstå samhället (Smith, 1987). Jag instämmer också med Smith när hon rekommenderar att forskare bör utgå från en specifik grupps erfarenheter. Denna utgångspunkt innebär i min studie en fokusering på samkönade pars erfarenheter. Att leva i en samkönad parrelation innebär att ha särskilda erfarenheter av och perspektiv på det heteronormativa samhället; erfarenheter och perspektiv som jag betraktar som en viktig kunskap att synliggöra.

3.2 Intersektionalitet - feministiska perspektiv på (o)jämlikheter

Teoretiker som förespråkar en intersektionell analys har argumenterat för det problematiska med att utgå från en maktförståelse, vilken hanterar klass, kön och etnicitet som separata kategorier (Hill Collins, 2002). Genom att utgå från de intervjuades erfarenheter i vardagslivet blir det möjligt att skildra olika positioner, som icke-heterosexuella kan inta i ett hetero-normativt samhälle och tydliggöra hur dessa inte bör separeras från varandra analytiskt. Enligt Yuval-Davis har sociala uppdelningar som klass, ras och etnicitet vissa parametrar gemensamt. Dessa tenderar att bli naturaliserade och betraktade som resultat av nedärvda biologiska olikheter och personliga egenskaper (Cohen, 1988 enligt Yuval-Davis, 2006).

> What is common to all these discourses of naturalization is that they tend to homogenize social categories and to treat all who belong to a particular group as sharing equally the particular natural attributes (positive or negative) specific to it (Yuval-Davis: 2006:199).

Kategoriseringar används ofta enligt Yuval-Davis för att skapa inkluderande/exkluderande gränser som skapar åtskillnad mellan självet och den andre, mellan vad som anses normalt och inte (Yuval-Davis, 2006). I denna intervjustudie har jag valt att fokusera på hur kön och sexualitet skapas i de intervjuades berättelser. Jag ser kön som en social praktik som skapas, återskapas och förändras av individuella och kollektiva aktörer i specifika situationer, formade av den samhälleliga kontexten (Esseveld, 2004). Människor är alltid bekönade och gör kön på ett eller annat sätt (Jackson, 2006). Heterosexualiteten som institution är ett könat förhållande, vilket styr relationen mellan män och kvinnor, inte bara sexuellt utan också när det gäller fördelningen av arbete (privat och offentligt) och ekonomiska resurser (Jackson, 2006).

> At the level of meaning we can see how gender and sexuality constantly intersect, where the construction of gender difference is bound up with the assumption of gender complementarity, the idea that woman and man are ”made for each other” (Jackson, 2006:53).

Stevie Jackson beskriver kön genom en uppdelning i fyra korsande indelningar. Den första är den *strukturella,* genom vilken kön konstrueras hierarkiskt och heteronormativiteten institutionaliseras. Exempel på detta är äktenskapet och lagstiftningen. Den andra indelningen handlar om den *diskursiva konstruktionen* med avseende på kön och sexualitet och hur dessa förhandlas i social interaktion. Den tredje indelningen handlar om *rutiner i vardagen*, där kön och sexualitet konstrueras och rekonstrueras inom givna kontexter. Den fjärde nivån är den *subjektiva*, genom vilken vi upplever begär och känslor och förstår oss själva som könade och sexuella individer (Jackson, 2006). I denna studie kommer jag främst att fokusera på den vardagliga nivån, men denna har, precis som Jackson skriver, paralleller med de övriga nivåerna. Hur detta könskonstruerande sker i vardagen är, som jag kommer att visa, intimt förknippat med konstruktionen av heteronormativitet, klass och etnicitet, men mitt främsta fokus i denna studie är kön, sexualitet och klass. Klassperspektivet kommer att få en central betydelse genom att klassaspekten är grundläggande för förståelse av de ekonomiska och sociala förutsättningar under vilka vardagslivet levs. Det handlar främst om ekonomiska tillgångar och utbildningsnivå. Jag delar med andra ord Beverly Skeggs syn på klasstillhörigheten som ”ett av de viktigaste inslagen i subjektiviteten, en historisk specificitet och en del av kampen om tillgången till resurser och levnadssätt” (Skeggs, 2000:19).

Etnicitet får flera betydelser i denna studie . Å ena sidan genom att fyra av de intervjuade, vid olika tidpunkter i sina liv, har flyttat till Sverige för studier och/eller kärlek (eller med sina föräldrar under barndomen). När det gäller

dessa informanters status i det svenska samhället har det betydelse att tre av fyra är inflyttade från så kallade västerländska samhällen. Å andra sidan får etnicitet också en innebörd när det gäller konstruktionen av svenskhet, identifikationen med nationen, och det sätt på vilket denna konstruktion sker i relation till den svenska jämställdhetsdiskursen och idealet om öppenhet för homo- och bisexuella. Med inspiration av sociologen Aleksandra Ålunds arbeten har jag inte fokuserat på de migrerades ”kultur”, snarare på det svenska samhället, samt de migrerades perspektiv på det svenska samhället. Ålund kritiserar i sina arbeten den ofta förekommande ensidiga fokuseringen på kultur, vilket leder till att social ojämlikhet ”kulturaliseras”. Den sociala dimensionen av etnicitet, ”och dess samband med de samhälleliga relationernas hierarkiska, klass- och statusmässiga karaktär osynliggörs därmed” (Ålund 1997:12).

Min utgångspunkt är att heteronormativitet eller diskriminering på grund av sexualitet inte kan förstås separerade från aspekter som kön, etnicitet eller klass.

3.3 Heteronormativitet

Heteronormativitet utgör en teoretisk referenspunkt för denna studie. Syftet med detta avsnitt är att teckna en bild av heteronormativitet som begrepp, samt diskutera på vilket sätt detta är tillämpbart i min kommande analys. Jag kommer att utgå från två för mig relevanta analytiska ansatser kring kön och sexualitet: Kulturkritikern Adrienne Richs analys av *heterosexualiteten som institution*, med fokus på mäns makt över kvinnor, (1986), samt filosofen Judith Butlers *den heterosexuella matrisen*, med fokus på begär och koppling kön/genus och sexualitet (2007). Avsnittet avslutas med en diskussion kring normalisering och makt samt motståndsstrategier.

Adrienne Rich beskriver hur den institutionaliserade heterosexualiteten genomsyrar samhället och dess institutioner. Den påtvingade heterosexualiteten säkerställer enligt Rich mäns fysiska, ekonomiska och känslomässiga tillträde till kvinnor (1986:30). Dessa normaliserings-processer består av lagar, strukturer och vardagliga handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som norm. Ett av de sätt på vilket tvånget kommer till uttryck är hur det lesbiska begäret görs osynligt (1986). Trots detta har kvinnor stått emot den obligatoriska heterosexualiteten genom att göra sina egna livsval och genom att leva på andra sätt än sådana som den sociala omgivningens normer förespråkar (Rich, 1986). Enligt Rich bidrar den feministiska forskningen och teorin, som osynliggör lesbiska, till att motverka frigörelse för kvinnor som grupp (1986). Rich beskriver den

lesbiska existensen som ett direkt eller indirekt angrepp på mäns tillgång till kvinnor, och därmed som en motståndshandling mot patriarkatet. Hon menar samtidigt att det är vanskligt att romantisera över vad det innebär att leva i opposition mot heterosexuella normer. Rich beskriver självhat, samt inbördes kvinnovåld som konsekvenser av den lesbiska existensen och den diskriminering som den innebär.

Adrienne Richs idéer om heteronormativitetens tvingande princip kom att utvecklas i vad den feministiska filosofen Judith Butler beskriver som *den heterosexuella matrisen*. Butler har dock kritiserats för att inte i lika hög grad poängtera de hierarkiska aspekter av genusrelationer, som Rich så tydligt framhåller (Jackson, 2006). Butler ifrågasätter uppdelningen i ”biologiskt kön” och socialt kön eller ”genus”, eftersom denna uppdelning utgår från att kroppen föregår det sociala könet. I stället utgår Butler från kroppen som en diskursiv konstruktion, som bara kan existera om den ges mening, vilken den också får genom det sociala könet (Butler, 1990). Min utgångspunkt är, i enlighet med Butlers, att genus är en historisk kategori som är öppen för ständiga förändringar, samt att ”kroppen” är kulturellt inramad (2006:30). Heterosexualiteten beskrivs som obligatorisk, vilket jag tolkar som att alla individer i ett samhälle, oavsett sexualitet, tvingas förhålla sig till den som en övergripande förklaringsmodell, genom vilken vi tolkar vår omgivning och oss själva. Den bild Butler tecknar är däremot inte deterministisk. Tvärtom menar författaren att det är genom den heterosexuella matrisen som förändringar av kön/sexualitetsgränser är möjlig. Dessa förändringar kan inte nås genom att söka sig utanför existerande system, utan genom att utmana detta system inifrån. Eftersom genusuttryck och sexualitet är performativa finns det alltid en möjlighet att göra kön på ett, inom de givna ramarna, nytt sätt.

Att tillhöra ett visst kön innebär att man har en position inom det heterosexuella systemet. Ifrågasättande av detta system innebär att upplevelsen av att vara förankrad i ett kön förloras (Butler, 2006). Icke-heterosexualiteten inbegriper därmed en föreskriven genuskritik, en kritik av den heteronormativa genusordningen (jfr Wittig, 1992; Rich, 1986).

Författaren betonar också vikten av att kritiken av genusnormer måste situeras i en social kontext, samt att frågan om vad som ökar chanserna till ett ”levbart liv” bör stå i fokus för denna kritik (2006:29). Butler ser med andra ord individen som beroende av socialt stöd för självbestämmande och aktörskap.

> Individer är ju beroende av socialt stöd för att kunna utöva sitt självbestämmande när det gäller vilken kropp och vilket genus man har och

> upprätthåller. Självbestämmande blir ett rimligt begrepp enbart i samband med en social värld som stöder och främjar detta aktörskap (Butler, 2006:28).

Hur kan vi då förstå hur normer inverkar på våra liv? Butler ger i sitt kapitel ”genusregleringar” uttryck för sin syn på genus som norm, vilket jag här väljer att länka till synen på heterosexualiteten som hegemonisk. Hon menar att en norm inte kan liknas vid en regel eller en lag, snarare då att en norm verkar inom sociala praktiker som outtalade och ofta svåra att uppfatta, men som också kan vara uttalade. Jag anser det vara av vikt att länka begreppet norm, som jag ser som mer vardagligt, till begreppet diskurs. Vad normer gör, enligt Butler, är att de styr begriplighet, vilka handlingar som är begripliga. Att befinna sig utanför normen innebär dock alltid att bli definierad i relation till normen (2006).

> Normen är ett mått och ett sätt att skapa en gemensam standard, att bli ett exempel på normen är inte att helt uttömma normen, utan snarare att underkastas en abstraktion av vanlighet (Butler, 2006:67).

Butler betonar också vikten av att kritiken av genusnormerna måste situeras i kontext av det levda livet. Vidare bör studier av genusnormerna vägledas av frågor kring vad som ökar möjligheterna till ett levbart liv, samt vad som minskar riskerna för social eller faktisk död (Butler: 2006:29). Butler förespråkar ett särskiljande av de normer och konventioner som tillåter människor att andas, att älska och att leva, från de normer och konventioner som begränsar människors livsutrymme. Från denna utgångspunkt är det angeläget att se till de normer som begränsar samkönade pars parskapande och vardagsliv, likväl som att se till återskapandet av de normer som skapar gemenskap och kärlek (2006). Ett synliggörande av sambandet mellan dessa normer, anser jag, kan öka förståelsen för och visa på de hinder och möjligheter som präglar samkönade pars vardagsliv. Genom att, som samkönat par, anamma normer om tvåsamhetens betydelse i samhället, tenderar också graden av erkännande från det heteronormativa samhället att öka, enligt en rad forskare (bl.a. Gustavson, 2001, Richardson, 2004). Att som samkönat par leva med barn innebär att bryta mot normen för hur en kärnfamilj ska konstitueras, men samtidigt bidrar denna levnadsform till att stärka det samkönade parets ställning som just ett par och en familj.

Normer medverkar till att individer som befinner sig utanför normen möts med tystnad och därmed görs overkliga (2006). Att kämpa för sina rättigheter och för sexuellt likaberättigande innebär, enligt Butler, att inte endast kämpa för rättigheter som är knutna till den egna personen; det

handlar om att kämpa för att bli uppfattad just som en person (2006). Butlers antagande utgör en grundläggande referenspunkt för denna studie. Det är centralt för samkönade par att sträva efter att uppfattas som just ett par, men också för partnerna att ses som självständiga individer.

3.4 Tvåsamhet som norm

Att som vuxen individ leva i en parrelation är ett normerande ideal i det västerländska samhället. Malena Gustavson beskriver tvåsamheten som något som gör relationer meningsfulla i vår kultur (2006). Hon betonar också att tvåsamheten kan ses som en ritualiserad praxis i en heteronormativ ordning (2006:148). Det betyder att vuxna individer förväntas leva i en parrelation med en person av motsatt kön, och att man ska vara relativt jämgamla, (och åldersskillnader betraktas på olika sätt beroende på om det är kvinnan eller mannen som är äldst). Tvåsamhetsidealet är också starkt förknippat med monogami som norm, vilket av en del feministiska teoretiker har tolkats som en patriarkal kontroll av kvinnan och hennes sexualitet och mannens kontroll över avkomman (Gustavson, 2001). De individer som inte lever upp till dessa normer betraktas ofta av omgivningen som avvikare. Lissa Nordin (2007) beskriver i sin avhandling *Man ska ju vara två,* hur ensamstående heterosexuella män, av sin omvärld, inte sällan betraktas som att de agerar maskulinitet, ålder, utseende och klass på ett felaktigt sätt utifrån rådande normsystem. När, som i hennes studie, ensamstående män, boende i Västerbottens inland, söker kvinnor från exempelvis Ryssland får detta inte lika hög status som att söka en partner i Sverige (Nordin, 2007).

Betydelsen av kärlek och intimitet och människors förväntningar på den innebörd som parrelationen och familjen ska ha i våra liv är något som är stadd i ständig förändring. Det finns forskare som hävdar att i det västerländska samhället har drömmen om ”den goda familjen” i dag i allt högre utsträckning ersatts av drömmen om och letandet efter ”den goda relationen” (Jamieson, 1999). När parrelationen blir ett individuellt projekt för självförverkligande ställer detta höga krav på densamma. Sverige har i ett internationellt perspektiv en stor andel ensamhushåll, och allra störst är den andelen i de svenska storstäderna (Nordin, 2007).

Romantiska kärleksideal kommer till uttryck i de förväntningar som individer har på hur kärlek ska upplevas. Det finns dock, som många forskare hävdar, goda skäl att problematisera detta ideal (se t ex: Jamieson, 1999). Det romantiska kärleksidealet har bland annat beskrivits som en ideologi vilken bidrar till att legitimera kvinnlig underordning och manlig

överordning i heterosexuella parrelationer, och detta ideal får också konsekvenser för samkönade parrelationer.

Kärlek och omsorg är dimensioner av intimitet som har haft olika betydelser genom historien. Vad människor önskar och har som krav på en parrelation kan beskrivas som en komplex social konstruktion, som varierar historiskt och kulturellt (Jamieson, 1999). Det är till exempel i stora delar av världen ingen självklarhet att individer själva ska ha en möjlighet att välja den person/de personer man vill leva tillsammans med. Den beskrivning som jag tecknar här kommer därför att vara en ”västerländsk” bild. Det är också, som Jamieson visar, inte förrän relativt nyligen som det har börjat anses viktigt att öppna sig för sina medmänniskor, och att denna öppenhet har kommit att ses som en viktig del av upplevelsen av vad som kan beskrivas vara en ”god” parrelation (Jamieson, 1999). Som tidigare forskning visat, så intar samkönade par ofta ett kritiskt förhållande till den tvåsamhet som norm som är dominerande i det västerländska samhället, bland annat på grund av den ojämlikhet som de anser präglar heterosexuell tvåsamhet, samt på grund av den, hos många av de intervjuade, negativa attityden till monogami som norm (Weeks, Donovan & Heaphy 2001).

Parallellt med det, i en internationell jämförelse, höga antalet skilsmässor och den höga andelen ensamhushåll lever den romantiska berättelsen om kärlek i hög grad vidare även i vårt samhälle. Den är ovillkorligen en del av den allmänna föreställningen om kärlek och parrelationers betydelse, hur vi förstår och talar om detta.

3.5 Samkönade par och heteronormativitet

Det sätt på vilket familjen som institution har beskrivits och teoretiserats av sociologer och andra samhällsvetare har ofta lett till att man normaliserat familjen som etniskt svensk, heterosexuell med barn. De familjeformer som inte inkluderats i denna bild har däremot ofta studerats i ämnen som socialantropologi och socialt arbete. Forskning med utgångspunkt i ett feministiskt postkolonialt perspektiv är däremot begränsad i Sverige (Mulinari, 2007). Mot bakgrund av detta, är det angeläget att inkludera även de berättelser om familjeliv som inte representerar den hegemoniska bilden.

Den heteronormativa synen på familjen har fått betydelse för vilka frågor som forskarvärlden inriktat sig på. Med anledning av detta förespråkar ett antal forskare (bl a Butler, 2006; Collier & Yanagisako, 1987) i stället användningen av begreppet släktskapssystem, vilket man menar på ett bättre sätt fångar sådana relationer som inte med nödvändighet konstituerar

den biologiska kärnfamiljen. Släktskapsbegreppet har också kommit att inkludera vänner, tidigare partners eller älskare. Enligt Butler rubbar begreppet släktskapssystem också antagandet att ”biologiska och sexuella relationer är centrala för att strukturera släktskap” (2006:45). Även jag menar att när begreppet familj används bidrar detta ofta till att samlevnadsformer osynliggörs, vilket inte hindrar att jag själv använder begreppet familj, dock i en vidare bemärkelse än den heterosexuella kärnfamiljen. Tidigare studier indikerar att homo- och bisexuella själva använder begreppet familj i en sådan vidare kontext, som:

> An affinity circle which may or may not involve children which has cultural and symbolic meaning for the subject that participates or feel a sense of belonging through it (Weeks, Donovan & Heaphy, 1999:86).

Jag använder begreppet samkönade par parallellt med begreppet homosexuella par. Eftersom några av de intervjuade identifierar sig själva som bisexuella kan dock begreppet homosexuella par förefalla något missvisande, även om de intervjuade vid det tillfället då intervjuerna genomfördes levde i en samkönad parrelation. Begreppet ”samkönade par” kan också ifrågasättas för att det riskerar att signalera en asexuell relation. Begreppet ”samkönad” används också i allmänhet för att beskriva en relation som inte är sexuell, till exempel en samkönad vänskapsrelation. Ett antal forskare på området (t.ex.: Weeks, Donovan & Heaphy, 2001) använder begreppet ”icke-heterosexuella parrelationer”, vilket jag uppfattar som positivt ur den aspekten att det inkluderar parrelationer där någon eller båda är bisexuella. Detta begrepp kan dock också kritiseras för att det definierar samkönade par utifrån normen, den heterosexuella samlevnadsformen.

En utgångspunkt för genusvetenskaplig forskning om familj/hushåll, som jag också utgår ifrån, är att parförhållanden och nära relationer inte kan förstås isolerade från arbetsliv, ekonomi och politisk kontext. Denna utgångspunkt leder till att uppdelningen mellan privat och offentligt, mellan mikro- och makronivå ifrågasätts (Roman, 2004).

Fahlgren och Sawyer ger exempel på studier om familjen som visar hur olika positioner, i såväl samhället som inom familjen, är förknippade med ”förändring, kontext och samhälleliga strukturer”. Familjen kan inte förstås på ett nyanserat sätt utan att ta hänsyn till dessa faktorer (Fahlgren & Sawyer 2005). Exempel på studier som hon menar tar hänsyn till detta är Kuosmanens (2001) och Darvishpours (2003) studier som visar hur migrationsprocessen påverkar maktrelationerna inom familjen (Fahlgren & Sawyer, 2005). Det är således av vikt att diskutera reproduktionen av familjen som institution i relation till det samhällsekonomiska systemet.

Detta gör bland annat antropologen Gayle Rubin. Rubin beskriver med begreppet *sex/gender systemet* det sätt på vilket sexualiteten och reproduktionen organiseras. Detta system, menar hon, existerar sida vid sida med samhällets ekonomiska system. Rubin utvecklar i sin artikel *The traffic in women: notes on the 'political economy' of sex* (1975) de historiska och sociala mekanismer genom vilka genus och den obligatoriska hetero-sexualiteten produceras. Rubin beskriver, med inspiration av Marx och Engels, genus och (hetero)sexuella relationer som en ekonomisk institution. Genom att omvandla ”biologiskt kön” till ”socialt kön” skapar detta system män och kvinnor samt begäret mellan dessa. Rubin menar vidare att kön inte bara innebär en identifikation med ett biologiskt kön, det innebär också att det sexuella begäret ska riktas mot det motsatta könet.

Sex/gender-systemet skapar således heterosexualitet och leder till att människor tränger undan de homosexuella aspekterna av sexualiteten (Rubin, 1975). Rubin beskriver hur en rad teorier om kön marginaliserar sexualitetsproblematiken. Hon menar att för att forskningen om icke-heterosexuella ska bli framgångsrik så behöver man utveckla vetenskapliga redskap avsedda för denna typ av forskning (Rubin, 1975). Butler för vidare dessa tankegångar när hon, i opposition mot att heteronormativitet endast skulle handla om brist på erkännande, hävdar att det framför allt innebär ”en särskild form av sexuell produktion och sexuellt utbyte, som tjänar till att förstärka genusstabiliteten, hålla begäret heterosexuellt och naturalisera familjen” (2005:252).

I denna studie kommer jag också att fokusera på de intervjuade parens relation till ursprungsfamiljen. De intervjuade paren har alla vuxit upp med heterosexuella föräldrar, vilket innebär att en del av paren beskriver heteronormativt bemötande i relation till sin ursprungsfamilj. Att synliggöra hur heteronormativitet reproduceras i familjen, (och här menar jag främst mellan heterosexuella föräldrar och barn) kan utmana uppdelningen i det privata och det offentliga, något som varit en central strävan inom den feministiska forskningstraditionen. Genom att, som några av de intervjuade gör, tala om erfarenheter av diskriminering i ursprungsfamiljen, synliggörs den samhälleliga heteronormativitetens konsekvenser i vardagslivet på mellanmänsklig nivå.

Sociologen Patricia Hill Collins beskriver hur familjen fungerar som ett ideologiskt redskap, vilket både konstruerar och maskerar maktrelationer grundade på konstruktionen av ras och klass (Hill Collins, 2001). Det är i familjen som ojämlikheter beroende på bland annat klass, etnicitet och sexualitet produceras (och naturaliseras). Familjen utgör (precis som övriga samhället) därmed en möjlig arena för studier av diskriminering,

samhällsnormer och samhällsförändringar. Sociala och juridiska förhållanden bidrar till att reproducera den heterosexuella kärnfamiljen som norm. Samtidigt utmanas i praktiken kärnfamiljsnormen av andelen ensamhushåll, ensamstående föräldrar och samkönade par (med barn eller utan barn). Hill Collins menar att diskriminering som verkar inom familjen kan vara mindre synlig som förtryck, och detta på grund av att den är inlärd i familjen och i den kontext som en familj utgör. Detta leder till att förtrycket är svårare att bekämpa och göra motstånd emot (Hill Collins, 2001). Heteronormativitet produceras och reproduceras således inom familjen och påverkar lesbiska och bögars upplevelser av tillhörighet/brist på tillhörighet och socialt stöd från ursprungsfamiljen.

3.6 Jämställdhetsdiskursen

I detta avsnitt kommer jag att diskutera jämställdhetsbegreppet samt hur detta begrepp har problematiserats av feministiska forskare. I ett heteronormativt samhälle är det rimligt att utgå ifrån att samkönade par, i likhet med heterosexuella par, tvingas positionera sig själva i förhållande till jämställdhetsdiskursen. Jämställdhetsdiskursen, med fokus på könad ojämlikhet, kommer emellertid att få specifika konsekvenser för samkönade par. Med begreppet jämställdhetsdiskursen inkluderar jag till exempel forskning på området, politik och myndighetsinformation, samt debatter som förs i massmedia. Genom denna jämställdhetsdiskurs förmedlas en specifik syn på vad som betraktas som det ideala förhållandet mellan kvinnor och män som lever i parrelationer. Jämställdhetsdiskursen blir normgivande, eftersom den tillhandahåller specifika perspektiv och sätt att betrakta världen och exkluderar andra. Den lyfter fram det heterosexuella, etniskt svenska och tvåsamma paret med barn som ett normativt ideal och reproducerar därmed maktordningar kring detta i samhället.

Jag anser, i likhet med ett stort antal forskare, det vara av vikt att göra en distinktion mellan begreppen feminism och begreppet jämställdhet (Holmberg, 1993; Eduards, 1985). Begreppet feminism är politiskt i den meningen att det avser en förändring av den rådande könsordningen, medan begreppet ”jämställdhet” är könsneutralt. Jämställdhetsdiskursen bygger också ofta på att det finns ett gemensamt intresse hos båda könen att förändra den rådande könsordningen (Eduards, 1985). Jämställdhetsbegreppet har kritiserats från feministiskt håll för att det inte synliggör mäns makt över kvinnor i tillräckligt hög grad. Kritiken gäller såväl i teorin som i realpolitiken (Holmberg, 1996). Detta får till följd att vissa sätt att organisera vardagen framställs som jämställda medan andra inte gör det. Det finns därför skäl att diskutera vilken betydelse den svenska

jämställdhetsdiskursen får för samkönade par. Jämställdhetsdiskursen kan ses som en representation av heteronormativitet, eftersom den bygger på en heterosexualiserad könskategorisering. Jämställdhetsbegreppet har också kritiserats för att skapa ”svenskhet” i kontrast till ”invandrade svenskar”, där de senare ofta beskrivs som patriarkala (de los Reyes & Mulinari, 2005). Maria Carbin beskriver i sitt paper *Att iscensätta nationen: artikulationer av kön/etnicitet och klass i svenska regeringens export av jämställdhet*, hur de internationella jämställdhetssatsningarna har tagit formen av en hegemonisk nationalistisk diskurs som innebär att jämställdhet artikuleras genom vita maskulint kodade kroppar. Nationen Sverige framställs också i dessa satsningar som bäst i världen beträffande jämställdhet, ett budskap som kritiserats i media såväl som bland forskare (Carbin, 2005).

Med stöd av bland annat ovanstående argument anser jag det vara tveksamt att använda begreppet jämställdhet vid analys av maktrelationer i samkönade parrelationer. Mitt forskningsintresse handlar snarare om att analysera hur de intervjuade paren förhåller sig till en heteronormativ jämställdhetsdiskurs, när de talar om vardagslivets organisering. Det är därför med reservation som jag utgår från begreppen jämställdhet och ojämställdhet när jag talar om samkönade par. Dessa begrepp är också otympliga att tillämpa i studier av vardagslivet, eftersom de kan fördunkla blicken för det vardagliga och den komplexitet som vardagen innehåller. Jämställdhet kan därför beskrivas som ett samhälleligt ideal snarare än ett analytiskt redskap. Begreppen är också, som tidigare forskning visat, könsneutrala samt tillämpas ofta politiskt på ett sätt så att betydelsen av vad man menar inte framgår tydligt (bl.a Magnusson, 2006). Vidare används begreppen för att beskriva skillnader emellan män och kvinnor, varvid man tenderar till att bortse från ojämlika maktordningar beroende av bland annat rasifierad diskriminering, sexuell identitet och ålder. Ojämlika maktförhållanden på grund av kön, ras och sexualitet reproduceras parallellt med detta jämställdhetsideal. Heterosexuella kvinnor utför i dag merparten av det reproduktiva arbetet, arbetar deltid i större utsträckning samt har lägre inkomster jämfört med män (Grönlund & Halleröd, 2008). Sverige har också en av den mest könssegregerade arbetsmarknaden i Europa. I detta perspektiv framstår jämställdhetsidealet snarare som en princip, som till stora delar saknar förankring i praktiken. Jag anser att talet om jämställdhet i många avseenden osynliggör den bakomliggande könsmaktordning som bidrar till ojämlikhet, samt på vilket sätt denna är förenad med ojämlikheter på grund av etnicitet och klass. Den offentliga retoriken om att vi lever i ett jämställt land riskerar att osynliggöra den ojämlikhet som förekommer (jfr, Eduards, 2008). Den synliggör vissa former av ojämlikhet och döljer andra.

En av de forskare som problematiserat jämställdhetsdiskursen är antropologen Ulrica Dahl. I sin artikel *Scener ur ett äktenskap: jämställdhet och heteronormativitet* (2005a) genomför hon en granskning av jämställdhetspolitiken och visar hur denna upprätthåller heteronormativitet. Dahl menar att heterosexualiteten i jämställdhetsdiskursen är problematisk men ändå självklar, naturlig men korrigerbar (Dahl, 2005a:49). Dahl ger som exempel det jämställdhetsprojekt som Jämtlands läns jämställdhets-dokument utgår från. Detta jämställdhetsprogram reproducerar en norm, som i första hand avspeglar den vita heterosexuella medelklassbefolkningens drömmar och utgångspunkter (2005a). Dahl menar vidare att jämställdhet är en rättvisefråga, vilket är skälet till att uppmärksamheten riktats mot kvantifierbara mål och metoder som att räkna antalet arbetstimmar i hemmet eller antalet kvinnor i maktpositioner. Detta utgör, enlig Dahl, grunden för diskussionen kring huruvida samhället har blivit mer jämställt eller inte. Med hänvisning till de Lauretis (1987:21) menar Dahl att detta perspektiv är problematiskt, eftersom en i grunden liberal feministisk rättighetsdiskurs inte leder till någon förändring, så länge de heterosexuella strukturer som är grundläggande i samhället, inte förändras (Dahl, 2005a).

I avslutningen på artikeln frågar sig Dahl vad en queer jämställdhetspolitik skulle kunna innebära, samt vilka frågor som det perspektivet skulle kunna aktualisera. I likhet med Dahl anser jag att queerpolitiken omkullkastar jämställdhetspolitikens utgångspunkt att ”män och kvinnor i grunden är två olika sorters varelser”. Kanske, menar Dahl, kan det queerteoretiska tänkandet bidra till insikten om att kön är något som konstrueras och därmed bidra till att påverka några av de utgångspunkter som ligger till grund för jämställdhetspolitiken. Dahl lyfter också fram vad det queerteoretiska perspektivets syn skulle kunna tillföra i termer av makt som något relationellt och inte någonting som man förfogar över. Studier med icke-heterosexuella parrelationer i fokus kan bidra till att ifrågasätta den ensidiga speglingen av genusrelationer som präglar jämställdhetspolitiken såväl som jämställdhetsinriktad forskning.

3.7 Avslutande sammanfattning

I detta kapitel har jag motiverat mitt val av studieområde samt presenterat de teoretiska begrepp som jag lagt till grund för analysen av mitt intervju-material. Dessa begrepp är vardagen, intersektionalitet, heteronormativitet, tvåsamhetsnormen och jämställdhetsdiskursen.

4. Metodologi

4.1 Forskningsintervjun

I denna studie har jag genomfört tematiskt strukturerade intervjuer i mitt syfte att försöka förstå hur samkönade par själva talar om och tolkar sitt vardagsliv. Jag kommer att beskriva forskningsprocessen och motivera valet av kvalitativa intervjuer som forskningsmetod. Vidare kommer jag att redogöra för hur jag valde och kom i kontakt med de personer som deltar i studien och hur jag genomfört och analyserat intervjuerna. Jag utgår från premissen att reflexivitet är en central del av en kvalitativ forskningsprocess. Feministiska forskare visat hur relationen mellan intervjuare och intervjuperson får betydelse i forskningsprocessen. Man har bland annat fokuserat på frågan hur man undviker att betrakta informanterna som ”de andra” (bl.a. Skeggs, 1999), en fråga som även jag tagit fasta på.

Tematiskt strukturerade intervjuer skapar möjligheter att få tillgång till människors erfarenheter samt till att utveckla teori. De skapar också särskilda möjligheter att visa på skillnader i individers erfarenheter (Reinharz, 1992). Underordnade gruppers erfarenheter har i stor utsträckning exkluderats från den sociologiska diskursen om vad samhället är, vilket gör det motiverat att lyfta fram dessa gruppers erfarenheter (Smith, 1987; Mulinari, 2005). Det finns dock alltid en risk att vi som forskare, i stället för att ge röst åt underordnade grupper, betraktar dem som ”de andra” (Davis, 1999). Min intention har varit att se informanterna som kunskapsbärande subjekt samt ge dem möjligheter att som aktörer skapa mothegemoniska berättelser (Mulinari, 2005).

Jag ser det som en viktig uppgift och utmaning att skildra de ibland motstridiga och ofta mångsidiga positioner och erfarenheter som marginaliserade grupper ger uttryck för. När man väljer att förstå intervjuberättelser som kontextberoende blir de också förståeliga i ett större sammanhang. Berättelser från vardagslivet uttrycker också förändringar över tid och en del av utmaningen med kvalitativa intervjustudier är att lyfta fram, tolka och göra begripligt det sätt på vilket sådana förändringar över tid beskrivs av mina intervjupersoner.

Min metodologiska utgångspunkt vilar på antagandet att språket i sig är en form av socialt handlande som också formar vårt tänkande. Vad vi kan säga om vår omvärld och hur vi uttrycker den är en produkt av gemensamma konventioner och diskurser (Magnusson, 1998). I samtal med andra människor konstruerar människor sin värld (Shotter, 1993).

Intervjusamtalen handlar enligt Davis om att lyfta fram ämnen som kan tyckas triviala och vardagliga men som utgör väsentlig kunskap (Davis, 1999). Jag delar sociologen Karin Davis syn på informanter som medproducenter av kunskap, samt att intervjusamtal medför ny kunskap och nya insikter både för forskaren och för den beforskade.

4.2 Informanterna

Studien bygger på parintervjuer med sju par, tre bögpar och fyra lesbiska par. Valet att intervjua både lesbiska par och bögpar har sitt ursprung i utgångspunkten att genusordningen i samhället påverkar lesbiska par och bögpar på olika sätt. Lesbiska och bögar innehar olika positioner i ett heteronormativt samhälle. Genom att paren talar utifrån delvis skilda positioner kan de tillsammans ge en mångfacetterad och fördjupad bild av vad det innebär att förhålla sig till den heterosexuella hegemonin. Paren har inledningsvis intervjuats tillsammans, därefter individuellt. Att intervjua båda parter i relationen, såväl gemensamt som individuellt ger också möjlighet att få en inblick i hur maktförhållanden parterna emellan ser ut.

När jag letade efter samkönade par för denna studie annonserade jag i olika offentliga lokaler runt om i landet, i RFSL-lokaler samt på olika LHBT-mejlinglistor. Jag sökte efter *samboende* samkönade par i alla åldrar, med eller utan barn. De svar jag fick kom från par i åldrarna 20-45 år. En anledning till detta kan vara att det är personer i den åldern som använder internet i störst utsträckning, men det är också rimligt att anta att yngre par lever öppet i högre grad än äldre par och därför i högre utsträckning är intresserade av att delta i en studie som denna. Vid några tillfällen föreslog jag att jag skulle träffa paren innan intervjun påbörjades, och vid ett tillfälle ansåg informanterna att det var en bra ide. Av praktiska skäl kom jag dock inte att intervjua detta par. I de övriga fallen ansåg inte informanterna att vi behövde träffas innan intervjuerna, och i några fall var det också en omöjlighet rent praktiskt på grund av avståndet mellan våra hemorter. I några fall frågade de intervjuade om studiens syfte. Jag delgav dem då min utgångspunkt, att jag tycker att det är viktigt att lesbiska par och bögpar finns representerade inom ett forskningsfält där studier av heterosexuella familjer varit helt dominerande nationellt. Jag förmedlade min uppfattning att samkönade pars erfarenheter är viktiga att lyfta fram och diskutera.

Min förhoppning var att jag skulle komma i kontakt med informanter från olika delar av landet, att de skulle tillhöra olika samhällsklasser och vara i olika åldrar. Dessutom hade jag en önskan att de par som skulle ingå i studien skulle ha varit tillsammans under olika lång tid. Jag hoppades också

få kontakt med par med barn. I praktiken var urvalet av informanter självselekterande. Det visade sig att de par som anmälde sitt intresse för att delta i studien var relativt homogena beträffande hur länge de varit ett par (1,5-6 år). Ett av de intervjuade paren har barn, och det var också det paret som var mest angeläget om att deras berättelser skulle hanteras på ett sådant sätt att deras familj inte skulle kunna identifieras. Flera av paren hade flyttat ihop under den första fasen av sin relation, två par redan inom några veckor. Det är viktigt att ta i beaktande att informanterna tillhör den grupp homosexuella/bisexuella som accepteras i störst utsträckning av det omgivande samhället eftersom de lever enligt tvåsamhetsnormen.

Majoriteten av de intervjuade bor i en mellanstor stad (universitetsstad) eller storstad. Många har flyttat dit i vuxen ålder, och det geografiska perspektivet är närvarande när de intervjuade gör jämförelser mellan den plats där de levde tidigare och bostadsorten vid intervjutillfället. De intervjuade paren tillhör arbetar- eller medelklassen. Informanterna har olika nationell bakgrund. Tre av dem flyttade till Sverige i 20–30-årsåldern (på grund av studier eller kärlek) medan en av dem flyttade till Sverige redan som barn. Deras bakgrund diskuterades när de i sina berättelser beskrev skillnaderna mellan att leva som homo- eller bisexuell i hemlandet, respektive Sverige, samt när de beskrev olika former av diskriminering som de utsatts för i Sverige på grund av sitt nationella ursprung. Hälften av informanterna föddes före 1979 i en tid då samkönad kärlek fortfarande klassades som ett sjukdomstillstånd av Socialstyrelsen.

De intervjuade använder ord som homosexuell, lesbisk, flata, bög, queer och/eller bisexuell för att beskriva sin sexuella identitet. Vanligast förekommande är begreppen bög och lesbisk. Syftet med denna studie är emellertid inte att analysera frågor som har med identitet att göra. Bisexualitet behandlas exempelvis först när informanter som tidigare levt i en heterosexuell relation jämför dessa erfarenheter med sin nuvarande samkönade relation (eller med samkönade relationer i allmänhet).

Informanterna uppvisar stora olikheter när det gäller utbildning, graden av förankring i LHBT-rörelsen eller hur länge de levt som homo- eller bisexuella. Paren har inte ingått registrerat partnerskap, men alla har pratat om huruvida de ska ingå ett sådant i framtiden.

Hälften av de intervjuade paren levde i en bostad som de införskaffat tillsammans (bostadsrätt, hus eller hyresrätt). Ett par letade vid intervjutillfället efter en bostadsrätt. Samtliga informanter är öppna inför sina ursprungsfamiljer samt inför sina vänner (heterosexuella såväl som bi-

och homosexuella), men några av de intervjuade uttrycker inte desto mindre en önskan om att vara öppna i högre grad än vad som i dag är fallet, till exempel på arbetsplatserna.

4.3 Reflektion över urvalet

Det hade varit intressant att i denna studie även inkludera intervjuer med personer som varit tillsammans under en längre tid (till exempel mer än 15 år). Tidigare studier har baserat sig på intervjuer med informanter som är aktiva inom RFSL eller organiserade på annat sätt för LHBT-frågor. Urvalet har också i stor utsträckning bestått av urban medelklass. Detta gäller också i denna studie. Endast ett av paren lever på landsbygden och tre av de fjorton informanterna har vad som kan beskrivas som arbetarklassyrken. Trots att antalet intervjuade par är relativt litet speglar den variation som finns mellan paren en mängd olika aspekter av vad det betyder att leva i en samkönad parrelation.

4.4 Intervjuerna

Intervjuer har först skett med paret gemensamt och därefter individuellt. Intervjuerna bandades och varade från en till tre timmar.

En av fördelarna med att genomföra en gemensam intervju är att man då kan synliggöra den process i vilken informanterna konstruerar sig själva som par. Socialt kön konstrueras i mellanmänsklig interaktion och parintervjuer ger goda möjligheter att spegla detta. För att bättre förstå parrelationer och hur de beskrivs krävs därför i princip tillgång till båda parterna.

Parintervjuerna gav mig möjlighet att ta del av hur paren samspelar, exempelvis vem som tar initiativet till att ta upp ett visst ämne, eller vad som sker när man inte är överens om hur en situation ska definieras. De gemensamma intervjuerna innebar också att paren ställer frågor till varandra, vilket kom att utveckla samtalet. Det uppstod inte sällan en dialog inom paret, till exempel när man hade olika synpunkter eller inte förstod vad den andre menade eller när man ville kommentera vad partnern sagt. Det handlade också om att paren bekräftade varandra inför mig som intervjuare. Till skillnad från vad fallet var vid de individuella intervjuerna så utvecklades parintervjuerna i flera riktningar, vilket jag som intervjuare inte styrde. Parintervjuerna blev mer spontana och liknar på det sättet mer ”vanliga” samtal. I presentationen av intervjumaterialet har jag valt att lyfta fram dialogen mellan de två personerna, vilket ökat omfånget i de intervjuutdrag

som presenteras i rapporten. Detta också för att läsaren ska kunna se på vilka grunder jag baserar min analys samt kunna komma fram till alternativa tolkningar.

De individuella intervjuerna har bland annat fokuserat på hur informanterna upplever sig själva som en del av relationen och det har också funnits större utrymme för ”den personliga historien”. Det andra intervjutillfället gav mig också möjligheter att återkomma till de sekvenser i berättelserna som för mig framstod som särskilt viktiga eller fördjupa de teman som aktualiserats under parintervjuerna och som jag ville få förtydligade. Intervjusituationen satte ofta igång en diskussion hos deltagarna. Detta blev särskilt tydligt i den andra, individuella intervjun, där de intervjuade till exempel berättade om eventuella funderingar och diskussioner som den gemensamma intervjun väckt.

Forskare har påpekat vikten av att också göra separata intervjuer med personerna i en parrelation för att de ska ges möjlighet att tala obehindrat (Holmberg, 1993; Brodin, 1997; Nyman, 2001). En individuell intervju skulle (som jag tolkar dessa forskare) kunna ge en mer ”ärlig” bild av en parrelation, till exempel genom att ta upp problematiska aspekter av denna. Min erfarenhet är dock att det lika gärna kan vara så att man uttrycker mer kritik mot varandra i parintervjuer jämfört med vad fallet är vid individuella intervjuer. Detta tror jag kan förklaras utifrån den lojalitetskänsla som par ofta upplever i relation till varandra, en känsla som gör det svårt att beskriva konflikter i parrelationen när den andra partnern inte är närvarande.

Intervjusamtalen genomfördes i de flesta fall i parens hem. Några personer föredrog en annan plats för den individuella intervjun. En intervju genomfördes i anslutning till informantens arbetsdag och i ett rum på dennes arbetsplats. En intervju genomfördes i en park och en annan i en lokal i anslutning till informantens bostad. Ett par intervjuades i en tätort nära parets hem på grund av svårigheter för mig att resa till informanternas bostadsort. De intervjuades önskemål styrde genomgående valen av var intervjuerna skulle äga rum.

Den feministiska vetenskapstraditionen har uppmärksammat och utvecklat teorier kring hur kvalitativ forskning bedrivs. När forskning baseras på kvalitativa studier (särskilt intervjuer) så har relationen mellan forskare och beforskad fokuserats. Karen Davis och Johanna Esseveld förespråkar något som de beskriver som en solidarisk intervjusituation, vilket innebär en subjekt/subjekt relation mellan forskare och den som beforskas (1989). Även om detta är den intervjusituation som de eftersträvar som forskare så beskriver de samtidigt sin egen roll som till viss del problematisk. Det finns

någonting i själva relationen forskare/informant som försvårar solidariskt kunskapsskapande. Min utgångspunkt har här varit att de intervjuade är experter på sina egna liv och att jag som forskare har förmånen att få ta del av deras berättelser. Intervjuprocessen inbegriper också ett aktivt val från den intervjuades sida, vad han/hon väljer att berätta.

4.5 Intervjuguide

Jag har valt att arbeta med tematiska intervjuer. Min intention har varit att ställa så öppna frågor som möjligt för att skapa förutsättningar för informanterna att associera fritt och introducera nya ämnen. Under intervjuerna gav jag de intervjuade stor frihet att välja vad de ville tala om, vilket ledde till att de kom att gestalta sig på olika sätt. En del par valde att fokusera på känslomässiga aspekter av sina relationer medan andra gav utförliga beskrivningar av det praktiska vardagslivet. Mina intervjufrågor fungerade mer som ett stöd under samtalen. Vid några intervjuer ställde jag inte mina förberedda frågor, eftersom de olika temana aktualiserades av informanterna själva. I min roll som intervjuare har jag försökt lyssna aktivt och genom att använda pauser i samtalen drivit dessa vidare. Informanterna fick tid att tänka och möjlighet att associera fritt. Mina följdfrågor har främst inneburit att jag försökt få informanterna att konkretisera sina berättelser (när-, vad- och hur- frågor) för att de inte skulle uttrycka sig i alltför generella ordalag (Davis & Esseveld, 1989).

Bi- och homosexuella som lever i en parrelation blir ofta osynliggjorda eller ifrågasatta av omgivningen just för att de lever i en samkönad relation (som homo- eller bisexuella). Det har varit viktigt för mig att jag som heterosexuell forskare har denna utgångspunkt i åtanke under intervjusituationen, och detta har påverkat hur jag har ställt frågor. Jag har med andra ord inte ställt frågor som till exempel: ”När kom du på att du var lesbisk?” eller ”Hur definierar du din sexuella identitet”? Detta är exempel på frågor som jag menar bidrar till att de intervjuade upplever sig som ”de andra” och därmed förstärker de skillnader som ständigt betonas i ett heteronormativt samhälle. I stället har jag ställt frågor som är relevanta för alla människor oavsett sexualitet som lever i en parrelation och frågorna har till sin karaktär i huvudsak sökt det narrativa. Exempel på sådana frågor är ”Kan ni berätta om när ni träffades?” eller ”När man lever tillsammans skapar man ett vardagsliv tillsammans. Hur ser ert vardagsliv ut?” Via sådana öppna frågor gled samtalet ofta över i aspekter av vardagslivet som jag var intresserad av att få höra mer om (samarbete och konflikter, ekonomiska frågor etc.).

Kännetecknande för individer som utsätts för diskriminerande handlingar är ofta att de inte vill berätta om det (Schmauch, 2006). Detta förhållande bör påverka intervjumetodiken. Man bör därför inte fråga rakt ut: ”Har du blivit diskriminerad?” utan i stället skapa möjligheter för att människor själva väljer att beskriva denna typ av erfarenheter i sina berättelser om sitt vardagsliv. De frågor som jag ställt kring heteronormativitet/heterosexism handlar om upplevelsen av att leva ett dubbelliv, att i vissa situationer vara öppen med sin sexuella identitet och i andra situationer dölja den. Denna fråga ställdes i slutet av den individuella intervjun, då informanterna (förhoppningsvis) fått ett visst förtroende för mig som forskare.

Beskrivningar av heteronormativt bemötande och vardagsdiskriminering har varit återkommande i de intervjuades berättelser, men i vilken utsträckning de intervjuade har valt att lyfta fram dessa frågor har varierat.

I intervjusamtalen kring informanternas vardag har jag försökt fånga det praktiska konstruerandet av kön, men oftast på ett indirekt sätt. Det är inte alltid så lätt för dem att beskriva detta konstruktionsarbete, men intervjupersonerna kan alltid beskriva sina upplevelser av konkreta handlingar, erfarenheter och intryck (Magnusson, 1998). Eva Magnusson beskriver på ett sätt som inspirerat mig sin uppgift som forskare att försöka främmandegöra det vardagliga och självklara i sådana beskrivningar och att i det analytiska arbetet söka upp och granska de outtalade innebörderna av kön (Magnusson 1998:38). Genom att tala om den egna parrelationen i vardagslivet blir det möjligt att synliggöra samhälleliga diskurser om kön och heteronormativitet samt hur de intervjuade förhåller sig till dessa. I den offentliga debatten associerar skildringar av vardagslivet ofta till heterosexuella par och kärnfamiljer medan samkönade par däremot ofta förknippas frågor som rätten till äktenskap.

Intervjusituationen skapar med andra ord ramar för vad som är möjligt att samtala om. Vad som är möjligt att fråga om och vad som är möjligt att berätta om från de intervjuades sida är väsentliga frågor och dilemman i forskningsprocessen. Genom att synliggöra dessa frågor och dilemman hoppas jag bidra till en fördjupad förståelse av intervjumaterialet. Ofta handlar reflektioner och tolkningar om att låta det endast indikerade antyda hypoteser och teoretiska konstruktioner.

4.6 Analys av intervjuerna

Som många kvalitativt inriktade forskare har hävdat börjar själva analysarbetet redan vid intervjutillfället (Davis & Esseveld, 1989). Jag inledde med en tematisk analys av materialet utifrån de teman som jag med utgångspunkt i syftet och tidigare forskning identifierat som centrala. Några exempel är ekonomisk fördelning, hushållsarbete samt den sociala omgivningens betydelse.

Enligt Magnusson läser forskare inte bara informanternas berättelser med uppmärksamhet på vad de beskriver, utan ser också berättelsen som en process och en produkt. Fokus riktas mot hur berättaren gör sin vardag och verklighet förståelig för sig själv och på konsekvenserna av berättelsen (Magnusson 1998:29).

Tolkningen av intervjumaterialet har till största delen bestått av det som Widerberg (2002) beskriver som ett empirnära förhållningssätt, vilket betyder att man analyserar materialet genom att söka efter teman i den utskrivna intervjutexten. Det kan handla om de ursprungsteman som jag ovan nämnde som centrala, men det kan också vara teman som genererats i intervjuerna eller i samband med analyser av insamlade data. Jag har med andra ord varit öppen för nya förståelser och analytiska teman som tillkommit under arbetets gång. Det begränsade materialet möjliggör också att analysera varje del i förhållande till helheten och att analysera de enskilda teman som de intervjuade berör i förhållande till varandra. Det kan till exempel innebära att teman som informanterna tar upp bildar kategorier som jag inte vid konstruktionen av intervjumanualen uppmärksammat. Ett exempel på ett sådant tema är det sätt på vilket de intervjuade jämför sig själva med heterosexuella par i sin omgivning.

Jag har inte eftersträvat att ge en enhetlig bild av lesbiska relationer respektive bögrelationer eftersom något sådant mönster inte existerar. Skillnaderna och motsättningarna inom respektive grupp är tvärtom viktiga att lyfta fram för att förstå de komplexa processer som skapar de förutsättningar under vilka samkönade relationer skapas. Också inom en parrelation samt inom respektive individ finns motsättningar och tvetydigheter vilka är viktiga att lyfta fram för att förstå vad det innebär att leva i en icke-heterosexuell relation i ett samhälle präglat av heteronormativitet. Analysprocessen handlar inte om att analysera enskilda individer utan om att lyfta fram diskurser, strukturer som konstituerar människors förståelse av verkligheten, vardagslivet, kön och sexualitet.

Jag inledde min analys med att närläsa varje intervju för att skapa en bild av de intressanta teman och frågeställningar som finns i informanternas berättelser. De frågor som jag inledningsvis ställde till intervjumaterialet var: *Vad* sägs och *hur* sägs det?

De teoretiska utgångspunkterna har också bidragit till olika teman. Texten har filtrerats genom teoretiska referensramar, till exempel heteronormativitet och normer om kön. Det som inte sägs i materialet (utifrån den teoretiska utgångspunkten) är också viktigt för analysen (Widerberg, 2002).

Tolkningsprocessen delas in i olika stadier som kan överlappa varandra tidsmässigt. Inledningsvis komprimerades varje individs berättelse för att skapa en bild av honom eller henne. Varje enskild informants uttalanden tolkades i relation till den helhet som dennes berättelse utgjorde. Jag sökte efter teman i berättelserna och hur dessa teman hängde samman med vad individen gav uttryck för i övrigt. I fokus stod hur informanterna beskrev och tolkade sina erfarenheter av att leva i en samkönad parrelation. En av grundtankarna inom hermeneutiken är att delarna bäst förstås i det sammanhang i vilket de förekommer (Guneriussen, 1996:202). Därefter jämförde jag de olika individerna och de tolkningar som gjorts för att upptäcka variationer och likheter i förhållningssätt och upplevelser.

Samma strategi eftersträvades i analysen av de gemensamma par-intervjuerna. Jag har lyft fram återkommande mönster i informanternas beskrivningar samt variationer och likheter. Varje par-intervju har analyserats för sig, för att se hur respektive teman hänger ihop med varandra, och först därefter har de jämförts med varandra.

Informanternas berättelser har analyserats i relation till relevant samhällelig kontext, här i första hand samhälleliga könsnormer och samhällelig heteronormativitet. Dessa normer påverkar individernas självförståelse samt deras förståelse av interaktionen i parrelationen. Men man gör också motstånd genom att på olika sätt utmana dessa normer.

Transkriptionerna av intervjuerna har genomförts kontinuerligt då de underlättar analysprocessen och kan medverka till att nya frågeställningar växer fram. Vid bearbetning av materialet har ett dataprogram för analys av kvalitativt material använts (MAXqda). I intervjucitaten betyder tre punkter i rad (…) att det skett en kort paus och två // innebär att delar av citatet som jag anser inte tillför något innehållsmässigt har exkluderats i framställningen.

Jag har inspirerats av den narrativa forskningstraditionen (Phoenix, 2004). Detta innebär bland annat att min utgångspunkt är att jag som forskare kan konstruera en berättelse utifrån informanternas berättelser. Jag har tolkat deras berättelser och byggt upp min analys genom att ställa olika förhållningssätt och attityder mot varandra. Jag har skapat en berättelse av de erfarenheter som mina samkönade par bär med sig och som de förmedlat. Min text blir därför någonting utöver de enskilda erfarenheterna som varje person förmedlat till mig i intervjusamtalen. Vidare är vad som upplevs som värt att berätta kontextberoende. Denna reflektion gäller både i intervjusituationen och för mig som forskande återberättare. I intervjusituationen skapar jag till viss del ramar för vad som är intressant att berätta genom att bekräfta informanterna på olika sätt, inte minst genom mitt kroppsspråk men också mer direkt genom att ställa följdfrågor.

Min intention har varit att presentera intervjumaterialet så att det med tydlighet framgår hur mina analyser vuxit fram och på ett sådant sätt att alternativa tolkningar blir möjliga. Även när jag i min analys presenterar alternativa tolkningar så finns oftast parallella och ibland motsägelsefulla tolkningar som jag exkluderat. Alla forskningsperspektiv har sina fokus och begränsningar, inte alltid synliga för den enskilda forskaren. Min studie utgör inget undantag i detta avseende.

4.7 Etiska ställningstaganden

Etiska frågor är grundläggande inom feministisk forskning (Widerberg, 2002). Ett etiskt ställningstagande vid intervjuer är att informanterna garanteras anonymitet. Löftet om detta kan vara en förutsättning för att intervjupersonerna ska kunna uttrycka sig utan att behöva tänka på att de senare ska kunna identifieras. Anonymitetskravet får också konsekvenser för hur det empiriska materialet redovisas för läsaren. Jag har valt att presentera materialet så att de enskilda parens identiteter inte ska framgå i forskningsrapporten. Uppgifter som yrke, etc. har därför ändrats något utan att detta förvanskat beskrivningar och analyser på något avgörande sätt. När det gäller de individuella intervjuerna är det däremot snarast en omöjlighet att presentera materialet på ett sådant sätt att paren inte känner igen sina partners berättelser. En strategi som jag valt för att mildra detta har varit att ”lösa upp” berättelserna och att inte alltid hänvisa till en specifik person när jag återger en sekvens av berättelsen. Under skrivprocessen har jag upplevt ett dilemma mellan att å ena sidan vilja presentera de intervjuades berättelser så att de själva känner igen sig och å andra sidan en strävan efter att de intervjuades integritet ska skyddas. Resultatet av denna process och de val som jag gjort under arbetets gång har fått som konsekvens att viktig

information ibland utelämnats i analysen. Detta kan också medföra att de intervjuade inte känner igen sig själva i den analys som presenteras.

Inför intervjuerna skickade jag ut information till informanterna där det framgick att de kunde välja att inte besvara vissa frågor och att de när som helst kunde dra sig ur deltagandet i studien. Jag informerade om att de uppgifter som de lämnar inte kommer att användas för något annat än forskning, och att ingen annan person kommer att få vetskap om vilka som deltagit i studien. Jag gick även igenom den skriftliga informationen innan intervjuerna påbörjades samt frågade om informanterna hade ytterligare funderingar/frågor kring studiens upplägg.

Personuppgifter som namn, ålder, nationalitet, bostadsort och yrke ändrades redan i utskrifterna av intervjuerna. Informanterna har inte fått någon möjlighet att kommentera utskrifterna eller den färdiga analysen eftersom jag ansåg att det tidsmässigt inte fanns utrymme för detta inom projektet. I efterhand kan jag se detta som en brist eftersom det hade varit etiskt försvarbart att låta de intervjuade ta del av utskrifterna för kommentarer och tillrättalägganden. Informanterna informerades däremot om att de var fria att kontakta mig efter det att intervjuerna avslutats för att till exempel ge kommentarer eller komma med förtydliganden angående den information de lämnat.

Min strävan efter ett etiskt förhållningssätt har alltså medfört att det finns sekvenser i de individuella intervjuerna som jag utelämnat, eftersom de innehållit information som jag av hänsyn till den intervjuades partner inte anser det vara etiskt försvarbart att inkludera i analysen. Även berättelser om tidigare relationer har exkluderats ur framställningen på grund av att de innehåller inslag som skulle kunna identifiera dessa personer. Dessa berättelser hade ibland kunnat vara intressanta eftersom de säger oss någonting om individens syn på parrelationer i allmänhet.

4.8 Reflexivitet i forskningsprocessen

En forskare är, som många visat (bl.a. Skeggs, 2000; Mulinari, 2005) positionsbestämd på olika sätt; genom sin historia, sexualitet, nationalitet, ålder, etnicitet, klassbakgrund och sitt kön med mera. Dessa positioner har betydelse för vår resa genom akademin och för hur vi tillägnar oss kunskap men, som Beverly Skeggs visar, finns ingen direkt koppling mellan dessa positioner och vårt sätt att tänka. Positionerna påverkar oss men vi är inte bestämda av dem (Skeggs, 2000).

Jag har som framgått tillämpat ett reflexivt förhållningssätt till mitt intervjumaterial. För mig innebar detta förhållningssätt bland annat att jag ställde mig frågor kring i vilken grad mina erfarenheter som heterosexuell kvinna var tillräckliga för att förstå informanternas förmedlade erfarenheter. Det innebar också att jag reflekterade över min egen förförståelse av vad det innebär att leva i en samkönad parrelation, samt ett synliggörande av de heteronormativa föreställningar som präglar min förförståelse av kön, samt av normativt laddade begrepp som till exempel jämställdhet. Min utgångspunkt har varit att jag som heterosexuell kvinna är en del av den heteronormativa hegemonin som präglat min förförståelse av vad det innebär att leva i en samkönad parrelation. Frågan om i vilken grad man som forskare kan ”förstå” den intervjuades erfarenheter aktualiseras oavsett om forskaren delar den intervjuades erfarenheter eller inte.

En av de frågor som jag ställt mig under projektets gång är om jag som heterosexuell kvinna har en idealiserad bild av lesbiska relationer som fria från den genusordning som präglar heterosexuella parrelationer. Och om så är fallet: Vilka konsekvenser får detta för hur jag tolkar mitt material eller det sätt på vilket jag återger och tolkar de intervjuade kvinnornas erfarenheter? På vilket sätt påverkar exempelvis min förförståelse av hur heterosexuella män i olikkönade relationer producerar överordning i relation till heterosexuella kvinnor i nära relationer, min tolkning av bögparens berättelser? Jag tänker mig att denna eventuella oförmåga att *tolka* och *beskriva* maktordningar i samkönade parrelationer är ett problem i en vidare samhällskontext, likväl som mitt dilemma som heterosexuell forskare. Jag försöker genom att synliggöra denna eventuella ”blindhet” visa på allmängiltiga processer i kunskapssökandet för det (i stort) heteronormativa forskarsamhället.

När jag påbörjade denna studie förväntade jag mig att intervjupersonerna skulle fråga efter min sexuella identitet, vilja veta om jag var lesbisk, bisexuell eller heterosexuell innan de beslutade sig för att delta i studien. Svante Norrhem (2001) och Kerstin Sandell (1993) har i sina studier beskrivit hur deras identitet som homosexuella har varit en förutsättning för att intervjupersonerna skulle vilja delta i studierna. Malena Gustavson, som har intervjuat bisexuella kvinnor, upplevde att hennes bisexualitet och engagemang för dessa frågor var en av de viktigaste anledningarna till att intervjupersonerna deltog och berättade om sina erfarenheter (Gustavson, 2006). Dessa intervjuer genomfördes under 1990-talet och i början av 2000-talet. Det sätt på vilket mina informanter agerar, skulle kunna tyda på ökat synliggörande i samhället, ett större samhälleligt erkännande och en ökad acceptans av samkönade parrelationer. Talet om heterosexism och homofobi har också blivit alltmer offentligt (Tiby, 1999; Rosenberg, 2002), och detta

bidrar möjligtvis till att informanterna är mer villiga än tidigare att delta i en studie som denna, även om de inte på förhand vet om forskaren är homo- eller bisexuell. Kanske beror också skillnaden när det gäller informanternas inställning till forskarens identitet på att ovan nämnda studier i högre utsträckning fokuserar på identitet. Min studie baserar sig också, till skillnad från studierna ovan, på parintervjuer, vilket kan medföra att deltagarna upplever sig mindre utsatta.

Mina erfarenheter från mötet med informanterna är att de inte var intresserade av att veta min sexuella läggning innan de beslutade sig för att delta i studien. En kvinna frågade under intervjun om jag skulle på Pridefestivalen i sommar. En annan kvinna undrade om jag kände till det sätt på vilket flatvärlden utvecklats på senare tid i hennes hemstad. En av de intervjuade kvinnorna frågade, innan hon bestämde sig för att delta i studien om jag hade en feministisk syn på samhället, vilket kan tolkas som att det var en förutsättning för att hon skulle delta i studien. Andra frågor än den sexuella identiteten hos forskaren kan således vara avgörande för beslutet att delta i en studie.

4.9 Presentation av de intervjuade

Carola och Maria är i 40–45-årsåldern och har flyttat till en gemensam bostadsrätt med sina barn efter att tidigare ha bott i en hyresrätt i samma område i en mellanstor stad. De har båda högskoleutbildning men Maria arbetar inom ett yrkesområde med betydligt högre inkomst än Carola.

Sandro och Ben är i 25–30-årsåldern och bor i en liten lägenhet som de köpt tillsammans. De träffades via internet för ungefär sex år sedan. Arbete och studier menar de kräver så mycket tid att de ofta upplever att de inte prioriterar sin parrelation i den grad som de önskar. De har en önskan om att i framtiden arbeta tillsammans i ett gemensamt företag och att flytta ut på landet. I framtiden ser de sig själva som adoptivföräldrar.

Kim och Sofie (25-35) inledde sin relation när de bodde i olika länder. De hade ett distansförhållande i cirka ett halvår innan Kim flyttade till Sofie och den stad där de nu bor. I samtalet om deras vardagsliv tillsammans återkommer de till jämförelser med hur det var då, när de hade ett distansförhållande och bodde hos varandra några dagar eller veckor i taget. De har liknande ”fria, intellektuella” yrken och det var också genom dessa som de träffades. De framhåller betydelsen av att stötta varandra i sina respektive yrkeskarriärer. Nu letar de efter en större lägenhet och hoppas på att bli föräldrar inom en nära framtid.

Sara och Ellen är i 25-årsåldern och har varit ett par i två år. De bor sedan ett år tillsammans i en hyresrätt i den mellanstora svenska stad till vilken de båda flyttat för att studera. De studerar inom samma ämnesområde och det var också på universitetet som de träffades. Viljan att värna om miljön går som en röd tråd genom parets beskrivningar av vardagslivet. De har till exempel valt att inte äga bil, handlar ekologisk mat och har själva tillverkat sina möbler eller köpt dem i second-hand-butik. De beskriver sig själva som pyssliga och har just börjat odla växter på den gemensamma gården. Inom några år hoppas de att det ska bli möjligt för lesbiska par att (också i praktiken) adoptera barn. Om inte så vill de försöka bli föräldrar via insemination.

Per och Fredrik är ett par i 30–40-årsåldern som träffades via internet för fyra år sedan. De flyttade ihop efter att ha känt varandra i några veckor. Nu lever de sedan några år tillbaka tillsammans i ett hus på landet. De tillbringar en stor del av sin fritid med att renovera huset och lägger ner en stor del av sin ekonomi på detta. De har båda arbetaryrken. Per har, till skillnad från sin partner, en stark önskan att bli förälder.

Erik och David är i 25-årsåldern och träffades via ett internetcommunity. De bor sedan ett halvt år tillbaka tillsammans i en hyreslägenhet i en av storstadens förorter. Erik är född i ett sydeuropeiskt land och flyttade till Sverige som barn. David kom till Sverige för några år sedan från ett västerländskt land för att studera. Båda studerar nu, men Erik har vid tillfället för intervjun ett kortvarigt arbete i ett företag. Erik vill bli förälder i framtiden medan David inte har denna önskan.

Frida och Johanna är i 25–35-årsåldern och lever sedan två år tillsammans i en bostadsrätt. De bor i utkanten av den mellanstora stad där Frida bodde när de träffades genom gemensamma vänner. Efter att ha haft ett distansförhållande under ett halvår, då de endast träffades på helgerna, sa Johanna upp sig från sitt jobb och flyttade till Fridas bostadsort i en annan del av landet. Johanna har gymnasieutbildning medan Frida har högskoleutbildning. Johanna har en stark önskan att bli förälder samt att de ska ingå partnerskap medan Frida vill vänta några år till.

5. Att bli ett par

> Maria: Jag tror att jag är värd någonting väldigt, väldigt mycket. Jag blir till. Det finns en dikt, "jag blir till i dina ögon", någon sådan strof. Så är det. Jag blir till. //Och då, vem jag är då? Jag är ju hennes sambo, Maria, Carolas sambo. I relation till henne är jag ju, vi är ett älskande par. //... Jag måste tänka. Ja, jag känner mig stark också. Jag kan känna mig jävligt modig med henne. Också att jag är, vi är ett par, jag är en del av ett par. Alltså, utåt sett. Vi är en enhet. I vårt hus så är vi två kvinnor som lever ihop. Än har ju inte tio-öringen ramlat ner, men jag hoppas att den ska göra det. Vi kommer väl att sitta och pussas mer på balkongen. Så att de förstår att vi inte bara är kompisar.

I detta kapitel kommer jag att lyfta fram teman och processer som är allmänt kännetecknande för samboende parrelationer. Att leva i en samkönad parrelation i ett heteronormativt samhälle innebär emellertid *också* specifika erfarenheter och positioner, vilka bör förstås som en effekt av en heteronormativ samhällsordning som definierar heterosexualitet som normal och önskvärd som samlevnadsform och samtidigt stigmatiserar samkönade parrelationer.

Kapitlet är strukturerat på följande sätt. Inledningsvis följer en tillbakablick på hur de intervjuade beskriver sin ungdom, en tid som för några av dem ligger ungefär fem till tio år tillbaka i tiden. De talar om erfarenheter av samkönad sexualitet och kärlek och om heteronormativitet, erfarenheter som har betydelse för hur de betraktar och berättar om sin parrelation i dag. Under rubriken platsens betydelse kommer jag att tolka platsen och det sociala sammanhangets betydelse som det kommit till uttryck i mina informanters berättelser. Därefter presenteras tolkningar som syftar till att försöka förstå hur de intervjuade paren i och genom sina berättelser konstruerar sin parrelation. De teman som står i fokus i detta kapitel är de intervjuades förväntningar på vad parrelationen ska innebära, att dela en vardag med vänskap och kärlek. Där beskrivs också de konflikter som uppstår när förväntningar på vad en parrelation ska innebära inte uppfylls. Därefter följer ett avsnitt där jag analyserar det sätt på vilket heterosexuella par framstår som antiförebilder i de intervjuades berättelser. Jag kommer att analysera den betydelse som denna kontrastering har för hur de intervjuade paren upplever och tolkar sin egen parrelation. Därefter följer ett avsnitt där jag beskriver de intervjuades betoning av likhet med heterosexuella parrelationer. Kapitlet avslutas med att jag fokuserar på de intervjuades identifikation och disidentifikation med homosamhället, samt den betydelse dessa berättelser har för konstruktionen av tvåsamhet.

5.1 Ungas sexualitet och identitet

Utgångspunkten för min analys är att sexualitet och könsidentiteter formas i processer, som är beroende av de situationer och kontexter i vilka de får mening och betydelse. I detta avsnitt följer en tillbakablick där de intervjuade beskriver sin väg mot en samkönad parrelation. Denna tillbakablick syftar till att bidra till förståelsen för hur de intervjuade paren beskriver sin syn på tvåsamhet i vuxen ålder, den betydelse som parrelationen har i de intervjuade männens och kvinnornas liv.

Samkönade relationer/sexuella erfarenheter har bland de intervjuade ofta föregåtts av ett antal förhållanden med individer av motsatt kön. Detta gäller i högre utsträckning för kvinnorna i studien än för männen. En högre andel av kvinnorna beskriver sig också som bisexuella.

I följande avsnitt där de intervjuade ser tillbaka på sin ungdomsperiod, är tiden som beskrivs mitten av 1980-talet och tidigt 1990-tal. En man berättar om sin första sexuella relation, som han hade med en jämnårig pojke när han var i mellanstadieåldern.

> Erik: Vi hade inget förhållande så att ”åh vi är tillsammans”. Men det vi hade väl, ja vi provade väl på vad sex var, vad man kan prova på i den åldern, liksom. Och vi hade väl inget känslomässigt förhållande heller. Det har man väl inte när man är… eller det kanske man har, men jag hade det inte i alla fall när jag var så ung. Men det var ju ändå i alla fall tydligt att vi sexuellt hade ett intresse av varandra. Men just då så, alltså jag reflekterade inte ens över att det skulle vara någonting annat än man-kvinna eller kvinna-kvinna eller vad som helst.

Denna beskrivning från barndomen och inställning till den homosexuella sexualiteten som självklart oproblematisk återkommer i Lindholms och Nilssons studie (2002), där män födda under den första hälften av 1900-talet berättar om sin barndom och erfarenheter av samkönad sexualitet. Även om samhällets budskap var att homosexuella handlingar var negativa så upplevde pojkarna inte själva detta i sina sexuella lekar med andra pojkar. Denna erfarenhet kom senare under tonåren. Erik berättar hur han då efter en tid tvingades dölja sin längtan efter killar av rädsla för att inte bli accepterad av den sociala omgivningen.

> Erik: Men sen i högstadiet så fick jag lära mig väldigt tydligt att det var… Det går inte att acceptera det, det är liksom förskräckligt äckligt och fult och alla negativt laddade adjektiv som man kan komma på ungefär. Det var

> ju då först som jag insåg att jag var homosexuell. För jag hade inte ens reflekterat över att jag skulle vara homosexuell.
> //och det var just från de här kill-jargongerna, som att det i duschen alltid skulle skämtas om homosexuella och på ett väldigt, väldigt förnedrande sätt. Det var ju aldrig så här att, ”ja, homosexuella det är roligt”. Utan det är så här: ”Äckliga bögar!”. Otroligt liksom levande diskurs med att hata homosexuella… bland de här grabbgängen.

Det blir i detta exempel tydligt hur det sociala rummet sätter gränser för vad som är möjligt och tillåtet (jfr de los Reyes & Martinsson, 2005). Den heterosexuella ordningen visar sin dominans, utdefinierar alternativa beteendemönster och genererade känslor av marginalisering och utanförskap. Platser är könade och detta könande är en av de aspekter som avgör om individen har tillträde till platsen och blir accepterad i den sociala interaktionen med andra (Massey, 1994). I exemplet ovan är det den homosociala ordningen som beskrivs. Maskulinitet konstrueras genom ett avståndstagande från underordnad maskulinitet. Heterosexualitet skapas här bland grabbgängen genom ett avståndstagande från homosexualitet.

Skolan har beskrivits som en heteronormativ plats där elever lär sig heteronormativitet och könskonstruktioner (Martinsson & Reimers 2008). Erfarenheten av uppväxten i den lilla staden eller orten beskrivs inte bara som präglade av homofobi utan även av rasism.

> Erik: I Småstad var det ju inte bara om homosexualitet som de var fördomsfulla, utan det var de ju mot invandrare också. Och jag var ju killen som kom från djungeln.

Erik försökte, liksom flertalet av de intervjuade i denna studie, under tonåren och de tidiga vuxenåren anpassa sig till den heterosexuella normen. Han beskriver sina förhållanden med tjejer under tonåren: ”Det var några sådana här otroligt desperata försök att bli heterosexuell.” Erfarenheter av utanförskap på grund av etnisk diskriminering var inte möjliga att undkomma, men Erik gjorde allt för att dölja sin homosexualitet. En amerikansk studie (där 7500 ungdomar intervjuats) visar att nästan hälften av de intervjuade homosexuella ungdomar som deltog i undersökningen hade blivit mobbade under det gångna året, tre till fyra gånger fler än andelen ungdomar som beskrev sig själva som heterosexuella (Berlan, Corliss, Field, Goodman & Austin, 2007). Eriks berättelse visar den sårbara position som unga migranter också befinner sig i på grund av sin etniska tillhörighet (Sawyer & Kamali, 2006).

Sandros utsatthet innebar också att han enligt skolkamraterna agerade på ett sätt som inte överensstämde med förväntad maskulinitet.

> Sandro: Jag hade en sådan här gubbkeps bak och fram. Och det var ju också jättekonstigt. Jag blev jätte-mycket mobbad för min klädstil och så tyckte de att jag var feminin. // De kallade ju mig för fikus och sånt också, fjolla…

För Johanna var det angeläget att inför sig själv och omgivningen dölja sina känslor för tjejer av rädsla för vilka konsekvenser öppenheten skulle få.

> Johanna: När jag gick i högstadiet hade vi information om sex och samlevnad. Och då sa man alltid, det är ju en person i klassen, i snitt. //Och då tänkte jag: Låt det inte vara jag. Då gjorde jag allt för att visa liksom. Jag var *först* av alla tjejer i klassen, och jag var tillsammans med killar, *mest* av alla.

Johanna beskriver vidare hur hon under tonårstiden hade sexuella relationer med killar. Genom heterosexuella relationer skulle hon uppvisa normalitet och samtidigt hålla de lesbiska känslorna på avstånd. När Johanna sedan under gymnasietiden inledde en kärleksrelation med sin bästa vän upplevdes detta inte som något problem för omgivningen, eftersom alla såg dem som enbart bästa vänner. Den nära vänskap som ofta förekommer tjejer emellan, och där nära fysisk kontakt ofta utgör en del av gemenskapen (Ambjörnsson, 2004) kom att innebära ett skydd i den heteronormativa skolmiljön.

Ellen ger en betydligt mörkare bild av sin uppväxt när hon beskriver det faktum att hon upplevde att hon tvingades dölja sin sexuella identitet, vilket fick konsekvenser för hennes livssituation och även för hennes vänskapsrelationer.

> Ellen: Allting har hängt ihop. Jag har inte berättat för någon och jag har inte fått någon bra kompisrelation överhuvudtaget med folk från det att jag gick i högstadiet. // Alltså det kändes inte bra eftersom jag hade ju inget socialt skyddsnät att falla tillbaka på. Jag hade ingen som jag kunde lita på.

Detta exempel visar hur heteronormativitet i skolmiljön får långtgående konsekvenser. Ellen tillhörde som ung kvinna en särskilt utsatt grupp. Folkhälsoinstitutets rapport visar att ungdomar mår allt sämre i skolan, och särskilt dåligt mår unga kvinnor. Den största anledningen till oro är enligt författaren till rapporten att både de somatiska och de psykosomatiska besvären hos unga kvinnor i 15-årsåldern fortsätter att öka, en trend som fortgått under några decennier (Danielsson, 2006).

Berättelserna från ungdomstiden visar på positiva erfarenheter av samkönad kärlek och sexualitet liksom på diskriminering och rädsla.

Det finns hos de intervjuade en variation i hur de berättar om sin sexualitet som unga. För en del av de intervjuade har anpassning till normen spelat en central roll för hur de hanterat utanförskap på grund av sexualitet. Att inte anpassa sig till den heterosexuella normen kan, som några exempel i studien visar, få negativa konsekvenser för upplevelsen av tillhörighet i gruppen. Erfarenheter av diskriminering eller en rädsla för att bli utsatt, är något som har kommit att prägla flera av de intervjuades komma ut-processer. Dessa erfarenheter påverkar de intervjuade än i dag i form av fortsatt diskriminering i samhället. Erfarenheterna har också betydelse för hur de intervjuade paren konstruerar tvåsamhet. Detta genom att man som homo- eller bisexuell blir definierade utifrån den heterosexuella nomen för samlevnad och genom det sätt på vilket diskriminering på grund av sexualitet upplevs under ungdomstiden. Genom dessa berättelser ges sexualitet en alldeles särskild plats i livet (Weeks, Donovan & Heaphy, 2001), och får en central betydelse när de intervjuade beskriver sin uppväxt.

5.2 Platsens betydelse

Hur de intervjuade förhåller sig till platsen, och vilken betydelse de ger den, är ett centralt tema i berättelserna om ungdomstiden och de tidiga vuxenåren. De intervjuade beskriver hur de flyttat inom landet, de flesta från den mindre orten till den större staden, men flytt över nationsgränser beskrivs också, både till och från Sverige. Kulturgeografen Doreen Massey definierar platsen som något som skapas och förhandlas fram i relation till skilda sociala positioner. En marginaliserad position ger inte samma möjlighet att fylla platsen med mening (Massey, 1994). Jag har identifierat platsen som en central betydelse för vilka handlingar som framstår som möjliga och vilka handlingar som inte framstår som socialt accepterade. Ett centralt tema i detta avsnitt är spänningen mellan små orter och större städer. Arne Nilsson och Margaretha Lindholm introducerar platsen, vilken ges en central betydelse i deras studie av manligt och kvinnligt homoliv i Göteborg under åren 1950 till 1980. De relaterar sexualitet till platsen, det vill säga till det geografiska och temporära rummet (2002).

En av de yngre kvinnorna i studien, Ellen, beskrev ovan att den avgörande anledningen till hennes känsla av utanförskap under tonårstiden berodde på att hon inte upplevde att hon kunde lita på att omgivningen skulle acceptera henne som lesbisk, och att hon därför tvingades hemlighålla detta. När Ellen sedan flyttade till en större stad för att studera fick hon en vän som hon

kände förtroende för och för vilken hon berättade om sina känslor för kvinnor.

> Ellen: Och så kändes det jäkligt skönt att inte vara kvar i Småstad. Det är nytt folk här och man får en ny chans. Jag kände verkligen att nu är det som *nu*. För det har verkligen varit en ond cirkel allting. Att jag aldrig har berättat det för någon. Mycket av mina funderingar har hängt ihop med det och eftersom jag inte har berättat det för någon så har jag inte fått några bra kompisar som jag har litat på.

Ellen betonar hur hon lämnat sina tidigare erfarenheter av marginalisering bakom sig. Flytten från den mindre orten till den större staden, och möjligheten att ingå i nya sociala sammanhang, beskrivs som avgörande för hennes möjligheter att lära känna vänner som hon upplevde att hon kunde vara öppen med. Carola är i 40-årsåldern och beskriver hur hon försökt leva heterosexuellt under större delen av sitt vuxna liv, vilket hon i dag ser som ett svek mot sig själv:

> Carola: Så det har känts fel. Efter ett tag har jag känt mig smutsig och utnyttjad på något sätt. Eftersom jag i princip trampar på mig själv för att jag försöker leva heterosexuellt, när jag egentligen inte borde göra det.

För Carola handlar det om att ta avstånd från det faktum att hon levt heterosexuellt under stora delar av sitt liv, i ett försök att anpassa sig till den heterosexuella normen. Hon beskriver sina förhållanden med män som upplevelser av att ha trampat på sig själv. Hon levde ett liv på ett sätt som hon inte kan stå för i dag och som påverkade henne negativt. Det är möjligt att den ökade öppenheten under 1990-talet för LHBT-personer har bidragit till att det var under denna period som hon på allvar kom att ifrågasätta sitt heterosexuella liv. Brytningen i hennes liv kom också under den period då hon för en tid befann sig i en större stad i ett annat europeiskt land för arbete. Carola beskriver själv hur hon sökte sig till detta land för att befria sig från den sociala situation som hon befann sig i på hemorten, med de förväntningar som hon upplevde från vänner och ursprungsfamilj.

Precis som Carola levde Frida i heterosexuella parrelationer. Frida som i dag beskriver sig själv som lesbisk tänker tillbaka på tiden när hon levde med en man och, som hon säger att tanken var då: ”det ska vara en kvinna och en man.”

> Frida: Jag levde ju tillsammans med… sambon var en kille då, och det går inte ens att jämföra det förhållandet, för det var… Det ska vara så, det *ska* vara en kvinna och en man. Det var det jag hade då i mig, vad då jag

> homosexuell? Nej, alltså, ett litet ställe. Det finns inte öppet homosexuella i Småstad. Jag hade ju inte ens en tanke då, eller jomen, jo, någonstans hade jag nog en tanke *så*, men man fick inte tänka den tanken när man bodde där.

I sin berättelse beskriver Frida hur den lilla staden, med dess (som det beskrivs i intervjuerna) brist på identifikationsmöjligheter, försvårar för icke-heterosexuella att leva och praktisera kärlek. Som Frida uttrycker sina upplevelser av sin uppväxt och sina tidiga vuxenår i Småstad: ”Man fick inte tänka den tanken när man bodde där.” För flera av de intervjuade innebar flytten till den större staden en möjlighet att finna sociala sammanhang där ett icke-heterosexuellt liv kom att betraktas som en möjlig livsform. Frida flyttade till en större stad för att studera och inledde där en relation med en kvinna, vilken försvårades av att ingen av dem levde öppet som lesbisk. I det förhållandet tvivlade Frida på om hon skulle kunna leva sitt liv som lesbisk (bl.a. på grund av brist på stöd från omgivningen).

> Frida: Det var så mycket känslor. För jag var ju fortfarande i det här: Nej, jag är inte homosexuell utan nej, det här var en test, nej, jag kommer att leva själv – homosexuell, nej det kan jag inte vara. Usch vad komplicerat allt blir! Både komplicerat med familjen hemma i Småstad och herregud, vad ska… mammas och pappas vänner säga? I de tankarna befann jag mig och kände att nej, jag ska nog vara normal, inom citationstecken. Det var ju liksom den enkla vägen. Och är det så att jag inte faller för någon kille, ja men då får jag vara själv. Det var liksom sådana tankar också, som gjorde att det blev så komplicerat.

Trots att Frida vid detta tillfälle hade en sexuell relation med en annan kvinna kunde hon inte definiera sig själv som homosexuell. Frida upplevde svårigheter att upprätthålla en samkönad parrelation under den tid då alternativet att leva som lesbisk inte framstod lika klart som det så småningom blev. Hon positionerade sig i relation till en heteronormativ omvärld som hon upplevde begränsade hennes valmöjligheter att älska en kvinna. Den enkla vägen, som hon framställer det, var att fortsätta leva heterosexuellt. Det andra alternativet var att undvika tvåsamhet och i stället leva sitt liv som singel. Under den period som Frida beskriver ovan bodde hon i en annan del av landet än föräldrarna. Trots detta beskriver hon oron inför föräldrarnas vänners reaktioner som ett hinder för henne att leva lesbiskt. Den sociala omgivningens förväntade heteronormativa reaktioner beskrivs som ett hinder för henne att kunna acceptera sin sexuella identitet. Flytten från den mindre orten innebär dock inte full frihet att agera, eftersom föreställningar om heteronormativitet i den mindre orten fortfarande kan påverka livet i storstaden.

Fridas berättelse åskådliggör den sociala konstruktionen av sexualitet. Denna tolkning av sexualiteten är, enligt Dunne (2000), ofta undervärderad eftersom människor erfar sin sexualitet som ”verklig”, vilket ofta upplevs som motsatsen till en socialkonstruktivistisk syn på sexualitet. När det sociala individualiseras och förkroppsligas, når de, enligt Dunne, de delar av oss själva som vi uppfattar som de mest naturliga och unika. Eftersom uppfattningen om det naturliga är så stark är det svårt att fullt ut acceptera en socialkonstruktivistisk syn på sexualitet. Detta gäller för både heterosexuella och icke-heterosexuella (Dunne, 2000).

När Frida några år senare träffade sin partner Johanna var denna problematik inte längre aktuell i lika hög grad. Johanna hade levt öppet som lesbisk under flera år när de träffades och detta menar Frida bidrog till att livet som lesbisk fortsättningsvis, för henne själv, blev ett självklart val. Ur den aspekten har Fridas relation till Johanna haft en livsavgörande betydelse. Genom den kom hon att identifiera sig som lesbisk.

Beskrivningar av den mindre orten/småstaden som präglad av heteronormativa strukturer återkommer i informanternas berättelser. I staden finns möjligheten att söka sig till andra sociala sammanhang än de som präglat en under uppväxten. Den ”nya svenska öppenheten” har också bidragit till ökade möjligheter att leva i en samkönad parrelation. För majoriteten av de intervjuade som beskriver en flytt har denna sammanfallit med den ökade öppenheten i samhället i stort. Det är rimligt att anta att flytten, i kombination med denna ökade öppenhet, ökat möjligheterna att leva som icke-heterosexuell. Att byta geografiskt rum för att utforska sin sexualitet är delvis ett privilegium för de individer som har ekonomiska resurser. Detta gäller särskilt för de individer i studien som flyttat till Sverige (för att studera eller för att de träffat en svensk partner). De flesta av dessa inflyttade beskriver ekonomiskt goda uppväxtförhållanden och föräldrar som stöttar dem ekonomiskt. Bilden av möjligheten till homoliv i storstad respektive mindre stad och landsbygd, som växer fram i informanternas berättelser, är dock inte helt entydig. Samtidigt som livet i den större staden innebär ökad frihet att få möjlighet att leva öppet som homo/bisexuell beskrivs också en mörkare bild av storstaden. De intervjuade bögparen som lever i en storstad beskriver rädslan för att utsättas för heterosexuella mäns våld och trakasserier. Tidigare forskning har påvisat LHBT-personers utsatthet för våld och rädsla för att utsättas för våld (Tiby, 2004). Även om den mindre orten av de intervjuade beskrivs som begränsande på grund av sin heteronormativa prägel framställs samtidigt livet på landsbygden som välkomnande och tryggt. Det finns också ett beroende av varandra på landsbygden, till exempel när det gäller snöröjning (jfr Lindholm, Nilsson, 2002). I den del av landet där avbefolkning sker och den genomsnittliga

åldern är hög välkomnas yngre nyinflyttade, homosexuella såväl som heterosexuella. Närheten till den större staden kan också underlätta. ”Homosamhället” finns inom ett inte alltför långt avstånd.

Flytten från den mindre staden/orten till den större staden beskrivs genomgående av mina intervjupersoner som ökade möjligheter att leva öppet som homo- eller bisexuell. Under år 2000 genomfördes studien *Flykt eller tillflykt? - en studie av homo, bi- och transsexuellas flytt till storstäder* (Nordström & Norrhem, 2000) där 278 slumpmässigt utvalda medlemmar i RFSL berättade om varför man flyttat från en kommun till en annan, och i vilken grad man varit öppen där man bodde tidigare. Deltagarna i studien fick även besvara frågan om i vilken grad man var öppen där man levde när studien genomfördes. Av dem som deltog hade 89 procent flyttat från en kommun till en annan och ungefär hälften av dessa ansåg att deras sexuella identitet hade haft betydelse för deras flyttningsbeslut. Motiven till varför man flyttat från den tidigare kommunen var bland annat att man upplevt intolerans, okunnighet, våld och/eller sträng religiositet. Den största anledningen till flytten var emellertid att man ville komma i kontakt med andra LHBT-personer. Tre av fyra av de som bodde i en kommun med färre än 50 000 invånare uppgav att de inte hade något umgänge med andra icke-heterosexuella. Nio av tio ansåg att det blivit lättare att vara öppen med sin sexuella identitet efter flytten (Nordström & Norrhem, 2000), vilket överensstämmer med den bild som de intervjuade i min studie förmedlar.

Flytt över nationsgränserna beskrivs av flera av de intervjuade som avgörande steg för möjligheterna att utforska sin sexualitet. Flytten framställs som en möjlighet att få ta del av sociala sammanhang präglade av en högre grad av respekt. Att under en period befinna sig i ett nytt socialt sammanhang beskrivs också som en möjlighet att utforska sin sexualitet genom att träffa andra bi- och homosexuella, bli en del av ett homocommunity. En av dem som under en period bosatte sig i ett utomnordiskt land var Sara.

> Sara: Jag åkte till Kanada för att slippa sådant här normgrejs. För att få vara med folk som man inte känner, så att man kan göra vad man vill.

För Sara, som beskriver sig själv som bisexuell, innebar utlandsvistelsen möjlighet att inleda relationer med kvinnor. Begränsande normer upplevs av de intervjuade som starkast när man befinner sig bland människor som man vuxit upp med, sådana personer som under uppväxten stått en närmast. När Sara sedan återvände till Sverige bosatte hon sig i en större stad i en annan del av landet än där hon växte upp.

En av de intervjuade kvinnorna beskriver sin vistelse på den grekiska ön Lesbos som en avgörande erfarenhet, där hon fick möjlighet att utforska sin sexualitet tillsammans med andra kvinnor. Ön beskrivs som en plats där utforskandet av de egna lesbiska känslorna var möjliga på ett sätt som hon upplevde som omöjligt i sin hemstad (där hon betraktade homonormen som alltför begränsande). ”Homosamhället” på ön var väl utvecklat och erbjöd många mötesplatser för lesbiska. Tiden på Lesbos gav henne möjlighet att umgås med kvinnor i samma situation som hon själv, det vill säga kvinnor som tidigare levt heterosexuellt.

Erik valde att förlägga ett år av sina studier till Asien, vilket han menar förändrade hans syn på vad samkönad sexualitet kunde innebära. Trots det tabu som icke-heterosexualiteten där utgjorde fanns där ändå betydligt fler möjligheter (bland annat mötesplatser) att komma i kontakt med andra homo- och bisexuella män. Han fick också känna av den maktposition som det innebar att vara sexuellt åtråvärd i egenskap av rik västerlänning, vilket gav honom fördelar i homosexuella relationer. Traditionellt sett har sexualitet mellan män inte betraktats som syndigt i detta asiatiska land och har oftast förekommit mellan ekonomiskt privilegierade män. Lesbiskhet har dock osynliggjorts (Aldrich, 2004). Dessa erfarenheter och sexuella privilegier menar han har bidragit till att han i dag, till skillnad från tidigare, fullt ut accepterar sin homosexualitet.

Detta är en av de berättelser som nyanserar den så ofta förekommande bilden av Sverige som ett öppet och tolerant land gällande icke-heterosexualitet. I de inflyttades berättelser framstår oftast Sverige i ett internationellt perspektiv som ett öppet och tolerant land med avseende på sexuella minoriteter. Detta var den bild man hade före sin flytt. Här upplevde man att det fanns en större möjlighet, jämfört med i hemlandet, att leva sitt liv öppet och att till exempel ingå partnerskap. Den offentliga debatten i massmedia präglas också, menar man, av respekt för homo- och bisexualitet och genusfrågor. Samtidigt ifrågasätts denna bild till viss del av de intervjuade. Sverige beskrivs av en kvinna som ett ”på ytan” tolerant land men att det i praktiken finns mer eller mindre givna gränser för vad som är socialt accepterat. Man ska, enligt en av kvinnorna, med fördel ha ingått registrerat partnerskap för att det samkönade parförhållandet i en heteronormativ kontext ska anses som ett legitimt sätt att leva. Sofie, som är uppvuxen i ett centraleuropeiskt land, nämner också huvudmotivet till att hon valde att bosätta sig i just Sverige. Ryktet om Sverige som ett öppet land när det gäller sexualitet hade stor betydelse för hennes val av studieland. Hon hoppades att hon här skulle kunna utforska sin sexualitet. Men, som hon säger apropå att Sverige skulle vara ett homovänligt land: ”Det är ingenting man läser om i böcker.”

En av de andra kvinnorna uttrycker sin förvåning och glädje över den media-debatt som här förs kring LHBT-frågor och feminism, vilket hon ser som mycket positivt för samhällsutvecklingen och för sin egen upplevelse av tillhörighet i samhället. Någon sådan debatt förekom inte i hennes hemland. De för henne positiva förändringar som hon här beskriver kan förstås utifrån perspektivet att unga människor som migrerar ständigt förändras genom att de inkorporerar nya sätt att leva och formar dynamiska livsformer (Hoerder, Hebert & Schmitt, 2005).

Vägen till att bli ett par är i informanternas berättelser präglad av kamp mot samhälleliga heteronormativa föreställningar om begär, lust och kön. Den så kallade komma ut-processen och sättet att berätta om sina liv, betraktar jag som narrativ som informanterna förhåller sig till på olika sätt. För en del har sexuella erfarenheter fått central betydelse för att de kommit ut och definierat sig själva som homo- eller bisexuella, medan andra definierat sig som icke-heterosexuella långt innan de erfarit samkönad sexualitet eller kärlek (jfr Weeks, Heaphy & Donovan 2001). Liksom flertalet av de intervjuade i Westons studie (1991) beskriver de komma ut-processen som en process som modifierat och till och med transformerat deras självbild.

De intervjuade kvinnorna och männen, som under intervjun valt att berätta om sin väg mot en samkönad parrelation, beskriver en process där kampen mot och förnekelsen av de egna homosexuella känslorna varit central, något som de till stor del ser som en konsekvens av en heteronormativ samhällsordning. De intervjuades berättelser visar på hur det geografiska och sociala rummet och platsen är heteronormativ. Jag har försökt visa hur geografiska rum och sociala miljöer skapar förutsättningar för vilka känslor som upplevs som ”tillåtna”. De intervjuade har, som en konsekvens av detta, aktivt sökt sig till platser, miljöer och sammanhang där respekten har upplevts som större. Manalansan hävdar här att sexualitet och sexuell identitet bör ses som centrala faktorer när det gäller migration (Manalansan, 2006). De intervjuade som berättar om flytt över nationsgränserna kan förstås utifrån utgångspunkten att dessa människor inte har en klar, fast nationell identitet, utan det är genom transkulturalism som unga människor som migrerat sammanfogar olika perspektiv av sociala och kulturella aspekter för att forma sin egen upplevelse av identitet (Hoerder, Herbert & Schmitt, 2005). Tidigare forskning har visat på att homosexualitet varit associerat med rörlighet från landsbygd till stad (Nilsson, 2006). Homo- och bisexuella har ofta sett staden som en plats där man kan undgå ett traditionellt liv, nå en högre grad av anonymitet och komma i kontakt med homosexuella gemenskaper (Aldrich, 2004, Nilsson, 2006).

Detta avsnitt visar också, i likhet med tidigare studier, att sexualiteten har en signifikant roll att spela för människors självförståelse. Särskilt gäller detta för icke-heterosexuella som (av omgivningen) blivit definierade som ”de andra” genom sin sexuella tillhörighet (Weeks m fl, 2001). Den sexuella identiteten, liksom den könade identiteten, omförhandlas ständigt genom våra liv i relation till en heterosexuellt könad social värld (Jackson, 2006:56). Under senare år har sexuella identiteter kommit att förstås, inte som fasta kategorier, utan i stället som flytande, självreflexiva processer (Butler, 1990). Denna bild av sexuella och sociala identiteter som de intervjuade ger uttryck för i detta avsnitt överensstämmer med synen på identiteter som icke-enhetliga, ostabila, pluralistiska och präglade av sociala konflikter. De intervjuade visar i sina skildringar hur kampen för kärlek och gemenskap är centrala delar i deras livsberättelser - från ungdomsåren till livet som vuxen.

5.3 Konstruktionen av tvåsamhet: kärlek och vänskap

> Erik: Det är ju empati man på något sätt vill ha. Ja, det är en speciell sorts kommunikation som man inte har med alla människor helt enkelt. Det är väl det som är viktigt på något sätt.

Erik beskriver de förväntningar och krav som han har på vad en parrelation ska uppfylla, behov som han anser att relationen till David uppfyller. När de intervjuade paren berättar om detta är det oftast, som hos Erik, kommunikationens betydelse som särskilt betonas. Jag har valt att analysera hur kommunikationen ges betydelse när paren konstruerar berättelser om sin parrelation. Vad betyder det att de intervjuade paren betonar kommunikationens betydelse och på vilket sätt relaterar de intervjuade till kön och heteronormativitet i sina berättelser? Andra teman som lyfts fram som viktiga aspekter av parrelationen är kroppslig beröring, närhet och sexualitet, teman som jag dock inte valt att fokusera här.

Sandro och Ben ger uttryck för att öppenheten dem emellan har stor betydelse för hur de ser på sin parrelation. För dem betyder öppenhet att även kunna prata om obekväma ämnen.

> Sandro: Jag tror att det är därför som vi bråkar så sällan. Det är för att vi diskuterar sådana saker. Vi pratar om det innan det liksom kommer till en sådan nivå som gör att man bråkar om det.
>
> Ben: Men vi bråkar ju också, men då beror det ofta på sådana saker, att man inte har tagit upp det, utan att man har hållit på sig. Men det händer

> ju inte så jätteofta. Men alla säger att vi är väldigt avslappnade med varandra. Så vi känner verkligen, eller jag känner, inte att jag behöver spela något spel liksom, eller vara på ett visst sätt för att Sandro ska tycka om mig eller acceptera mig.

Att vara öppna beskrivs som att vara ärliga och sanna och att inte väja för svåra ämnen. På sikt menar man att detta förhållningssätt bidrar till att konflikterna dem emellan minskar. I de intervjuades berättelser framställs betydelsen av vänskap som en central del av kärleken till varandra. I mycket är det vänskapen som konstruerar tvåsamheten. Sara ger också uttryck för detta när hon beskriver sin partner Ellen som sin närmsta vän.

> Sara: Samtidigt som jag älskar henne så är hon ju min bästa kompis. Så jag tror att om vi inte hade varit ihop så hade vi kommit väldigt bra överens, och vi hade haft jättemycket gemensamt och hade haft jättekul ihop. Men det känns som att nu, (skrattar) är det nästan det bästa. För vi kan umgås på något sätt, på så många olika sätt. // Det kändes ännu mer som att jag hade hittat en människa som jag kunde dela mening med.

Exemplen illustrerar parrelationens exklusivitet och därmed dess betydelse för individernas respektive självförverkligande. Sara uttrycker det som att hon funnit en person som hon upplever att hon kan *dela mening med*, och Sofie beskriver det nedan som att mötet med Kim har gett henne allmän livslust.

> Sofie: Och det är just det att jag märker att jag börjat känna väldigt mycket, alltså allmän livslust sedan vi började leva ihop. Och det är inte bara det känslomässiga, att jag är kär i dig. // Det blir mer som en gemensam riktning på något sätt. Eller inte *en* riktning, det är åt många håll.

> Kim: Det är så kul när vi känner varandra ganska bra. Det blir lite mer en gemensam plattform. Det finns liksom plats för hela mig i förhållandet. Det är plats för bara mig också då. Jag visste inte att det kunde vara så.

Flera av de intervjuade paren lyfter fram upplevelsen att bli bekräftad genom parrelationen på ett sätt som man inte upplevt i tidigare relationer. Att som de intervjuade gör, betona vänskapens betydelse överensstämmer i stort med resultaten från Weeks, Heaphys och Donovans (2001). De intervjuade paren i min studie betonar dock i högre grad tvåsamhetens betydelse och lägger också större vikt vid en förhoppning om livslång kärlek.

Maria och Carola diskuterar också kommunikationens betydelse vid konflikter. De hade när de träffades olika inställningar till konflikter som kan uppstå i parrelationen. Carola beskriver sig själv som konflikträdd. När de

första konflikterna uppstod i deras relation accepterade Maria inte Carolas försök att, som båda beskriver det, välja en undvikande strategi. I berättelsen ger Carola bilden av mötet med en person som kom att förändra hennes liv och hon menar att denna förändringsprocess varit ömsesidig.

> Carola: Det som jag har svårt med, det har *du*. Det är du väldigt bra på. Och det som *du* har svårt för, det har jag lätt för. På något sätt känns det som, det har vi sagt flera gånger tidigare. Jag har mött dig för att träna på det som *jag* behöver tänka på och bli bättre på.
>
> Anna: Vad, till exempel?
>
> Carola: Att visa ilska. Att bråka.
>
> Maria: Att inte vara en sådan djävla mespropp.
>
> Carola: (skrattar) Att känna att man blir älskad fast man säger *ifrån*, och säger nej till någonting.

Intervjuutdraget skildrar den starka betydelse som parrelationen har i Carolas och Marias liv. Genom att tala om sin partner på detta sätt framhålls parrelationens exklusivitet framför andra relationer, som till exempel tidigare parrelationer eller vänskapsrelationer. Detta ger stöd åt antaganden om tvåsamhetens exklusiva ställning i samhället (Gustavson, 2001). Citatet framhåller också upplevelsen av att de två kvinnorna i parrelationen kompletterar varandra: ”Och det som du har svårt för, det har jag lätt för”. Denna tanke om tvåsamheten som en komplementär funktion återkommer också i Gustavsons (2001) beskrivning av den heterosexuella tvåsamheten. Hon menar att denna vilar på föreställningar om en obalans mellan könen. Därför behövs tvåsamheten för att sexualiteten ska bli begriplig. Upplevelsen av skillnader som något positivt för tvåsamheten återkommer också som ett centralt tema i mina berättelser. Ett annat exempel på parrelationens starka betydelse aktualiserar frågan om beroende. Carola beskriver sin partner Maria som en form av *terapeut* när det gäller att vara den som, med hennes ord, ”tvingar henne” att lära sig uttrycka sina känslor. Det är genom mötet med den andre och parrelationen som man blir ”sig själv”. Att konflikthantering, på det sätt som det framställs här, blir ett gemensamt projekt. Inte desto mindre finns en viss asymmetri, en begränsning i ömsesidigheten, eftersom det handlar om att Maria ska ”lära” sin partner Carola att våga ta konflikter. Betydelsen av denna erfarenhet kan också tolkas i ljuset av att ”stöttningen” bidrar till Carolas frigörelse, genom att hon lär sig stå upp för sig själv gentemot omgivningens krav. Behovet av den andre för att utveckla sin identitet beskrivs dock som ömsesidigt. Även Maria framställer mötet med sin Carola som avgörande. Hon beskriver det som att

relationen med Carola har tvingat henne att möta den smärta som hon burit med sig genom livet, men tidigare inte klarat av att hantera. Carolas betydelse i hennes liv framstår därmed som unik och livsavgörande. Deras inställning harmonierar med en stark tradition inom den lesbiska feminismen när de betraktar lesbisk kärlek som frigörande och i den meningen politisk (bl.a. Rich, 1984 och Wittig, 1992).

I Kims och Sofies berättelse beskrivs hur kommunikationen har förändrats under den tid de varit ett par. De hade ursprungligen olika sätt att kommunicera på, men fick successivt ökad förståelse för varandras sätt att förmedla tankar och känslor.

> Kim: Vi är väldigt olika på många sätt alltså, eller vi var. Vi är mer lika nu. Surprice surprice. (Skrattar) Jag har alltid varit väldigt konfronterande på något sätt.
>
> Sofie: Ja, och jag har alltid varit väldigt undvikande.
>
> Kim: Så det var en period när vi över huvud taget inte förstod varandras sätt att kommunicera.

Kim och Sofie beskriver hur deras skilda sätt att kommunicera i början upplevdes som ett problem i parrelationen. Sofie upplevde Kims önskan om öppen kommunikation som ett krav som hon inte kunde uppfylla. Kim å sin sida upplevde en frustration över att inte få någon respons från Sofie när hon ville diskutera sina känslor och relationen. Sofie beskriver det som att hon saknade ord för det som Kim ville diskutera. Detta berodde inte, som hon säger idag, enbart på att svenska inte är Sofies modersmål. Hon beskriver Kims sätt att kommunicera som en form av direkt kommunikation, som hon inte var van vid. Senare beskriver de en process av att lära sig förstå hur den andre reagerar med hjälp av metaforen, *att byta nycklar*. Sofie hänvisar, som en förklaring till sitt sätt att kommunicera, till sin ursprungsfamilj, där hon menar att man inte talade om känslor med varandra, vilket har kommit att få betydelse för hennes beteendemönster i hennes nuvarande parrelation. Till skillnad från vad fallet var för de andra lesbiska paren beskrivs inte kommunikationen i termer av könade praktiker. Detta är ett tema som jag återkommer till. När det gäller samtalen om intimitet samt kommunikationens betydelse i de intervjuades berättelser överensstämmer detta med den bild av samkönade parrelationer som Weeks, Heaphy och Donovan ger i sin analys. De menar att självskapandet ges en central plats när icke-heterosexuella beskriver sig själva (1999).

Att öppen kommunikation i mina intervjupersoners berättelser framstår som ett ideal betyder inte att detta ideal för alla par realiseras i praktiken. En av männen, Per, betonar vikten av god kommunikation i parrelationen men redovisar svårigheter med att praktisera detta i sin relation till sin partner. I den gemensamma intervjun beskriver Per hur han och partnern har olika åsikter när det gäller hur kommunikationen dem emellan bör ske.

> Per: Om man har så olika åsikter ska man kunna sätta sig ner och diskutera det. Tycker *jag* är väldigt, väldigt viktigt, då. Som fungerar väldigt, väldigt dåligt i vårt förhållande (skrattar) för jag är mer en diskussionsmänniska och Fredrik bara rycker på axlarna och så: Ja men, äh, det är väl inget att diskutera. Men det brukar ju lösa sig till slut i alla fall.
>
> Fredrik: Jodå.
>
> Per: När jag har tjatat tillräckligt eller gastat tillräckligt, så då fräser han ifrån och säger vad han tycker och sen är det bra.

Citatet ovan illustrerar en diskussion där den ene parten uttrycker förväntningar på sin partner när det gäller graden av öppen kommunikation dem emellan. När denna öppna kommunikation uteblir skapas en situation när den andra parten ”fräser ifrån och säger vad han tycker”. Detta agerande uppfattas av Per som ett framsteg jämfört med när partnern endast ”rycker på axlarna”.

Per betonar att kommunikationen över tid har förbättrats, då han har ställt krav på sin partner att vara mer öppen mot honom och diskutera gemensamma beslut. Detta gäller till exempel beslut kring hur de ska fira storhelger. Per uttrycker en önskan om att de i högre utsträckning ska föra en dialog kring beslut som rör den gemensamma vardagen. I sina försök att inleda en dialog med Fredrik har Per krävt respons från Fredriks sida. För att nå detta har han, som han uttrycker det: ”tjatat eller gastat”. Detta upplever han är vad som krävs för att han ska få en reaktion från sin partners sida. Per menar dock att Fredrik har blivit mer öppen, men att detta skett tack vare Pers krav och envetenhet. Att beskriva hur konflikter och problem i parrelationer utvecklats i positiv riktning ser jag som ett sätt att retoriskt beskriva parrelationen, ett sätt som leder till att betydelsen av problematiken tonas ner. Kommentarer kring att ett visst problem har utvecklats till det bättre över tid görs också ofta av de intervjuade.

Pers krav på och önskan om förbättrad kommunikation kan knappast beskrivas som uppfyllt. Han tvingas enligt citatet tjata och gasta för att få respons från sin partner. Hans önskan om öppnare kommunikation får i

stället som konsekvens att hans partner, som han uttrycker det, ”fräser ifrån”.

Klassaspekten lyfts också fram som betydelsefull när det gäller svårigheterna att kommunicera på ett öppet och ömsesidigt sätt. Johanna talar om vad hon ser som bristerna i hennes och partnerns sätt att kommunicera. Deras olika erfarenheter, menar hon, leder till att de också har olika sätt att förhålla sig i diskussioner med varandra. Johanna berättar om detta på följande sätt i den individuella intervjun:

> Johanna: Hon är ju extremt duktig på att prata, alltså diskutera. Så att man kan ju känna sig ungefär så här liten om man hamnar i en diskussion med henne. Fast man själv vet att jag har faktiskt rätt, din dumma faan (skrattar). Jag har rätt, och du får mig ändå att känna mig så här!

Johanna beskriver hur hon i dessa diskussioner lätt tappar orden medan hennes partner fortsätter att argumentera. Johanna beskriver en känsla av underlägsenhet i förhållande till sin partner Frida. Frida tar själv upp detta tema i den individuella intervjun, där hon ger sin syn på det hela:

> Frida: Jag tillrättavisar henne och hon tar det liksom… Hon känner sig mindervärdig mig. Och det har jag ju försökt… och sagt också, att det inte är meningen. För allt i världen så är det ju inte meningen att du ska känna dig mindre värd än jag. För hon har upplevt det några gånger ibland när vi har diskuterat, att jag har varit högre än henne. Och det är ju sådant som jag tänker på, att så får det ju inte vara. Det är ju verkligen inte så jag tänker när… när vi pratar om saker.

Johannas upplevelse av att känna sig underlägsen sin partner är något som Frida beklagar eftersom en öppen och jämlik kommunikation dem emellan beskrivs som eftersträvansvärd.

Frida beskriver sig som delvis oförstående inför Johannas upplevelse av underordningen i deras diskussioner. Detta kan tolkas utifrån aspekten att den som är överordnad ofta är omedveten om följderna av sitt eget agerande samt vilka konsekvenser detta får för individer i ens närhet. Det är först när Johanna artikulerar sin upplevelse av underordning som Frida blir medveten om de konsekvenser som hennes agerande (som hon själv upplever som självklart) får för partnern. Hon menar att hon försökt förklara för Johanna att det inte är hennes intention att Johanna ska behöva uppleva detta. Johannas upplevelse av underordning beskrivs av båda som oacceptabel och som något som måste förändras.

Den situation som Frida och Johanna beskriver kan förstås ur ett klass-perspektiv. Paret beskriver att de har olika klassbakgrund och också olika utbildningsnivå. Frida har en högskoleutbildning medan Johanna har en gymnasieutbildning. Johanna tolkar själv upplevelsen av att vara underlägsen utifrån deras delvis olika uppväxtförhållanden. Hon beskriver sin partners familj som intellektuell till skillnad från sin egen som hon beskriver som en ”bilfamilj”, där samtalen mestadels kretsade kring praktiska sysslor. Hennes tolkning av deras inbördes kommunikation synliggör språket som ett av de sätt på vilket samhällets klassreproduktion sker (Skeggs, 2000), något som bidrar till upplevelsen av ojämlikhet i parrelationen.

De upplevda föreställningarna och förhoppningarna om hur parrelationen konstrueras kan också kollidera med det sätt på vilket tvåsamhetens vardag gestaltar sig. Johanna uttrycker sina förväntningar på hur romantik och kärlek ska praktiseras i deras parrelation. Johanna ger i den individuella intervjun exempel från en situation när de varit ifrån varandra en tid och återses:

> Johanna: Jag har den där drömbilden om hur alla återseenden ska vara (skrattar), typiskt filmsekvenser liksom, men… Det kanske är så för andra, det vet jag inte. Det är inte så många, inga filmmöten här inte (skrattar). Jag är nog för skadad, för jag har tittat för mycket på film, tror jag. Så man vill verkligen ha det där rosa lilla molnet… Fast återigen så tror jag att det finns de som har det så. Helt säkert.

Johanna beskriver sin längtan efter en form av kärleksrelation som ligger långt ifrån vardagen, så som hon upplever den med Frida. Johanna beskriver att hon har ett behov av bekräftelse och ömhet, som hennes partner inte alltid kan uppfylla. Hon menar också att hon har ett mycket större ömhetsbehov än Frida, vilket leder till att hon längtar efter och saknar detta som en del av förhållandet. Samtidigt ber Johanna om ursäkt för att hon har dessa förhoppningar om romantiska återseenden och ser dessa som ett resultat av att hon tittat mycket på romantiska filmer.

I detta avsnitt har jag visat på de konflikter som förekommer när det gäller förhandlingar i relation till normer om tvåsamhet. Klassaspekten eller det som upplevs som olikheter kan skapa konflikter.

De intervjuade paren förhåller sig till intimiteten som ideal när de beskriver sin parrelation (Jamieson, 1998). Några av paren lyfter fram de svårigheter de haft i sin relation när det gäller strävan efter intimiteten. Berättelserna synliggör förhandlingar mellan ideal om samlevnad och konkreta

erfarenheter från vardagslivet. Jag tolkar parens berättelser som gemensamma, som något som båda parter varit delaktiga i att konstruera. Denna samsyn omförhandlas under förhållandets gång och bidrar successivt till den gemensamma upplevelsen av *ett vi*. Det är påtagligt hur denna strävan efter intimitet i allra högsta grad är närvarande i de intervjuade parens berättelser och centralt för det sätt på vilket man talar om sin relation. Som jag tidigare nämnt återfinns en tendens hos flera av de intervjuade paren att framhålla vänskapens starka betydelse för sammanhållningen och för motiven att leva i en parrelation. Jamieson driver tesen att intimitet i allt väsentligt undgår de flesta människor i dagens västerländska samhälle, detta på grund av de ojämlika maktförhållanden som existerar mellan människor. Hon är dock öppen för möjligheten att samkönade par skulle vara närmre att praktisera intimitet än heterosexuella par (Jamieson, 1999). Denna ståndpunkt återkommer även i annan forskning om samkönade parrelationer (Weeks, Heaphy & Donovan, 1999; Dunne, 1997).

Studier på området har visat att lesbiska par ofta gör varandra till sina bästa vänner, vilket innebär att det finns en önskan att partnern ska uppfylla det som vänner förväntas ge varandra (Lundahl, 1998). Lundahl menar att anledningen till att kvinnor har denna ambition är att man delar upplevelsen av att vara kvinnor. Detta väljer jag att tolka som att lesbiska kvinnor, precis som heterosexuella kvinnor, till följd av genusordningen i samhället blir definierade (och därigenom definierar sig själva) utifrån sin kön. Jag menar att man kan ifrågasätta den forskning som hävdar att detta att man i parrelationer beskriver sig själva som bästa vänner skulle vara någonting specifikt för samkönade par. Tvärtom tycks detta ideal vara någonting som karakteriserar parrelationer generellt sett. Jag instämmer med Jamieson (1998) när hon menar att för par av i dag ses den ideala partnern som en närmsta vän, men samtidigt också som en sexpartner. Bögparens betoning av vänskap när de beskriver sin parrelation kan ses som en reaktion mot den uppfattningen, som de intervjuade ger uttryck för, att manlig samkönad kärlek ofta, från ett heteronormativt perspektiv, endast förknippas med sexualitet, och detta i så hög grad att det skapar en stereotyp bild av bögars sexualitet.

Den öppna kommunikationen beskrivs av sociologen Anthony Giddens (1995) som en av grundpelarna i vad han beskriver som den *rena relationen*. Denna rena relation (som även utmärker vänskapsband och relationen mellan föräldrar och barn) karaktäriseras, enligt Giddens, av hög grad av demokratisering samt av en stor öppenhet partnerna emellan. I detta sammanhang är det intressant att diskutera det faktum att Giddens framställer samkönade parrelationer, i synnerhet lesbiska parrelationer, som

pionjärer när det gäller förmågan att skapa det han beskriver som den rena relationen. Även om familjenormerna har sina rötter i patriarkatet, har de dock, enligt honom, under senare år genomgått förändringar. Dessa förändringar har öppnat upp för en form av självreflexivitet som tar sig i uttryck på så sätt att individen kan forma sina relationer efter egna behov och önskemål. En förutsättning för att detta blivit möjligt är en separation mellan sexualitet och reproduktion, vilket lett fram till en revolution beträffande kvinnors autonomi. Dessa förändringar leder enligt Giddens till att relationer upprätthålls och består så länge som de inblandade upplever tillfredsställelse av att vara en del av den. Detta finner jag relevant att diskutera och förhålla sig kritisk till utifrån det faktum att samkönade parrelationer framhålls som förebilder i förhållande till heterosexuella parrelationer. Giddens antaganden om den rena relationen har på goda grunder kritiserats, särskilt från feministiska forskare. Bland annat har han kritiserats för att i sina resonemang ignorera barnens betydelse (Silva & Smart, 1999). Jamieson (1999) som är en av kritikerna, menar att de argument som Giddens för fram främst bygger på retorik baserad på hur par beskriver sin relation. Dessutom menar hon att den analys som han gör när det gäller förändringar av parrelationer i senmoderniteten saknar empirisk grund (Jamieson, 1999). Alla samhällen karaktäriseras heller inte, som Jamieson visar, av vad som kan beskrivas som förmedlad intimitet (Jamieson, 1998). Tidigare forskning har visat att lesbiska par, som Giddens för fram som goda exempel på den rena relationen i praktiken, ofta söker intimitet via vänner och före detta kärlekspartners (Jamieson, 1999).

I det avseendet att den rena relationen, som den framställs hos Giddens, upplevs som ett *ideal* så överensstämmer detta med mina resultat. Det är dock, som detta avsnitt visat, problematiskt även för samkönade par att förkroppsliga detta ideal. Hur vi erkänner, talar om och agerar sexualitet och emotioner är starkt präglade av vår kulturella, sociala och ekonomiska omgivning (Dunne, 2000).

5.4 Heterosexuella par som anti-förebilder

I ett heteronormativt samhälle tvingas samkönade par positionera sig själva i relation till den i vårt samhälle dominerande heterosexualiteten som norm. Ett sätt på vilket detta kommer till uttryck är hur de intervjuade paren jämför sig själva med heterosexuella relationer, ofta par i sin närhet, men också heterosexuella parrelationer generellt sett samt, för en del av paren, tidigare erfarenheter av heterosexuella parrelationer. I detta stycke kommer jag att visa hur heterosexuella parrelationer i de intervjuades berättelser

framstår som en form av antiförebilder där tvåsamhetens ritualiserande genusordning kritiseras.

David är en av de intervjuade som beskriver erfarenheten av att leva i en samkönad parrelation som en frihet från heterosexuella parnormer, vilket han ser som en tillgång när han och hans partner skapar sin parrelation. Detta menar han påverkar parrelationen positivt i det avseendet att de själva i högre utsträckning står fria att definiera och påverka hur förhållandet ska utvecklas.

> David: Jag tänker, i jämförelse med heteropar och så där, att jag tror att nästan varje steg är mycket mer genomtänkt, för att man blir tvungen att liksom fundera: ” Är det här någonting som jag vill?” För att det finns som sagt inte någon förväntning från miljön. Så här ska utvecklingen gå till, till exempel. Det finns inga förväntningar, efter fem år så ska man gifta sig och efter tre år nu, så ska man ha barn.

Davids erfarenhet är att den samkönade parrelationen, till skillnad från den heterosexuella, diskuteras och förhandlas fram på ett öppet sätt. En av de positiva aspekterna som han beskriver är att förväntningarna från omgivningen att bilda familj är lägre, jämfört med situationen för heterosexuella parrelationer. Mönster som att till exempel skaffa barn för att rädda parförhållandet anser han ofta förekommer i heterosexuella parrelationer. Davids partner, Erik, delar uppfattningen att samkönade par har en större frihet att utveckla sin parrelation och att de inte är lika styrda av de normer som präglar den heterosexuella tvåsamheten. Detta pekar återigen på det som Weeks, Heaphy och Donovan (1999) beskriver som den centrala komponenten i hur samkönade par talar om sig själva, ett narrativ där skapandet av självet fokuseras. När Erik talar om vad han ser som önskvärt i en parrelation positionerar han sig också i förhållande till heterosexuella par:

> Erik: Det är väl lättare för oss att diskutera allting. Det är färre tabun tror jag i homoförhållanden, på så sätt att det är ett tabu att ha ett förhållande över huvud taget. Och när man väl har kommit över den tröskeln så att säga, så finns det inte så många… kvar…

Erik jämför med sin uteslutande heterosexuella omgivning och menar att öppenhet och kommunikation i högre grad kännetecknar den samkönade parrelationen. Samtidigt uttrycker han i den individuella intervjun en rädsla för att Davids och hans parrelation ska anta formen av ett heteropars och mer specifikt; likna hans föräldrars relation. Det finns tillfällen då han är

oroad över att ha påverkats negativt av de mönster i föräldrarnas relation som han upplevt som negativa.

> Erik: // Jag oroar mig för mycket för att jag ska få ett sådant förhållande som mina föräldrar hade, trots att jag inser mer och mer att vi verkligen har ett *helt* annorlunda förhållande.
>
> Anna: På vilket sätt då, helt annorlunda?
>
> Erik: Jo att, alltså vi är mycket mer samspelta, David och jag, än vad mina föräldrar var. //När det gäller kommunikation, om vi tar det på ett abstrakt plan. Och just därför så är det ju tokigt att jag projicerar den här bilden över oss, för att det bidrar ju till att skapa en sådan situation som jag inte vill ha egentligen. Om jag bara kunde ta vårt förhållande för vad det *är* och inte föra på en massa inlärda liksom beteendemönster och tankar, så hade det varit mycket enklare. (individuell intervju)

Erik tar avstånd från de aspekter i föräldrarnas parrelation som han upplever som problematiska, bland annat bristen på kommunikation och uttrycker en önskan om att skapa en parrelation som skiljer sig från denna. Här beskrivs också upplevelser av den svårighet som det ligger i att bryta med aspekter av den heterosexuella tvåsamhetskonstruktionen som han upplever som problematisk. Det finns hos honom en rädsla för att reproducera inlärda beteendemönster som förknippas med konstruktionen av heterosexuell tvåsamhet. Erik skuldbelägger också sig själv för att projicera den bilden av föräldrarnas parrelation på sin egen situation. Han tar avstånd från praktiker som han menar utmärker föräldrarnas relation, samtidigt som han visar att det finns en rädsla för att reproducera problematiska mönster hos heterosexuella par och där i första hand de egna föräldrarnas. I ovanstående citat relaterar han dock inte till *könade* föreställningar när han talar om inlärda beteendemönster. Ett bögpar kan, utifrån Eriks perspektiv, reproducera relationsmönster som han upplever som problematiska, likväl som heterosexuella par. Han lyfter därmed fram aspekter av parrelationen som finns där oberoende av sexualitet och kön. Terapeuten Suzanne Slater, som arbetar med parterapi för samkönade par, menar att det är svårt för homosexuella par att i praktiken hitta alternativ till den heterosexuella levnadsformen, som de uppfattar som ojämställd (Slater, 1999).

Att lyfta fram den öppna kommunikationens betydelse är ett tema som återkommer även hos de lesbiska par som intervjuats. De flesta av dessa anser att man i en lesbisk relation har strävan efter en djupare och mer öppen kommunikation jämfört med vad fallet är bland heterosexuella par. Ett exempel på denna hållning ges i en intervju med Sara och Ellen. De

menar att det finns en uppfattning bland heterosexuella, att det: ”analyseras för mycket i lesbiska parförhållanden” och att detta kan medföra negativa konsekvenser för parrelationen. Detta är en ståndpunkt som de starkt opponerar sig mot.

> Sara: Men jag tror att tjejer som har ett heteroförhållande, där analyseras det sönder. Vad jag har upplevt, så analyserar de tjejerna sönder sina relationer, med sina tjejkompisar. Om hur de som de träffar, eller är ihop med, fungerar.
> Ellen: Ja, precis. Jag vet inte om det är annorlunda för oss just men jag pratar inte om vårt förhållande och sitter inte och berättar en massa skit om dig för någon kompis så där. Men grejen är det att, det är jättekonstigt… men det är inte mycket jag har att klaga på. Och det jag har att klaga på, det säger jag till Sara och sedan reder vi ut det. Så det är väldigt lite tjabbel och sådär vid sidan om.
>
> Sara**:** Det märker man ju verkligen från dom som vi känner, att det är som såhär jamen, och så sa han det, vad kan han mena med det? Och, ja, och så gjorde hon det . Du vet mycket sådär. //Jag tror att det faktiskt är samma analysering hos dom, fast inte med varandra.

Sara och Ellen opponerar sig mot föreställningen om lesbiska parrelationer som ”överanalyserande” och menar att ömsesidig kommunikation och viljan att analysera varandras känslor och agerande är en av styrkorna i deras relation. De beskriver sin egen parrelation genom att kontrastera den mot sina uteslutande heterosexuella vänners och positionerar därmed sig själva. Paret visar i citaten ovan att de betraktar sig själva som rakare i sin kommunikation med varandra jämfört med hur de uppfattar heterosexuella kvinnor i sin omgivning. Bland dessa finns ett behov av att bearbeta tvåsamheten och dess problem i bekantskapskretsen. Ellens och Saras sätt att argumentera kan därmed ses som ett försvar mot den stereotypisering som de blir utsatta för från heterosexuella som menar att kvinnors behov av att diskutera och analysera tenderar leda till konflikter i den lesbiska parrelationen. Samtidigt är det svårt för detta par att tala om lesbiska parrelationer generellt sett, eftersom de endast umgås med heterosexuella par. Det blir tydligt hur parets sätt att tolka sin parrelation i termer av genus kan ses som en konsekvens av ett heteronormativt bemötande där omgivningen tillskriver lesbiska parförhållanden sociala karaktäristiska utifrån en heterosexuell genustolkning.

Saras och Ellens upplevelser av att deras heterosexuella kvinnliga vänner analyserar sina parrelationer med sina vänner kan ses som ett uttryck för heterosexuella kvinnors behov av att diskutera sina egna konkreta upplevelser av underordning i parrelationen. Sara och Ellen ger inte uttryck

för något sådant behov och menar att de har möjlighet att diskutera allting öppet med varandra. Detta får deras parrelation att framstå som fri från den könade maktordning som i feministisk forskning har beskrivits som närvarande i heterosexuella familjer/parrelationer (Holmberg, 1993).

I citatet ovan uttrycker paret en stark lojalitetskänsla, vilket innebär att de inte samtalar (eller säger sig inte samtala) om sin parrelation med någon utomstående. Att tala med sina vänner om parrelationen kan emellertid också betraktas som en handlingsstrategi som skyddar individen mot tvåsamhetens eventuella negativa konsekvenser, inte bara när det exempelvis förekommer psykiskt och/eller fysiskt våld i relationen. Carin Holmberg (1993) är en av de feministiska forskare som beskriver heterosexuella kvinnors samtal med varandra som en motståndsstrategi för att hantera manlig överordning i nära relationer. Detta praktiseras dock, enligt Holmberg, inte i någon högre grad, eftersom normerna och gränsdragningarna kring vad som uppfattas som ”privat” och vad som är möjligt att dela med sig till andra kvinnor är starka (Holmberg, 1993). Som jag ser det finns där en risk att gränsen mellan det som görs privat och det som man delger andra om sin parrelation är starkare bland individer som befinner sig i en parrelation som inte tillhör normen för heterosexuell samlevnad . Detta gäller särskilt för de samkönade par i studien som endast umgås med heterosexuella. Behov av att tala med andra om sin parrelation kan finnas även hos samkönade par även om de lesbiska kvinnorna i denna studie inte ger uttryck för något sådant. Att artikulera avsaknaden av detta behov kan ses som ett sätt att betona den egna parrelationens särställning och kvalitet för en utomstående lyssnare. I likhet med Ellen och Sara förmedlar även Carola uppfattningen att kommunikationen är mer öppen och betydelsefull i lesbiska parrelationer jämfört med i heterosexuella parrelationer, generellt sett. Carola talar utifrån sina egna erfarenheter av att ha levt heterosexuellt fram till medelåldern.

> Carola: Det är det jag menar, att man bär det med sig som kvinna. Att man är bättre på att uttrycka sina känslor, och i och med att man bär med sig det blir diskussionen, utbytet av det känslomässiga, på ett annat sätt tror jag. //Man talar ungefär samma språk. Samma, tycker jag då, mer känslomässiga språk. Och jag tycker man förstår varandra på ett djupare plan. Om det har med språket sinsemellan eller vad att göra, det vet jag inte. Eller att kvinnor är mer känslomässigt utvecklade, det vet jag inte heller. Men jag tror det. // Man är mer lyhörd, tror jag. För att lyssna in andra människors… människor överhuvudtaget då, och kanske ännu lättare blir det då att man känner igen språket och signalerna hos en annan kvinna. Eftersom man är mer uppmärksam på det själv.

Här beskrivs det som Carola upplever som det ideala sättet att samspela i en parrelation, samt uppfattningen att kvinnor har större möjligheter att uttrycka sina känslor och tolka andra kvinnors känslor. Carola visar också indirekt på avsaknaden av behovet av att tala om sin parrelation med andra. Hon menar att hon inte har lika stort behov av att träffa sina vänner numera, när hon lever i en parrelation med Maria. Behovet av kommunikation och vänskap tillfredsställs inom parrelationen. Uppfattningen att kvinnor mer explicit uttrycker sina känslor grundar Carola bland annat på sina erfarenheter från tidigare heterosexuella relationer. Här är det förstås möjligt att hon generaliserar utifrån det faktum att hon inte upplevde lycka och närhet i dessa relationer. Reflexionen kan också ses som en del i ett avståndstagande från ett tidigare heterosexuellt liv och som en del i konstruktionen av en lesbisk identitet. Hennes positionering i relation till diskursen om könsskillnad kan också förstås i ett större meningssammanhang, i vilket forskare, journalister, politiker etc. ingår (Martinsson, 1997). Genom att explicit förhålla sig till diskursen om könsskillnad skapas möjligheter att framställa den lesbiska parrelationen som ett ideal när det gäller kommunikation, intimitet och jämlikhet i parrelationer. Carola och hennes partner uttrycker uppfattningen att sättet som kvinnlighet konstrueras i dagens samhälle bidrar till att kvinnor i större utsträckning ställer högre krav på en öppen och ömsesidig kommunikation i sina parförhållanden.

Även Johanna och Frida diskuterar lesbiska kvinnors möjligheter till kommunikation i ett kärleksförhållande. De problematiserar dock den bild som ovan presenterades, nämligen att lesbiska kvinnors förmåga att kommunicera alltid tillför någonting positivt till parrelationen. De anser, i likhet med Carola, Ellen och Sara, att de som kvinnor har en öppen kommunikation på grund av att en sådan är mer central för kvinnors sätt att interagera med varandra än mäns. De menar dock samtidigt att detta behov i vissa fall riskerar att bli en påfrestning för parrelationen, något som de iakttagit hos sina lesbiska vänner. Johanna och Frida menar, liksom de övriga kvinnorna, att den ömsesidiga kommunikationen och det starka behovet att uttrycka känslor är något i grunden positivt. Det beskrivs som en resurs som skapar gemenskap samt bidrar till konfliktlösning. Johanna beskriver till exempel hur hon förväntar sig att Frida kommer att stå henne närmare under den i framtiden planerade graviditeten än om hon levt tillsammans med en man. Detta relaterar hon till heterosexuella vänners berättelser om brist på närhet och förståelse från sina manliga partners under graviditeten.

Nackdelen med det ständiga behovet av att kommunicera relateras hos Johanna och Frida till det negativa som de anser att ett ständigt

analyserande av varandras agerande innebär. Paret menar att starka känslor och behovet av närhet kan leda till konflikter i lesbiska relationer i de fall där detta leder till ett behov av att ständigt analysera parrelationen. De talar utifrån erfarenheter från lesbiska par i sin omgivning men menar att de själva är ”duktiga på att inte hamna där”. De framhåller också det positiva i att de sällan har konflikter. De beskriver att de har haft olika behov av närhet samt olika åsikter om hur stor del av sin fritid som de ska tillbringa med varandra eller var för sig, skiljaktigheter som tidigare gav upphov till konflikter i deras relation. Parets personliga erfarenheter av konflikter ger därmed mening åt inställningen att ”ältandet” beskrivs som något negativt för parrelationen. Kritiken mot kvinnors ältande kan, när den framförs, även tolkas som en sätt för en av parterna att tysta den andre. Att bemöta den andres kritik och konfliktanledningar som ”ältande” kan ses som en retorisk strategi att behålla sitt maktövertag.

Genom att samkönade par under de senaste decennierna har nått en högre grad av erkännande i samhället finns det numera större möjligheter för icke-heterosexuella att själva diskutera upplevda skillnader i förhållande till heterosexuella par, vilket de redovisade berättelserna om heterosexuella par som antiförebilder kan ses som exempel på.

De intervjuades framställning av heterosexuella parrelationer som antiförebilder kan bidra till att ifrågasätta könade förklaringsmodeller som det dominerande sättet att förstå maktordningar i heterosexuella parrelationer. Könet har i de intervjuades berättelser ingen central innebörd, eftersom både bögparen och de lesbiska paren anser att de skapat jämlika parrelationer, i jämförelse med heterosexuella par. Det är snarare, utifrån de intervjuades perspektiv, i konstruktionen av heterosexualitet som ojämlika relationer reproduceras. I dessa berättelser framstår heterosexualiteten som den bidragande grunden till konstruerandet av ojämställdhet i hetero-sexuella parrelationer.

Som jag visat i detta avsnitt så kritiserar de intervjuade paren den heterosexuella konstruktionen av tvåsamhet. De intervjuade paren ger också uttryck för uppfattningen att samkönade par har större potential att skapa relationer präglade av emotionell och kommunikativ öppenhet. Den bild som de intervjuade låter dessa jämförelser spegla överensstämmer med den forskning som visar att samkönade par själva ser det som att de når en högre grad av intimitet, eftersom den barriär som könsolikheten innebär inte utgör något hinder för paren att skapa intimitet (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001; Dunne, 1997).

De intervjuade paren beskriver könade maktrelationer som ofta förekommande i heterosexuella parrelationer samt också förväntningar som de utifrån sina positioner som homo- och bisexuella förknippar med heterosexuell tvåsamhet; till exempel att bilda familj med barn. Parens erfarenheter av heterosexuella parrelationer överensstämmer i stor utsträckning med resultat som presenterats från den forskning på området som ur ett kritiskt maktperspektiv analyserar heterorelationer (t.ex. Magnusson, 2006; Holmberg, 1993). Å andra sidan finns det en tendens till att heterosexuella parrelationer i de intervjuades berättelser framställs som stereotyper (vilket kan bidra till att förstärka hetero/- homo- dikotomin). Att beskriva sig själv i förhållande till bilden av ”den ojämställda heterosexuella parrelationen” är dock inget specifikt för samkönade par. Även heterosexuella par tenderar att förhålla sig i opposition till bilden av ”det ojämställda heterosexuella paret” när de beskriver sin parrelation (Magnusson, 2006).) Bilden av det ”jämställda paret” kan också vara något som heterosexuella par (främst män) förhåller sig kritiska till (Magnusson, 2006). Det är dock viktigt att lyfta fram den betydande skillnad som det innebär att göra denna jämförelse med heteropar från en privilegierad heterosexuell position jämfört med en icke-heterosexuell sådan. För samkönade par innebär det att dessa jämförelser görs utifrån en position där de själva, av sin sociala omgivning, tolkats utifrån ett heteronormativt perspektiv. Jämförelsen med heterosexuella par kan alltså förstås utifrån detta perspektiv och tolkas som att underordnade grupper tvingas förhålla sig till den heterosexuella hegemonin när de beskriver sig själva. Att paren beskriver sina relationer som ”öppnare” än heterorelationer betyder dock inte alltid att det är lättare att skapa öppna samkönade relationer, fria från maktordningar, vilket paren också själva framhåller. En av anledningarna till detta är, som några par beskrivit, bristen på förebilder för hur homosexuella parrelationer skulle kunna se ut. Andra aspekter som komplicerar bilden är klassförhållanden och olika attityder inom paren till hur kommunikationen bör se ut i parrelationen.

Dessa generella beskrivningar av heterosexuella parrelationer som ojämställda anti-förebilder är inte unika för samkönade par. De förekommer, som jag tidigare nämnt, också bland heterosexuella par. Ett allmängiltigt drag hos personer i intervjusituationer är att man har en önskan om att ge en så positiv bild av sig själva som möjligt (Billig, 2001), också ofta inför sig själv och partnern. Jämförelserna med ”det ojämställda heterosexuella paret” skapar exempelvis möjligheter att måla en positiv bild av den egna relationen. Parrelationen kan i dagens samhälle liknas vid ett individuellt projekt och ett mått på hur väl individen lyckats med sitt liv (Jamieson, 1998). Det är, som framgått, också rimligt att anta att denna önskan att framställa sin parrelation i positiv dager är starkare bland människor som

inte lever enligt den heterosexuella normen (Carrington, 1999). Erfarenheter av heterosexism och dess ifrågasättande av den samkönade kärleken är något som de intervjuade ofta reagerar på. Jag anser att det också är möjligt att se behovet av öppen kommunikation som mer förankrat hos samkönade par också i skenet av dessas erfarenheter av att uppleva sig missuppfattade och osynliggjorda i en heteronormativ kontext.

5.5 När likheter med heterosexuella parrelationer betonas

Homo- och bisexuella som strävat efter medborgerliga rättigheter har gjort det på grunder där man hävdar *likhet* med heterosexuella par gällande livsstil och värderingar. I det föregående avsnittet visade jag hur de intervjuade paren hävdar samkönade pars unika kvalitéer, i jämförelse med heterosexuella par. I detta avsnitt kommer jag att analysera exempel på när likheter med heteropar lyfts fram.

Likheter med heteropar lyfts dock inte fram i samma utsträckning som olikheter med heteropar. Det förekommer processer i den egna relationen och i samkönade parrelationer i allmänhet som i stor utsträckning överensstämmer med heterosexuella parrelationer. Ett exempel på en sådan beskrivning i mitt material är när en av kvinnorna beskriver sin egen, som hon upplever det, mycket svåra separation från sin förra partner. Hon beskriver det som att: “lesbiska par som skiljer sig är precis lika mycket jävla skitstövlar som heterosexuella par om det går åt fanders i en skilsmässa”. I sitt tal om den egna skilsmässan gör kvinnan en liknelse med heterosexuella par och lyfter fram det destruktiva agerandet som en likhet parrelationerna emellan.

En av de andra kvinnorna jämför icke-heterosexuella föräldrars situation med heterosexuella föräldrars situation när hon tar upp de eventuella svårigheter som kan uppstå när man är flera än två föräldrar till ett barn. Detta med anledning av att hon och hennes partner diskuterar möjligheten att bli föräldrar inom de närmaste åren, tillsammans med en heterosexuell vän.

> Kim: Men enkelt tror jag inte att det är. Men det är det ingenting som är. Det är nog inte ett vanligt föräldraskap heller.

De svårigheter som Kim pratar om när det gäller föräldraskapet relateras till de utmaningar och svårigheter som också ett heterosexuellt föräldraskap innebär. Hennes kommentar kan ses som ett exempel på en situation där

konflikter görs allmängiltiga genom att tala om svårigheterna med att vara föräldrar som generella. På ett liknande sätt menar Maria att konflikter kan ses som en central aspekt i alla parrelationer.

> Maria: För det är ju tror jag, en stor stötesten i alla relationer, oavsett sexualitet. Hur man klarar av att fightas, så att säga, inom citationstecken. Utan att kränka varandra, utan att vara rädd. För det är ju det som det handlar om, att inte vara rädd.

Jämförelsen med heterosexuella par synliggör också problem i parrelationer som har med själva konstruktionen av parrelationen att göra och som existerar oberoende av sexualitet och kön. Jämförelserna med heteropar visar hur samkönade par förhåller sig till den heteronormativa diskursen om vad en parrelation innebär.

Även bögparen tvingas, som nämnts, positionera sig i förhållande till den stereotypa bild av bögar som de möter i sin heteronormativa omgivning. Till exempel den bild av bögar som sexuellt promiskuösa som mina intervjupersoner inte känner igen sig i. Sandro jämför med heterosexuella och menar att det bland dessa förekommer att man har tillfälliga sexuella förbindelser i lika stor utsträckning som bland homosexuella män.

> Sandro: Den bilden som finns av att bögar är lössläppta, den upplevs ju ganska ofta. Men jag tror inte egentligen att det är värre än bland heteros. // Det är som att det är mycket mer legitimt bland heterosexuella att ha ”one night stands” och sånt. Men så fort det kommer till bögar så är det så här: Jamen, det förvånar mig inte. De tänker ju bara på sex. Fast det blir nästan bara komiskt att de inte själva ser det liksom, tycker jag.

Citatet belyser hur bögpar sexualiseras, samt hur normerna för vad som upplevs som acceptabla sexuella handlingar är mer begränsande för bögpar jämfört med för heterosexuella par. Den homosexuelle mannens agerande fördöms i en heterosexuell kontext, vilket bidrar till att förstärka den stereotypa bilden av hur bögars sexualitet gestaltar sig. Genom att, som Sandro gör, framställa sig själv och sin partner som ett stabilt monogamt par tar han indirekt avstånd från icke-heterosexuella individer som inte lever monogamt fastän de lever i fasta parrelationer. Ett sätt att tolka detta är att det är genom att leva enligt parnormen som homo- och bisexuella generellt sett kan nå en högre grad av erkännande i det heteronormativa samhället. Handlingsutrymmet för samkönade par när det gäller sexuella kontakter utanför parförhållandet framstår därmed som relativt sett begränsat.

Problemen och konflikterna som rör parrelationen framställs i exemplen ovan som generella och inte specifika för endast samkönade parrelationer. Kritiken som paren fört fram mot aspekter av den samkönade parrelationen förminskas därmed. De problem som man diskuterar framstår som mindre kopplade till den egna relationen eller till samkönade parrelationer generellt och, mer till aspekter av parrelationer som sådana, oavsett sexualitet. Retoriskt bidrar detta till att risken att man ger en kritisk bild av samkönade parrelationer minskar. Detta kan förstås utifrån utgångspunkten att det är mer angeläget för individer som befinner sig vid sidan av normen att ge en positiv bild av den egna gruppen. Detta kan förstås som särskilt angeläget när det gäller ovan aktualiserade teman: skilsmässor, föräldraskap och sexualitet utanför parförhållandet.

De intervjuades jämförelser med heteropar får betydelse utifrån icke-heterosexuellas strävan efter erkännande i samhället. Denna strävan bör förstås mot bakgrund av det sätt på vilket bilden av den homosexuelle historiskt har upprätthållits just genom konstruerade hierarkiska skillnader. Homosexualitet har förknippats med sjukdom, brottslighet eller genusöverskridande (Richardson, 2004).

Utifrån detta perspektiv fungerar liknelserna med heterosexuella par som ett sätt att framställa de egna ”relationsproblemen”, eller problem som man identifierar i samkönade parrelationer generellt sett, som allmängiltiga. Jämförelserna kan därmed ses som en retorisk motståndsstrategi och som ett sätt att hantera den heteronormativa diskurs där samkönade par ofta görs till ”de andra”. Heterosexualiteten som social konstruktion utmanas, och dess status som norm ifrågasätts i dessa berättelser.

Berättelserna där paren beskriver sin relation säger också någonting om parrelationer generellt. Därmed bidrar de till att lösa upp dikotomin mellan homosexualitet och heterosexualitet genom att även skildra processer i parrelationen som betraktas som allmängiltiga. De möjligheter/svårigheter som rör försöken att skapa en relation baserad på intimitet är något som alla par, oavsett sexualitet, möter och måste förhålla sig till i ett samhälle där normativa ideal ofta påverkar hur människor berättar om sin parrelation.

5.6 ”Homosamhället”

Tillhörigheten till ett ”homosamhälle” har beskrivits som en central del av den moderna homosexuella identiteten (Plummer, 1995). Weeks beskriver idén om ett homosamhälle som en fiktion, men en nödvändig sådan, som en skapad tradition som stärker och möjliggör. Homosamhället tillhandahåller

ett sammanhang där identiteten kan formas samt skapar politisk mobilisering (Weeks, 1996).

Identifieringen med delar av homosamhället innebär, för några av de intervjuade en källa till gemenskap och en upplevelse av att bli stärkt i den egna identiteten. För andra spelar disidentifikationen med homosamhället en central roll. Där handlar det snarare om att positionera sig i förhållande till de normer rörande sexualitet och sexualitetens uttryck som de menar finns i dessa sociala sammanhang. För de av paren som inte har någon relation till homosamhället betyder detta också att de till stora delar förhåller sig till heteronormativa föreställningar om ett homosamhälle. Andra baserar sitt avståndstagande från egna erfarenheter av homosammanhang, främst sådana som rör det sociala utelivet. Från lesbiskt håll framkommer kritik mot homorörelsen från ett feministiskt perspektiv, där man menar att bögars krav prioriteras och lesbiska kvinnors krav motarbetas eller ignoreras. Splittringen av en rörelse kan emellertid också vara konstruktiv, då nya krav kan ställas utifrån positioner som tidigare kan ha upplevts som marginaliserade inom rörelsen. Bögarnas kritik mot homorörelsen riktas i stället mot det sätt på vilket sexuella kontakter upptas män emellan. De förhåller sig kritiska till homomaskulin sexualitet, och detta leder hos några till upplevelsen av att inte vara inkluderad i gaykulturen.

I bögparens berättelser beskrivs svårigheter att finna en person att inleda ett förhållande med på de särskilda mötesplatser som finns för homo- och bisexuella på den egna orten. De betonar den betydelse som internet har för möjligheten att hitta en kärlekspartner. Bögparen i denna studie träffades via internetcommunityt QX, och två av dessa par bodde i samma stad när de träffades första gången. Båda dessa par uttrycker kritik mot den raggning som förekommer på ”gaykrogar” samt beskriver svårigheten att träffa en partner där. De menar att det på dessa platser är sökandet efter en sexpartner som dominerar.

> Per: Jag tycker det är väldigt komiskt för att… sätter du ner en helt nyutkommen bög eller flata på en fest… Bara släpp ner den här personen som en bomb här i staden och inom en månad har alla legat med den personen. Det är någonting som jag inte begriper. Det är precis som att tävla och det spelar ingen roll om man har ett förhållande eller inte, så det verkar vara godkänt att de är otrogna. Blä och…nää, nej….
> Fredrik: För dom har ju som en… inre cirkel som har gått laget runt… //Och har du väl kommit dig in i cirkeln, då tar du dig aldrig ut därifrån, då är du svartmålad direkt. (skrattar)
> Fredrik: För kommer man dit som ny, då kan man vara ganska blåögd, gå på det mesta, men… Det är en farlig väg.

Fredrik och Per lever nära en mellanstor svensk stad men ger uttryck för att det är en relativt liten grupp och ett relativt litet sammanhang som de förhåller sig till och där de menar att tillfälliga sexuella möten är vanligt förekommande. Litenheten i den grupp som beskrivs upplevs därigenom som begränsande med avseende på att finna en kärlekspartner. Enligt Fredrik och Per har de i stort sett upphört med att besöka dessa föreningsfester sedan de blev ett par. Per menar att det är lättare att hitta en partner på en vanlig krog än på de fester som anordnas i RFSL:s regi. Sökandet efter en partner på RFSL:s föreningslokal leder enligt Fredriks och Pers erfarenheter endast till tillfälliga sexuella kontakter och inte till seriösa parförhållanden. Detta uppfattar de som negativt, eftersom de haft en längtan efter en stabil tvåsamhet. Denna attityd kan tolkas som ett avståndstagande från det tidigare ”singellivet” där tillfälliga sexuella kontakter ofta kan vara en del av sökandet efter en partner. Fredrik och Per förmedlar ett behov av att distansera sig från detta i och med att de nu lever i en monogam parrelation. Idag umgås de med personer från den RFSL-förening som finns i den närmaste staden, ett umgänge där middagar och utflykter står i fokus.

En liknande inställning till det sociala utelivet beskriver Ben och Sandro . De har valt att inte vistas på de gaykrogar som finns i den stad där de bor eller på andra platser som är tillgängliga för att träffa och lära känna andra icke-heterosexuella. Också de står utanför de gay-sammanhang som finns i den storstad där de bor.

> Sandro: Det finns två kategorier av bögar tycker jag. Det finns de här som går ut väldigt mycket på alla de här bögställena som finns. Där alla känner alla. Och sen finns det ju de bögarna som kanske inte måste hävda sig på det sättet, eller som är kanske mer som jag och Ben, mer… hur ska man säga utan att låta fördomsfull? Egentligen handlar det om att man vill träffa individer som har samma intressen som en själv, och extra roligt skulle det ju vara om de var homosexuella så att man hade *det* gemensamt också. För jag känner att jag inte kan identifiera mig med sådana bögar som går ut på alla de här X och Y och allt vad de nu heter. De här bögställena som är sådana här riktiga uttalade bögställen, eller gay-ställen är det väl. Jag känner att det är en sådan ytlig värld. Jag känner att jag inte kan identifiera mig med sådana människor. Jag känner mig jätte-obekväm. Därför går vi aldrig ut på sådana ställen. För att jag känner att jag inte kan slappna av och då tycker inte jag att det är kul.

Sandro ger även han uttryck för att han förhåller sig avståndstagande till en alltför begränsad homovärld. Som han uttrycker det: ”Där alla känner alla.” Han har heller inga icke-heterosexuella i sin bekantskapskrets.

Sandro identifierar två grupper av homosexuella män, en kategori som ofta har tillfälliga sexuella förbindelser och en kategori som, liksom han själv, lever i ett monogamt parförhållande. Han rannsakar själv sin bild av bögar genom att fundera på om han uttrycker sig på ett sätt som kan understödja fördomar. Sandro och hans partner kritiserar också den form av ytlighet som de anser präglar de gaymiljöer som finns i den stad där de bor. De individer som utmanar tvåsamheten som norm kritiseras därmed. Utifrån detta perspektiv kan man se jämförelser med ”den andra gruppen bögar” som ett sätt att stärka sin egen identitet som en del av ett par, samt som ett uttryck för en distansering från de bögar som ifrågasätter tvåsamheten som norm. Detta kan betraktas som ett uttryck för strävan efter likaberättigande i ett samhälle där monogam sexualitet i ett parförhållande ofta betraktas som det ideala sättet att leva. Denna strävan leder till att andra former av samlevnad, som inte inkluderar tvåsamhet och sexuell monogami, kritiseras. Stefan Ingvarsson diskuterar i debattboken *Bögjävlar* (2007) hur tendensen att framställa bögar som lyckliga i monogama parrelationer uppstod som en reaktion mot den mörka bild som tidigare spreds, bland annat via media, till exempel i debatten kring förbudet av bastuklubbar. I kampen för lika rättigheter, som till exempel äktenskap och adoption, samt som en reaktion på HIV, blev parförhållandet ett ideal även i bögvärlden. Ingvarsson menar att det var då som den positiva bilden av den monogama bögen började växa sig starkare. Nu menar han att denna bild kommit att dominera, och som en konsekvens hindras andra bilder från att få fäste (Ingvarsson, 2007). Att distansera sig från de bögar som inte lever enligt parnormen kan, i detta perspektiv, tolkas som ett sätt att retoriskt försvara och stärka den egna tvåsamheten, bland annat inför det heteronormativa samhällets skärskådande blick.

Beskrivningen av gay-krogarna, med dess fokus på fest och raggning, är ingenting specifikt för LHBT-världen (t ex Andersson, 2008). Det är dock rimligt att anta att bristen på andra mötesplatser gör att homo- och bisexuella tvingas förhålla sig till gayklubbarna på ett annat sätt än heterosexuella individer som söker en partner. För de som söker en partner av motsatt kön är oftast möjligheterna att träffa någon på till exempel arbetsplatsen större. De intervjuade parens upplevelser av att inte identifiera sig med denna gaymiljö beskrivs som ett hinder för att lära känna andra homo- eller bisexuella. De förmedlar inte heller något intresse av att söka sexuella kontakter eftersom de valt monogam tvåsamhet. I citatet ovan synliggörs också upplevelser av bristen på andra mötesplatser än de kommersiella gayklubbarna. Alternativa platser för samvaro nämns inte, som till exempel LHBT-politiskt arbete.

Svårigheterna som Sandro och Ben ger uttryck för när det gäller att lära känna andra bögar eller flator med liknande intressen, har lett till att deras vänkrets består av heterosexuella par och heterosexuella singlar. De uttrycker dock en önskan att utvidga sin umgängeskrets och lära känna andra icke-heterosexuella. Också Sara och Ellen umgås uteslutande med heterosexuella. De uttrycker en tveksamhet inför att besöka den lokala RFSL-klubben.

> Ellen: Från början var det som att: Nej vi vågar inte gå dit. Jag vet inte varför. Det var kopplingen till att folk har sagt: Där kan man visa och göra vad man vill. Jag säger som så, att det kan vi ju göra även om vi är på vanliga ute-ställen, om vi vill det.

Rädslan för att besöka den lokala RFSL-föreningen handlar delvis om att Ellen har hört ryktas att där finns starka grupperingar och att de är osäkra på om de skulle passa in där. Ellen och Sara menar också att anledningen till att de där skulle kunna visa sina känslor för varandra öppet inte är ett tillräckligt starkt skäl till att gå dit. De känner sig fria att visa sin kärlek öppet när de går ut på de två studentkrogar som de ibland besöker med sina vänner. De anser inte att de behöver gå på en RFSL-fest för att kunna visa sina känslor och tar heller inte upp några andra anledningar till varför de skulle vilja lära känna lesbiska och bögar i den stad de bor. De bor också i en stad som vid ett tillfälle har blivit rankad som en av landets homovänligaste städer (enligt omröstning bland queertidningen QXs läsare). När man upplever öppenhet och respekt minskar behovet av kontakter med andra LHBT-personer. Även om de intervjuade i dag inte uttrycker någon önskan om att tillhöra ett homosamhälle så finns förhoppningen att de, när de i framtiden lämnat sin studiestad för att söka jobb, ska kunna ta kontakt med andra homosexuella och bisexuella genom till exempel RFSL-föreningen. De uttrycker också en nyfikenhet kring att veta mer om lesbiska kvinnor och om moderskap. Weeks beskriver i sin artikel homosamhället som ett ideal, även när det förkastas (1996). Intervjuutdraget ovan exemplifierar motstridiga upplevelser om ett avståndstagande från homosamhället, samtidigt som det finns en längtan efter den gemenskap som man tänker sig att ”homosamhället” kan utgöra. De intervjuade uttrycker en saknad efter något som den heterosexuella vänkretsen inte kan erbjuda, men också viss osäkerhet inför att inte passa in i ”homosamhället”.

Maria är den av de intervjuade som redovisar störst erfarenhet av det politiska homosamhället. Hon berättar om en livsavgörande politisk identifikation med lesbiska kvinnor. Gemenskapen och styrkan i en grupp, med liknande erfarenheter av sexism och heterosexism, beskriver hon som avgörande för möjligheterna att: ”orka motstå den patriarkala strukturen

och ett heterosexuellt samhälle". Under en period i sina tidiga vuxenår levde Maria i, och fick styrka från, ett lesbiskt kollektiv.

> Maria: Det har betytt jättemycket. Framför allt kvinnorörelsen har ju betytt mycket och när jag kom till Mellanstad och gick in i kvinnorörelsen här. Egentligen bodde jag i ett lesbiskt, feministiskt kollektiv. Och det var ju väldigt viktigt för mig. Vi hade förbud för män. Vaktmästaren fick inte ens komma in. Och det var en hit. Det var jävligt, fruktansvärt skönt att få vara i fred. Att få odla vår subkultur till det yttersta. Att bli ett vi. Jätteviktigt för alla minoriteter tror jag är att det är väldigt vikigt att känna en stark vi-känsla. Och utifrån det få leva fullt ut. Och orka med den patriarkala strukturen och ett heterosexuellt samhälle. För då behöver inte jag förminska mig, utan jag har min ö som jag kan återvända till och hämta kraft från. Och så kan jag kliva ut i samhället, till mitt jobb eller vad det nu är. Så att det var jätteviktigt.

Lesbiskhet definieras utifrån detta perspektiv också som ett politiskt ställningstagande. De lesbiska kollektiven fick en framträdande plats i lesbiskas liv under 1970-talet (Lindholm och Nilsson, 2002). Marias feministiska och lesbiska engagemang skapade åt henne en position som möjliggjorde en kritisk hållning till diskriminering på sexistiska och heterosexistiska grunder. Jag tolkar det som att det är Marias politiska engagemang i dessa frågor som i dag får henne att framstå som betydligt mer konfrontativ i förhållande till sexism och heterosexism jämfört med de övriga informanterna i studien. Detta kommer jag att återkomma till i nästa kapitel. Maria och hennes partner har i dag ett umgänge med andra lesbiska, främst andra par. Carola understryker vikten av att umgås med andra lesbiska par med barn, de veckor som barnen bor hos dem.

> Carola: Ja, det är väldigt roligt, i alla fall att träffa andra lesbiska par. Och jag tycker det är viktigt att ha den kontakten också. Kunna umgås med andra lesbiska och andra lesbiska par med barn också.

Två av de intervjuade kvinnorna uttrycker ett intresse för homopolitiska frågor som bland annat uttrycks i ett engagemang i den offentliga debatten. Under den tiden då intervjuerna genomfördes debatterades till exempel frågan om införandet av en könsneutral lagstiftning i media. En av de intervjuade kvinnorna driver på ett tydligt sätt diskussionerna om "homosamhället". Hon uttrycker dock en kritik mot det sätt på vilket begränsande normer reproduceras inom "homosamhället": "Sådana saker irriterar mig grymt i minoritetskulturerna. Att de kulturella normerna är så otroligt starka".

Från de intervjuade kvinnornas sida förekommer således kritik mot den ”homonormativitet” som upplevs inom lesbiska kretsar, även om kritiken inte förkommer i lika hög utsträckning som hos de intervjuade männen. Kim berättar om när hon under en period bodde i ett annat land och där inte blev erkänd i homovärlden som icke-heterosexuell. Detta på grund av sina klänningar och sitt långa hår, vilket omgivningen betraktade som ett tecken på femininitet och heterosexualitet. Hon beskriver hur hon, när hon rörde sig ute på gay-klubbar, möttes av misstänksamhet och till exempel fick frågan: ”har du inte en pojkvän hemma i X?” och hur detta bemötande hos henne ledde till en brist på identifikation med den delen av homosamhället. Precis som Weeks poängterar i sina studier så kan de värderingar som råder i homosamhället bidra till att många människor känner sig fångna, såväl som stärkta, och att detta kan leda till en önskan att fly gemenskapen (Weeks, 1995). En av de intervjuade kvinnorna berättar om hur hon när hon började vistas i den lokala RFSL-föreningen fick höra av en av sina nyvunna bekanta att hennes klädsel ansågs vara heterosexuell, en kommentar som möjligtvis ifrågasatte hennes sexuella identitet. Homosammanhang kan också generera svartsjuka. En kvinna upplevde det tidigare som svårt att vistas på den lokala RFSL-klubben tillsammans med sin nuvarande partner. Hon beskriver sin partner som ”en flörtig” social och kramig person. Kvinnan berättar att hon, till skillnad från sin partner, på ett tydligt sätt upprätthåller gränsen mellan vänskap och förälskelse. Numera är inte detta ett lika stort problem, eftersom hon i högre grad litar på sin partners kärlek och att de idag inte vistas på RFSL-fester lika ofta.

Vad som lyfts fram i min empiri är en livsform som inte med nödvändighet inkluderar icke-heterosexuella vänner och/eller en delaktighet i ett ”homosamhälle” men (som hos några) också en saknad efter ett homosammanhang som innebär en tillhörighet och gemenskap.

5.7 Avslutande reflektioner

Jag inledde detta kapitel med att redovisa hur de intervjuade berättar om sin ungdomsperiod med fokus på komma ut-processen. Därefter återgav jag berättelser om hur föreställningar om sexuella identiteter iscensätts i mindre samhällen, den mindre staden jämfördes med storstaden. Platsen har getts en central betydelse i flera av de intervjuades berättelser om de processer som de identifierat som betydelsefulla i deras nuvarande liv. Parens berättelser om vägen till en samkönad parrelation visar hur skilda meningssammanhang och sociala rum har betydelse för i vilken utsträckning det blir möjligt att skapa sig en identitet som homo/bisexuell. Den specifika situation som identifieringen som icke-heterosexuell medför att

parrelationen kommer att ges en unik ställning i de intervjuades liv. De flesta av mina informanter beskriver hur de sökt sig till sociala sammanhang där det varit möjligt att komma i kontakt med andra homo- eller bisexuella. Klasspositionen har här en betydelsefull roll, inte minst för möjligheten att flytta över nationsgränserna, för att finna miljöer där man kunnat utforska sin sexualitet genom att leva öppet som homo- eller bisexuell. Vidare har jag visat att vänskapen har en central roll i konstruktionen av tvåsamhet, men också hur de intervjuade paren positionerar sig själva i relation till normen för heterosexuell tvåsamhet. När heterosexuella par beskrivs som anti-förebilder hävdar de intervjuade skillnader i jämförelse med heterosexuella par. När likheter med heterosexuella par betonas målas å andra sidan upp en bild som ifrågasätter homo/hetero-dikotomin genom att visa på generella processer i parrelationer.

Avslutningsvis analyserade jag de intervjuades förhållande till homosamhället samt hur detta har förändrats över tid. Informanterna gav skilda bilder av sina erfarenheter av homosamhället och av sitt umgänge med andra icke-heterosexuella, ett tema som jag kommer att återkomma till i det kapitel som nu följer.

6. Heteronormativt bemötande i öppenhetens diskurs

> Maria: Att bli bekräftad som par. Det är viktigt. För mig är det viktigt. Att det syns att vi lever ihop och är en del av vår familj. //Det är viktigt att visa det utåt för mig. Jag är en del av den här familjen. Vi är ett par.

Vad betyder det som Maria ger uttryck för här, behovet av; att bli bekräftade som ett par och en familj? Hur kan vi förstå dessa anspråk i förhållande till en heteronormativ omvärld där tvåsamheten är norm, men där synlighet som ett par ofta är ett heterosexuellt privilegium? Hur ser strävan efter erkännande ut i ett samhälle där den politiska kampen för sexuellt likaberättigande står högt på den politiska agendan och där synligheten för LHBT-personer i samhället blir allt större? För Maria handlar det om att explicit synliggöra sig själv som en del av en lesbisk parrelation. Detta behov av erkännande ser jag som en konsekvens av att tvingas hantera det osynliggörande som är en effekt av ett heteronormativt samhälle. Som Butler hävdar, är det genom att erfara erkännande som vi konstitueras som socialt livskraftiga varelser (Butler, 2006). Att förvägra en person erkännande ser Butler som ett maktcentrum genom vilket det mänskliga skapas och särskiljs (2006). Behovet av och strävan efter erkännande är centralt i ett heteronormativt samhälle, men vilka uttryck detta tar sig är kontextberoende och därför något som är historiskt föränderligt. Att som kvinnan i citatet ovan, göra anspråk på att bli betraktad som en familj, har Weston beskrivit som en revolutionär handling för människor som för inte så länge sedan var dömda till ett ingenmansland av förlorat släktskap (Weston, 1991).

6.1 Definition av begreppen öppenhetens diskurs samt heteronormativt bemötande

Hur kan vi definiera det som har kommit att beskrivas som öppenhetens diskurs? Tiina Rosenberg beskriver utvecklingen under de senaste åren som ”den nya svenska öppenheten” (Rosenberg, 2002). Den nordiska välfärdsstaten har beskrivits som den mest öppna och toleranta i världen när det gäller LHBT-frågor (Rydström, 2005). När man talar om dessa frågor utgår man främst från den lagstiftning som gäller ökade rättigheter för homo- och bisexuella, men också från att heterosexuellas attityder kring icke-heterosexualitet har förändrats under de senare decennierna. Mätningar av ”sociala attityder” kan dock inte till fullo fånga den komplexa och kontextspecifika aspekten av vardagliga tankar och praktik. Många människor uppger att de är tolerant inställda till homo- och bisexualitet

sexualitet (precis som att de inte uppger att de har rasistiska åsikter). Dock finns det ett glapp mellan vad människor uppger i attitydundersökningar och hur de agerar i vardagslivet (Jackson & Scott, 2004).

Diskrimineringslagstiftning (gällande arbetsliv och högskola/Universitet) har införts och en särskild myndighet (HOMO) har inrättats för att arbeta mot heterosexism i samhället. HOMO avvecklades dock den 31 december 2008 och har ingått i den nya Diskrimineringsombudsmannen. Jens Rydström beskriver i sin artikel ”Tvåsamhetens brunn” homosexuellas rättigheter i samhället och menar att man kanske kan tala om en specifik nordisk historia när det gäller integrationen av homosexuella i samhället (Rydström, 2005). Utvecklingen av mänskliga rättigheter för homosexuella i till exempel Finland och på Färöarna har dock varit mer restriktiv. Organiseringen av homosexuella i Sverige (Norden) saknar internationell motsvarighet (Rydström, 2005) och har varit grundläggande för den ökade öppenheten i samhället. Som Diane Richardson påpekar, har den ökade acceptansen av homo- och bisexuella som goda ”samhällsmedborgare” ifrågasatt den historiska uppdelningen i ”homosexualitet” och ”heterosexualitet”, där homosexuella ofta sågs som ett hot mot nationen (Richardson, 2004). Under den period som intervjuerna genomfördes kvarstod partnerskapslagstiftningen som en särlagstiftning, det vill säga: man hade i lagtexten bevarat dikotomin mellan homo- och heterosexualitet genom att separera partnerskap från äktenskap. Möjligheten att prövas som ensamstående adoptivförälder gällde också endast för heterosexuella. Dessa båda lagstiftningar utgör exempel på hur de skillnader reproduceras som bidrar till att konstruera ojämlika möjligheter för samkönade respektive heterosexuella par. Att leva öppet som homo- eller bisexuell har också framställts som ett ideal sedan 1970- talet (Lindholm, 2003), och som en konsekvens av detta har viljan att inte leva öppet blivit något som måste förklaras för omgivningen. Även om mediarepresentationen av homo- och bisexuella har ökat så är representationen, enligt amerikanska studier, i hög utsträckning, manlig, mestadels medelklass eller övre medelklass samt underförstått monoetniska (Gross, 2001, enligt Steinbugler, 2005). Jag utgår från att detta i stort överensstämmer med svenska förhållanden.

I det svenska samhället där den politiska strävan efter sexuellt likaberättigande står högt på den politiska agendan, existerar inte desto mindre strukturell diskriminering av homo- och bisexuella inom till exempel lagstiftningen, inom arbetslivet (Bildt 2004, Forsberg, Jakobsen, & Smirthwaite, (2003), likväl som inom sjukvården (Röndahl, 2005). Enligt den nationella folkhälsoenkäten (2005) är homo- och bisexuellas psykiska hälsotillstånd sämre än vad fallet är i den heterosexuella delen av befolkningen, och detta är särskilt tydligt bland kvinnorna. Detta styrks av

internationell forskning på området. Diskriminering är, som studien hävdar, en av bestämningsfaktorerna för hälsa, och utsattheten har kommit att benämnas ”minoritets-stress”. Deltagarna i folkhälsoenkäten uppger också erfarenheter av kränkande behandling. Våld och hot om våld är vanligare bland bi- och homosexuella jämfört med bland heterosexuella (2005). Homo- och bisexuella som tydligt bryter mot föreskrivna normer gällande kön är oftare utsatta för diskriminering jämfört med de personer som inte öppet utmanar könsnormerna.

Den ökade synligheten och öppenheten för LHBT-personer kan vara en av anledningarna till att utsattheten för våld, och hoten om våld, (enligt statistiken) också har ökat, som en konsekvens av att heteronormen utmanas. Eva Tibys studie har visat att våld och trakasserier mot homo- och bisexuella personer har fördubblats sedan 1996 och att förövarna i stor utsträckning är människor i den utsattes närhet (Tiby, 2004). Trots förstärkt lagstiftning på området till skydd för homo- och bisexuella som utsätts för brott så återstår det brister i lagstiftningens praktik. Orsakerna till detta analyseras i rapporten *En studie av homofoba hatbrott i Sverige* (2007) av Eva Tiby och Anna-Maria Sörberg. Studien visar att endast 10 procent av de anmälningar som rör hatbrott går vidare från polis till åklagare och domstol (2007). Författarna menar: ”Risken är att hatbrottslagstiftningen framställs som ett demokratiskt flaggskepp, men att tillämpningen äter hål i skrovet och att skeppet sjunker” (2007). Möjliga orsaker till detta bedöms av författarna vara bevissvårigheter eller att det råder otydligheter angående hur lagen ska tolkas, vilket leder till tolkningssvårigheter för polis och rättsväsende. Ytterligare en möjlig förklaring kan vara att målsägande själva inte önskar att målet ska drivas som ett hatbrottsmål (Tiby & Sörberg, 2007).

När jag analyserat parens berättelser kring erfarenheter av heteronormativitet i mötet med individer och grupper i vardagen så har jag bland annat tagit intryck av Philomena Esseds tolkning och analys av begreppet ”vardagsrasism”.

Begreppet heterosexism har av Rothblum & Bond (1996, enligt Tiby, 1999:218) definierats som: ”Ett ideologiskt system som förnekar, misskrediterar och stigmatiserar olika former av icke-heterosexuellt beteende, identitet, relation eller samhälle”. Alla individer, oavsett sexualitet, tvingas därigenom förhålla sig till den heterosexuella genusordningen (Rosenberg, 2002). Som Michael Warner skriver har queerpolitik, det vill säga ett ifrågasättande av heterosexualiteten som norm, implikationer för alla områden i livet (1993). I detta kapitel använder jag i första hand begreppet heteronormativitet. Begreppet homofobi anser jag däremot vara mindre användbart, eftersom det för tankarna till individuella attityder, och

till enskilda människors ”fördomar”. Jag anser inte att heteronormativt bemötande eller vardagsheterosexism endast är ett uttryck för individuella attityder utan snarare är en del av samhällets strukturer där normativa antaganden bidrar till att skapa ojämlikhet och maktskillnader. Heteronormativitet och heterosexism speglar den samhällsordning där heterosexualitet är norm och där homo- och bisexualitet ofta ses som någonting avvikande. Begreppet heterosexism tillför också en sociologisk medvetenhet om att det rör sig om något strukturellt, institutionellt och materiellt, likväl som ideologiskt (Adam, 1998;388). I likhet med rasism kan inte heterosexism och heteronormativt bemötande reduceras enbart till de tillfällen då människor medvetet diskriminerar andra på grund av sexuell läggning (jfr Schmauch, 2006). Heteronormativiteten bör i stället ses som ett diskursivt samhällsfenomen, där normeringen har en stark funktion genom att tala om för oss vad ”normal” könsidentitet är, samt dess betydelse för konstruktionen av sexualitet. I likhet med Wetherell och Potter, som har rasism i fokus, anser jag att heterosexism bör förstås utifrån sina konsekvenser och inte främst utifrån sina intentioner (Wetherell & Potter, 1992). Det är dock oftast homofobin som diskuteras (i tex media). Heteronormativt bemötande och den vardagsdiskriminering som den kan föra med sig får ofta en än mer undanskymd plats på agendan.

Erfarenheter är ett centralt begrepp i studier av vardagsdiskriminering (Essed, 2005). I likhet med bland andra Essed utgår jag ifrån att personliga skildringar placerar in berättarna och deras upplevelser i deras sociala kontext. Detaljerade berättelser bidrar också till skildringar av svårfångade upplevelser (Essed, 2005). De intervjuades egna berättelser och citaten från dessa kommer också att få ett relativt stort utrymme i detta kapitel. Min ambition är att beskriva vardagliga erfarenheter av diskriminering, vilka relaterar till den makrostrukturella kontext i vilka de ingår (Essed, 2005*)*. Jag ser vardaglig heterosexism som en integrerad normativ del av det sociala livet, och jag anser, att det endast är genom att fokusera på denna nivå som det är möjligt att förstå och i förlängningen underminera den. Essed menar att vardagsdiskrimineringen är familjär och därmed blir regelmässig. Detta innebär att de individer som utsätter andra människor för denna typ av diskriminering ofta är omedvetna om dess konsekvenser för den enskilde som blir utsatt. Det finns forskare som hävdar att till skillnad från andra former av diskriminering, är vardagsdiskriminering sådan att de sker utan att de uppmärksammas, inte ens av de individer som är mest uppmärksamma på jämlikhet (Hill Collins, 2001). Vardagsdiskrimineringen kan också föra med sig en misstro mot den egna upplevelsen och en benägenhet för den som blir utsatt att skuldbelägga sig själv och att känna skam. Diskrimineringen ser delvis annorlunda ut för lesbiska par än för bögpar, vilket är ett tema som jag kommer att utveckla i detta kapitel. Jag

kommer att lyfta fram negativa vardagliga konsekvenser av heteronormativt bemötande men också positiva aspekter av nära relationers centrala betydelse i vardagen.

I detta kapitel kommer jag också att ställa de intervjuades erfarenheter av heteronormativt bemötande och vardagsheterosexism i relation till forskning om vardagsrasism. Detta betyder inte att jag likställer vardagsheterosexism med vardagsrasism. Dessa båda former av vardagsdiskriminering har olika historisk bakgrund och förhåller sig på olika sätt till exempelvis klass och kön. Jag är dock enig med de los Reyes om att diskriminering och vardagsrasism liknar varandra i så måtto att de är fenomen som sällan problematiseras utifrån de utsattas egna erfarenheter, upplevelser och kunskaper (de los Reyes; Kamali, 2005). Detta gäller för erfarenheter av diskriminering på grund av kön och etnicitet likväl som för diskriminering på grund av sexualitet. Jag har därför valt att fokusera på de intervjuades egna berättelser om heteronormativt bemötande i vardagen. Min ambition är inte att ge en heltäckande bild av samkönade pars erfarenheter av heteronormativt och heterosexistiskt bemötande i vardagen. Det intervjumaterial som denna studie bygger på är alltför begränsat, främst på grund av att jag i denna studie även fokuserat på andra aspekter av samlivet och vardagen. Jag har inte ställt några direkta frågor om erfarenheter av vardagsheterosexism. Min utgångspunkt har i stället varit att de intervjuade själva fått välja när och på vilket sätt de vill diskutera detta ämne. Beskrivningar av heteronormativt bemötande och vardagsdiskriminering har varit återkommande i de intervjuades berättelser, men i vilken utsträckning de intervjuade har valt att lyfta fram denna fråga har varierat mellan de intervjuade. Det heteronormativa bemötande som paren upplever i sin vardag kännetecknas främst av olika former av osynliggörande från omgivningens sida. Min definition av osynliggörande innebär att parrelationen förnekas/ignoreras/diskrimineras av den sociala omgivningen till följd av det heterosexuella normsystemet. Osynliggörandet som makthandling kan vara medveten eller omedveten. Jag fokuserar på konsekvenserna av diskriminerande handlingar, oavsett om dessa är medvetna eller inte (från de personer som utövar dessa). Andra exempel på osynliggörande är den tystnad kring parrelationen som paret kan uppleva i relation till personer som står dem nära, till exempel föräldrar eller vänner. Jag kommer i detta avsnitt att visa på vilket hur olika former av osynliggörande kan bidra till upplevelsen av att inte blir sedd eller bekräftad som ett par av den nära omgivningen, samt på vilket sätt detta påverkar konstruktionen av parrelationen för de individer som blir utsatta för detta bemötande. Inledningsvis följer några exempel på hur osynliggörande och vardagserfarenheter av heteronormativt bemötande kommer till uttryck i relation till föräldrarna. De intervjuade är öppna inför sina föräldrar. Detta

betyder inte att alla upplever att föräldrarna visar ett respektfullt beteende fritt från heterosexistiskt agerande. Kapitlet inleds med fokus på erkännande och heterosexism i relation till föräldrarna. Det sätt på vilket öppna och respektfulla föräldrar beskrivs kan ses som ett exempel på den samhällsförändring som skett under de senaste decennierna (Jfr Norrhem, 2001; Lindholm & Nilsson, 2002). Respekten och erkännandet från föräldrarna ses dock inte som självklar i öppenhetens diskurs. Erfarenheter av heterosexism behandlas också i det avsnitt som följer, tillsammans med de strategier som de intervjuade har för att hantera heteronormativt bemötande från föräldrarnas sida. Därefter följer ett avsnitt där relationen till vänner och bekanta står i fokus samt hur osynliggörandet och tystnaden från deras sida får konsekvenser för parrelationen. Efter detta diskuterar jag rädslan för att utsättas för heteronormativt bemötande, en rädsla som bland annat skapar osäkerhet i samspelet med omgivningen. Avslutningsvis analyserar jag stereotypa föreställningar kring den samkönade parrelationen, som de intervjuade paren tvingas förhålla sig till i konstruktionen av sin egen parrelation.

6.2 Öppenhet och strävan efter erkännande från föräldrarna

I detta avsnitt kommer jag inledningsvis att analysera hur erfarenheter av respektfullt bemötande från föräldrarnas sida skildras av de intervjuade. I deras berättelser indikeras hur samhället förändrats under de senaste decennierna mot en ökad öppenhet, men också att respekt från föräldrarna från de intervjuades perspektiv inte betraktas som självklar. I nästa avsnitt ”den problematiska tystnaden”, aktualiseras frågan om vilka motstrategier som finns tillgängliga i öppenhetens diskurs, i de fall där diskriminering från föräldrarnas sida förekommer. Jag vill poängtera att parrelationen är mitt fokus och att föräldrarnas reaktioner och en vidare analys av deras agerande står vid sidan av detta syfte.

Föräldrarna beskrivs av några av paren som stöttande när det gäller att klara av vardagen, till exempel när det gäller ekonomin, eller när det gäller praktiska angelägenheter som till exempel flytthjälp. Relationen till föräldrarna stärks i den mån de visar respekt för valet av samkönad partner. När relationen till föräldrarna varit god har deras reaktioner inför sönernas eller döttrarnas homo/bisexualitet varit präglade av ett respektfullt bemötande.

Flertalet personer i denna studie har flyttat ifrån staden som de växte upp i och lever, som jag beskrev i föregående kapitel, numera långt ifrån sina

föräldrar. Endast en intervjuperson bor i samma del av landet som föräldrarna och tre bor i annat land. Detta innebär att det vardagliga stöd som ursprungsfamiljen skulle kunna utgöra blir relativt begränsat på grund av stora geografiska avstånd.

6.2.1 Respekt och tacksamhet

I de fall då föräldrarna respekterar sina söners och döttrars sexualitet beskrivs detta av de intervjuade i mycket positiva ordalag. Respekt och erkännande tas dock inte, som jag här kommer att visa, för självklart i öppenhetens diskurs.

Erik är en av de intervjuade som lyfter fram betydelsen av socialt stöd från sina föräldrar, samt betonar den avgörande betydelsen som detta har haft för hans möjligheter att acceptera sig själv som homosexuell.

> Erik: Det är det som jag tycker är en viktig skillnad, och som jag ändå tror har gjort mig så mycket säkrare i min identitet. Jämfört med ett barn som växer upp med att till och med föräldrarna diskriminerar. Och det är nog bland det värsta som en person kan utsättas för. Att inte bli accepterad av sina föräldrar. Det kan jag verkligen tänka mig. På så sätt är jag så otroligt lyckligt lottad.

Erik jämför sig med de homosexuella som inte upplever något stöd från sina föräldrar samt betonar de negativa konsekvenser som han anser att detta leder till för dessa. Att föräldrarna respekterar hans homosexualitet ser han inte som något självklart i dagens samhälle. Känslan av att vara: ”otroligt lyckligt lottad” har också stärkt relationen till föräldrarna. Erik framställer sin goda kontakt med föräldrarna som en enorm tillgång i hans liv, särskilt menar han, utifrån insikten att det inte är självklart att som homosexuell till fullo bli respekterad av sina föräldrar. Erik beskriver också det betydande praktiska stöd som hans föräldrar ger honom, till exempel när det gäller byte av boende. Erik jämför sig också med sin partner, som han menar inte fått samma stöd från sina föräldrar. Erik beskriver sin partners föräldrar som: ”utåt sett perfekta föräldrar”, men vars brist på respekt för sin sons livsform lett till att partnern haft det svårare än Erik själv att upprätthålla nära intima relationer, eller som han uttrycker det: ”att ägna sig helt och fullt åt en annan individ”. Ett heteronormativt bemötande från föräldrarnas sida får, menar han, därmed konsekvenser för parrelationen. Erik påverkas av partnerns föräldrars brist på respekt. Han beskriver sin osäkerhet inför det kommande första mötet med sin partners föräldrar. Bland annat är han orolig att föräldrarna ska ha uppfattningen att Erik vilselett David in i en samkönad parrelation och därmed skuldbelägga honom för detta.

Även Sara ger uttryck för tacksamhet över det stöd som föräldrarna ger henne. Sara beskriver sin far utifrån den positiva erfarenheten att uppleva sig till fullo respekterad som bisexuell. Reaktionen som hon fick från sin far när hon berättade var:

> Sara: " Vad glad jag blir att du vågade berätta det här för oss, vad roligt!" Jag har inte fått någon jättereaktion på saken i sig att jag är ihop med en tjej, men han blev rörd. Han sa det: "Jag blir så rörd att du vågade berätta det här för oss". Det är så jättekul och sådär. Så det blev en så positiv upplevelse, jag bara aaah!

Sara beskriver hur respekten för fadern ökade genom den positiva respons som han visade och att detta medfört att de kommit närmare varandra. Samtidigt visar faderns reaktion på en medvetenhet om den brist på erkännande som många bisexuella/lesbiska erfar från föräldrarna. Hans reaktion kan också ses som en kritik mot detta. Detta bemötande står i stark kontrast till det som Sara mött från sin partner Ellens föräldrar, vilket jag kommer att återkomma till senare i detta kapitel. Saras mamma har dock uttryckt sin oro över att hon inte kommer att få några barnbarn. Sara tolkar denna kommentar som en okunnighet från moderns sida och inte som en kritik mot att hon lever med en kvinna.

De flesta av de intervjuade som under intervjun nämner sina syskon beskriver dem som stöttande och accepterande av deras val av en samkönad partner. Det finns hos några av de intervjuade också ett hopp om att syskonen ska kunna medla, eller i vart fall prata med föräldrarna, när de själva har svårt att nå fram till dem. Detta beskrivs som fruktlösa försök. Carola som kom ut för sin ursprungsfamilj i medelåldern beskriver hur hon förlorat kontakten med sina syskon och i stor utsträckning också med föräldrarna sedan hon kom ut som lesbisk. När hon berättar detta i den gemensamma intervjun tillägger hennes partner Maria att brytningen med ursprungsfamiljen inte är en följd av att hon numera lever lesbiskt. Maria uppger andra orsaker till brytningen, till exempel att syskonen och föräldrarna inte kan acceptera att hon numera inte kan finnas där för dem i lika stor utsträckning som tidigare. Det faktum att Maria fäller denna kommentar bör förstås i relation till medvetenheten om att det kan ske en brytning mellan LHBT-personer och ursprungsfamiljen (eller delar av den), då den inte kan respektera den icke-heterosexuella livsformen. Detta är därmed något som icke-heterosexuella ofta tvingas förhålla sig till när de berättar om relationen till sin ursprungsfamilj.

6.2.2 Den problematiska tystnaden

Betydelsen av den ökade graden av öppenhet gällande icke-heterosexualitet som skett under senare år (i Sverige) diskuteras på ett explicit sätt av de personer i studien som har bosatt sig i Sverige i vuxen ålder. En av kvinnorna, Sofie, kom efter en tid i Sverige att ifrågasätta den tystnad i fråga om icke-heteronormativ sexualitet som hon menar råder i hemlandet. Sofie menar att det i hennes hemland inte är vanligt att man lever öppet inför sina föräldrar, något som hon tidigare därför inte ifrågasatte. Hon menar att man i hemlandet möjligtvis är öppen inför den egna generationen i familjen. Efter att ha ta del av icke-heterosexuellas berättelser om att komma ut inför sina föräldrar började hon omvärdera sitt tidigare synsätt. Efter några år i Sverige blev det uppenbart för Sofie att hon ville berätta om sin bisexualitet för sina föräldrar i hemlandet.

> Sofie: Jag började känna… herregud, jag är över tjugo år och jag har inte kommit ut. Och det upplevde jag som en press som var positiv. Jag var glad att få den.

Idealet om öppenhet, som hon mötte i Sverige, gjorde att hon ifrågasatte konsekvenserna av att leva dold inför sina föräldrar. Trots de negativa reaktioner som föräldrarna gav uttryck för är önskan om att vara öppen ett val som hon betonar som viktigt. Att leva som bisexuell i Sverige fick därmed en annan betydelse jämfört med i hemlandet. För Sofie handlar det om att osynliggörandet från hennes mors sida kring hennes bisexualitet blev än mer tydligt, när hon berättade för henne att hon lever bisexuellt. Hon förväntade sig att modern skulle bli förvånad, när hon berättade för henne, men i stället blev reaktionen:

> Sofie: Hon sa: Det har jag vetat länge. Och jag säger: Vad, sen när? För då hade jag själv inte kommit fram till det.
>
> Sofie frågade modern:
>
> Sofie: Varför har du inte pratat om det då? Det hade hjälpt mig. Jag sa att jag hade uppskattat om hon hade tagit upp det och hon sa: Nej, men jag tänkte du skulle göra det om du hade lust.

Sofie upplevde en besvikelse över att modern inte diskuterat detta utan i stället överlämnat ansvaret på Sofie att föra ämnet på tal. Sofie menar, att det kunde ha underlättat för henne i den situation som hon befann sig i, med svårigheter att kommunicera med omgivningen om sina tankar och känslor angående sin sexualitet. Eftersom fadern uttryckte sin förvåning över att

Sofie var bisexuell förstod hon att föräldrarna sinsemellan inte hade pratat om detta med varandra. Den tystnad som Sofie upplevde från sina föräldrar existerade således också mellan föräldrarna.

Efter det att Sofie berättat om sin bisexualitet möttes hon dessvärre av fortsatt tystnad från föräldrarnas sida. Detta bemötande ledde till att hon själv också så småningom tystnade.

> Sofie: De har aldrig tagit upp det själva. Och jag slutade ta upp det… alltså jag ville inte trycka för mycket på dem heller. Det tog mig tid och de skulle behöva tid. Så vi hade bara några samtal, och sällan vi tre samtidigt.

Sofie ger, efter föräldrarnas heteronormativa bemötande, uttryck för att ha gett upp förhoppningen om att kunna nå erkännande från sina föräldrar. Sofie talar om svårigheten att prata om sin dåvarande parrelation med sina föräldrar och det finns inget i hennes berättelse som tyder på att kommunikationen i dag skulle ha förändrats.

> Sofie: Min far uttryckte väldigt tydligt att… Han sa: Ja men det är klart vi älskar dig ändå, det handlar inte om det. En sak är att det är en överraskning och det är inte alltid en god överraskning. Han har en jämförelse som jag inte gillar så jag ska inte applicera den här men… Det är lite som att… man tror man kommer… Alltså man har ett livsprojekt på sina barn och ibland blir det annorlunda och det är som att föda ett sjukt barn. Barnet är inte mindre mänskligt och de älskar inte barnet mindre för det, mindre för att… Men det är då något annorlunda än det de tänkte.

Sofie tvekar inför att delge faderns kommentar och jämförelsen mellan sjukdom och bisexualitet. Hennes lojalitet, som hon också uttrycker mot sin far, gör att hon inte vill framställa honom som heterosexist. Det är fadern som hon upplever sig ha djupast kontakt med av föräldrarna. Hon finner hans förhållningssätt pinsamt och nära på onämnbart.

> Sofie: Han sa: Det som stör mig är att jag har en bild av din lycka som jag önskar dig och du kommer aldrig att kunna uppnå den". Jag sa: Vad är den lyckan? Men det förstår jag inte. Han sa: Att få barn med den människan man älskar är en väldigt viktig sak, en väldigt speciell sak. Men pappa, jag kommer att få barn. Och med någon jag älskar om det ska bli så. Och sedan sa han: Men det är inte samma sak. Och jag försökte diskutera det. Sedan blev det en intellektuell kort debatt, och den slutade där. Han sa: "Du kan inte förstå, du kan bara förstå det när du är femtio. Jag sa: Ja men du kan inte förstå heller. Du kommer att förstå det den dag du försöker. (skrattar) Ett av de få ärliga samtal som vi har haft.

Fadern definierar här lycka utifrån en heteronormativ definition av att leva i en heterosexuell kärnfamilj med gemensamma biologiska barn och ger därmed också uttryck för det biologiska moderskapets exklusivitet i ett heteronormativt samhälle. Den definition av ett lyckligt liv som fadern beskriver förutsätter ett heterosexuellt könat moderskap. Sofie hävdar att det hos pappan finns en ovilja att förstå hennes perspektiv, bland annat när det gäller synen på vad ett föräldraskap innebär. Precis som vid vardagsrasism upprätthålls de heterosexuellas privilegier, genom att den som har tolkningsföreträde inte delar erfarenheten av diskrimineringen och därför ofta inte heller ser den (Essed, 2005). Trots att det samtal som Sofie beskriver upplevdes som negativt så menar hon att detta var att föredra jämfört med den tystnad, som hon oftast mött från föräldrarnas sida.

Under en tid levde Sofie tillsammans med en kvinna med barn. Hon försökte då nå sin mor genom att fråga henne hur denna upplevde sitt eget moderskap. Dessa försök till samtal möttes även de av tystnad från moderns sida.

> Sofie: Hon visste att den människan hade barn. Men så snart jag skulle prata om det tog diskussionen slut.

Moderns ovilja att tala om det liv som Sofie levde i Sverige var ett dilemma för Sofie. Hon återger en episod som jag menar väl speglar den problematik som här berörs. Den hämtas från ett födelsedagsfirande med familjen. Hon återger faderns ord i detta sammanhang, ord som riktades till Sofie och hennes bror.

> Sofie: Min far sa: Ja men ni börjar bli lite stora nu. Det kanske är dags att göra någonting. När jag var två år äldre än ni så hade jag börjat jobba och var gift. Och jag kände: Hoho, jag är inte gift men jag lever med ett barn. Hur viktigt är det? Hallå! Du vet det! Och det där bisarra att bli omyndigförklarad, eller jag blev inte det direkt utan det kändes bisarrt för mig för att i det läget så kände jag: Jag är faktiskt den första i hela den släkten, av min generation och kusiner som är lite äldre än mig, som faktiskt har barn. Hallå liksom! Hallå! Jag blev ganska upprörd minns jag. Mest för att det aldrig uttrycktes explicit eller att folk säger: Du är väldigt glad för det här. Du lever ditt liv. Men vi orkar inte helt nu (prata om det, min kommentar).

Kravet på att agera i enlighet med den heterosexuella normen uttrycks här explicit från fadern, trots att han är medveten om att dottern lever i en relation med en kvinna som har barn. Sofie ger uttryck för erfarenheten av att bli diskriminerad och osynliggjord i det föräldraskap som hon levde i under den tiden, eftersom fadern inte såg hennes föräldraskap som

likvärdigt ett biologiskt heterosexuellt föräldraskap. Upplevelsen av att vara den enda i släkten som lever med barn och ändå bli totalt förnekad i sitt föräldraskap beskrivs som bisarr. Sofie hade önskat att omgivningen och speciellt föräldrarna kunnat erkänna att de inte förmådde tala om det faktum att hon levde i en lesbisk parrelation. Hon menar att det hade varit att föredra jämfört med den tystnad som hon upplevt. Ett sätt att hantera detta är att ge upp försöken att nå sina föräldrar på denna punkt. Sofie lever sitt liv, ett liv som inte blir fullt ut synligt för föräldrarna; att de bor i olika länder möjliggör detta. Det bidrar till att föräldrarna kan fortsätta att förneka Sofies relation till Kim genom bland annat tystnad. Det faktum att Sofie lever i ett annat land än sina föräldrar ger henne en viss frihet att inte tvingas förhålla sig till föräldrarnas negativa reaktioner. Detta bidrar också till att föräldrarna inte får en inblick i Sofies vardag eller har möjlighet att lära känna Sofies partner.

Även i det svenska samhället förekommer dock brist på erkännande från föräldrarnas sida. Ellen beskriver den för henne och hennes partner kränkande situation som uppstod första gången hon tog med sin partner, Sara, hem till sina föräldrar (som bor i en annan del av landet). Några veckor innan mötet hade Ellen per brev meddelat föräldrarna att hon lever lesbiskt och har träffat en partner. Följande episod utspelade sig under julhelgen när de besökte Ellens föräldrar:

> Ellen: Då vägrade mamma prata med mig och Sara överhuvudtaget. När hon såg att Sara var där så klarade hon inte av det, så vände de om och så gick de ut och typ skottade hela gården, eller vad de gjorde. Så väntade de tills vi hade åkt innan de gick in. // Så det var väldigt, väldigt jobbigt. // Jag tror att vi gick ut den där kvällen då, så vi pratade inte med dem. Så sov vi i förrådet som är vid sidan av huset. Dagen efter vägrade hon prata med vare sig mig eller Sara. Hon sa bara ja och nej.

Den kvällen sov de över hos en vän till Sara. Ellen fortsätter sin berättelse:

> Ellen: När vi skulle åka tillbaka hade vi bestämt att nu ska jag prata med mamma och pappa. Och då var inte Sara med. Då blev det lite mer lugnt och sansat men det var fortfarande så att jag var otroligt arg på mamma. För att hon höll på att gå omkring sådär och inte pratade med oss. Det slutade med att vi skulle äta julmiddag hos farmor och farfar. Jag hade sagt till dem på telefonen att Sara skulle följa med till farmor och farfar. Farmor är ju den i släkten som tar det lugnast. Hon är en väldigt, såhär bra farmor. När vi väl skulle åka så frågade jag, men var är mamma då? Och pappa bara, nej, hon kan inte följa med. Och då satt hon i vardagsrummet och väntade. Och hon klarade inte av det. Och jag bara, men vadå, alltså du vet… då orkade jag inte längre. Då blev jag helt galen eller då blev jag så

jäkla ledsen så det minns jag bara att jag satt och grinade i tvättstugan. Och jag var så arg för att hon betedde sig som hon gjorde.

Anna: Då var Sara där?

Ellen: Jo, Sara stod ju bredvid och hon tyckte ju säkert att det var väldigt jobbigt. Men då sa ändå pappa att jag är väldigt ledsen att du ska komma i kläm, alltså just Sara personligen, för det handlar ju inte om henne. Det handlar ju om situationen i sig. Men det var som att det blev uppenbart klart för mamma att det är så här, när hon fick se Sara på riktigt. Det blev så att vi åt hos farmor och farfar. Mamma följde inte med men Sara följde med. Och det gick rätt bra. Sedan åkte Sara och hälsade på hos sin kompis. Jag åkte hem och pratade med mamma och pappa. Då sa jag till dem att jag tänker inte, alltså jag tänker inte komma tillbaka hit om inte det bli bättre. För Sara ska kunna följa med om jag ska komma tillbaka hit för att, ja det måste helt enkelt vara så. Sedan sa jag, att om inte det här går att lösa så antingen kommer vi inte tillbaka och hälsar på, det är bara så. Eller så måste vi prata med någon. Då bestämde vi att vi skulle prata med en sådan här familjerådgivare. Och då gjorde vi det.

Berättelsen åskådliggör tystnadens praktik som maktmedel. Denna tystnad kränker Ellen och hennes partner genom att den indikerar föräldrarnas ovilja att se dem som ett par. För Ellen innebär det också en skam att bli förnedrad av modern inför sin partner, som hon inledde en relation med endast några månader tidigare. Ellens motståndsstrategi för att hantera denna kränkning, som modern utsätter henne för, är att markera för föräldrarna att det är kärleksrelationen med Sara som är hennes primära relation. Det är där hennes prioritet ligger, inte hos föräldrarna. Genom att på ett kraftfullt sätt markera för föräldrarna att hon inte tänker besöka dem, om de inte kan acceptera att hennes partner är en kvinna, tvingar hon dem att välja mellan att ha fortsatt kontakt eller att bryta kontakten. Strävan efter erkännande är centralt i vad som brukar beskrivas som öppenhetens diskurs. Som politisk strategi får denna strävan konsekvenser i relationer i den privata sfären.

Kontakten med Ellens föräldrar innebar för Sara att bli osynliggjord, även om Ellens far säger att det inte rör sig om Sara ”personligen” utan om situationen som sådan. Det faktum att det är Saras närvaro som utlöser detta agerande osynliggörs därmed, vilket kan ses som ytterligare en kränkning, eller åtminstone som en brist på erkännande av den egna upplevelsen av att bli kränkt. Vardagliga erfarenheter av heteronormativt bemötande drabbar individer personligen och inte individer som representanter för en grupp. Ellens berättelse visar också på en tilltro till det samhälleliga stöd som en familjerådgivare representerar, och som hon använder sig av för att stärka

sin ställning i förhållande till modern. Ellen hyser en tillförsikt till familjerådgivningen som samhällsinstans och känner en tillit inför dess ambition att stödja henne i kampen för att bli accepterad av sina föräldrar. Hennes tillit grundar sig i erfarenheter från den kamp för likaberättigande för homo- och bisexuella, som vuxit sig allt starkare under de senaste 20 åren. Att blanda in en tredje part visade sig också leda till att moderns negativa inställning till att Ellen lever i en lesbisk relation minskade. Ellen beskriver det också som att det var ett gemensamt beslut mellan henne och Sara, att hon skulle samtala med sina föräldrar om deras agerande. Detta visar på den stöttande roll som Sara haft, när det gäller att ställa krav på föräldrarna om ett respektfullt bemötande.

Icke desto mindre har föräldrarnas agerande fått konsekvenser för hur Sara och Ellen interagerar när de träffar Ellens föräldrar. Ellen har till exempel svårt att visa sina känslor för Sara i föräldrarnas närvaro.

> Ellen: Jag vågar inte… jag brukar ju krama henne och så när mamma och pappa är där. Men jag vågar ändå inte visa på samma sätt som jag kan bete mig här ibland. Jag känner mig mer avslappnad när jag är hemma hos hennes föräldrar, jämfört med då jag är hemma hos mina föräldrar.

Ellens handlingsutrymme när det gäller att visa sin partner kärlek begränsas i föräldrarnas närvaro. Ellen beskriver också hur Saras personlighet förändras i närvaro av modern.

> Ellen: Sara tycker ju att det är väldigt jobbigt att vara hemma hos oss. Hon blir ju inte alls samma människa som den Sara jag känner. Och det är ju ganska jobbigt egentligen. Hon blir ganska mycket tyst och sådär. Hon vågar inte göra så mycket.

Ellen beskriver den rädsla som hennes partner upplever när de befinner sig i Ellens föräldrahem och hur det bemötande som de utsätts för där begränsar partnerns handlingsutrymme. Berättelsen visar hur möjligheten att uttrycka samkönad kärlek begränsas i en heteronormativ familjekontext. Ellen berättar också om den rädsla hon upplevde inför att komma ut inför sina föräldrar.

> Ellen: Det var verkligen *jättejobbigt* i början för att Sara förstod inte riktigt hur rädd jag var för att berätta det för dom. För jag var skiträdd alltså. Ja, det var väldigt jobbigt. För mamma har alltid varit så här: ”Kärnfamiljen och ”mamma och pappa, barn”, och mamma gör det och pappa gör det”.

För Sara, som själv inte delade denna bakgrund med dess upplevelser, var det svårt att förstå partnerns rädsla för att berätta för sina föräldrar. Utifrån

de olika familjesituationer som de skildrar, har de olika förväntningar på vilken respekt och vilket erkännande man kan förvänta sig av föräldrarna. Dessa olika positioner skapade under en period brist på förståelse dem emellan. Ellen misstänkte starkt, redan innan hon kommit ut inför sina föräldrar, att hennes mor skulle förhålla sig negativ till hennes lesbiskhet. Detta utifrån det faktum att modern förespråkat könade positioner för sig själv och fadern samt för syskonen. Ellens livsform skulle modern komma att förhålla sig kritisk till, eftersom den för henne innebar att dottern avvek från normen för den heterosexuella kärnfamiljen och därmed också från de könade förväntningar som hon hade på sina egna familjemedlemmar. Detta visar hur bekräftelsen i ett heteronormativt sammanhang sker via könade handlingar (och hur den som inte uppfyller dessa diskrimineras). Weston beskriver det som att det just är den heterosexuella kvinnans ansvar att upprätthålla familjelivet (Weston, 1991).

Ellens bävan inför föräldrarnas negativa reaktioner på att hon levde lesbiskt medförde att hon inledningsvis dolde sin kärleksrelation för dem. Denna rädsla för att komma ut inför föräldrar, och för att detta ska leda till förnekelse, beskrivs i Westons studie som central, även i de fall där familjen inte visar sig vara negativ till sonens/dotterns homosexualitet (Weston, 1991). När Ellen och Sara hade varit ett par i några månader upplevde Ellen en oro för att föräldrarna, som bor i en annan del av landet, skulle få vetskap om förhållandet ryktesvägen. För, som Ellen säger, det är sådant som kan sprida sig snabbt. Detta ledde till att hon kände en yttre press att berätta om sin parrelation för sina föräldrar. När Ellen tog mod till sig och berättade för sina föräldrar om sin sexualitet reagerade särskilt modern, som hon befarade, mycket negativt på detta. Ellen valde att skriftligen meddela föräldrarna att hon var lesbisk och hade träffat en partner, eftersom hon misstänkte att ett telefonsamtal skulle bli för känslomässigt ansträngande. Modern uppgav senare att hon hade väntat sig att detta besked skulle komma från dottern. Ändå kom tystnaden att tala, och precis som Sofie uttrycker Ellen en besvikelse över den tystnad från föräldrarnas sida som föregick processen av att komma ut inför dem. Butler beskriver hur normer medverkar till att individer som befinner sig utanför normen möts med tystnad och därmed görs overkliga (2006).

Föräldrarnas brist på acceptans menar Ellen får konsekvenser för hur hon ser på sin parrelation. Hon beskriver det som en av grunderna till varför hon värderar sin relation till Sara, som hon uttrycker det: ”så otroligt högt”. Från hennes perspektiv blir parrelationen än viktigare utifrån det faktum att hon och föräldrarna inte har någon bra kontakt. Samtidigt gör denna brist på tillit till föräldrarna henne mer utsatt vid eventuella kriser, ekonomiska såväl som känslomässiga. Kraven på tvåsamheten blir höga.

Precis som de flesta intervjuade i Westons studie presenterar mina informanter inte sig själva som hjälplösa offer för föräldrars brist på erkännande. De flesta ifrågasätter de negativa attityderna när de förekommer och anstränger sig för att påverka personer från ursprungsfamiljen (Weston, 1991). Bristen på respekt från föräldrarnas sida, samt strävan efter respekt, tolkas på ett delvis annorlunda sätt av en annan av de intervjuade kvinnorna. Maria ställer sig till exempel frågande till sina lesbiska vänner som i vuxen ålder strävar efter föräldrars erkännande och respekt.

> Maria: Folk håller på och tramsar med att försöka få acceptans hos sina föräldrar. Ja men lämna det! Ja, men accepterar de inte det, men skit i det då. Men det är ju det lilla barnets behov av att bli bekräftade av sin mamma och pappa. Vid fyrtiotre års ålder! Suck, säger jag bara.

Maria har själv inte eftersträvat acceptans från sina föräldrar. Hon har inte talat öppet med dem om sin lesbiskhet. I stället, menar hon, att det har funnits en tyst, ömsesidig överenskommelse, att inte tala öppet om Marias kärleksrelationer.

> Maria: Min relation till mina föräldrar har varit att jag inte pratat om någonting med dem. För jag har inte velat prata med mina föräldrar om mig och mitt liv. För jag har velat avskilja mig från dem. För jag har gått min väg.

Maria har levt lesbiskt sedan tjugoårsåldern och vid den tiden då hon kom ut (under 1970-talet) var inte öppenhetsidealet lika starkt som det är i dagens samhälle. Jag ser detta som en av anledningarna till varför ”tystnaden” i relation till föräldrarna inte upplevdes som ett lika stort problem för henne, jämfört med vad fallet var för de yngre informanterna i studien. Jag tolkar det också som att hon inte hade samma möjlighet att vara öppen, eller att kräva öppenhet från sina föräldrar, eftersom öppenheten i samhället i stort var så mycket mer begränsad under denna tidsperiod.

Ben, som är 20 år yngre än Maria, upplever däremot ”tystnaden” från en av föräldrarna som problematisk. Han ger uttryck för en upplevelse av respektlöshet från moderns sida. Han ger som exempel att modern tar systerns heterosexuella relation på betydligt större allvar, trots att de har varit ett par under en kortare period jämfört med Ben och hans partner. Under den första tiden som de var ett par markerade modern sitt avståndstagande genom att inte tilltala Sandro.

> Ben: Hon visar det genom att hon inte är lika intresserad av Sandro som hon är av min systers man. Det är väl ganska tydligt tycker jag. //Det finns en massa exempel som jag inte kommer på nu. Men det är någonting som jag tänker på ganska ofta, särskilt med henne, att det är så. Men där har jag väl börjat protestera mer. När vi träffas så säger vi saker som att vi kommer att adoptera barn och så. För att försöka få dem att förstå att det verkligen är på allvar här också. // Att vi kommer att försöka adoptera barn och att vi ska bilda familj och såna grejer. //Men det går tillbaka till att hon har problem med att jag är bög, tror jag, från början. Så det är så klart att det speglar sig i det. Min pappa däremot, han tar vårt förhållande på största allvar.

Ben upplever en orättvisa över hur han och hans partner blir behandlade jämfört med systern, som lever i en heterosexuell parrelation. Detta kommer till uttryck bland annat genom att modern endast köper presenter till systerns pojkvän och därigenom visar att hon prioriterar denna relation, framför Bens relation till Sandro. En av de strategier som Ben ger uttryck för, för att få respekt från modern, är talet om att de kommer att försöka adoptera barn i framtiden. Detta exempel illustrerar hur kampen för sexuellt likaberättigande på den politiska nivån får betydelse för hur de intervjuade utövar motstånd mot heteronormativt bemötande i vardagen. Ben menar att det faktum att de talar om detta framställer deras parrelation som mer seriös i omvärldens ögon. Detta har medfört en högre grad av erkännande från modern, oaktat det faktum att hon ofta diskuterar svårigheterna för samkönade par att få adoptera, snarare än möjligheterna.

Ben berättar vidare att han anser att moderns inställning till att han lever i en samkönad parrelation också har fått negativa konsekvenser för Bens och Sandros relation till varandra.

> Ben: Det kan påverka vår relation, min relation till min familj. Ganska mycket fortfarande. Det blir lite bättre, men i början av vårt förhållande så var det jättemycket så. Så att Sandro fick ställa krav på mig att jag inte får vara så här mesig, utan visa att jag pratar om oss som *oss* och inte så här smyga för hennes skull och så. Och de problemen har jag haft ganska länge. Så det kan man väl säga att det har påverkat vår relation ibland. Att det har varit konflikthärdar.

Att tvingas smyga med sin parrelation inför andra innebär en form av osynliggörande av den egna partnern. Detta kan ses som en konsekvens av det heteronormativa bemötande som modern visat dem. Sandro har enligt Ben upplevt det som påfrestande att Ben inte tar strid med sin mor i högre grad, när hon visar att hon inte tar deras relation på allvar. Paret beskriver hur bristen på acceptans från Bens mors sida har bidragit till konflikter i

relationen dem emellan, så till vida att Sandro har krävt att Ben ska sätta gränser mot sin mor och visa att han inte accepterar hennes beteende. Dessa krav har Ben haft svårt att uppfylla, vilket i sin tur har lett till slitningar i parrelationen. Här kan vi se hur konflikten mellan å ena sidan strävan efter öppenhet och å andra sidan, erfarenheter av vardagsheterosexism, skapar konflikter i parrelationen.

Det stöd som Ben upplevde från Sandros föräldrar kom därför att få en stor betydelse för honom, samt för konstruktionen av parrelationen:

> Ben: Jag blev direkt jätteaccepterad av Sandros familj när Sandro tog mig till sig. Det har varit jättebetydande för vår relation, och för mig också.

De positiva familjerelationer som partnerns föräldrar representerar blir här en möjlighet till acceptans och respekt, och Ben menar att denna erfarenhet har varit avgörande för hans strävan efter att fullt ut acceptera sig själv som bög. Där de egna föräldrarna brister kan partnerns föräldrar ”kompensera” detta. Att bli ett par innebär att ingå i en ny familj med andra möjligheter till respekt och erkännande.

Det kan också uppstå konflikter, när man sinsemellan har olika inställning till i vilken grad man ska vara öppen med sin kärleksrelation inför släkten och den sociala omgivningen. Johanna och Frida beskriver sig själva som öppna i de flesta sociala relationer, även om Frida inte är helt öppen på sin arbetsplats. På en avgörande punkt skiljer de sig åt när det gäller inställningen till graden av öppenhet. Johanna beskriver den konflikt som uppstår i parrelationen, eftersom Frida inte är öppen inför sina syskonbarn med att hon och Johanna lever ihop som ett kärlekspar. Frida framställer det faktum att hon inte vill vara öppen inför sina syskonbarn som anledningen till att hon vill avvakta med att ingå partnerskap. Johanna däremot har en önskan om att leva öppet inför Fridas syskonbarn, och har en önskan om att de ska ingå partnerskap och bilda familj med barn inom en snar framtid.

> Johanna: Frida tycker att det här är jobbigt bara. Då kan jag bli sur. Ska din familj styra vårt liv eller?

Detta intervjuutdrag visar hur de olika inställningarna till i vilken grad man ska vara öppen inför sin ursprungsfamilj också kan leda till konflikter i parrelationen. Johanna för fram sin kritik mot Frida, för att hon låter sin rädsla för att leva öppet inför sina syskonbarn få konsekvenser för deras gemensamma framtidsplaner. I den individuella intervjun berör Frida samma tema:

> Frida: Barn och giftermål… Då hamnar vi i det här, man undrar hur syrrans barn… Hur säger vi det? Jag får ju de tankarna. Alltså… om vi ska gifta oss, då måste vi ju *säga* det till barnen. Om de nu inte ändå har listat ut det. Eller att de ska få en liten kusin… Då kommer man ju till de här jobbiga frågorna, som kanske barnen frågar om.

Frida beskriver en oro för hur syskonbarnen kommer att reagera på att hon lever i en kärleksrelation med Johanna. Hon menar att det finns en stor möjlighet att barnen kommer att ställa frågor som hon kan komma att uppleva som ”jobbiga”. Frida är av samma anledning heller inte öppen mot de barn som hon möter i sitt arbetsliv. Enligt den undersökning som genomfördes 2003 var 45 av de medlemmar i Lärarförbundet som deltog i undersökningen inte öppna på sina arbetsplatser (Bildt, 2004).

Frida har uppfattningen att de barn som hon möter dagligen i sitt yrkesliv har inställningen att hon bor ihop med en kompis, och så vill hon att det ska förbli.

Inställningen till att inte vara öppen för syskonbarnen har Frida trots att det inte finns något i intervjuerna som antyder att hennes föräldrar eller syster har negativa attityder till att hon lever lesbiskt. Det är ovissheten inför hur barnen kommer att reagera som beskrivs som det centrala hindret för att göra deras relation offentlig på det sätt som ett äktenskap skulle innebära. Fridas syster har däremot uttryckt att hon inte vill berätta för barnen att de lever ihop som ett par. Detta ansvar har hon överlämnat till Frida. Systerns ovilja att diskutera detta med sina barn är något som Frida förhåller sig kritisk till. Om systern berättat skulle det onekligen ha underlättat situationen. Johanna och Frida har båda mycket bra kontakt med syskonbarnen och värderar de relationerna högt.

Efter det att Johanna i intervjun framfört sin kritik mot Fridas ovilja att vara öppen inför sina syskonbarn, utvecklar hon en mer förstående inställning till Fridas positionering. Hon väljer att förstå Fridas val att inte berätta för syskonbarnen som en följd av hennes nära kontakt med ursprungsfamiljen, en hållning som hon finner begriplig.

> Johanna: Alltså hennes familj betyder så mycket för henne. Medan min familj… inte är lika viktig för mig. Och mina föräldrar är ju liksom, hela min familj och hela min släkt är ju med på noterna, liksom. Dom *vet* att vi bor tillsammans. Dom *vet* att jag har flyttat hit för hennes skull. Dom *vet* att vi är förlovade.

Johanna betonar de konsekvenser som Fridas ställningstagande får för dem som ett par. Upplevelsen av god gemenskap med föräldrar och syskon ses alltså som ett av skälen till svårigheterna att vara öppna inför syskonbarnen. Det kan tyckas motsägelsefullt att som Johanna gör här, sammankoppla svårigheterna med att vara öppen med graden av närhet till ursprungsfamiljen. Detta sätt att argumentera, försvårar dock för Johanna att ställa krav på sin partner att vara öppen inför syskonbarnen. Som jag tolkar det beror denna ambivalens också på systerns inställning att hon ser det som Fridas uppgift att själv berätta för syskonbarnen att hon lever i en lesbisk parrelation. Systern har tydligt markerat att hon ser det som Fridas ansvar att berätta för syskonbarnen, en attityd som Frida förhåller sig kritisk till. Hon finner det rimligt att systern ska kunna diskutera detta med sina barn, till exempel den dag som barnen själva tar upp det med henne.

I detta avsnitt har jag skildrat variationer i de erfarenheter som de intervjuade paren har när det gäller i vilken utsträckning de upplevt erkännande respektive diskriminering i relation till främst föräldrarna. Kravet på erkännande från dessa är starkt men tas inte för givet utan beskrivs med tacksamhet när så sker. Bristen på erkännande skapar olika positioner, vilka jag menar är starkt beroende av tid och rum. För den kvinna som började leva som lesbisk på 1970-talet samt för den kvinna som har sitt ursprung i ett centraleuropeiskt land är strävan efter erkännande inte lika explicit som bland de intervjuade som kommit ut under den period vilken har kommit att beskrivas som ”öppenhetens diskurs”. Strävan efter erkännande i relation till föräldrarna, och bristen på denna, är också något som de intervjuade måste förhålla sig till i relation till varandra, vilket kan ge upphov till konflikter. Det faktum att man inom parrelationen kan erfara skilda positioner i förhållande till ursprungsfamiljen när det gäller heteronormativt bemötande kan skapa stress. Parrelationen kan också utgöra ett socialt skydd inför de negativa konsekvenser som bristen på erkännande från föräldrarna medför. Svårigheterna att hantera heteronormativt bemötande i relation till ursprungsfamiljen kan förstås utifrån Hill Collins beskrivning av hur den diskriminering som är inlärd i familjen och den kontext som familjen innebär, är mindre synlig som förtryck (Hill Collins, 2001).

För de som beskriver ett heteronormativt bemötande från sina föräldrar är deras tystnad central. De som bryter mot den heterosexuella normen blir ofta också kritiserade för sitt sätt att konstruera kön. Butler beskriver heteronormativiteten som: ”en särskild form av sexuell produktion och sexuellt utbyte som tjänar till att förstärka genusstabiliteten, hålla begäret heterosexuellt och naturalisera familjen” (2005:252).

6.3 Öppenhet och erkännande inför och från vännerna

Hur de intervjuade paren beskriver sig själva i förhållande till vänner säger även en del om de villkor som möjliggör och begränsar samkönade pars vardag. Till en början har de intervjuade gjort olika ”val”, när det gäller i vilken grad de umgås i en heterosexuell respektive icke-heterosexuell kontext. Tre av paren umgås uteslutande i heterosexuella kontexter och förhåller sig till detta ”val” på olika sätt. Detta beskrivs som ett medvetet och önskvärt val eller som en konsekvens av att inte vara inkluderade i homosamhället. De övriga paren har heterosexuella såväl som homo- och bisexuella vänner.

De flesta paren beskriver att de ingår i sociala nätverk där vännerna har en central plats. Ett exempel på där detta kommer till uttryck är när Erik berättar att han vill ha: ”ett öppet hus”, vilket också var ett av kraven som han hade, när han flyttade ihop med sin partner.

> Erik: När vi flyttade ihop ville jag liksom ha ett statement på att vi skulle ha ett öppet hus. Och med det menar jag att det ska kunna komma och gå folk precis hur de vill. Att vi ska ha gäster här ofta och att alla ska känna sig välkomna och att det alltid ska finnas mat till alla. Och David tycker ju samma sak och håller med i stort sett, så därför har ju det funkat. Men det kan jag tänka mig, att det skulle kunna bli en ekonomisk och en livsmiljöfråga om vi inte hade tyckt lika på den punkten.

Erik lyfter fram vännernas betydelse i vardagslivet och betraktar sitt hem som ett öppet hem, där alla vänner ska kunna känna sig välkomna att komma på besök eller sova över. Han menar att denna inställning hade kunnat vara ett potentiellt konfliktområde, om de sinsemellan haft olika inställning till detta. Han lyfter också fram den ekonomiska aspekten av att välkomna vännerna genom att bjuda på mat. Trots deras ringa budget är det samvaron med vännerna som de prioriterar.

Sara och Ellen beskriver sitt hem som en social träffpunkt och framhåller vikten av att kunna välkomna människor som befinner sig i olika sociala sfärer. Ellen tolkar det faktum att de har gemensamma vänner (män och kvinnor) utifrån att de är av samma kön.

> Ellen: Det har vi funderat på. Och det är säkert mycket att vi är två tjejer. På det sättet. För annars tror jag att det hade blivit mer uppdelat.

De jämför sig med sina uteslutande heterosexuella vänner, som lever i parrelationer där de menar att umgänget är mer könsuppdelat. Ellen och Sara menar att när de i framtiden flyttar från den ort där de nu bor, så skulle de vilja ta kontakt med en lokal RFSL-grupp för att lära känna andra icke-heterosexuella. Nu har de inte den tid de önskar för att umgås med de heterosexuella vänner som de lärt känna via studier eller i andra sammanhang.

Fredrik och Per berättar också att de har ett stort socialt umgänge och att de ofta ordnar middagar och andra sammankomster.

> Per: Vi umgås med allt och alla. Alla åldrar och… ja, vi kan till och med åka ut till stugan med Fredriks föräldrar en helg för att slappna av så där. Kamraterna från min hemstad kommer upp och ibland åker vi ned. Det ju ett *ganska* pressat schema som man lever i.

Paret bjuder ofta hem vänner och ordnar sociala aktiviteter, inte sällan i anslutning till den lokala RFSL-grupp som finns i den tätort som ligger närmast den by där de bor. Per ger också, vilket framgår av citatet, uttryck för att det sociala umgänget ibland upplevs som stressande och pressande. Det är möjligt att förväntningarna att utgöra ett socialt nav bidrar till denna upplevelse. Per är också den som har huvudansvaret för hemarbetet, vilket kan påverka hans upplevelse av att det sociala umgänget stundtals är ansträngande.

Bristen på kontakter med ursprungsfamilj och släkt gör, hos en del av informanterna, kontakten med vänner desto viktigare. Detta kan leda till att man i hög grad engagerar sig i sina vänner, samt är mån om att visa sig generösa genom att presentera sitt hem som ett ”öppet hus”, där vänner när som helst är välkomna på middag eller att sova över. Vänner och parrelationen beskrivs ofta i parens berättelser som en prioritet framför ursprungsfamiljen (jfr.: Weston, 1991).

Några av informanterna har, som framgått, under de senaste åren bott i en stad långt ifrån den plats där de växte upp, vilket har medfört att de förlorat den vardagliga kontakten med sina närmaste vänner. De har hanterat denna situation på olika sätt. Johanna har exempelvis sökt sig till nya vänner som hon lärt känna i sitt nuvarande arbete, medan Kim i stället ser sin partner Sofies vänner som sina närmaste vänner i den nya staden. När Kim talar om sina och partnerns vänner beskriver hon dessa som ett icke representativt urval av det svenska samhället (när det gäller respekt och öppenhet för olika sexuella minoriteter).

Kim, som flyttade till Sofies hemstad, saknar det vardagliga umgänget med sina vänner i sitt hemland. Hon umgås numera med Sofies vänner som hon, som sagt, också ser som sina. Sofie har vänner här i Sverige som hon betraktar som sin familj. Sofie berättar vidare hur en vän till henne erbjudit sig att bli donator om hon i framtiden vill försöka bli gravid. Hon har även en önskan om att denna man skulle vara en närvarande förälder. Gränserna mellan vänskap och familj utmanas och den hegemoniska kärnfamiljens status ifrågasätts.

Carola och Maria lever ett mer traditionellt familjeliv och beskriver ett umgänge bestående av familjer och par, heterosexuella såväl som homosexuella par. De beskriver den senaste flytten som en ”social boom”, där grannar och barnens kompisars föräldrar varit öppna för kontakt. Detta beskrivs som mycket positivt, till skillnad från situationen i det bostadsområde där de tidigare bodde. I intervjusamtalet med Carola och Maria aktualiseras också temat att parrelationen kan leda till att man förlorar en del vänner som man hade innan relationen inleddes. Carola beskriver det som att hon inte umgås med sina gamla vänner i lika hög utsträckning som hon gjorde innan hon träffade Maria. Hon har helt enkelt inte tid menar hon. Maria aktualiserar, från ett annat perspektiv, svårigheterna med att upprätthålla ett nätverk av vänner efter en separation. Hon menar att flera av hennes tidigare vänner har vänt henne ryggen efter den skilsmässa som hon genomgick för några år sedan, från en annan kvinna.

Några av de intervjuade beskriver ett upplevt dilemma mellan en önskan av att ha egna vänner och att umgås med gemensamma vänner. Det kan handla om ett behov av att tillbringa tid med egna vänner i högre grad, som hos Ben, eller om en önskan att lära känna nya vänner, som hos David. Några par talar om vikten av att ha egna vänner. Parrelationen kan inte tillfredsställa alla behov, menar de, och det finns en vilja att undvika den isolering som de menar att tvåsamheten kan innebära.

6.3.1 Den heterosexuella vänkretsen

Erfarenheter av heteronormativitet i vardagen kan också innebära upplevelsen av att bli betraktade som annorlunda i förhållande till umgängeskretsen. Detta kan betraktas som en form av osynliggörande och en brist på erkännande, samt även leda till skamkänslor. För ett av paren, Ben och Sandro, får dessa erfarenheter konsekvenser för hur de upplever sin vänskapskrets. De beskriver en önskan att lära känna andra bögpar eller lesbiska par och, som Sandro uttrycker det: ”Man kunde liksom käka middag, så som vi gör med våra heteroparkompisar”. Han ger uttryck för ett

behov av vardaglig interaktion med vänner där han och Ben inte behöver riskera upplevelsen av heteronormativt bemötande. Paret umgås, som jag tidigare nämnt, uteslutande med heterosexuella par och heterosexuella singlar.

Här följer ett intervjuutdrag med Ben och Sandro, där de talar om erfarenheten av heteronormativt bemötande och om de konsekvenser som detta fört med sig. De berättar om de gemensamma vänner som de oftast umgås med. De har båda heterosexuella vänner som de upplever inte betraktar dem med en heteronormativ blick. När de gäller de vänner som de oftast umgås med beskriver Ben bland annat upplevelsen av att bli betraktad som, som han utrycker det: ”det exotiska inslaget i umgängeskretsen”. Av sammanhanget att döma är det rimligt att anta att de vänner som får honom att uppleva detta, inte själva upplever agerandet som någon negativt, men att det ändå tenderar att få sådana konsekvenser för den som tvingas förhålla sig till detta. Exotiserande bidrar således till konstruktionen av den andre.

> Sandro: Man känner att man är ju alltid liksom dom här, eller vi är ju alltid..
>
> Ben: Bögparet.
>
> Sandro: Bögarna, i våra umgängeskretsar. Oftast bryr jag mig ju inte, men ibland så är det ganska tråkigt.
>
> Anna: På vilket sätt?
>
> Sandro: Det känns som att man anpassar sig efter *dom* på något sätt. Man pratar inte så mycket om sin relation och sådana där saker. Utan man pratar mer om det vardagliga liksom.

I den individuella intervjun med Ben uppehöll han sig just kring problemet med att inte kunna uttrycka upplevelsen av att bli betraktade som ”bögparet” i umgängeskretsen, och det bemötande som detta förde med sig. Exemplet visar hur de heterosexuella vännerna reproducerar olikhet i relation till dem själva. Just svårigheten att uttrycka upplevelsen av att bli betraktad som annorlunda är en av de faktorer som, enligt Essed, karaktäriserar vardagliga erfarenheter av särbehandling och diskriminering (Essed, 2005). Samtalet mellan Ben och Sandro bidrar till att sätta ord på dessa upplevelser, vilket kan bidra till att göra det lättare att hantera dem. Ben menar att Sandro uttrycker erfarenheterna på ett sätt som han själv inte skulle kunna göra. Sandro lyfter också fram svårigheterna att tala om sin egen relation i dessa heterosexuella sammanhang, där sättet att tala om sin parrelation är könat på ett sätt som bidrar till en upplevelse av exkludering. Sandro och Ben

beskriver sina vänner som ”väldigt heterosexuella”, vilket bland annat betyder att de som Sandro beskriver det, lever ”väldigt uppdelat”, vilket jag tolkar som väldigt ”könsuppdelat”. Ben beskriver också upplevelsen att själv vara delaktig i att återskapa det utanförskap som han skildrar. Paret beskriver till exempel hur de anstränger sig för att inte vara delaktiga i den jargong som de upplever präglar gemenskapen. De betonar dock svårigheterna att bryta mot detta. Just vetskapen om att de ibland spelar med, för att vara en del av den sociala gemenskapen, kan man förmoda bidrar till upplevelsen av att man är, som Ben uttrycker det, delaktig i att reproducera utanförskapet. Tilltron och förhoppningen om att man skulle kunna förändra de ramar som utgör grunden för denna vänskapsrelation, leder till en känsla av skuld över sin delaktighet i att reproducera dessa mönster.

Ben beskriver konstruktionen av heterosexualitet som ett spel.

> Ben: Det är jättemycket spel mellan dem som är så här typiskt heterosexuellt, att de spelar tjejer och killar mot varandra. Tjejer är så här och killar är så här, som jag och Sandro inte alls kan introduceras i. Det känner jag, inte att det är så här jätteöppet men att det hela tiden ligger under ytan, när man umgås med vissa heterosexuella. Och särskilt i grupp för då känns det som att då måste de bekräfta varandra, att vi är heterosexuella och då är man så här, lite: Har inte ni så här i ert förhållande?, till varandra. Och då känner jag ofta att men så har inte vi det, liksom, för vi är två killar, och vi är inte tillsammans på samma sätt.

Ben beskriver hur den heteronormativa genusordningen leder till att de som par upplever utanförskap i relation till olikkönade par. Citatet visar hur de som par osynliggörs då heterosexuella par interagerar och bekräftar varandra på ett könsspecifikt sätt, vilket exkluderar samkönade par. Samtidigt inkluderas de i gemenskapen men på heteronormativa premisser. Att, som Ben gör, beskriva genusrelationerna som ett ”*spel*”, kan ses som en motståndsstrategi för att hantera de handlingar som leder till upplevelser av att bli osynliggjord. Att beskriva heterosexuella pars interaktion på detta sätt ger intrycket av att man förhåller sig kritisk till och ”genomskådat” den heterosexuella praktiken. Heterosexualiteten som social institution har beskrivits som baserad på attraktionen mellan motsatser och erotisering av skillnader (Dunne, 1999). Ben synliggör och kritiserar heterosexuella individers behov av att bekräfta varandra genom könade handlingar och de hinder i interaktionen som han anser att detta bidrar till.

Sandro menar att den heterosexuella omgivningen ofta har en benägenhet att förstärka deras olikheter. För att begripliggöra deras relation utgår omgivningen från upplevda skillnader dem emellan.

> Sandro: Eftersom de är kille och tjej så ser de ju uppenbara skillnader mellan varandra. Men med oss så måste de leta egenskaper som är motsatta för att könen är gemensamma liksom. Att de måste liksom urskilja oss på något sätt.

Den könade heteronormativa tolkningsramen, där olikheter mellan könen betonas får konsekvenser för hur de blir betraktade av sina vänner. De skillnader dem emellan som vännerna identifierar är att Sandro betraktas som en kille med dåligt tålamod, medan de uppfattar Ben som lugn och harmonisk. Konstruerandet av skillnader mellan könen, som av queerteoretiker (bla Butler, 1990) ses som en av grunderna i den heteronormativa ordningen, får på detta sätt konsekvenser för hur det samkönade paret tolkas av omgivningen. Ben menar att upplevelsen av att den egna relationen inte ses som likvärdig en heterosexuell parrelation också får negativa följder för hur de betraktar sig själva som par. Trots sin kritiska hållning till vännernas ofta heteronormativa handlingar och attityder är det svårt för paret att bortse från dessa i deras interaktion med varandra.

> Ben: Ibland kan jag känna, även från mina närmsta vänner, att folk kanske inte tar vår relation på lika stort allvar på något sätt. Att det kan smitta av sig på vår relation på något sätt. // Att det är inte lika allvarligt för man skaffar inte barn på det sättet. Och det kan man ju visst göra. Men att det ändå är så här lite, det tror jag, för i vårt fall, så ibland tror jag att det har smittat över på oss. Att vi kanske inte tar det på lika stort allvar som vi borde ha gjort. Och att den heterosexuella kärleken är den ultimata kärleken. Den homosexuella kärleken är lite så här, den är inte fin och lika bra liksom. Lika betydande. Det kan vara helt omedvetet, det är aldrig någon som skulle säga det av mina vänner men att det ändå så här, i det så finns det något sådant. Att de gör en diagnostisk värdering i det.

Ben beskriver upplevelsen av att de inte blir betraktade som ett kärlekspar på det sätt som de skulle önska. Detta menar han i sin tur kan leda till att de själva inte tar relationen på så stort allvar.

> Ben:// Det känns som att man censurerar sig väldigt mycket. För ofta så känns det som att jag skulle vilja säga till mina kompisar att de är fördomsfulla, och att de borde tänka sig för lite mer vad de säger. Men det orkar man liksom inte.

Det finns hos Ben en önskan om att konfrontera sina vänner med att de agerar på ett sätt som han upplever som fördomsfullt, men han väljer alltså att inte artikulera detta i interaktionen med de heterosexuella vännerna. Det är möjligt att det hos Ben finns en rädsla för hur vänskapen skulle påverkas om han var tydlig med sin upplevelse av deras stundtals heteronormativa bemötande. Den upplevda självcensurering som han ger uttryck för, genom att inte tala öppet om dessa frågor med sina heterosexuella vänner, får därmed konsekvenser för parrelationen och den egna självuppfattningen.

Utifrån parets perspektiv beskrivs här ett dilemma. Å ena sidan har de en önskan att lära känna fler bögpar respektive lesbiska par. Å andra sidan förhåller de sig kritiska till homosamhället. De uttrycker att det är just andra par som de vill lära känna. De bär på en önskan att träffa andra homosexuella/bisexuella men pratar också om den begränsning som det innebär att leva i en minoritetsgrupp som gayvärlden, vilken uppfattas som liten och begränsad. De talar om svårigheterna att lära känna andra samkönade par som de kan dela gemensamma intressen med (trots att de lever i en storstad).

Erik har även han endast heterosexuella vänner, men känner till skillnad från Ben och Sandro inte något behov av att umgås med och lära känna andra homosexuella som vänner. För Erik är det ett medvetet val att umgås i en heterosexuell kontext.

> Erik: Jag får ju medge att jag inte har några homosexuella vänner faktiskt. Därför att jag många gånger upplever homosexuella som… Jag tror att jag mycket lättare ser det dom går igenom så klart och ser hur de har blivit skadade av sina erfarenheter, av hur dom har behandlats. Och den här svagheten som dyker upp i och med den här utsattheten, det är inte någonting som jag gärna vill kännas vid.

Eriks strategi för att undvika denna, som han upplever det, obehagliga erfarenhet av utsatthet, är att uteslutande umgås med heterosexuella vänner. De heterosexuella vännerna kan betraktas som en strategi för att undkomma konsekvenserna av det heteronormativa samhället, ur den aspekten att han inte vill påminna sig själv om det sätt på vilket dessa erfarenheter påverkar bögar. Denna svaghet menar han att han påminns om i umgänget med andra homosexuella. Positioneringen visar därmed hur erfarenheter av heteronormativt bemötande kan leda till splittrande processer inom gruppen homosexuella. Eriks erfarenheter av utsatthet leder med andra ord till att han inte ser umgänget med andra bögar som identitetsstärkande. Eriks partner David upplever det som förvånande att de som par endast umgås med heterosexuella. David flyttade till Eriks hemort när han träffade honom,

så de umgås till största delen med Eriks vänner sedan tidigare, mestadels singlar. Davids erfarenheter från hemlandet är att icke-heterosexuella söker sina vänner i första hand i den egna gruppen homo- och bisexuella. Skillnaderna mellan Sverige och hemlandet tror han beror på att respekten för homo- och bisexualitet är så mycket större i Sverige. I detta fall innebär det att Erik är den som har tolkningsföreträde, vilket har kommit att innebära att de endast umgås i en heterosexuell kontext.

Eriks berättelse om en av sina manliga heterosexuella vänner kan bidra till förståelsen av den strategi han valt, när det gäller att välja sitt sociala umgänge. Erik har särskilt en heterosexuell manlig vän som betyder mycket för honom.

> Erik: En av mina bästa killkompisar, det är ju verkligen en sådan kille som vet precis vad han vill och vad han tycker om och vad han inte tycker om. Verkligen, hur ska man säga, ”in touch” med sig själv på det sättet. Och det är väl därför som vi kan vara så bra kompisar tror jag. För även om det kanske någon gång har varit frågor i mitt huvud vad det här innebär, så inser jag ju att han är bara sig själv liksom. Det är aldrig några baktankar eller osäkerhets…, Han blir inte besvärad heller av att vi går och bastar tillsammans eller vad som helst utan…. Allting är liksom bara naturligt som det är.
> // Och det har ju utvecklat mig så himla mycket, att ha honom, på så sätt att jag inser mer av hur den här ”mans-mannen” fungerar, så att säga.

Erik positionerar sig själv i relation till den som han beskriver som: ”mans-mannen” och beskriver därigenom sin egen könsidentitet i jämförelse med denne. Vänskapen med denne heterosexuelle man har, menar Erik, gett honom en ökad förståelse för hur heterosexuell manlighet konstrueras. Detta leder till att upplevda skillnader, när det gäller könsidentitet och sexuell identitet, får en marginell betydelse i deras vänskapsrelation: ”För även om det kanske någon gång har varit frågor i mitt huvud vad det här innebär, så inser jag ju att han är bara sig själv liksom.” Varken frågorna eller svaren genererar konflikter och utgör heller inga hot mot vänskapsrelationen. Kommentarerna är något som Erik tvingas acceptera i sin relation till ”mans-mannen”. Det är också möjligt att Erik stärks av att till viss del identifiera sig i gruppen heteromän och att det upplevda utanförskapet som bög upplevs som mindre i en grupp med heteromän som respekterar honom.

Avslutningsvis, vännernas betydelse är central i de intervjuade parens berättelser samtliga informanter beskriver dessa vänner som en gemenskap som inte präglas av heteronormativt bemötande i samma utsträckning som på andra arenor och i andra kontexter. För de par som endast umgås i en heterosexuell kontext kan erfarenheter av heteronormativt bemötande leda

till en saknad efter en queer umgängeskrets. Disidentifikationen med andra (i det här fallet bögar) kan medvetet eller omedvetet leda till avståndstagande från homosamhället.

I tidigare forskning framställs ofta ursprungsfamiljen som heteronormativ, och vännerna får stå för närhet och gemenskap, i den så kallade ”valda familjen” (Weeks, Donovan & Heaphy, 2001; Weston, 1991). Mitt intervjumaterial visar att heteronormativt bemötande inte är begränsat till ursprungsfamiljen utan också förekommer i vänkretsen. Upprätthållandet av vänskapsband kan också försvåras som en följd av den starka tvåsamhetsnormen som de intervjuade identifierar sig med. Identifikationen med homosamhället är inte heller ett självklart val för alla samkönade par i denna studie.

6.4 Det individuella ansvaret

Då idealet i samkönade relationer under de senaste decennierna varit att leva som öppet icke-heterosexuell, kan detta leda till att den som inte är öppen skuldbelägger sig själv för att han eller hon inte är öppen i högre grad, eller för att man själv skulle vara delaktig i att reproducera den upplevelse av utanförskap som beskrivs. Ben ger utryck för denna erfarenhet på följande sätt:

> Ben: //Att man inte känner att man kan vara sig själv helt, till hundra procent. Och det ligger säkert lika mycket hos en själv, såklart. Men det är lite som att man fortsätter att vara i det här utanförskapet, att man är bög, och så drar man in det i umgängeskretsen också. Så att man alltid är de annorlunda på något sätt, och det är ganska dumt, tror jag.

I detta citat gör Ben sig själv delvis ansvarig för det utanförskap som han upplever sig befinna sig i, i relation till sina vänner. Detta sätt att tolka sin situation bör förstås som en konsekvens av det heteronormativa bemötande som han erfar i umgänget med de heterosexuella vännerna. Det perspektiv som Ben ger uttryck för här, förminskar den kritik som skulle kunna riktas mot de normer som upprätthåller synen på icke-heterosexuella som ”de annorlunda”. Denna positionering kan också tolkas utifrån att den ger uttryck för en ovilja att se sig själv som ett offer för omständigheterna och andra människors handlingar. Om man ser sig själv som delaktig i att reproducera den vardagsdiskriminering som man upplever, så är det också möjligt att man ser större möjligheter när det gäller att motverka den. Dock uttrycker Ben en osäkerhet inför hur denna attitydförändring från hans sida skulle kunna äga rum. Det blir i hans berättelse en fråga om att själv

förändra sitt agerande för att därmed minska konsekvenserna av utanförskapet.

Under intervjun med Kim och Sofie tar vi en paus och ämnet diskriminering kommer upp. Sofie säger att hon inte känt sig speciellt diskriminerad i Sverige på grund av sin sexualitet. Hon flyttade till Sverige från ett centraleuropeiskt land i vuxen ålder. Sofie upplever det däremot som mycket svårt att leva ”öppet” i sitt hemland. Kim tillägger att Sofie tidigare berättat för henne att en kvinnlig vän här i Sverige ”sa upp bekantskapen” med henne när hon kom ut som bisexuell. Sofie svarar att den vänskapen ”nog hade tagit slut i alla fall”. Hon förminskar därmed den betydelse som vännens agerande fick ur ett heteronormativt perspektiv; först genom att ”glömma” händelsen och när hennes partner sedan påtalar den så väljer Sofie att beskriva den som att vänskapen skulle ha tagit slut, vare sig hon kommit ut som bisexuell eller inte. Detta kan ses om ett exempel på där diskriminering inte uppfattas av den person som blivit utsatt. När den sedan påtalas av någon annan benämns den, av den som blivit utsatt, som någonting annat än diskriminering. Citatet synliggör också en svårighet från den utsattes sida att definiera en situation som en kränkning (som diskriminering). Detta kan bidra till att man individualiserar eller ser upplevelsen som ett uttryck för sin egen överkänslighet.

Maria är den av informanterna som ger uttryck för en konfrontativ strategi där hon på ett tydligt sätt markerar för omvärlden att hon inte accepterar heteronormativt bemötande från omgivningen. Maria är den av informanterna som tydligast beskriver sig själv som en person som gör motstånd genom att konfrontera de människor som andrefierar henne (eller hennes barn).

> Maria: Jag kan vara väldigt sarkastisk mot folk

Särskilt gäller detta när hon får frågor om barnens biologiska ursprung:

> Maria: För jag tittar dem i ögonen och så kan jag bara titta och så svarar jag inte. För de ser vad jag tänker: Du är död.

Maria beskriver en upplevelse av att föräldraskapet blir ifrågasatt, när människor har ett intresse av barnens biologiska ursprung på ett sätt som hon upplever som kränkande. Hon är också kritisk till vad hon ser som ofta förekommande i vårt samhälle, konstruktionen av uppdelningen mellan ”biologiskt föräldraskap” och ”socialt föräldraskap”.

Maria har homopolitiska erfarenheter (i vid bemärkelse), vilket kan vara en bidragande orsak till varför hon, på ett mer implicit sätt än de andra intervjuade i denna studie, uttrycker kritik mot vardagsheterosexismen. Hon är också den informant i studien som har den högsta positionen i arbetslivet. Hon besitter en position och en auktoritet i samhället, vilket bidrar till hennes möjligheter att utöva motståndsstrategier och få gehör för sina krav.

Maria, som valt strategin att var öppen med sin sexualitet i de flesta sammanhang, uttrycker viss kritik mot lesbiska vänner som valt en annan väg än hennes.

> Maria: Jag irriterar mig oerhört mycket på mina vänner ibland som håller på med de där mystiska historierna. Och jag har väldigt dålig tolerans för det. Jag blir fruktansvärt uppretad stundtals. Jag har hamnat i bråk med folk på fester angående det här, då jag kallar dem för en massa saker. Att de är fega, att de är korkade och allt möjligt nedsättande om dem, när de håller på så. Jag har jättesvårt för det alltså. Jag kan inte fatta hur man kan ställa till det för sig på det sättet. Att man, när man kommer ut, går och knackar folk på axeln och ber om att få tala med dem i enrum och säga: Jag ska berätta en sak för dig. Snacka om att problematisera sig själv. Snacka om att bete sig på ett jävla udda sätt. Istället för att prata om det som är.

Maria talar utifrån en position där hon betonar det individuella ansvaret. I Marias citat görs de som väljer att komma ut på, enligt henne, ”fel” sätt, delvis ansvariga för ett heteronormativt bemötande eftersom de som hon säger: ”problematiserar sig själva”. Detta kan ske genom alltför stor försiktighet i sättet att komma ut på, inför till exempel arbetskompisar. En individualisering där individen själv, till viss del bär ansvar för det sätt på vilket omgivningen hanterar icke-heterosexualitet. I denna retoriska position finns risken att de homosexuella/bisexuella själva görs ansvariga för sitt sätt att komma ut på, sätt som gör att de själva riskerar att bli utsatta för diskriminering. Maria berättar hur hon hamnat i konflikt med vänner som är tveksamma till att vara öppna på sin arbetsplats, eller har kommit ut på ett sätt så att de förstärker omgivningens uppfattning att homosexuell kärlek och identitet är någonting annorlunda jämfört med heterosexuell kärlek. Marias strategi är att så långt det är möjligt vara rak och tydlig med sitt liv som lesbisk eftersom hon menar att det är det bästa sättet att, som hon uttrycker det, ”avväpna heterofolk” och få dem att avstå från kränkande kommentarer. Samtidigt som hon själv beskriver erfarenheter av vardagsheterosexism menar hon att den position som hon själv har valt leder till att följderna av det heteronormativa bemötandet blir jämförelsevis små för henne själv. Även om hon är medveten om att individer i hennes närhet har ett heterosexistiskt förhållningssätt menar hon att den attityd som hon

själv har bidrar till att de inte vågar ge uttryck för detta i hennes närvaro. Det blir tydligt hur denna position innebär svårigheter för henne att se när personer i hennes omgivning har en rädsla för att vara öppna. Det individuella ansvaret kan också betyda att man ser sig själv som ansvarig, när det gäller att förändra attityder hos de personer i ens närhet som ger uttryck för heteronormativa åsikter. Detta går helt i linje med de i det svenska samhället förhärskande idéerna att diskriminering är något som kan motverkas, till exempel genom ”attitydpåverkan” i olika former av informationskampanjer.

En av de strategier som de intervjuade ger uttryck för, när det gäller att hantera ett heteronormativt bemötande, är att skapa distans till de personer i ens närhet som ger uttryck för detta. Ett exempel på detta är några av de intervjuades val att flytta från den plats där de växte upp för att skapa nya relationer/möjligheter till ett socialt liv där acceptansen för samkönad kärlek upplevs som större. Det handlar också om att ta avstånd från människor som man upplever uttrycker heterosexistiska åsikter. När det gäller familjemedlemmar är denna strategi dock inte aktuell för de flesta av informanterna som beskriver negativa attityder från föräldrar.

Den upplevda svårigheten att konfrontera vardagliga erfarenheter av heteronormativt bemötande kan också bero på en ovilja att se och ta till sig att de som man ser som sina vänner är bärare av heteronormativa attityder (trots att de uttrycker dessa på ett sätt som ibland upplevs som kränkande). Att bli utsatt för heteronormativt bemötande från vänner och föräldrar innebär att diskrimineringen kommer från personer som ofta på ett tydligt sätt tar avstånd från homofobi, och troligen skulle beskriva sig själva som relativt fördomsfria individer, ett förhållningssätt som knappast gör saken bättre.

I detta avsnitt har jag också försökt visa att det individuella ansvaret för att hantera heteronormativt bemötande ibland framställs på ett sätt som kan leda till ett skuldbeläggande. Detta bör förstås utifrån det samhälleliga idealet om öppenhet. Rädslan för ett heteronormativt bemötande försvårar för den enskilde att vara öppen, vilket skapar skuld.

Det individuella ansvaret handlar också om den, som jag diskuterade i ett föregående avsnitt, ovilja från närstående vuxna att berätta för barn i familjen om homosexuella släktingar. Ansvaret att berätta blir ett individuellt ansvar.

6.5 Rädslan för ett heteronormativt bemötande

Precis som när det gäller erfarenheter av vardagsrasism så kan inte erfarenheter av heteronormativt bemötande i vardagen betraktas som enskilda handlingar som sker isolerat. Som Essed uttrycker det, (med hänvisning till McNeilly et al., 1996) kan det snarare beskrivas som ”en mångdimensionell erfarenhet”. Det betyder att varje enskild handling hos den som blir utsatt också framkallar minnen från tidigare erfarenheter av heteronormativt bemötande. Detta medför också en ovisshet inför när, och på vilket sätt, det heteronormativa bemötandet kommer att ske.

> Sofie: Man blir misstänksam. Du får en känsla av att folk är obekväma. Det gäller allt möjligt, oavsett om det är befogat eller obefogat.

Den ökade öppenheten i samhället har som Margareta Lindholm (2003) skriver, bidragit till att det inte längre uppfattas som godtagbart att agera uppenbart negativt på icke-heterosexualitet. När Sofie i citatet ovan uttrycker att det kan finnas en misstänksamhet hos henne inför att människor är kritiska till lesbiskhet/bisexualitet, oavsett om denna misstänksamhet är befogad eller inte, förmedlar hon också en osäkerhet inför sina egna reaktioner inför, att avgöra om bemötandet är heteronormativt eller inte.

Intervjupersonerna förmedlar bilden av att heteronormativa kommentarer uttrycks av personer som man har mycket gemensamt med och är mån om att upprätthålla kontakten med. Ett heteronormativt bemötande kan, som jag tidigare visat, komma från personer som vistas i det egna hemmet och som man betraktar som sina vänner. Ett exempel på detta ges i den individuella intervjun med Maria, där hon berättar om när Carola bjöd hem en heterosexuell vän på middag.

> Maria: Och det har jag också sagt till Carola, ser jag och hör att folk är homofober och uttrycker det... Jag umgås inte i sådana kretsar. För hon bjöd hem en vän till henne, som jag tycker uppträdde homofobt, fast hon försökte dölja det. // Hon ställde konstiga frågor. Sådana intrikata, märkliga frågor. Då tycker jag det skvallrar om homofobi. Det sa jag till Carola, det är en överklasskvinna som lider av homofobi. Om du vill träffa henne får du jätte-gärna göra det, men inte i vårt hem. That's it. Där går min gräns.

Maria uttrycker erfarenheten av en person i den nära omgivningen som ställde frågor på ett sätt som hon upplevde som kränkande. Maria menar också att denna person försökte undanhålla detta. Trots detta försök

uppfattade Maria kvinnans beteende som homofobt och reagerade starkt på det. Maria ställde ett krav på Carola: ”Om du vill träffa henne får du jättegärna göra det, men inte i vårt hem”. Hur Carola reagerade på detta framgår inte, men möjligtvis dömer hon inte kvinnan lika hårt som Maria, eftersom hon betraktar henne som sin vän. Kanske kommer vänskapen att upphöra efter denna händelse. Det är också möjligt att Carola och Maria har olika attityder till vad de upplever som ”homofobt” beteende. Detta kan tolkas som att man har en större tolerans mot handlingar och kommentarer som kan upplevas som diskriminerande från sina vänner. Som Essed skriver så har tidigare erfarenheter en central betydelse för hur man tolkar den situation i vilken vardagsdiskriminering sker (Essed, 2005).

Att heteronormativt bemötande uppträder hos individer där man förväntar sig respekt kan upplevas som särskilt kränkande. Det som kännetecknar dessa situationer är också att de är svåra att undvika. Maria återger nedan en händelse när hon befann sig bland en grupp feminister där de flesta var heterosexuella. Några av dessa uttryckte kritik mot att ett av de lesbiska paren visade sin kärlek genom fysisk beröring. Händelsen utspelade sig efter en busstur.

> Maria: Ja, inte skulle jag resa i buss med ett gäng huliganer eller nazister eller djurgårdare eller något annat. Nu har jag kraftiga fördomar kanske, men jag tror inte de är speciellt homovänliga om man säger så, eller flatvänliga. Jag skulle inte frivilligt gå och sätta mig i en sådan båt. Men nu satt jag med homofober utan att veta om att det var homofober. Jag tror inte jag hade valt att göra det, om jag hade vetat om det.

Maria uppfattade det som att hon befann sig bland gelikar, och därför kom de kränkande kommentarerna som en negativ överraskning. Det karaktäristiska för vardagsdiskriminering är att det är svårt för individen att på förhand bedöma när, och på vilket sätt, den kan komma till uttryck i den sociala samvaron. Den kan, som i exemplen ovan, utryckas av en vän till din partner eller av heterosexuella feministiska kvinnor som ses som bundsförvanter. Heteronormativa situationer skapar positioner av osäkerhet; man har svårt att på förhand veta om en situation kommer att leda till diskriminering eller inte. ”Jag tror inte att jag hade valt att göra det, om jag hade vetat om det”. Att inte vara förberedd skapar en extra sårbarhet. Ett exempel på detta ger Ellen, när hon beskriver situationen då hon stod inför att berätta om sin lesbiskhet för den vän som hon delade lägenhet med.

> Ellen: Jag hade inte ångest så där. Men det var lite jobbigt att jag inte hade pratat med Simon om det. Sen kan jag ju säga, att när jag väl gjorde det, så var det ju absolut inga problem för han är en väldigt bra kille på det sättet.

Samtidigt som Ellen beskriver Simon som; ”en väldigt bra kille på det sättet” så upplevde hon en ängslan inför att berätta att hon blivit förälskad i en kvinna. Intervjuutdraget visar att ovissheten om hur den andre kommer att agera finns där, och att denna osäkerhet delvis har sin grund i tidigare erfarenheter av att ha blivit diskriminerad på grund av sin lesbiskhet. Ellen ger också uttryck för en lojalitet mot sin vän genom att betona att hans goda egenskaper bidragit till att han respekterat hennes lesbiskhet.

Ett annat exempel på rädslan inför ett eventuellt heteronormativt bemötande kommer från intervjusamtalet med Kim och Sofie. För Kim, som beskriver sina föräldrar som öppna och respektfulla, innebar mötet med släkten för några veckor sedan ett stressmoment. Hon upplevde en oro inför hur släkten skulle reagera, när de skulle få veta att Kim numera lever med en kvinna. Sofie beskriver det som att Kims ursprungsfamilj ”kom ut för hela släkten” och att det innebar en press på henne hur de skulle hantera detta.

> Sofie: Det är en sak att vara accepterad i den lilla kärnfamiljen men att de kom ut för hela släkten på något sätt… Som de inte har gjort förut. Och att det inte kändes som något speciellt märkvärdigt. Det var fint.
> Kim: Jo det var det. Väldigt mycket värt alltså. Men det sa vi, det är viktigt för det går ju att känna på den integrerade skamkänslan. Ja, det är det som man jobbar med. Att inte ta till sig vad andra säger utan lyssna på sin egen känsla i att våga. Där betyder det mycket.

Kim beskriver den integrerade skamkänslan som en konsekvens av ett heteronormativt samhälle. Att hantera detta är ett arbete som hon och hennes partner utför tillsammans genom att diskutera gemensamma och individuella upplevelser. Andra människors erkännande och respekt har enligt Kim stor betydelse för som hon säger: ”Att inte ta till sig vad andra säger utan lyssna på sin egen känsla i att våga”. Bekräftelse från den nära sociala omgivningen har enligt Kim en central betydelse i denna process.

Kim hade önskat att modern berättat för släktingarna om deras kärleksförhållande i ett, som hon beskriver det, naturligt sammanhang, och inte lämnat över ansvaret på henne att berätta för släktingarna. I stället hade modern skapat en tystnad kring dotterns livssituation genom att inte berätta för släktingarna att hon nu, sedan en tid tillbaka, lever tillsammans med en kvinna. Kim beskriver den stress som det innebar för henne och hennes partner, när de skulle åka till Kims hemland för att fira hennes fars 60-årsdag. Kim, som under sitt vuxna liv levt tillsammans med män och av släkten uppfattades som heterosexuell, kände sig osäker inför hur hennes släkt skulle hantera detta.

Mötet med släktingarna beskrivs dock som en positiv erfarenhet. Kim framhåller det positiva sätt på vilket hennes ursprungsfamilj hanterade situationen och visade att de accepterade Kims relation, inför andra människor.

> Kim: Men det som var viktigast var hela min familj. De var stolta över att ha mig där, så då är det ingenting som är något problem. Det värsta som man tänker är, eller hur? Du vill inte att föräldrarna ska skämmas för dig, eller hur?

Trots att Kim uttrycker en trygghet i att föräldrarna accepterar att hon lever i en lesbisk parrelation fanns rädslan för att de, inför släktingarna skulle känna skam över dotterns livsform. Denna rädsla kan mycket väl bero på vetskapen om att föräldrarna (modern) i samtal med släktingarna undanhållit Kims kärleksrelation med en kvinna. Ovissheten handlade delvis om att hon var osäker på hur föräldrarna skulle agera när hennes relation till Sofie blev ”offentlig”. Även om föräldrarna accepterar hennes livsform fanns det hos Kim en rädsla för att de skulle förmedla skamkänslor inför släktingarna.

David beskriver sin relation till föräldrarna som bor i en annan världsdel. Inför valet att flytta ihop med Erik aktualiserades Davids osäkerhet inför föräldrarnas reaktion på att han skulle flytta ihop med en man. Bristen på stöd utanför förhållandet fick som konsekvens att David kände sig osäker om det var rätt beslut att flytta ihop, efter att de känt varandra i endast några månader. Davids beskrivning av sina föräldrar har lett till att hans partner Erik är orolig inför mötet med dem.

> Erik: Det kommer att vara en anledning till att jag är lite, lite mer nervös när jag träffar Davids föräldrar. Att okey, jag måste bevisa att vi faktiskt tycker om varandra på sådana plan så att de aldrig tvivlar om det.
>
> David: (småskrattar) Mm…
>
> Erik: Att jag inte har tvingat in David i något sådant här homosexuellt livslevande, förvirrat honom. För det är ju en väldigt vanlig utgångspunkt fortfarande för människor tyvärr, att det är någon slags förvirring… När det i själva verket tror jag, är mycket mer genomarbetat för homosexuella att acceptera sin sexualitet. Än för någon heterosexuell människa som aldrig, som aldrig ens har tänkt tanken att ifrågasätta och funderat på vad det är som gör mig till heterosexuell, och varför är jag i de här förhållandena, så att säga.

Erik har ännu inte träffat Davids föräldrar, eftersom de bor i en annan världsdel. Erik beskriver hur han kommer att vara extra nervös när han träffar Davids föräldrar, eftersom han vet att dessa inte fullt ut accepterar sin sons homosexualitet. Ett av uttrycken för heteronormativitet är att homosexualiteten skulle vara en fas, ett tillfälligt stadium i en individs liv. David var tidigare tillsammans med en kvinna. Utifrån det perspektivet är det förståeligt att Erik känner viss rädsla för att han kan komma att skuldbeläggas för att David numera lever i en parrelation med en man.

Carola beskriver de situationer där hon inte är öppen som att ”trampa på sig själv”, och hon strävar som konsekvens av detta efter att vara öppen med sitt liv som lesbisk. När hon skuldbelägger sig själv för att inte stå upp mot heteronormativa strukturer blir ”öppenheten” ett individuellt ansvar. Öppenheten framställs som ett ideal, och Carola önskar att hon skulle kunna vara öppen i högre grad. I vardagliga situationer upplever hon emellertid det som svårt att alltid praktisera detta ideal.

> Carola: Sen kan det komma situationer där man blir mer eller mindre överrumplad. Där man kanske döljer på något sätt. Men man gör det inte medvetet, utan det kommer bara. Och så efteråt kan man tänka, men gud vad hemskt. Där vågade jag egentligen inte stå för den jag är. Och då kan jag känna mig jättedum. Både mot mig själv, men gentemot Maria också. Eftersom det är som att, då döljer jag henne också. // Ja, då kan jag bli arg på mig själv. Att, jag tycker att, ja, jag tycker inte jag borde ha gjort så.
>
> Anna: Har du något exempel på det?
>
> Carola: Ja, ett exempel var, då var ju hon med i och för sig, alltså det var när vi var och hyrde film på Ica. Och så kom min tremening. Och så kom hon och pratade och vi stod där jag och Maria och valde film. Och så frågade hon: Jaha har du flyttat hit? Ja, det har jag. Jaha men vad kul, har du varit i stugan och så där. Och då sa jag ingenting om att, ja, jag kunde ju lika gärna ha sagt att, ja, vi har flyttat hit. Jag och Maria har köpt, vi har köpt lägenhet här. Att ta med henne i det här, jag hade inte behövt säga: Ja, du vet kanske att jag lever lesbiskt nu. Inte så, men att ta med henne i samtalet och att använda *vi* istället för jag. Och det kändes dumt, tyckte jag. // Det kommer in som någon slags omedveten rädsla, att inte våga säga som det är. Men jag vet inte. Det är svårt, att inte riktigt fullt ut våga stå för den man är, fast man tycker att det borde vara lättare med någon som man inte har så mycket kontakt med, har någon speciell relation till. Då borde det väl vara lättare, men det är nästan svårare. // Och då kan jag bli förvånad eftersom jag annars alltid är öppen och har tyckt att det är inga problem. Och så *kommer* det bara. Det är någonting som finns där, som inte går styra riktigt alla gånger.

Upplevelsen av att vara delaktig i osynliggörandet skapar känslor av skuld. Det finns sociala förväntningar om att vara öppen med sin sexualitet, samtidigt som öppenheten ökar risken att utsättas för heteronormativt bemötande. Som Carola beskriver det så upplever hon inte den situation som beskrivs ovan som en ”valsituation”. Hon känner snarare att: ”Det är någonting som finns där, som inte går att styra alla gånger”. Carola beskriver det som en slags, som hon uttrycker det: ”en omedveten rädsla” för andra människors potentiellt negativa reaktioner på att hon lever i en samkönad relation. Samtidigt är hon osäker på sina egna reaktioner. Jag tolkar detta som att den sociala omgivningen (eller föreställningar om den sociala omgivningen) sätter gränser för vad som är möjligt att berätta. Minnen av tidigare erfarenheter av heteronormativt bemötande har satt spår, och behovet av att skydda sig själv från dessa kränkningar, får konsekvenser i ett handlande, som upplevs som ett dilemma, eftersom idealet är öppenhet. I en situation som denna skapar försök att dölja inte bara ett osynliggörande av sig själv, utan också av partnern. Carolas partner Maria har, som jag tidigare beskrivit, starka ideal om öppenhet och uttrycker sig kritisk till personer som inte är öppna i samma utsträckning som hon själv. Detta kan tolkas som grundläggande i den dubbellivssituation som Lindholm menar kännetecknar lesbiskas livssituation. Dubbellivssituationer definierar hon som mikro-situationer där: ”frågor om döljande och öppenhet aktualiseras” (Lindholm, 2003:10). Vidare menar hon att dubbellivssituationen leder till att social responsivitet hindras, och att man därigenom hindras från att vara och tala utifrån sitt liv ”så som det är i sin självklarhet” (Lindholm, 2003:67). Lindholm beskriver erfarenheter av att vara öppen i vissa situationer och dold i andra, men som jag visar här, så skapar även öppenheten nya former av dubbellivssituationer.

Den upplevda svårigheten att konfrontera vardagliga erfarenheter av heteronormativt bemötande kan också förstås utifrån en ovilja att se dem som man betraktar som sina vänner ge uttryck för heterosexistiska normer. Att bli utsatt för heteronormativt bemötande från vänner och föräldrar innebär att diskrimineringen kommer från personer som i andra sammanhang på ett tydligt sätt tar avstånd från homofobi, och som förmodligen skulle beskriva sig själva som relativt fördomsfria individer.

Medvetenheten om risken att utsättas för vardagsheterosexism skapar en ständig beredskap. Kim uttrycker detta: ”Man känner direkt när någon är otrygg med att man är ett homopar”. Hon beskriver erfarenheter av att tvingas: ”ha radarn inställd” för att bedöma om en situation är trygg eller inte, och om personen man möter kommer att acceptera en eller inte. Paret beskriver en situation på banken. De skulle ansöka om ett lån till en bostad, en situation där ”valmöjligheten” inte fanns, att vara öppen eller inte.

> Kim: Vi skulle på möte med banken, och jag hade sovit dåligt natten innan. Den stora skräcken var att få en sådan här styv byråkrat, som skulle ha problem med att vi var två tjejer. Men det var befriande när vi fick en sådan här medelålders kvinna som var jättefin mot oss.

Kim beskriver oron inför en specifik situation och ovissheten inför hur man skulle komma att bli bemött av omgivningen. Detta var också en extra känslig situation, eftersom paret var beroende av bankens beslut om de skulle få låna pengar eller inte. Kvinnans agerande beskrivs dock som mycket positivt. Bland annat nämner de att hon frågat om de har barn tillsammans.

Nya sociala kontakter aktualiserar frågan om graden av öppenhet. Ofta handlar det om erfarenheten att omgivningen förväntar sig en partner av motsatt kön.

> Johanna: Folk antar alltid att man har en kille. Om jag säger att: Jag och min sambo, vi var och handlade på Ica. Då säger de: Ja men, körde han? typ: Nej, *hon*. Nu på kursen var det så, så satt vi och pratade. Vi var och käkade på en kinakrog och då hade de kött, oxfilé. Då sa jag: Jag ska äta kött. Vi äter inte det så ofta hemma hos mig. Och då frågade hon som satt mittemot mig: Vaddå, äter han inte kött, eller? Och så pratade vi vidare och så jag: Nämen, alltså, alla är inte så bra på att tillaga kött.
> // Sedan sa jag: Ja, men det är ju svårt att tillaga, och då sa hon återigen: Jamen, han äter kött ”ja, visst, sa jag. Men sen så efter ett tag så bara: Men det är en hon. //Det är bara det att ibland när man inte känner folk… Frida är jättebra på det där, det är jag imponerad över. För att hon säger direkt: Jag och min flickvän, medan jag kan tycka att det där är lite jobbigt, innan jag vet var personer står. Och sen är det ju det att man har hört om alla våldsbrott och allt hat och att alla tycker så illa om… Jag vill inte att folk ska döma mig utifrån min sexuella läggning. Därför är jag ofta ganska försiktig med att säga det innan jag har pratat mer med någon.

Johanna beskriver hur omgivningen ofta antar att hon lever tillsammans med en man, samt vilket dilemma som detta för med sig för henne när det gäller beslutet att vara öppen eller inte. Detta är karakteristiskt för reaktioner på heteronormativt bemötande, att det i vissa situationer finns en möjlighet att undgå diskriminering eller stigma genom att dölja den sexuella läggningen för omgivningen.

Citatet ovan visar också hur sexuell identitet är närvarande som en central del av vardagliga samtal, och där heteronormativiteten uttrycks genom att

heterosexualiteten ofta tas för självklar från den heterosexuella omgivningens sida. För Johanna innebär detta ett dilemma, eftersom hon inte alltid vågar vara öppen med att hon lever med en kvinna. Hon ger uttryck för en rädsla för att folk ska döma henne utifrån hennes sexuella läggning. Partnern Frida framhålls som en förebild i det avseendet, eftersom hon i högre grad är öppen även inför människor som hon inte känner så väl. Johanna uttrycker dessutom en rädsla inför att utsättas för våld på grund av sin sexuella läggning. Även Ben ger (i den individuella intervjun) sitt perspektiv på hur vardagsdiskriminering skapar rädsla i vardagen.

> Ben: Vi känner oss ju utsatta ofta, i vissa situationer. När man känner att man inte vågar visa att man är ett par. Sen tror jag att många ser det ändå, även om man inte håller varandra i handen, för det syns så väl. Det är det jag tänker på där, att man inte riktigt vågar vara bög så att man låtsas nästan att man är hetero. Fast man säger inte: Jag är hetero. Jo, men det färgar mig jättemycket och vår relation också på ett negativt sätt, tycker jag. Att man inte vågar visa när man skulle vilja visa saker och så där. Det är jättesynd.
>
> Anna: Till exempel?
>
> Ben: Det är jätte-ofta när man är i offentliga miljöer, på stan, på bussen. Nu, var det länge sedan i och för sig, men om någon av oss ska åka bort eller någon ska följa med till tåget, är det så att man tänker så här: Nu skulle jag vilja kyssa Sandro och verkligen säga hej då ordentligt. Men i stället så kramas man och pussas på kinden kanske. Det blir lite spel. Där kan man ju också önska att det vore annorlunda.

Ben och Sandro beskriver erfarenheter av rädsla för att visa sin kärlek offentligt. Denna rädsla påverkar konstruktionen av deras parrelation på ett negativt sätt. Att inte kunna visa sina känslor, vid till exempel ett avsked vid tågstationen, beskrivs som en upplevelse av att inte vara autentiska inför varandra. Rädslan för hot eller våld är därmed någonting som avsevärt begränsar livsutrymmet. Ben berättar, hur han och partnern försöker undvika att visa för omgivningen att de är ett par, när de vistas på offentlig plats, av rädsla för negativa reaktioner från omgivningen. Att vistas på offentliga platser har ofta för icke-hetreosexuella associerats med hot och skam, relaterat till rädsla för våld och trakasserier (Richardson, 2004). ”Osynligheten” framstår här, i den mån den går att åstadkomma, som en trygghet. Men som Ben säger: ”Det syns så väl ändå”. De menar att de, genom sin interaktion med varandra visar för omgivningen att de är ett kärlekspar, trots att de aktivt anstränger sig för att inte göra detta. Studier har visat att homosexuella män generellt sett uppvisar en större synlighet i samhället än homosexuella kvinnor (Tiby, 2000). Detta leder bland annat till

att risken att utsättas för våld på allmän plats är större för ett bögpar än för ett lesbiskt par. Manlig homosexualitet väcker också mer ilska hos män (som står för våldsbrotten i helt dominerande utsträckning) än kvinnlig homosexualitet (Tiby,1999). Folkhälsoinstitutets studie från 2005 visar att det är vanligare att homo- och/eller bisexuella någon gång avstått från att gå ut på grund av rädsla för överfall, rån eller annat ofredande, jämfört med vad fallet är i den övriga befolkningen. Gruppen är också i högre utsträckning utsatta för hot.

Sara och Ellen beskriver en händelse som de upplevt på en allmän plats, och som inträffade när de var på semester i en av landets större städer. De är förvånade över att händelsen inträffade just där, eftersom de hade förväntat sig att toleransen där skulle vara större jämfört med vad den är i mindre städer.

> Sara: Den gången som han kom och skrek, pratade bakom oss. Att vi skulle brinna i helvetet. Nej, eller han sa aldrig att vi skulle brinna i helvetet utan det var mera, ”all the gays and all the homos” och allt sådär. Det var som han pratade allmänt men vi förstod ju att (skratt) att han menade oss. // Just det var så obehagligt när han gick bakom oss. Man visste inte om han skulle kasta någonting eller vad som helst.

Händelser som denna påverkar möjligheterna att vara öppen på offentliga platser. Ovissheten och rädslan för att bli utsatta för våld är central i denna berättelse. Paret befann sig på en liten gata med, som de uttrycker det, ”inga vittnen” och upplevde en rädsla för det hot som mannen utgjorde. Liknande resultat redovisas också i tidigare forskning på området. Weeks, Heapy och Donovan (2001) beskriver i sin studie, baserad på 96 intervjuer, hur många uttryckte en rädsla för att visa sin kärlek offentligt på grund av risken att utsättas för våld och trakasserier. Ibland beskrivs till och med en rädsla för att gå utanför dörren. Författarna menar att för samkönade par är de enkla vardagliga nöjena präglade av risken att utsättas för stigma. Författarna beskriver denna erfarenhet som en form av ”självövervakning”, en ständig bedömning av på vilket sätt det egna agerandet påverkar möjligheten att vara trygg ute på gatan samt i det egna hemmet (Weeks, Heapy & Donovan, 2001).

Ovissheten inför när, och på vilket sätt, ett heteronormativt bemötande kan komma till uttryck har varit ett centralt tema i detta avsnitt. Den stress som denna ovisshet medför får konsekvenser i vardagslivet och begränsar handlingsutrymmet.

6.6 Att hantera stereotypa föreställningar om den samkönade parrelationen

Stereotypisering är en form av stigma som är ett bland många sätt för överordnade grupper att marginalisera och även skapa underordnade grupper. Detta drabbar många grupper i samhället, inte minst LHBT-personer. Enligt Hall innebär stereotypisering att man tar fasta på några få, enkla egenskaper hos en person eller grupp, som man sedan låter representera hela gruppen (Hall, 1997). Stereotypa bilder får ofta starkt negativa konsekvenser för underordnade grupper i samhället, då dessa bidrar till att reproducera bilden av ”den andre” som annorlunda. En stereotyp bild behöver dock inte vara direkt negativ för att upplevas som problematisk av den som blir utsatt. För paren i denna studie handlar det bland annat om att av omgivningen bli tolkad utifrån en heterosexuell referensram om vad det innebär att leva i en samkönad parrelation. Återkommande i parens berättelser är föreställningar som heterosexuella ger uttryck för. De beskriver att det finns heterosexuella som utgår från att den samkönade parrelationen skulle återskapa den genusordning som heterosexuella par reproducerar, en heterosexuell genusordning.

> Johanna: Alla tror att det är en som är manlig och en som är kvinnlig. Det är liksom det vanligaste…
>
> Frida: Det är ju en standardfråga
>
> Johanna: Ja… vem är mannen?
>
> Frida: Ja, och vem
>
> Johanna: Och vem är kvinnan?
>
> Frida: Ja, ja.
>
> Johanna: Och då blir de… de kallar ju mig mannen, eftersom det är jag som typ spikar och kopplar upp videon och stereon och allt sådant.

De intervjuade paren beskriver hur deras parrelation blir definierad utifrån en heterosexuell referensram (om vad en kärleksrelation innebär). Frågan ger också uttryck för ett begränsat perspektiv och ett behov, från heteronormativa heterosexuellas sida, att klassificera omgivningen i könade termer. Citatet visar också på hur den som ställer frågan också ger ett svar. Johanna tillskrivs maskulina attribut: ”de kallar ju mig mannen” just för att hon utför de handlingar som de förknippar med maskulinitet. Detta tolkar

jag som den heterosexuella omgivningens behov av att kategorisera samkönade par enligt könade kategorier; att tvåsamheten, från ett heteronormativt perspektiv, med automatik skulle reproducera manskulinitet och femininitet. Detta är ett exempel på hur samkönade par tvingas förhålla sig till heteronormen genom att tvingas beskriva vad man *inte* är.

Den heteronormativa föreställningen att en samkönad parrelation består av en individ som är manlig och en individ som är kvinnlig är en syn som har sina historiska rötter i synen på homosexuella män och kvinnor som könsöverskridare (Rosenberg, 2002; Norrhem, 2008). De intervjuade paren ger exempel på vänner i deras närhet som ställt denna fråga, vilket jag anser kan ses som än mer integritetskränkande.

> David: Det var en kompis som sa: Jag känner att det är Erik som spelar kvinnan i förhållandet. Sebastian sa det, kommer du i ihåg?

Erik förhåller sig till denna kommentar genom att ironisera över de heterosexuella som uttrycker den. Erik anser att de människor som fäller sådana kommentarer har en förenklad världsbild och ett stereotypt sätt att tänka kring genus/kön och sexualitet. Citatet synliggör brister i den heterosexuella diskursen när det gäller att begripliggöra samkönad samlevnad. Denna fråga är ett exempel på hur den privilegierade heterosexuella individen upplever sig ha rättigheten att uttrycka den okunskap som frågan är ett uttryck för.

Främst bögparen talar, som jag tidigare diskuterat, om den typ av stereotypisering som sexualiseringen innebär. Per talar om två typer av människor, de som visar respekt och de som inte gör det. I dessa möten är respekt och acceptans centrala beståndsdelar.

> Per: //För en del människor är det liksom bara, Och? Det är två vanliga människor. Dom struntar väl vad… Det komiska är det att allting ska handla om sex. Uppfattningen om vad jag och min partner gör i sängkammaren. Att det är så äckligt och bluttan blä och… Det finns båda de som inte bryr sig och de som bryr sig.

Per och Sandro är kritiska till att deras respektive parrelation betraktas utifrån ett perspektiv där sexualiteten fokuseras på ett sätt som de inte anser överensstämmer med hur de uppfattar sin parrelation.

> Sandro: Den här bilden som ofta målas upp om bögar. Att bögar är så här lössläppta och har hög sexdrift och sådana saker.

De exempel på stereotypisering som jag beskrivit ovan får negativa effekter för den som blir utsatt. Upplevelsen av att bli konfronterade med stereotypa bilder av den egna gruppen uppfattas dock från individens perspektiv inte alltid som negativt. Föreställningar om gayvärlden som glamourös är något som man tillsammans med heterosexuella kan förhålla sig till med viss ironi. Carola berättar om sina arbetskamraters bemötande, som hon beskriver som överlag positivt. De vågar till exempel fråga vad hon gjort i helgen, likväl som de frågar någon annan om det. De kan till och med skämta om hennes lesbiskhet, vilket hon uppfattar som positivt. Som hon uttrycker det: ”att de vågar nämna det vid namn, vågar nämna mitt privatliv, lika väl som någon annans”. I följande citat hänvisar Carola till kommentarer hon fick efter det att Pridefestivalen firats.

> Carola: Ja, du hade väl paljettklänning, och så där. Att det är lika tillåtet och lika lätt för dem att skämta om mitt privatliv som jag skulle kunna göra med dem. Att det är inget konstigt. Att de vågar nämna det vid namn. Vågar nämna mitt privatliv lika väl som någon annans. Det tycker jag känns jätteroligt.

Att vara utsatt för stereotypisering kan vara någonting som man själv kan se som något i viss mån positivt, eftersom det innebär en form av synlighet. Exempelvis när arbetskamraterna förmedlar en positiv synlig bild av homosamhället som är förknippad med glamour och fest. Konsekvensen även av denna form av stereotypisering kan vara att individen inte har någon kontroll över hur dessa (stereotypa) bilder framställs av omgivningen. Dessa stereotyper är också något som man tillsammans med heterosexuella kan ironisera över. Tystnaden från omgivningens sida upplevs som mer problematisk jämfört med detta att bli utsatt för denna form av stereotypisering.

Malena Gustavson visar i sin studie *Blandade känslor: bisexuella kvinnors praktik & politik,* (2006), hur bisexuella kvinnor tvingas förhålla sig till stereotypa bilder där de framställs som att de inte skulle vara monogama eller att de är översexuella. Som mina intervjuer visar, är det något annorlunda ”bilder” som flatorna respektive bögarna förhåller sig till, men det finns också likheter i de bilder de beskriver. En central likhet är de intervjuades berättelser om den heterosexuella omgivningens sökande efter *olikheter* parterna emellan. Det handlar inte bara om en bekönad olikhet som i frågan: Vem är mannen och vem är kvinnan i parrelationen? Ben och Sandro berättar ovan om hur den heterosexuella omgivningen söker och förstärker det som de betraktar som olikheter i deras respektive personligheter. Detta behov tolkar paret som en konsekvens av att de har samma kön, vilket bidrar till att där finns ett behov av att finna olikheter

dem emellan. Sofie återger den förvåning som hon upplevde då en av hennes närmsta vän betonade vad han upplevde som positivt i hennes och hennes partners utseenden. Hon frågar sig varför deras olikheter beträffandet utseendet beskrevs som något positivt.

I bögarnas fall handlar det även om att förhålla sig till bilden av bögar som sexuellt promiskuösa. Något som försvårar för grupper som definieras som utanför normen är att man har små möjligheter att själva avgöra vilka representationer av gruppen som ska gälla i samhället (Schmauch, 2006).

Parallellt med den sexualisering som drabbar samkönade par existerar också erfarenheter av att inte bli synliggjorda som par, utan i stället betraktade som heterosexuella vänner. Maria, som fick inleda detta kapitel, talar återkommande och om vikten av att bli betraktad som ett par i omgivningens ögon. Ett exempel hämtas från en händelse när de som ett par bland andra heterosexuella par befann sig på bostadsvisningar:

> Maria: Vi har ju varit på husvisningar och vi har varit på bostadsrättsvisningar. Då kommer vi ju som ett par bland alla de där heteroparen. Där har vi ju blivit bemötta lite olika. De fattar inte riktigt att vi är ett par.
>
> Carola: En del blir väldigt osäkra. De vet inte vem de ska prata med. Riktigt så där…
>
> Maria: Fladdrar emellan oss.
>
> Carola: Till vem ska de vända sig? För börjar jag prata… Då tror de: Jaha, det är henne man ska vända sig till.
>
> Maria: Det är hon som ska köpa lägenhet.
>
> Carola: Och så börjar du fråga en massa saker. Då blir de helt förvirrade.

Paret beskriver ett bemötande som kan leda till att de som par får sämre service jämfört med ett heterosexuellt par. De beskriver också en situation, där det av ekonomiska skäl anses vara mer fördelaktigt att framstå som ett par, jämfört med två väninnor. Carola och Maria beskriver hur de måste förtydliga att de är ett kärlekspar. Maria ger uttryck för vikten av att bli betraktade som ett par utifrån erfarenheter av att inte bli synliggjorda av den sociala omgivningen. Som tidigare studier visar, blir även interetniska par utsatta för osynliggörande från omgivningen i liknande situationer som den som beskrivs ovan, och de beskriver den kränkning som det innebär att inte bli betraktade som ett par på grund av olika hudfärg (Steinbugler, 2005).

Maria och Carola talar om återkommande händelser som präglar vardagslivet och inte endast om enstaka erfarenheter av att inte bli betraktade som ett par. Ett annat exempel på osynliggörande som de återger är att en granne betraktade dem som ett väninnepar med barn, och inte som ett kärlekspar med barn.

De stereotypa föreställningar som lesbiska par och bögpar möter i sin vardag har alla sin grund i historiska föreställningar om vad manlig respektive kvinnlig homo- och bisexualitet betyder. De intervjuade paren utövar motstånd och försöker dekonstruera föreställningarna och opponerar sig därmed också mot dessa. Man dekonstruerar därmed också samhälleliga föreställningar om kön genom att konfrontera dessa stereotypa bilder. De intervjuade paren uttrycker motstånd mot att bli definierade av andra och mot att tvingas förhålla sig till stereotypa föreställningar.

6.7 Avslutande reflektioner

I detta kapitel har jag, utifrån de intervjuade parens berättelser, utforskat vad jag tolkar som en spänning mellan öppenhet och brist på erkännande. De berättelser som utgör grunden för studien speglar en specifik tidpunkt i den svenska LHBT-historien. Under de senaste decennierna har den lesbiska feminismen och gayrörelsen kämpat för en utveckling mot en allt större öppenhet för homo- och bisexuella i samhället. Ökade rättigheter i offentligheten fortgår parallellt med den strukturella diskriminering som drabbar LHBT-personer inom en majoritet av samhällets institutioner. Osynligheten i samhället är, som jag försökt visa, oftast smärtsamt erfaren, men synlighet kan också innebära en risk att utsättas för våld eller hot om våld. Steinbugler (2005) beskriver paradoxen mellan å ena sidan detta att samkönade par söker erkännande och å andra sidan de risker detta erkännande för med sig.

6.7.1 Tystnad och osynliggörande

Margareta Lindholm använder begreppet *dubbelliv* som metafor för att beskriva att homo- och bisexuella ibland lever helt öppet och i andra situationer helt dolda (Lindholm, 2003). Vad jag främst fokuserat på i detta kapitel är upplevelsen av att vara öppen med sin sexualitet, men av omgivningen ändå bli bemött på ett sätt som upplevs som ett osynliggörande av parrelationen. Dubbellivssituationer ur detta perspektiv är ett uttryck för kontinuitet av erfarenheten att bli betraktad som heterosexuell och/eller att bli osynliggjorda som ett par. Att bli osynliggjorda som par är en konsekvens av heteronormativiteten, vilken också för med sig upplevelsen av och/eller

rädslan för att inte bli accepterad av omgivningen på grund av sitt val av partner. Detta bemötande leder också fram till att individen i olika specifika situationer ofta tvingas ta beslut om hon eller han ska vara öppen eller inte. Valet att inte vara öppen kan, som intervjuerna indikerar, föra med sig upplevelser av skam. Dessa erfarenheter kan leda till att individen skuldbelägger sig själv för att man inte i högre grad är öppen i mötet med andra människor. Denna position innebär ståndpunkten att vore man öppen i högre grad, så skulle homo- eller bisexualiteten betraktas som oproblematisk av omgivningen. Dessa situationer karaktäriseras också av skuldkänslor över att ha osynliggjort sin partner inför andra.

Att leva öppet som homo- eller bisexuell har framställts som ett ideal sedan 1970- talet (Lindholm, 2003), och som en konsekvens av detta har viljan att inte leva öppet blivit något som måste förklaras för omgivningen. Jag anser, i likhet med Lindholm, att homoliv har blivit normaliserat så till vida att individerna själva accepterar sin livsform. Dock kommer det som Lindholm tolkar som integrationsprocesser aldrig att till fullo fulländas, vilket fortsatt tenderar leda till intolerans från heterovärlden (Seidman, Francie Traschen 1999, enligt Lindholm, 2003).

Synlighet (som ett par) har av tidigare forskare beskrivits som ett av de mest fundamentala heterosexuella privilegierna (Carbado, 2000). Carbado har definierat några centrala förmåner som heterosexuella ofta delar. De riskerar till exempel inte att utsättas för våld och trakasserier på grund av att de lever i en parrelation. Dessa privilegier gäller dock inte, som amerikanska studier visat, för heterosexuella parrelationer mellan till exempel afroamerikaner och vita (Steinbugler, 2005). Det osynliggörande som samkönat par lever med, får, som jag visat i detta kapitel, en rad konsekvenser för parrelationen och därmed också för hur man väljer att tala om denna. Precis som vid rasialisering, är det heteronormativa bemötandets konsekvenser ofta omätbara eller osynliga (jfr Molina, 2005). Detta, menar Molina, är en stor del av förklaringen till varför den strukturella diskrimineringen kan pågå utan att dess offer alltid kan definiera och namnge sina erfarenheter (Molina, 2005). Detta är något som samkönade par måste förhålla sig till, samt i sin vardag tvingas utveckla strategier för att hantera. Upplevelser av vardagliga erfarenheter av heteronormativt bemötande beskrivs ibland hos de intervjuade som svåra att sätta ord på, vilket kan göra det än mer komplicerat att hantera dem. Detta kan leda till svårigheter att söka stöd hos andra som delar dessa erfarenheter. Inom den feministiska och antirasistiska forskningen, har just strategin att synliggöra och tala om erfarenheter av diskriminering setts som en central strategi för emancipation. Detta försvåras av den subtila karaktären på den form av vardagsdiskriminering som det här handlar om. Precis som vad fallet är för

vardagssexism innebär det att erfarenheter av heteronormativt bemötande och vardagsheterosexism är svårt att dokumentera, eftersom de flesta människor som ger uttryck för denna inte ser den som allvarlig och kränkande för de som utsätts för den (Benokraitis, 1997).

Subtil heterosexism är en av de mest effektiva redskapen för att upprätthålla könad ojämlikhet. Samkönade par kan utmana den heterosexuella omgivning, genom att utmana konstruktionen av kön. Parens beskrivningar av erfarenheten av att definieras utifrån en heteronormativ referensram är exempel på detta. De intervjuade synliggör också heterosexuella individers behov av att bekräfta varandra genom könade handlingar. Mina intervjupersoners berättelser bidrar därmed till en kritisk granskning av det sätt på vilket heteronormativitet och genusordningen reproduceras i vardaglig interaktion.

Gemensamt för olika typer av strukturell diskriminering på vardagslivsnivå är också att det är svårt för individen att avgöra om det är diskriminering som man blir utsatt för eller inte. Det finns, som bland annat Schmauch, (2006), visat i sin studie om vardagsrasism, en ovilja hos den som blivit utsatt för diskriminering, att se denna som just diskriminering. Särskilt tydligt är detta när den som utsätter är vänner, kolleger etc. Erfarenheter av vardagsdiskriminering bidrar till utvecklingen av en känsla för när dessa situationer kan uppkomma, samt en handlingsstrategi för hur man ska skydda sig (i den mån det över huvud taget är möjligt att skydda sig mot det). Denna studie indikerar att det är svårt för individen att själv undvika dessa situationer; de är en del av vardagen. En av intervjupersonerna uttrycker det som att: “tvingas ha radarn inställd”. Detta ser jag som en form av strategi när det gäller att hantera heteronormativt bemötande i vardagen.

I ursprungsfamiljen finns det också färre vittnen till det som sker. Detta kan, som jag visat, betyda att den egna partnern kan fungera som en form av skydd i egenskap av vittne. Partnern kan också bidra med stöd när det gäller att ställa krav på föräldrar som inte visar respekt. Tystnaden (från omgivningens sida) är i allra högsta grad närvarande i de intervjuades berättelser om heteronormativt bemötande i vardagen. Tystnadens diskurs har därmed kommit att få en annan karaktär än vad som historiskt sett varit fallet i Sverige. Den samkönade kärleken accepteras i allt högre grad i det svenska samhället, men bristen på respekt och erfarenheter av diskriminerande heteronormativt bemötande är, som denna studie visar, en central del av homo- och bisexuellas livserfarenheter.

6.7.2 Motståndsstrategier och anpassning

Detta kapitel har dominerats av parens beskrivningar av olika strategier för att hantera heteronormativt bemötande, strategier som präglas av såväl anpassning som motstånd. De intervjuade paren har beskrivit de sätt på vilka de tvingas förhålla sig till en heteronormativ omvärld och behovet av att utveckla olika strategier för att hantera det bemötande som detta för med sig. Jag vill här betona den påtagliga variationen när det gäller hur individer upplever och hanterar heteronormativt bemötande, samt att detta bemötande kan ske på en mängd olika sätt. En av strategierna för att hantera vardagsheterosexism är att tolka den som någonting annat än diskriminering. Det kan till exempel innebära att man väljer att tolka det som att personerna egentligen inte menar vad de säger. Man kan också, sinsemellan i parrelationen, ha olika uppfattningar om hur heterosexism ska tolkas och beskrivas. Jag har i detta kapitel visat hur det i parrelationen sker en förhandling kring vad som upplevs som ett heteronormativt bemötande. Krav på erkännande och respekt kan också leda till att konflikterna i parrelationen blir mer uttalade jämfört med vad fallet var under den tid då tystnadens diskurs rådde.

De intervjuades berättelser visar på motståndsstrategier och i dessa har föreställningar om öppenhet central betydelse. I en del fall återfinns en övertygelse om att respekt är möjlig att nå. Det framstår i dessa fall som den enskildes ansvar att ”påverka” den person som ger uttryck för ett heteronormativt bemötande. Att skapa ett geografiskt avstånd till sina föräldrar och den plats där man växte upp eller hota med att säga upp bekantskapen med familjemedlemmar/vänner, som inte accepterar, kan ses som en strategi att hantera bristen på respekt. Motståndsstrategier innebär dock inte alltid aktiva handlingar. Ibland handlar det snarare om anpassning. Ett exempel på detta är det par som beskriver hur man upplever det att inte kunna visa varandra ömhetsbetygelser på offentlig plats. Karakteristiskt för vardagsheterosexismen är att den kan finnas nära inpå, hos vänner och föräldrar och över huvud taget hos personer som man är angelägen att upprätthålla kontakt med. Den upplevda svårigheten att konfrontera vardagligt heteronormativt bemötande kan också bero på en ovilja att se att även ens vänner har dessa attityder, samt att de uttrycker dessa på ett sätt som upplevs som kränkande. Att bli utsatt för heteronormativt bemötande från heterosexuella vänner innebär att diskrimineringen uttrycks av personer som ofta på ett tydligt sätt tar avstånd från homofobi och troligen skulle beskriva sig själva som relativt fördomsfria individer. Detta kan bidra till svårigheter när det gäller att konfrontera heteronormativa attityder och handlingar.

Att befinna sig i en heteronormativ heterosexuell kontext kan därmed också försvåra möjligheterna att tala öppet om sin relation, både när det gäller positiva och negativa aspekter av att leva tillsammans i en parrelation. Det kan också leda till ett behov av att framställa sin relation på ett så fördelaktigt sätt som möjligt. Detta är effekter som bidrar till att normen om det ideala privata parförhållandet, där ingen utomstående ska få insyn, stärks. Inom den feministiska forskningen har just kvinnors samtal med andra kvinnor framhållits som en strategi för att bryta kvinnors identifiering med män genom att synliggöra ”det privata” (t.ex.: Holmberg, 1993). När ”tystnaden” kring den egna relationen präglar interaktionen med andra nära personer försvåras detta, vilket kan få konsekvenser; till exempel i samband med att det förekommer fysiskt eller psykiskt våld i parrelationen (jfr Holmberg & Stjernqvist, 2005).

De intervjuade parens strävan efter ett respektfullt bemötande uttrycks ofta starkt, och därmed också viljan att bli accepterade som ett par bland andra, i en vidare samhällskontext, där tvåsamhetsnormen, som i dagens Sverige är stark. Därför tvingas samkönade par utveckla handlingsstrategier i sin ambition att skapa och återskapa sig själva som ett par i omgivningens ögon.

7. Ekonomin

> Frida: Ekonomin är ju en stor del av livet. När den går knackigt så går liksom också livet knackigt. Att man har oron… Åh gud, räcker det här? Och… kommer vi att klara oss tills lönen kommer?… Så nu tycker jag att det funkar jättebra.

I detta kapitel lyfter jag fram ett antal teman som har berörts i intervjusamtalen och som rör ekonomins betydelse för parens vardagsliv tillsammans. Den övergripande frågan som jag ställt i min analys av de intervjuades berättelser är: Vilka är de ekonomiska villkor under vilka paren lever och hur organiserar man inkomst och egendom? Vad beskrivs som ditt, mitt och gemensamt? De centrala frågeställningarna för detta kapitel är: Hur diskuteras och motiveras de val som man gjort när det gäller ekonomin? Vilken betydelse har bland annat inkomst och statusskillnader för hur paren strukturerar sin vardagsekonomi?

Jag kommer att lyfta fram tre teman som rör ekonomin. Det första är det sätt på vilket *transfereringar sker mellan generationer* och vilken betydelse detta har för parens ekonomi, samt hur detta bidrar till att skapa ekonomisk ojämlikhet i parförhållandet. Det andra temat rör relationen mellan vad som beskrivs som *gemensamt* och vad som beskrivs som *individuellt* när det gäller ekonomin. Avslutningsvis analyseras *förhandlingar* i relation till vem som har ekonomiska tillgångar och vem som inte har det.

Utgångspunkten i detta analyskapitel är att karaktären på relationen mellan arbete och familj i en industriell och senkapitalistisk ekonomi sätter ramarna för hur hushåll organiseras, vilken typ av arbete som sker inom hushållet och vilken typ av arbete som utförs utanför hemmet (Carrington, 1999). Detta får också konsekvenser för hur olika former av arbete värderas i samhället (de är t ex könade på olika sätt). Feministiska forskare har under de senaste decennierna kritiserat den traditionella synen på ekonomin och påpekat att även oavlönad produktion bör inkluderas. De syftar då närmast på arbete i hemmet, att ta hand om barn och andra familjemedlemmar, naturahushållning i hemmet samt frivilligarbete (Beneria, 2003 enligt Acker, 2005).

Samhällsförändringar under senare år har bidragit till en ökad individualisering, där tanken på kollektiv solidaritet t ex via välfärdsstaten i allt högre utsträckning har ersatts av idén om individens ansvar (Pahl, 2005). I detta kapitel kommer jag att visa hur den ökade individualiseringen när det gäller ekonomin får specifika konsekvenser för det samkönade parförhållandet.

Inom forskningen om den heterosexuella familjen har man betonat ekonomins betydelse för den process som skapar den heterosexuella kvinnans underordning i familjen. Hennes ekonomiska ställning har lyfts fram som viktig för feministisk emancipation. Christine Roman är en god representant för den kritik som feministiskt orienterade forskare fört fram mot den familjeforskning där hushållet betraktas som en separat enhet. Denna begränsning riskerar att leda till att man förbiser de ekonomiska skillnader som kan råda mellan kvinnan och mannen i en heterosexuell parrelation, samt vilka konsekvenser detta får för maktasymmetrin parterna emellan (Roman, 2004). Tidigare forskning om hushåll har lyft fram och analyserat skillnader i heterosexuella makars ekonomiska möjligheter och konsumtionsmönster, och dessa skillnader har tolkats som ett mått på kvinnors exploatering (Walby, enligt Roman, 2004). Strävan efter ekonomisk självständighet har därför varit en central del av kvinnorörelsen och den feministiska forskningen.

Tidigare forskning har redogjort för den centrala betydelse som sociala och ekonomiska samhällsförändringar har haft för vad det betyder att leva som bi- och homosexuell (Badgett, 2001). 1900-talets kapitalistiska utveckling kom att innebära könssegregerade arbetsplatser, vilket gav möjlighet att skapa band mellan människor av samma kön. Kvinnors ökade möjligheter att arbeta utanför hemmet och bli ekonomiskt oberoende kom att få en avgörande möjlighet för lesbiska och bisexuella kvinnor att leva utan män (Badgett, 2001).

7.1 Ekonomi, lön och ägande

Tidigare forskning har visat att samkönade par i högre utsträckning har en inkomst som ligger nära varandra jämfört med heterosexuella par (Giddings, 2003). Detta har tolkats som att samkönade par sannolikt också har en mer jämlik ekonomisk fördelning i hushållet. Det är också viktigt att ta hänsyn till den betydelse som klassreproduktion har för ekonomisk (o)jämlikhet i ett parförhållande. Frågan man kan ställa sig är om det hos samkönade par finns större förutsättningar för jämställdhet när det gäller inkomstnivå, men att det förhåller sig på ett annat sätt när det gäller kapital? Det faktum att kvinnor tjänar mindre än män skulle kunna innebära att de lesbiska paren har en lägre inkomst än bögparen. Utifrån detta antagande skulle bögpar kunna beskrivas som den grupp parrelationer som har högst inkomst i det svenska samhället, och gruppen lesbiska par skulle kunna beskrivas som den grupp parrelationer som har den lägsta inkomsten (även om strukturell diskriminering på grund av etnisk tillhörighet måste tas i beaktande).

Studier från Storbritannien indikerar dock att denna utgångspunkt bör problematiseras. Utifrån dessa resultat skulle hypotesen ovan kunna beskrivas som ett antagande som bygger på heteronormativa föreställningar om kön och lön. Detta eftersom antagandet bortser från den betydelsen som sexuell identitet och heteronormativitet har för den enskildes situation på arbetsmarknaden och löneutvecklingen. Den brittiska studien baserar sig på individer som lever i en parrelation och visar att homosexuella män tjänar i snitt 6 procent mindre än sina heterosexuella manliga kollegor i samma ålder, och att lesbiska tjänar 11 procent mer än sina jämnåriga heterosexuella kvinnliga kollegor med samma yrkesposition. Anledningen till att lesbiska tjänar mer är enligt forskarna att dessa kvinnor i mindre utsträckning har barn (Arabsheibani, Marin & Wadswoth, 2006) och därför arbetar heltid i större utsträckning än heterosexuella kvinnor.

Ekonomen Lee Badgett ifrågasätter utgångspunken att homosexuella män och kvinnor har det bättre ställt på grund av mindre grad av ekonomiskt ansvar för familj och barn. Hon ser denna uppfattning som en av flera ekonomiska myter som präglar inställningen till homosexuellas ekonomiska situation, med ett urval som ofta inte är representativt för gruppen icke-heterosexuella. En av de andra myterna som hon beskriver är att homosexuella skulle vara storkonsumenter och därför en idealisk målgrupp för företag. Denna myt baserar sig enligt Bagett på antagandet att icke heterosexuella konsumenter är fundamentalt olika heterosexuella konsumenter när det gäller konsumtionsmönster, ett antagande som inte heller det har något stöd i forskningen (Badgett, 2001). Badget menar att det är en myt att gruppen homosexuella konstitueras av en privilegierad, högavlönad elit. Badgetts studie visar att homo- och bisexuella män tjänar mellan 17 och 28 procent mindre än heterosexuella män med motsvarande kvalifikationer. Bi- och homosexuella kvinnor visade sig inte tjäna mindre än heterosexuella kvinnor. Däremot var de utsatta för förlorad arbetsinkomst på grund av sexuell diskriminering (Badgett, 2001). Badget visar i sin studie hur diskriminering på arbetsmarknaden får negativa ekonomiska konsekvenser för homo- och bisexuella (Badgett, 2001). Två av de intervjuade i denna studie ger uttryck för upplevelsen av att tvingas prestera mer på sina arbetsplatser på grund av att de befinner sig i underordnade positioner som icke-heterosexuella på en heteronormativ arbetsplats. De manliga paren som intervjuats i denna studie som arbetar har i genomsnitt en högre inkomst än de kvinnliga paren, och de manliga paren som studerar kommer sannolikt att få högre inkomst när de yrkesarbetar än de kvinnliga paren som studerar.

Samboende pars ekonomiska situation påverkas i stor utsträckning av förhållanden som inte har med parrelationen och/eller med lönearbetets

utformning att göra. Tidigare parrelationer kan exempelvis ha en avgörande betydelse för den ekonomiska situationen i den nuvarande samborelationen. Synen på vardagsekonomi kan till exempel vara präglad av tidigare separationer som fört med sig negativa ekonomiska konsekvenser för privatekonomin. Dessa erfarenheter beskrivs som betydelsefulla för hur man hanterar frågan om gemensamt kontra enskilt ägande i den nuvarande relationen. Det påverkar de val som man ställs inför i sin nuvarande relation samt i vilken utsträckning gemensam ekonomi betraktas som något eftersträvansvärt. Exemplet visar också hur de som tidigare levt i en samborelation har haft möjlighet att bygga upp ett kapital (till exempel via husköp), medan de som levt som singlar eller särbos inte har haft samma ekonomiska möjligheter. I nästa stycke kommer jag att lyfta fram betydelsen av ekonomiskt stöd från föräldrar och släktingar, samt vilka konsekvenser detta/avsaknaden av detta får, på parnivå.

7.2 Ekonomiska transfereringar mellan generationer

Det ekonomiska stödet från föräldrarna spelar hos några av de intervjuade en avgörande roll för hur vardagsekonomin gestaltar sig. Klasspositionen (den egna och föräldrarnas klassposition) är bidragande orsak för tillgången till ekonomiska resurser och även för föräldrarnas möjligheter att bistå paret med ekonomiskt kapital. Det kan innebära att föräldrarna bidrar ekonomiskt vid arbetslöshet (som för en kvinna i studien) under den period då hon inte var berättigad till a-kassa. Denna kvinna beskriver även hur hennes och hennes partners föräldrar skulle kunna bistå med ekonomiskt stöd om de skulle få svårigheter att betala lånet för bostaden. En kvinna förklarar det faktum att hon har mer pengar än sin partner med att hennes föräldrar har den ekonomiska möjligheten att hjälpa henne, medan hennes partners föräldrar inte har möjlighet att göra detta i samma utsträckning. Hon har dessutom farföräldrar som bistår henne ekonomiskt, vilket hennes partner inte har. Per beskriver hur Fredriks föräldrar har bidragit med extra pengar trots att Fredrik, enligt Per, levde över sina tillgångar. Detta gav upphov till konflikter i relationen, eftersom Per ansåg att detta sätt att leva var oacceptabelt i fyrtioårsåldern.

> Per: Ja, och Fredrik kommer ifrån en familj… han är uppväxt med pengar. De har ju bra med pengar. Så han tog bensinräkningen och åkte hem till mamma. Och mamma betalade den för att han skulle ha mer pengar att roa sig för. Det blev det ju slut på när vi flyttade tillsammans. Så då blev det väl lite kämpigt för honom. Då tyckte han att han aldrig hade några pengar.

Per berättar att Fredrik inledningsvis inte accepterade hans krav på ekonomisk självständighet. Per hade länge med kraft betonat vikten av att inte vara beroende av sina föräldrar ekonomiskt, och menar att han också lyckats påverka sin partner till att bli ekonomiskt självständig i förhållande till sin mor. Per kommer själv från en familj där ekonomiskt stöd från föräldrarnas sida inte är möjligt. Som jag ser det identifierade Per en potentiell maktkonflikt som skulle kunna få negativa konsekvenser för parrelationen genom att åstadkomma ojämlikhet i ekonomiskt hänseende. Som en konsekvens av detta ställde han krav på sin partner att inte förbättra sin ekonomi genom att be modern om pengar.

Frågan huruvida föräldrar ska bistå med ekonomiskt stöd återkommer i samtalet med Sandro och Ben. Där är det avsaknaden av ekonomiskt stöd som står i fokus. Sandro lyfter frågan genom att ta upp sin besvikelse över att Bens mor inte hjälper sonen ekonomiskt:

> Ben: Jag skulle fråga henne liksom varför hon inte…, varför det känns som att hon inte bryr sig.
>
> Sandro: Mm… och under de perioder då du har haft det dåligt, mått dåligt eller haft det jättedåligt ekonomiskt så ställde hon ju aldrig upp.

Ben beskriver hur moderns brist på acceptans för att han lever i en samkönad relation också får ekonomiska konsekvenser. Ett minskat ekonomiskt stöd beskrivs som ett uttryck för heterosexism från moderns sida. Paret ger uttryck för föreställningen att föräldrar som har den ekonomiska möjligheten bör bidra med sina resurser och uttrycker besvikelse över att detta stöd inte finns i deras fall. Gåvor kan också ses som ett sätt att bidra ekonomiskt.

> Ben: Det är säkert en jättestor anledning till varför jag är så rädd för att ställa krav på mamma. Det har säkert med det att göra, att jag inte kan säga, men du kan köpa en present till Niklas. Varför kan du inte köpa en present till Sandro?

Ben menar att det är moderns brist på acceptans för att han lever i en samkönad relation som har medfört att han inte kan artikulera sina erfarenheter av att bli orättvist behandlad, främst i jämförelse med sin syster. Det är rimligt att anta att exemplet ovan får konsekvenser för parrelationen, eftersom Bens partner Sandro beskriver ett ekonomiskt och känslomässigt stöd från *sina* föräldrar. Detta betyder att de har

fundamentalt olika förutsättningar att hantera perioder av låg inkomst, något som de menar starkt har präglat deras samborelation. Under en stor del av deras tid tillsammans har de levt under knappa ekonomiska förhållanden. Den ekonomiskt ojämlika situationen har lett till konflikter i deras relation, eftersom Sandro kräver att Ben ska konfrontera sin mor med denna, av honom upplevda orättvisa. Ett krav som Ben har svårt att uppfylla, eftersom han då också skulle bli tvungen att konfrontera moderns heteronormativa föreställningar.

Exemplen ovan visar på spänningar genererade av partnernas klass-positioner samt på de förhandlingar som sker dem emellan.

7.3 Gemensam och/eller individuell ekonomi

I min analys av parens berättelser om sin ekonomiska situation har jag funnit att de flesta par beskriver en kombination av vad som räknas som gemensamt och vad som räknas som individuell och mer personlig ekonomi. Vissa delar av ekonomin beskrivs som gemensamma och andra delar är individuella. Detta ser olika ut hos olika par, och hur man motiverar sin avvägning kring detta varierar likaså mellan paren. De flesta delar på de gemensamma utgifterna (några har ett separat konto för detta) för att sedan behålla det som blir över för egen konsumtion och/eller sparande. När paren resonerar om fördelningen av ekonomin relateras detta ofta till frågor som har med *självständighet* att göra. Grunden är att man delar upp ekonomin på så sätt att båda bidrar med ungefär lika mycket till det gemensamma. Som för Carola och Maria.

> Maria: Du har ju ditt konto. Din lön går ju in på ditt konto och jag har ett konto. Och sen handlar ju du och jag handlar och vi sparar kvittona, och så räknar vi efter. Och vi försöker liksom "Jamen du kan ta den räkningen". Så att vi har ungefär lika belastning på våra lönekonton. Så att det inte är att jag handlar all mat och betalar alla räkningar eller tvärtom. Det är någon slags fördelning. Jag vet inte om det är gemensam eller separat?

Trots den relativt stora skillnaden mellan deras respektive inkomster bidrar de med ungefär lika stor del till de gemensamma utgifterna. Konsekvensen av denna lösning blir att den som har högre lön får en större summa över för *egen* konsumtion. Vilka konsekvenser detta får är något som jag kommer att återkomma till längre fram i detta kapitel.

I de intervjuades berättelser framhålls ekonomisk självständighet i förhållande till varandra som eftersträvansvärd. Ellen och Sara betonar det

som någonting positivt att de har exakt lika stora inkomster (från studiebidrag), eftersom det då blir lättare att fördela inkomster och utgifter på ett sätt som upplevs som rättvist. Att befinna sig på samma ekonomiska nivå betonas som någonting positivt, eftersom det bidrar till konstruktionen av jämlikhet. Det underlättar, som de uppfattar det, möjligheten att åstadkomma en rättvis ekonomisk fördelning i parrelationen. Ellen och Sara betonar vikten av att ha samma ekonomiska förutsättningar och upplever att en motsatt situation skulle vara problematiskt.

> Sara: // Det känns ganska bra just det här att man får samma summa. Det gör allting mycket mer enkelt. // Man har ju samma förutsättningar.

I de individuella intervjuerna talar Ellen och Sara om att de upplever det som problematiskt om deras löner i framtiden kommer att skilja sig åt i någon hög utsträckning. Detta ser de som en hotbild jämfört med den rättviseprincip utifrån vilken de idag ordnar sin ekonomi. Parets definition av vad som är en rättvis ekonomisk fördelning innebär att båda bidrar med lika stor del till det gemensamma, snarare än att de bidrar i proportion till sina inkomster. Frågan som de diskuterar är huruvida den som har en högre månadsinkomst ska bidra med en större summa till de gemensamma utgifterna.

> Sara: Det har vi klurat på litegrann, det här när man börjar jobba. Jag tycker att det känns lite svårt det här, tanken på att vi kan tjäna otroligt olika. Nu får vi sex och nio, får låna, och då vet vi att vi har lika mycket från början. Men tanken på att någon skulle tjäna flera tusen mer än den andra det känns så svårt, för jag vill ju fortfarande ha det här. Jag vill att vi ska lägga lika mycket.

Insikten att man i framtiden kanske kommer att få olika inkomster storleksmässigt beskrivs som problematiskt ur ett rättviseperspektiv. Ska den som tjänar mer behålla överskottet för egen del eller bidra till det gemensamma? Denna diskussion förs trots att Ellen och Sara har samma utbildning och det därför är sannolikt att de också kommer att få ungefär lika och relativt sett höga ingångslöner. Paret har olika inställning till hur denna fråga ska lösas. Sara ser en fördel med att de börjar diskutera detta redan nu. Det menar hon kan leda till att de kommer fram till en lösning innan de eventuellt ställs inför detta, som de upplever det, problem i framtiden.

Ellen återger en situation där vikten av att uppleva sig som ekonomiskt självständiga i förhållande till varandra aktualiserades. Detta inträffade när Saras ekonomi inte tillät henne att vara kvar på studieorten under

sommaren. Ellen erbjöd då Sara att betala hennes andel av hyran så att de skulle kunna vara på samma ort under sommaren. Detta motsatte sig Sara starkt. Lösningen blev att Ellen lånade henne pengar.

> Ellen: Att den ena inte har pengar och måste leva på den andra. Det känns alltid mycket jobbigare, eller det känns jobbigt. Det blir jobbigt för båda två på olika sätt.

Det faktum att kvinnorna befann sig i ekonomiskt överläge respektive ekonomiskt underläge beskrivs som problematiskt för båda.

Intervjuberättelserna synliggör hur upplevelser av ekonomisk rättvisa kan definieras på olika sätt, men ändå är något som paren tvingas förhålla sig till. Sofie betonar vikten av anpassning när det gäller vem av dem som ska stå för olika utgifter, eftersom hon ibland inte får sin lön på utsatt tid, och hennes partner har en varierad inkomst som frilansare och/eller utkomst via a-kassa.

Värdet av att kunna bidra till det gemensamma är ett tema som framkommer i flera intervjuer, bland annat hos Kim och Sofie. I samtalet om den gemensamma ekonomin lyfter paret fram vikten av att vara självständiga i förhållande till varandra för att undvika att någon ska uppleva sig vara i en beroendesituation ekonomiskt. Kim har under en period haft lägre lön än Sofie och de senaste månaderna, a-kassa.

> Kim: Vi har var sitt konto.
>
> Sofie: Men det är en god känsla att båda känner sig självständiga. Och det är det vi har försökt ungefär hela tiden.
>
> Kim: Det är jätteviktigt.
>
> Sofie: Att ha den känslan så mycket som möjligt, samtidigt som en del utgifter är gemensamma.

Synen på vad som är rättvist när det gäller hur ekonomin fördelas är mångtydig. Å ena sidan handlar det om att båda ska bidra med lika stor summa för de gemensamma utgifterna, medan det å andra sidan också handlar om att bidra proportionellt utifrån egna förutsättningar. I slutet av månaden är det inte så viktigt vem som betalar för utgifterna. Sofie talar i högre grad om vikten av flexibilitet och om att se till den enskildes individuella förutsättningar. Kim däremot, som har haft en mer osäker

inkomst under de år de levt tillsammans, betonar vikten av att vara självständig i förhållande till partnern när det gäller ekonomin. Vad som anses vara rättvist är dock någonting som förhandlas, omprövas och omförhandlas under förhållandets gång. Temat kommer upp när Kim beskriver den situation som uppstod när Sofie under en period fick jobb i ett utomnordiskt land och hoppades att Kim skulle flytta med. Sofie erbjöd sig att stå för de extra utgifter som utlandsvistelsen skulle medföra genom att till exempel betala hyran. Det faktum att Kim skulle uppleva sig som ekonomiskt beroende av sin partner gjorde att hon förhöll sig kritisk till erbjudandet:

> Kim: Det är en sak att vara emotionellt beroende, men att vara både emotionellt och ekonomiskt beroende i ett land långt borta liksom. Det skulle kännas otryggt på något sätt… // Jag tror inte att det är sunt för en relation.

I citatet ger Kim uttryck för uppfattningen att ekonomiskt beroende inte är: ”sunt för en relation”. Den strategin som Kim tog till för att hantera detta innebar ståndpunkten att hon inte var beredd att flytta till ett nytt land på dessa premisser. Idag menar båda att den känslomässiga tryggheten i relationen är större, vilket i sin tur i högre grad tillåter gemensam ekonomi. Den som i dag bidrar mindre till det gemensamma kommer inte att i samma utsträckning uppleva sig som ekonomiskt beroende jämfört med tidigare. Problemen kring detta har med andra ord minskat i deras relation.

De par som har brist på pengar menar att deras val av ekonomisk fördelning beror på de knappa ekonomiska levnadsförhållanden som de lever under.

> Sandro: Om båda har mycket pengar behöver man ju inte tänka på sådana saker. Då kan man ju gå ut och handla på stan utan att behöva säga att den andre ska betala hälften. Sådant är så himla tråkigt.

> Ben: Sådant där kan säkert skilja sig också när man har barn kan jag tänka. I och med att man har allting gemensamt.

Sandro beskriver sin syn på gemensam ekonomi. Han menar att behovet av enskild ekonomi är starkare i perioder när de båda har låga inkomster. I dagsläget delar de på de gemensamma utgifterna.

> Ben: Ja, men det brukar vi prata om. Om det är så när den dagen kommer när vi tjänar ganska mycket pengar båda två, då skulle man mer kunna ha ett gemensamt konto. Men jag tror att när man tjänar så lite som vi tjänar, eller lånar så här lite gör ju jag, studiebidrag, så då är det svårt att dela. Då

> blir det nog lätt sådana här ekonomiska konflikter att man, "men nu köper du det där och jag köper det här". Och det har vi aktat oss för. Och sen har det varit att ibland har den ene jobbat och den andre pluggat. Så vi har bytt om lite. Då har den som tjänat mer kanske betalat mer mat och sådant. Det har aldrig varit några problem, det har liksom fallit sig naturligt.
>
> Anna: Men nu tjänar Sandro mer?
>
> Ben: Ja, fast han har inte börjat göra det, men han kommer ju att göra det så småningom. Vi får väl se hur generös han är. Som han sa i somras, att han skulle betala hyran. Så skulle man ju kunna göra. Skulle jag tjäna så mycket som han gör skulle jag göra det, om han pluggade. Jag vet hur fattigt det är. // Jag tror att vi har den inställningen båda två, över huvud taget liksom, att den som har mer bjuder. Det tycker jag är jätteskönt när jag har mer pengar att jag kunnat göra det, hjälpt Sandro, det gäller ju annat också. Så det har inte varit några problem.

I den individuella intervjun med Sandro uttrycker han sitt krav på Ben:

> Sandro: Och det skulle väl i så fall vara en förutsättning för att jag ska betala hyran. Då ska inte han jobba lika mycket för då…

Sandros krav är att Ben ska arbeta mindre på helgerna om han betalar hyran. Sandro har tidigare i intervjun gett uttryck för att han anser att de båda (men i synnerhet Ben) arbetar så mycket att förhållandet blir lidande. Detta leder till att de inte prioriterar sitt förhållande i den utsträckning som de (han) önskar att de skulle göra. Utifrån antagandet att Ben, som har höga ambitioner, verkligen vill arbeta så mycket som han faktiskt gör, kan man se Sandros krav på att Ben ska arbeta mindre som ett exempel på hur inkomstskillnader skapar möjligheter att ställa krav på partnern. Ekonomiskt kan detta skapa en privilegierad position. Ekonomiska svårigheter har under flertalet av de år de levt tillsammans varit en del av parets vardag, vilket är en orsak till att det krävts att de arbetat övertid. Detta är ett val från deras sida. De har valt yrken som kräver att övertidsarbete ibland utan ekonomisk ersättning, samt alternerar arbete med studier. Att ha låga inkomster beskrivs som ett hinder för gemensam ekonomi, då man menar att det kan ge upphov till konflikter i relationen. Denna situation försöker man undvika. Paret relaterar till vänner som har gemensam ekonomi, och där de har sett att det uppstått konflikter kring vad man ska lägga pengarna på. Paret menar att de själva planerar sin ekonomi på ett sätt som gör att de undviker att pengar ger upphov till konflikter.

Ben har valt en karriär där regelbunden inkomst inte är en självklarhet men ser det som positivt att hans partner har valt ett högavlönat yrke.

> Ben: Jag klagar inte. (skrattar) Jag tycker att det är ganska skönt att en av oss har den ekonomiska tryggheten.

Johanna beskriver hur hennes ekonomiska situation har förbättrats avsevärt sedan hon flyttade ihop med Frida. Johanna beskriver det som att hon fått en annan inställning till pengar och att hon lämnat över en del av ansvaret för sin ekonomi på sin partner. Frida är mer sparsam och tar ansvar för de gemensamma utgifterna och även för Johannas individuella utgifter.

> Johanna: // Vi har ju i stort sett gemensam ekonomi så…, eftersom jag får min lön den femtonde och jag är extremt bra på att göra av med pengar när jag har pengar, så tycker jag det är bättre för oss båda, speciellt för mitt samvete då, att då kan man ju säga ”ånej, varför gjorde jag av med sådär mycket pengar, nu har jag ju inga pengar”. Så tycker jag det är bättre att jag betalar mina räkningar och mina lån. Inte alla pengar, men en stor summa, sätter jag över på Fridas konto.
>
> Anna: Till mat och?
>
> Johanna: Inte så mycket mat kanske, för det har vi kvar på mitt konto, för vi åker ofta och handlar precis när jag har fått lön. Så att då… då för jag över så att det täcker en del av räkningarna, och även så att vi kan spara av de pengarna. Och det funkar bra, för om jag behöver gå och klippa mig, då för hon över pengar till mig. Och … om jag ska gå ut och käka med någon, då för hon över pengar till mig. Frida har det ekonomiska ansvaret och överför pengar till Johanna i den mån Johanna behöver dem. Denna fördelning av ekonomin beskriver Johanna som positiv så till vida att hon inte längre har möjligheten att spendera sin lön innan månadens slut. När vi diskuterar detta i den gemensamma intervjun påpekar Frida att det är Johanna som bestämt hur mycket pengar som flyttas över till Fridas konto varje månad. En konsekvens av denna ekonomiska fördelning är att Frida har inblick i Johannas privata utgifter och fritidsaktiviteter på ett helt annat sätt än vad Johanna har gentemot Fridas ekonomi. Johanna säger själv att hon inte har en aning om hur mycket pengar Frida har, men att vetskapen om att Frida aldrig är utan pengar upplevs som en trygghet. Bristen på insyn i den totala ekonomin beskrivs inte som någonting som bekymrar Johanna.

Johanna beskriver sin bristande förmåga att hantera sin ekonomi som ett problem för henne själv, och får vi anta, i viss mån även för hennes partner. Hon avsäger sig inte bara ansvaret för sin egen ekonomi utan även för det gemensamma ekonomiska hushållandet med pengar.

> Johanna: Ja, det är väldigt lite... men det är bäst att jag får veckopeng, för annars gör jag av med för mycket pengar. Kontrollbruden... (skrattar) (Johanna hänvisar till sin partner, min kommentar) Nej men, det är faktiskt väldigt, väldigt bra.

Organiseringen av ekonomin beskrivs som positiv ur bådas perspektiv, vilket inte betyder att den arbetsfördelning kring detta som valts inte kan ha problematiska aspekter. Det viktiga för Frida och Johanna är inte (till skillnad från de par som beskrivits tidigare), att måna om att hävda ekonomisk självständighet i relation till varandra, utan att skapa en gemensam vardagsekonomi som går runt och inte leder till konflikter. De har tillsammans hittat en strategi för att få vardagen att fungera. Frida beskriver i det inledande citatet till detta kapitel den trygghet som det innebär att den ekonomiska oron inte längre är en del av vardagen. Så var situationen tidigare då Johanna hade ett arbete med betydligt lägre inkomst än idag, samt under en period då hon var sjukskriven. Att som Frida ha ansvaret för sin egen och sin partners ekonomi är något som ger makt och inflytande, men det kräver också tribut i form av energi och tid.

Den gemensamma ekonomin kan också vara en konsekvens av yttre förhållanden som för paren själva kan vara svåra att påverka, och som de tvingas utveckla strategier för, i syfte att få det att fungera. Ett exempel på yttre förhållanden, som har avgörande betydelse för hur ekonomin struktureras, beskrivs av Erik och David. De har tvingats förhandla sin ekonomi på ett särskilt sätt beroende på att David saknar svenskt medborgarskap och därmed inte har svenskt personnummer. Detta faktum får ekonomiska konsekvenser vid mobilabonnemang etc. De betonar att de är mycket kritiska till Migrationsverket som inte har kallat dem till den intervju som är en förutsättning för att David ska kunna leva sitt liv i Sverige (med personnummer). Detta trots att lång tid har passerat och att de vid upprepade tillfällen kontaktat dem. David anser att han har väntat längre än vad som är brukligt på sina medborgerliga rättigheter. Fram tills att detta kommer att ske är han beroende av sin partner vid särskilda inköp som till exempel mobiltelefon.

Frågan om vad paren betraktar som gemensamt i ekonomin och vad som betraktas som individuellt, mitt eller ditt, aktualiseras även i den tematisering som närmast följer, där ägandet står i fokus.

7.4 Förhandlingar kring ekonomiska tillgångar

Som jag nämnde inledningsvis hade några av paren, när deras förhållanden inleddes, skilda ekonomiska förutsättningar gällande inkomst och ekonomiskt kapital. Frågor om ägande och om vem som äger vad, blir centrala frågor i de fall där de ekonomiska tillgångarna skiljer sig åt. Detta leder vidare till frågan om i vilken grad man är beredd att dela med sig av de egna resurserna, alternativt bli delaktig i partnerns ägande; i vilken grad man ser tillgångarna som gemensamma.

Per och Fredrik har olika ekonomiska förutsättningar så till vida att Fredrik hade större ekonomiska tillgångar när de inledde sin relation. Fredrik är också den som har högst inkomst av de två, varav en del av hans inkomster kommer från arbete som han har vid sidan av sitt ordinarie arbete. Fredrik är också den som har fast förankring på arbetsmarknaden medan Per under en period har varit arbetslös. När de för några år sedan skulle köpa ett hus beslutade de sig för att det var Fredrik som skulle äga detta.

> Per: Ja, vi har ju köpt det gemensamt, men det är ju Fredriks hus i grund och botten. Tack vare att jag anser att han hade ett hus sedan förut, och *skulle* det hända någonting mellan oss då ska han behålla huset. Så han står som ensam ägare på det. // Han fick föra över lånet, han äger hela huset, så är det. Lånet på huset betalar Fredrik själv, då. De fasta utgifterna på huset delar vi på. Som el och värme och allting sådant…
>
> Anna: Ni var överens om att det var så ni skulle göra när ni köpte det?
>
> Fredrik: Ja, han hade inget val för… det var ju… Ja, det blev bara så. I och med att jag hade hus sedan tidigare så var det ju bara att flytta över lånen. Och sen … är det så att Per vill… ta lånet, ta över halva lånet, så det är ju inga bekymmer så inte. Det finns ingen anledning heller.
>
> Per: Där är det väl jag, som har liksom satt mig … lite på tvären. // Jag anser ju det att… då har ju jag rätt att Fredrik ska lösa ut mig om jag skulle sätta mig på den tjuriga…, om man ska sätta sig så, då. Och jag menar att… nä, då är det bättre att han får stå för huslånet själv… han får veta att det är hans hus. Det blir så mycket lättare allting… Jag ska ju ha allting, jag är ju så förutseende med allting… Jag ser ju framåt. Man vet ju aldrig. Jag vet ju aldrig vad som händer i morgon. Det vet man ju inte… Så ja… så att Fredrik ska äga huset *själv* eftersom han hade ett. Sen var det väl mycket det att

han gick ganska mycket vinst på det andra huset. Då skulle han få skatta ganska mycket. Om jag skulle sätta mig som ägare på halva nya huset, då skulle han få pengar kvar, istället för att flytta över dem. Ja, det är mycket man ska tänka på.

Anna: Mm, men ni har tänkt på det.

Fredrik: Nej, det vart bara så. (skrattar)

Per: Det bara blev, det bara blev… (härmar Fredrik, min kommentar)

Anna: Det låter som att du har tänkt på det.

Per: Ja, *jag* tänker ju, men liksom… det är liksom… Jag pratar ju inte med Fredrik om det. Jag tänker ju i mitt stilla sinne…, Likadant när vi började prata om att vi skulle köpa ett hus tillsammans, då. Liksom, att… jag var ju väldigt noga med att vi får icke, icke köpa ett för dyrt hus. För han skulle ha råd att bo kvar där helt själv om jag skulle flytta. Om det skulle ta slut… Det har du ju vetat om. Vi har resonerat så. Och sen har vi ju världens kalasbra bankkvinna. Hon hjälper oss med allt, det är bara ringa henne… Hon räknade ju ut budgeten och… Hon visste exakt hur jag tänkte (skrattar).

Per uttrycker det som att de har köpt huset gemensamt, samtidigt som han menar att det egentligen är Fredriks bostad. Genom att beskriva huset som ett gemensamt köp stärker han sin egen delaktighet. Detta har dock inte någon motsvarighet i reellt ägande.

Per argumenterar för att beslutet att inte ge sig in i ett gemensamt ägande med sin partner var noga övervägt, medan Fredrik menar att: ”det vart bara så”, eller att hans partner inte hade något annat val. Uttrycket ”det vart bara så” kan ses som en ovilja att diskutera de val som ledde fram till att de agerade som de gjorde; som ett sätt att osynliggöra maktförhållandet. Beslutet motiveras bland annat med att ett gemensamt köp skulle ha lett till att Fredrik skulle ha tvingats betala en större del i skatt efter försäljningen av sitt förra hus. Därmed skulle han ha förlorat en del av sitt kapital. Det beskrivs som viktigt att det enskilda ägandet ska bestå.

Per menar att det enskilda ägandet är viktigt för Fredriks möjligheter att bo kvar i bostaden vid en eventuell separation. Enligt honom är detta en av anledningarna till att han inte var delaktig i köpet av fastigheten. Samtidigt beskriver Per i den individuella intervjun att det sätt på vilket de organiserat sin ekonomi kan leda till att han blir ekonomiskt förfördelad vid en eventuell separation. Detta val kan också få till följd att Per blir beroende av sin

partner vid till exempel arbetslöshet eller en längre tids sjukskrivning. Per hänvisar till den person på banken, en auktoritet på området, som stöttade honom i beslutet, och som han uttrycker det ”visste precis hur han tänkte”. Detta kan ses om ett sätt att retoriskt motivera sitt beslut när det gäller köpet, för sig själv och sin partner, men också inför en utomstående lyssnare. Fredrik i sin tur beskriver det inte som att han har blivit gynnad i denna överenskommelse som innebär att han kommer att göra stora ekonomiska vinster om han skulle sälja huset. I den individuella intervjun uttrycker han sin önskan om att Per skall betala en större del av månadskostnaden och att han i dag kommer som han uttrycker det ”lindrigt undan”, genom att endast betala för el och vatten. Det är också möjligt att det ekonomiska ägandet kan vara (eller bli) en maktfaktor i konflikter mellan de två. Det ger Fredrik en maktposition när det gäller inköp till det som de lägger ner största delen av sina inkomster på; huset.

Konsekvensen av den uppdelning av ägandet som paret tillämpar blir att den som för med sig ett större kapital in i förhållandet också har rätt till ett fortsatt större ägande. Partnern (Per) bidrar på så sätt till att kapitalet (som ägandet innebär) ökar med tiden, eftersom han avsätter en stor del av sin inkomst på renovering av fastigheten. Detta är något som Per medger kommer att öka husets värde på sikt, och något som han inte kan komma att dra fördel av.

> Anna: Men utgifterna som renoveringarna innebär då?
>
> Per: De delar vi på.
>
> Anna: Det är ju sådant som ökar husets värde sedan?
>
> Per: Då får det göra det. Jag får acceptera det. Det är liksom… ja, jag kan inte göra någonting för att komma åt de där pengarna om vi skulle gå åt skilda håll. Då kan man säga så här: Jag betalar ju ingen hyra, då kan jag anse det som hyra. Förhoppningsvis ska vi väl inte gå skilda vägar heller.

När paret beskriver vad de lägger ner sina pengar på, gör de det genom att betona det gemensamma intresset; huset.

> Per: Vi lägger väldigt, väldigt mycket pengar på huset, nästan alla våra pengar. Vi gör nästan ingenting, vi går nästan aldrig på bio eller går ut och äter eller någonting sådant.

Per och Fredrik har ett gemensamt projekt i att renovera huset. Detta är en aktivitet som skapar sammanhållning men som också bidrar till att reproducera den ojämlikhet som förekommer på grund av det ojämlika

ägandeförhållandet. Paret beskriver hur Per betalar räkningarna och Fredrik investerar genom att lägga ner sina pengar på renoveringen. Fredrik uttrycker sig också som att det är ”hans hus”. Denna individualisering av ekonomin leder i förlängningen till att Fredriks ekonomiska kapital ökar medan Per, som äger mindre, inte investerar i lika hög grad utan får stå för de löpande utgifterna.

Exemplen visar hur individualiseringen när det gäller ekonomin tenderar leda till obalans i relationen, en obalans som kännetecknas av att den kapitalsvagare får en beroendeställning gentemot den kapitalstarkare.

Citaten nedan åskådliggör den ekonomiska maktsituation som uppstår när den ena partnern tjänar mer och är den som får stå för större delen av inköpen. Detta är också en konsekvens av att Per i högre utsträckning betalar de löpande utgifterna och därmed har ebb i kassan i slutet av månaden. Ämnet som diskuteras är Fredriks kritik mot att Pers cigarrettrökning kostar så mycket.

> Anna: Har ni delade meningar om vad ni ska lägga pengar på?
>
> Per: Nej, det har vi inte… Jo, jo, jag är ju rökare, Fredrik är hobbyrökare. Och Fredrik är väl lite så där att (med förställd röst) ”det går så mycket pengar till cigarretterna”. Det vill ju inte han då… Men det går nästan lika mycket för Fredrik till snus och cigarretter och…
>
> Fredrik: Nej, det gör det *inte*.
>
> Per: Om man räknar alla cigarretter som han går och röker på… ur mina cigarrettaskar, så är vi nog uppe i jämnt. Fast det räknar han inte.
>
> Fredrik: Det spelar väl ingen roll, det är ju jag som har köpt dem.

Fredriks position, som den som har de större ekonomiska resurserna, ger honom möjlighet att kritisera sin partners cigarettinköp. När Per försvarar sig, och säger att Fredrik är delaktig i denna konsumtion, markerar Fredrik att det är han som står för inköpen. Man kan tolka det som att Fredrik ger uttryck för sin maktposition i förhållande till sin partner, genom att understryka att det är han som står för stora delar av utgifterna, bland annat cigarretterna. Inkomstskillnaderna dem emellan har under den senaste tiden, fram till de senaste månaderna, varit förhållandevis stora, eftersom Per har varit arbetslös. Det har inneburit att Per har haft en mer osäker situation på arbetsmarknaden (och lägre lön) under de år de varit ett par.

Maria och Carola har nyligen flyttat till en bostadsrätt i en av de mer populära stadsdelarna. Maria beskriver sin och partnerns ekonomiska situation som väldigt olika, eftersom hon har ett större kapital och högre lön är hennes partner. Maria och Carola tar ingen hänsyn till att de har olika inkomster utan delar på räkningar och matkostnader. För paret har detta förhållningssätt fått som konsekvens att Maria äger en större del av bostaden samt kapitalvaror som bil och nyinköpta möbler. Det är också hon som bekostat renoveringen av lägenheten.

> Maria: Då är det väl bättre att jag, om jag nu har de här medlen, då kan jag ta utav dem. Men då blir det ju också i förlängningen, eftersom vi har en samborelation att de grejer eller möbler som jag har köpt, kommer ju att tillhöra mig.

Paret hävdar att det är rättvist att den som har den högsta inkomsten och det största kapitalet också står för en större del av investeringarna i boendet, vilket innebär att Carola i praktiken kommer att leva i ett hem som till största delen ägs av hennes partner. Denna fördelning motiveras av Maria på följande sätt:

> Maria: // Jag har ju skaffat mig de tillgångarna. Och jag är idag inte riktigt beredd att bara liksom skriva över hälften på henne, va. // Jag gick från mitt hem med en tandborste i handen. Så jag håller på att bygga upp någonting. Och det kostar pengar. // Men de är inte självklara (frågorna om vad som är rättvist, min kommentar). Eftersom vi har så olika ekonomiska utgångspunkter, väldigt olika.

Maria förklarar sina motiv och sitt agerande utifrån sina tidigare erfarenheter av separationer och de ekonomiska konsekvenser som dessa fört med sig för henne. Hon förmedlar bilden av att detta är den bakomliggande orsak till varför hon försvarar ekonomisk självständighet när det gäller ägandet. Även om Maria hoppas och tror att relationen ska bestå har hon erfarenheter av separationer som hon menar påverkar henne. Hon menar dock att denna uppdelning i mitt och ditt kan komma att förändras när deras förhållande varat längre än vad som i dag är fallet, och/eller att de har gift sig med varandra.

Att ha makt över ekonomin innebär i dessa exempel att man har det avgörande inflytandet över vilka inköp som ska göras**.** Maria beskriver det som konfliktfritt när de tillsammans beslutar sig för vilka kapitalvaror eller möbler de ska köpa. Att vara den som har de ekonomiska resurserna kan innebära (även om paret själva inte beskriver det så tydligt) att man är den som har störst inflytande över vilka inköp som ska göras. Den ekonomiska

fördelning som Carola och Maria beskriver är något som påverkar Carolas förhandlingsposition. För som Maria uttrycker det: ”Men då blir det ju också i förlängningen, eftersom vi har en samborelation, att de grejer eller möbler som jag har köpt, kommer ju att tillhöra mig”.

Maria menar att den uppdelning som de har i dag är problematisk ur den aspekten att Carola vid Marias bortgång skulle få ekonomiska svårigheter att bo kvar i bostaden. För att detta ska bli möjligt menar hon att det är viktigt att de reglerar äganderätten i ett testamente för att stärka Carolas ekonomiska situation i händelse av att Maria skulle avlida före henne.

Carola är i intervjusamtalet enig med Maria om att individuellt ägande är en bra lösning utifrån de förutsättningar som råder.

> Carola: Det skulle kännas jättedumt om det skulle ha varit på något annat sätt. Att jag på något sätt skulle ha snikat mig på det, genom att säga: Nej det ska vara lika.

Maria uttrycker under parintervjun kritik mot att hennes partner lägger ner så mycket pengar på en vara som hon anser onödig, nämligen snus, medan Carola däremot inte uttrycker någon kritik mot Marias konsumtionsmönster. Detta tolkar jag som att den ekonomiskt privilegierade har större möjligheter att uttrycka kritik mot den andres konsumtionsmönster än vad den som har det sämre ställt ekonomiskt har (jämför Fredriks kritik mot Pers konsumtion av tobak). De förhandlingar som beskrivs på parnivå blir begripliga utifrån den individualiseringsprocess som präglar samhällsutvecklingen i stort och därmed också förhandlingssituationer i familjerelationer generellt sätt.

7.5 Avslutning

Som jag visat i detta avsnitt handlar diskussioner om ekonomin i parrelationen/familjen mycket om frågor som har att göra med vad man anser vara gemensamt och vad man anser vara individuellt och mer personligt. Samboende pars sätt att organisera ekonomin kan, lite abstrakt uttryckt, ses som en spegling av det senkapitalistiska samhällssystemet, där det individuella ansvaret och det enskilda ägandet ofta prioriteras. Individualisering kan tyckas motsägelsefull i förhållande till parens strävan efter gemenskap. Detta är något som samboende par hanterar på olika sätt, och det är också något som förändras över tid. Ekonomisk självständighet beskrivs som viktigare innan man ingått formellt partnerskap och en del av de intervjuade paren menar att sådant partnerskap inte heller är önskvärt att ingå i framtiden. Den ekonomiska självständigheten beskrivs därmed viktigare när förhållandet upplevs som mindre stabilt. Ett eventuellt

partnerskap menar man också skulle leda till att behovet av att hävda sin självständighet när det gäller ekonomin skulle förändras. För de par som planerar att ingå partnerskap eller som planerar för barn i framtiden, framstår gemensam ekonomi i högre grad som en självklarhet. Gemensam ekonomi framstår därmed, i likhet med vad Björnberg & Kollind (2003) fann i sin studie av heterosexuella par, som ett tecken på stabilitet i parrelationen.

Antagandet att individer i en parrelation inte med automatik lever på samma ekonomiska nivå gäller i stor utsträckning för de par som jag intervjuat. Skillnader när det gäller inkomstnivå, ekonomiskt stöd från föräldrar eller tillgång till ekonomiskt kapital gör att levnadssituationen parterna emellan i grunden ser olika ut, och får konsekvenser för hur relationen (vardagsekonomin) gestaltar sig. Paren framhåller det som viktigt att det enskilda ägandet ska bestå, vilket får konsekvenser för hur man ser på vad som är rättvist.

Precis som i studier av heterosexuella par verkar trots allt ekonomin vara ett relativt konfliktfritt område (Holmberg, 1993). Paren i min studie agerar på olika sätt för att ekonomin inte ska ge upphov till konflikter. Just därför att ekonomin upplevs vara en potentiell konfliktkälla så hanterar de frågan hela tiden. Ofta sker detta i form av *tysta förhandlingar,* vilket kan tolkas som ett *osynliggörande av maktförhållanden*. Samtalen om ekonomin ger därmed inblick i olika förhållningssätt till pengars symboliska betydelse (och därmed också till känslor som skam och kränkningar).

Frågor som rör ekonomin synliggör processer i parrelationen som kan ses som varande i konflikt med samhälleliga normer om vad en parrelation bör innebära; som står i strid mot ideal om ekonomisk självständighet och jämställdhet. Detta kan förklara den tystnad som råder i parförhållandet.

Mitt intryck av parens berättelser är att frågor om ekonomin inte är förhandlingsbara på samma sätt som fördelningen av hushållsarbetet. Det tycks dessutom vara svårare för de intervjuade att tala om sina val av ekonomisk fördelning. Ekonomin i en parrelation är, som tidigare forskning visat, ett tabubelagt område och ingenting som par gärna diskuterar med andra (Björnberg & Kollind, 2003). Samtal om ekonomi aktualiserar också för några av paren frågan om relationens eventuella upplösning. De beslut de tar i dag, när det gäller organiseringen av ekonomin, påverkas därmed av insikten om de ekonomiska konsekvenser en eventuell separation skulle föra med sig.

Valmöjligheterna för den person som har ett sämre ekonomiskt utgångsläge framstår som begränsade, men dessa personer resonerar i stor utsträckning

som att de ändå har ett val. Det förefaller viktigt att få det att framstå som att man har en valfrihet när det gäller hur man organiserar sina ekonomiska tillgångar. Weeks, Donovan och Heaphy väljer å andra sidan att tolka individualiseringen när det gäller ekonomin, det vill säga betoningen av separata ekonomier, som en symbol för etiken av oberoende, vilken präglar samkönade parrelationer (2001). I opposition mot detta visar jag att denna strävan efter ekonomiskt oberoende kan bidra till att reproducera ojämlika maktförhållanden i samkönade parförhållanden.

8. Hushållsarbetet

Vi sitter i Frida och Johannas kök och de beskriver den förälskelse som de upplevde då de träffades för några år sedan. Efter ett halvårs helgpendlande sa Johanna upp sig från sitt arbete och flyttade till Fridas stad i en annan del av landet. Därefter kommer vi in på temat om hur det är att leva som sambos och skapa ett vardagsliv tillsammans:

> Frida: Vardagen är ju vardagen. Det ska ju städas och det ska ätas och lagas mat och… Johanna: Låter tråkigt (skrattar).
> Frida: Ja, men laga mat är ju inte så tråkigt.
> Johanna: Nej, men att städa och diska och sådant där.
> Frida: Ja, det där nödvändiga som man måste göra.
> Johanna: Diska är tråkigast… i hela världen. Det finns inget tråkigare.

Johanna och Frida ger uttryck för olika inställningar till hushållsarbetet. Frida ser arbetet som en självklar del av vardagen och som något som inte kan undvikas. Johanna, å andra sidan beskriver sitt motstånd mot, som hon upplever det, en tråkig sysselsättning som hon helst inte vill befatta sig med. Det sätt på vilket paret talar om hushållsarbetet ger uttryck för olika uppfattningar om på vilket sätt och varför hushållsarbete ska utföras.

Jag har utforskat vardagens praktiker genom att ställa följande fråga till mina informanter: ”När man lever tillsammans skapar man ett vardagsliv tillsammans. Hur ser er vardag ut?”

Med den frågan som utgångspunkt har paren beskrivit sina liv tillsammans och en del av detta berör arbetet i hemmet. Arbetsfördelningens praktik är temat i detta kapitel. Hur man delar upp arbetet i hemmet, samt hur man motiverar det sätt på vilket man organiserar sitt vardagsliv är därmed centrala frågeställningar. Utifrån de berättelser jag tagit del av kunde jag identifiera två huvudteman:

1. En jämn arbetsfördelning som ideal och praktik

2. När arbetsfördelningen beskrivs som ojämn

Det första temat, ”En jämn arbetsfördelning som ideal och praktik”, beskriver den betydelse som jag finner att paren själva ger det faktum att de har samma inställning till hushållsarbetet. Hushållsarbetet är någonting som dessa par, som beskriver sig själva som jämställda, säger sig inte prioritera och detta, menar man, underlättar samspelet och vardagslivet. Paren lyfter också fram den aspekten av hushållsarbetet som innebär att visa omtanke

om varandra. Vidare upplevs arbetet i hemmet bestå av olika kategorier av arbete. Denna arbetsindelning är i vissa fall könad, genom att den associerar till manlighet och kvinnlighet. Slutligen beskrivs det sätt på vilket heterosexuella pars organisering av vardagslivet framstår som antiförebilder.

Under den andra rubriken: ”När arbetsfördelningen beskrivs som ojämn” fokuserar jag på de situationer då arbetsfördelningen, av någon eller båda, beskrivs som ojämnt fördelad. Där beskriver jag hur hemarbetet av dessa par beskrivs som könat, samt hur detta kan tolkas som ironi över en heteronormativ uppdelning i manliga och kvinnliga arbetsuppgifter i hemmet. Därefter följer en analys av hur ojämställdhet får konsekvenser för den som har huvudansvaret för hemarbetet, men också för den som inte har det. Jag kommer också att illustrera, med hjälp av ett exempel, hur samspelet kan leda till konflikter och vilka strategier man använder sig av för att försöka lösa dessa.

8.1 En jämn arbetsfördelning som ideal och praktik

Hos de par där den jämställda arbetsfördelningen framstår som ideal betonas det gemensamma intresset av att vardagen ska fungera så bra som möjligt för båda parter. Arbetsfördelningen beskrivs som någonting som förhandlas fram på ett, som man beskriver det, konstruktivt sätt. Det handlar för de flesta av dessa par inte om en absolut rättvis arbetsfördelning. I stället betonas vikten av att se till den enskildes behov och kunskaper/intressen för olika typer av arbete. Hos dessa par betonas gemenskap och omsorg om varandra i talet om vardagens organisering. Det framhålls också som viktigt att ge utrymme för individuella behov inom ramen för det gemensamma.

> Carola: Och sen kan vi hjälpas åt också. Det är inte så att det är strikt uppdelat. "Nu har jag gjort mitt, nu får du ta resten". Så är det inte. Utan jag tycker, nej men, man hjälps åt så mycket man kan och ser man att den ena är trött och så där. "Gå och vila du, jag kan ta det här, det går bra". Det har blivit en uppdelning, fast ändå väldigt mycket samarbete också, som har fallit sig ganska naturligt, väldigt enkelt.

Carola och hennes partner betonar betydelsen av att vara lyhörda inför varandras behov. När den ena känner sig trött så tar den andra hänsyn till det, och den personen får vila från det hushållsarbete som måste göras för stunden. Att ta hänsyn till varandras behov beskrivs som ett sätt att visa omtanke. Carola beskriver de intensiva arbetsdagarna med barn som så krävande, att hon ibland känner att hon inte har tillräcklig energi för att

engagera sig i de egna barnen, på det sätt som hon skulle önska, när hon kommer hem från arbetet.

Föräldraskapet kräver en särskild form av vardagsorganisering i jämförelse med situationen för de övriga paren i studien. Att leva med barn och tillsammans skapa ett fungerande vardagsliv beskrivs som en process som de menar nu fungerar på ett smidigt sätt, eftersom man tillsammans utarbetat vardagsrutiner som fungerar. Carola och Maria betonar vikten av att de har delat upp ansvaret kring barnen. Carola beskriver sig själv som morgonpigg. Hon tar ansvaret för barnen på morgnarna, förbereder frukost och följer barnen till förskola/skola. Maria i sin tur, tar oftast ansvar för hämtning av barnen på dagis, matlagning samt för kvällsrutinerna. De beskriver det som att denna uppdelning passar deras respektive rytmer och underlättar vardagen för båda parter. De framhåller också det positiva med att vara föräldrar på halvtid.

> Carola: De veckor som vi inte har barnen så är det mycket, mycket mindre det här inrutade. Att det måste vara middag på en speciell tid eller, ikväll går vi ut och äter eller ikväll så skiter vi i att laga mat. Då gör vi lite mer som vi själva vill.

Samtidigt som det är emotionellt påfrestande att vara ifrån barnen så menar de att det skapar en möjlighet för dem att ägna sig åt varandra i större utsträckning, jämfört med de veckor de lever med sina barn.

> Maria: Det ger ju också ett utrymme för mig och Carola. Vårt vuxenliv får ju plats på ett helt annat sätt än det får i en småbarnsfamilj. I en småbarnsfamilj så är det ju oerhört svårt att få vuxentid och vuxenplats om man inte har bekanta, syskon, föräldrar som kommer, som kan vara barnvakt.

Som barnfamilj beskriver de sig själva som relativt isolerade när det gäller det sociala stöd som föräldrar och vänner kan ge. De menar att det är svårt att be vänner vara barnvakt och har inte möjligheten eller den kontakten med föräldrar och syskon att de skulle kunna be dem om den tjänsten.

En av kvinnorna arbetar deltid för att ha möjlighet att vara mer med barnen. Som jag tolkar det är det just hennes höga lön som ger henne denna möjlighet. Hennes partner som arbetar inom ett kvinnodominerat yrke med betydligt lägre lön, säger sig vilja gå ner i arbetstid men att detta inte är möjligt på grund av hennes låga inkomst. Den könade arbetsfördelning som

kännetecknar den svenska arbetsmarknaden får därmed konsekvenser för hur paret väljer att organisera sitt vardagsliv.

Att få utrymme för sina egna behov, samtidigt som man anpassar sig till varandra, är ett centralt tema i parets berättelse. Egna behov i relation till gemensamma behov är ett tema som framkommer även i Bens och Sandros berättelser från sitt vardagsliv. Eftersom de lever tillsammans i en lägenhet på ett rum och kök krävs det att de är bra på att anpassa sig till varandra.

Under en tid levde Ben och Sandro på skilda orter. Denna period, menar de, ledde fram till att de egna behoven blev allt mer framträdande. Ben beskriver vilka konsekvenser detta fick när de senare flyttade ihop igen.

> Ben: Det blev mycket så att man bara tänkte på sig själv, när jag var i X. Och då blev man ovan när man kom hem. Då skulle man tänka på två personer. Man ska ta den här hänsynen igen, man ska handla mat till två, man ska, ja helt vardagliga saker. Man ska gå och lägga sig. Alltså när vi bor så litet som vi bor, då är det så här, vill man inte gå och lägga sig samtidigt så får man gå ut i köket i princip. Om den andre måste upp och så. Och det var ju också en frihet i X att man verkligen kunde bestämma själv hela tiden. // Så det blev lite småkonflikter. Man blev lite självständig på det sättet. Det låter jättehemskt att man är så osjälvständig nu, men att man inte behöver ta hänsyn.

Ben uppfattar det som att det faktum att de varit ett par under så många år bidrog till att de konflikter som uppstod inte betraktades som allvarliga.

> Ben: På något sätt att man tänkte att: vi fixar det här. // Att man kunde se att man inte liksom: Varför är det såna här konflikter, och så blir man så här förkrossad och förstörd utan man såg, eller jag tycker att vi kunde se sambanden, så himla tydligt. Eller det är ju uppenbart liksom, att när man bor isär så får man sina egna rutiner och så fort man träffas så har man kanske fått lite, det behöver inte vara mer än en månad tror jag. Så har man fått sina egna rutiner. Och så ska man föra ihop de här. Så det var lite problematiskt ibland. Det var spännande.

De konflikter som uppstod efter det att de levt som särbos beskrivs som en konsekvens av en ökad självständighet under den period då de levde på skilda orter. För Ben framstår de konflikterna som uppstod när de flyttade ihop igen som förklarliga och därmed hanterbara. Han menar också att de har så stor trygghet i varandra och en motivation när det gäller tron på att alla konflikter kan lösas. De utgör därmed inte något hot mot relationen. Han beskriver hur dessa konflikter inte ledde till att de blev ”förkrossade och förstörda” på ett känslomässigt plan, utan till att de på ett bra sätt kom fram

till en lösning. Att ta hänsyn till varandras behov och samtidigt få ett eget utrymme beskrivs som ett centralt tema för parets beskrivning av sitt vardagsliv.

I den individuella intervjun med Sandro berättar denne att de ofta diskuterar sina heterosexuella vänners parförhållanden och det faktum att de ofta reproducerar ett mönster där de faller in i olika roller beroende på kön. När jag därefter frågar honom om han tänker på sitt eget förhållande i termer av jämställdhet svarar han att han inte gör det, samt tillägger:

> Sandro: Sedan är det ju mycket svårare så klart att se sitt eget förhållande i ett sådant perspektiv. Vi kanske också har någon form av ojämställdhet i vårt förhållande, som vi inte kan se. För vi tänker ju automatiskt att vi är två killar, så för oss är det jämställt automatiskt. Men på det planet att vi har lika stort inflytande i vårt förhållande liksom, och vart det ska ta vägen, så tycker jag att det är jämställt. Just eftersom vi har ett sådant öppet sätt med varandra att vi pratar alltid om allting som vi känner.

Sandro förhåller sig här explicit till den debatt som förs inom forskningen som rör samkönade parrelationer. Som jag ovan nämnt har tidigare studier visat att samkönade par har en större frihet att agera utifrån individuella val och att de inte är begränsade av en könad ordning (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001). Sandro inleder med denna ståndpunkt att de har en större möjlighet att skapa en jämställd parrelation. Därefter lyfter Sandro fram svårigheterna som det innebär att analysera det egna förhållandet ur ett maktperspektiv. Eftersom de är två män som lever tillsammans, menar han, att det finns en risk att de per automatik ser sin relation som mer jämställd. Då maktordningen i ett heteronormativt samhälle är könad blir maktordningen, där den förekommer hos samkönade par, svår att definiera och tala om. Senare i intervjun tillägger han att deras relation är jämställd på det sättet att båda har lika stort inflytande över vad som kommer att ske med förhållandet, samt att de alltid är öppna mot varandra. Detta är en form av öppen kommunikation som han ofta saknar när han betraktar heterosexuella par i sin omgivning.

Sara och Ellen uttrycker vikten av rättvisa när de gäller organisering av vardagslivet. De talar om en ovillighet att se den andra arbeta medan man själv inte bidrar med något. Rättvisan har därmed en moralisk aspekt.

> Sara: Jag tror att ingen av oss är bekväm med att *se* den andra stå och göra någonting och sen bara ligga på soffan.
>
> Ellen: Nej det händer liksom aldrig.

> Sara: Om jag ser att Ellen står och diskar då måste jag kanske börja sortera papper. Det är tråkigt att diska och det är tråkigt att stå och sortera papper, men om man står och pratar när man gör det så blir det inte så.

Den sociala gemenskapen beskrivs som något som bidrar till att genomföra enformiga arbetsuppgifter. Samtalet kretsar kring upplevelsen av hushållsarbetet som ett gemensamt ansvar, vilket de menar gör att de delar på dessa arbetsuppgifter.

> Ellen: Som du (Sara, min kommentar) sa, att det händer *aldrig* typ att någon ligger och tittar på teve (när den andra utför hemarbete, min kommentar), så länge personen ifråga inte är sjuk, eller mår dåligt av någon anledning, eller måste plugga inför en tenta. Då kan det vara någon som kanske gör mer av en sak. Men i det stora hela så är det väldigt likt och det blir aldrig den känslan som jag har kunnat få tidigare, typ, att: Nej, det är fasiken inte all min disk det där. Det är inte jag som ska diska allt det där. Eller om man diskar då är det då hans tur att göra det nästa gång. Alltså den känslan får jag aldrig.
>
> Sara: Ja, men det är den upplevelsen vi båda har haft, från där vi har bott tidigare. Vi har känt att vi kanske har gjort lite mer än någon annan. Att man inte har kunnat dela på arbetsuppgifterna på samma sätt. Och att man måste reta sig på de man bor med. För att man tycker: Ser de inte att jag står och diskar minst en timme, kan de inte ta tag i det nu? Men det har jag liksom aldrig känt sen vi flyttade ihop. Just för att jag vet att om hon diskar i dag så gör jag det i morgon. Det känns mycket bättre.

Som jag tolkar det, är det viktigt för detta par att framhålla betydelsen av rättvisa i hur de organiserar sitt vardagsliv: ”Det händer aldrig typ att någon ligger och tittar på teve.” Ellen och hennes partner har båda erfarenheter från tidigare samborelationer av att vara den som tar på sig huvudansvaret för hushållsarbetet. Det är dock en risk att rättviseidealet blir så starkt att det kan upplevas som en kontroll från någon av parternas sida, som en form av millimeterrättvisa: ”Om jag ser att Ellen står och diskar då måste jag kanske börja sortera papper.” Om kravet är att alltid utföra lika mycket arbete, kan det vara relevant att analysera vem det är som sätter gränser för hur och när hushållsarbetet ska utföras, samt vem som definierar vad som är en rättvis arbetsfördelning.

Hos de par där arbetsfördelningen beskrivs som relativt okomplicerad förekommer det också att man har/har haft konflikter om olika typer av arbetsuppgifter. Det kan exempelvis handla om att det uppstår konflikter kring att man har olika sätt att utföra hemarbetet och/eller att man kritiserar den andres sätt att utföra dessa uppgifter. Ellen och Sara beskriver hur deras

olika synsätt när det gäller skötsel av kläderna upphov till diskussioner dem emellan. Ellen var noggrann med hur kläderna skulle hanteras, medan Sara var mindre noggrann med detta. Detta upplevde Ellen som oansvarigt.

> Ellen: Speciellt om kläder och så där. Speciellt när vi tvättar. Där hade vi, inte en dispyt men, det blir fel, en… ja, olika åsikt. När man tvättar kläderna, sorterar kläderna.
>
> Sara: Ja, just det. Jo, det är sant. Där jag har bott tidigare har vi tryckt in allt, tvättat på olika grader och färger.

Att ha olika vanor samt att lära sig av varandra, beskrivs som någonting utvecklande, något som ibland kan beskrivas som konstruktiva konflikter. Det kan också leda till att man förändrar sitt förhållningssätt till hur olika hushållsuppgifter ska utföras, samt till vad man kan kräva av den andra i form av delaktighet och ansvar. Dessa ”konflikter” beskrivs som öppna, vilket för övrigt gäller för de allra flesta av de konflikter som de mer jämställda paren beskriver.

> Sofie: Jag tror inte att det finns någon allvarlig konflikt, de som finns är småsaker, de är explicita och ofta så skämtar vi om det. Kim kan inte diska, det irriterar mig. Jag är en petimäter, det irriterar henne (skrattar).

Även hos par som upplever sig själva som jämställda beskrivs konflikter i vardagslivet. Maria betraktar konflikter i vardagen som ofrånkomliga. Vem som tar ansvar är en fråga som hon menar ibland aktualiseras i hennes och partnerns Carolas vardagsliv. Under den individuella intervjun beskriver Maria en konfliktsituation, som uppstod i vardagen. Maria berättar om ett tillfälle där hon tog initiativet till att de skulle bära ner lådor till källaren. Det är en arbetsuppgift som de båda ogillar. Maria beskriver källaren: ”Det är fullständig bråte och man blir helt galen.” Väl nere i källaren frågade Carola Maria hur de skulle organisera lådorna. Maria tar initiativet till arbetsuppgifterna, men vill samtidigt inte vara den som tar ansvaret för hur saker och ting blir gjorda. Maria opponerar sig mot den roll som hon uppfattar att Carola tillskriver henne.

> Maria: Det är jag som är drivande. Och då ser jag hur hon får en slags kroppshållning där hon… det är liksom motbjudande det hon gör. Men hon gör det i alla fall. Och så ser jag också på henne, jo, då börjar hon ställa de här frågorna till mig. Maria, ska jag ställa den här, här? Och då blir jag skitförbannad. Då känner jag så här, vad i helvete, du får väl ta några egna beslut? Fattar inte du, om du har tre tomma hyllor måste du fråga mig var du ska ställa den där jävla prylen? Ge dig. Du är väl inte pantad eller? Eller är du tre och ett halvt? Ska mamma stå och bestämma var du ska ställa den

där jävla lådan? Det är väl för fan ditt förråd också? Och så säger jag det till henne, varpå hon blir jätteledsen då. Det är en konflikt.

Denna situation är ett exempel på en konfliktsituation som Maria menar väl belyser hur de fungerar ihop: ”och då måste vi på nått sätt göra någonting med det där.”

Senast denna situation uppkom valde Maria en annan strategi för att undvika de konflikter som de erfarit tidigare.

Maria: Vid det här tillfället vräkte inte jag ur mig allt det där. Istället för när jag såg att hon började fråga det här. Var ska jag ställa lådan? Jag vet inte, sa jag då och så gick jag därifrån. Och så väntade jag tills mitt adrenalin hade gått ner och så kom jag tillbaka efter ungefär tio minuter. Och då hade hon ju stoppat in alla lådor på alla möjliga ställen då. Och så kom jag tillbaka och så sa jag, är vi klara? Nä, det är det här också. Och så hjälptes vi åt att stoppa in det. Och så gick vi upp och jag kände att jag måste prata med henne om det här. Och så säger jag, jag gillar inte när du frågar mig var du ska ställa sakerna. Du kan väl tänka själv, eller? Jo, men jag ville inte vara därnere och stoppa in lådor. Men varför sa du inte det då? Nä, för jag måste ju också ta ansvar. Jo, men du får också ta ansvar för vad du känner och meddela det åt mig istället för att svälja, eller? Och så var diskussionen igång och böljade lite fram och tillbaka. Och så sa hon, och så var det väl någonting att hon hade sagt nej och satt ner foten ungefär. Men då gjorde jag ju det och då sa jag det och det. Märkte inte du att jag faktiskt sa nej då? Jag, också. Då är vi på gång i det här att jobba med konflikter tycker jag. Så, så vill jag att det ska vara.

Genom en explicit förhandlingssituation visar Maria att hon inte är beredd att ta det ansvar som det innebär att vara initiativtagare till att utföra arbetet i hemmet. Att ha ansvar över arbetet i hemmet kräver tid och energi för den person som tvingas utföra detta arbete (Hochschild, 1989). Maria reflekterar över sitt och sin partners agerande samt modifierar sitt eget sätt att agera i en given situation, som hon identifierar som typisk i deras relation. Maria gör därmed motstånd mot upplevelsen av att vara den som tar initiativ till att vissa arbetsuppgifter i hemmet blir utförda.

8.1.1 Att uttrycka ett gemensamt ointresse för arbetet

Gemensamt för de par som beskriver sig själva som jämlika när det gäller hushållsarbetet är att de inte ger någon hög prioritet till dessa arbetsuppgifter. Samsynen gäller också synen på hur och när hemarbetet ska utföras. Ett par beskriver sig själva som lika bohemiska, vilket påverkar hur de organiserar sitt vardagsliv. Ett annat par säger att de båda tycker att

hushållsarbete är lika tråkigt och någonting som de lägger ner så lite tid på som möjligt.

> Maria: Så vi har samma syn på det, vi har liksom en minimerad syn på allting varpå allting blir liksom såhär, faan nu måste vi göra det här.
>
> Carola: Vad tråkigt.
>
> Maria: Gud, vad tråkigt!
>
> Carola: (Skrattar). Fast det är tur att vi tycker ungefär lika annars skulle det vara jobbigt.

Det faktum att de har samma inställning och toleransnivå för hur stökigt och ostädat det kan vara, menar de, bidrar till att minimera konflikterna när det gäller arbetsfördelningen i hemmet. Konflikter är potentiellt närvarande i parens beskrivning av sin fördelning av hemarbetet. De förekommer eller så förhåller man sig till potentiella konflikter genom ett antal strategier. En strategi som några av de intervjuade paren använder sig av för att minska konflikterna när det gäller hemarbetet är att minimera matlagningen genom att köpa färdiglagad mat. Några par berättar att de under perioder köper färdiglagad mat för att minska på arbetsbelastningen i hemmet, trots att det beskrivs som krävande för deras tidvis hårt hållna ekonomi. Detta förekommer både hos dem som beskriver sin ekonomi som god och hos de som inte gör det. Denna lösning beskrivs inte som den idealiska, eftersom de ekonomiska resurserna är små, men tidsbristen är det som man anser styr detta. Man är överens om att matlagning och städning inte är något som prioriteras, och därmed minskas konflikterna kring dessa arbetsuppgifter. Även om paren framhåller arbetsfördelningen som jämställd och konfliktfri, så finns spänningar och problem närvarande i deras berättelser. Vilka strategier som är möjliga påverkas av de ekonomiska förhållanden som paren lever under.

Att beskriva att man som par har samma inställning till något är också ett sätt att skapa sig själva som par, inför sig själva och inför mig som lyssnare. Att matlagningen, för några av paren, beskrivs som ett arbete man tycker är roligt att utföra, bidrar till att konflikterna kring denna arbetsuppgift minskar. Rutinerna kring matlagningen har också betydelse för skapandet av gemenskap i vardagslivet.

8.1.2 Att visa omtanke genom hemarbete

Där den jämna arbetsfördelningen betraktas som ett ideal betonas också ofta omsorgsaspekten som en del av hushållsarbetet. Det gemensamma ansvaret framhålls i dessa berättelser som centralt. Den negativa upplevelsen, som associeras med att man skulle vara den som inte tar sin del av ansvaret utan låter den andre utföra större delen av hushållsarbetet, framhålls. Denna situation framställs som en antiförebild: Vikten av en jämställd arbetsfördelning blir i de intervjuades berättelser också ett sätt att visa omsorg om varandra.

Kim och Sofie levde under det första året av sin kärleksrelation i olika städer. Sofie beskriver hur vardagslivet med dess möjligheter att visa uppskattning genom handling har fördelar, jämfört med de medel som fanns tillgängliga för att uttrycka känslor när de levde som särbos.

> Sofie: Jag har kanske inte så jättemycket andra medel att uttrycka saker. Man kan visa en del saker, känslor, men det finns inte tusen sätt. För du är på besök eller om jag var på besök i din stad så var det självklart att man avsätter hela sin tid, och man är tillgänglig hela tiden, man försöker vara det i alla fall. Och man kan inte spela riktigt med de där konkreta ”jag ska hjälpa dig att fixa din bil eller jag ska följa med och träffa en kompis eller jag ska vara med när du ska göra någonting viktigt eller någonting som känns jobbigt”. Vi har inte haft det innan vi flyttade ihop. Och det har kanske blivit lite annorlunda också, jag märker att jag mår väldigt bra när jag har några sådana… medel. Alltså det finns en helt annan skala att arbeta med, mer symboliskt.
>
> Kim: Ja, ja, gud ja, som handlar om att handla mat eller vad som helst liksom.
>
> Sofie: Enkla vardagsting, liksom. // Man kan uttrycka att man faktiskt bryr sig. Det spelar stor roll.
>
> Kim: Jo, det är jätteviktigt. Det är otroligt mycket enklare när det är en del av vardagen, tycker jag.
>
> Sofie: Det hade jag aldrig trott förr. Att jag skulle känna att samliv var enklare än särliv.
>
> Kim: (Skrattar)

Sofie förundras över sambolivets fördelar jämfört med livet som särbos, just för att möjligheterna att visa varandra omtanke och omsorg genom handling blir större, när man delar bostad. Där hon upplevt att hon har begränsade

möjligheter att uttrycka sina känslor med ord, ger praktiska vardagshandlingar tillfällen att visa omtanke och kärlek. Sofie ger uttryck för en tidigare föreställning om sambolivet som någonting konfliktfyllt och problematiskt. Det är en bild som hon menar inte visade sig stämma överens med hur hon i dag upplever sitt samboende med Kim. Genom att beskriva vardagligt arbete i hemmet som ett sätt att visa varandra omtanke framstår delat ansvar och jämställdhet som grundläggande fundament i hur de själva ser på sin parrelation.

Sofie och Kim ger uttryck för vikten av rättvisa när det gäller fördelningen av arbetsuppgifter i hemmet, men det betyder inte att de anser att alla arbetsuppgifter ska delas upp, snarare att bidra inom ramen för vilka uppgifter som respektive person har kunskap eller intresse för. De har delat upp arbetet efter vad de beskriver som olika kunskapsområden. Gemensamt ansvar upplevs som något som skapar gemenskap.

Ellens definition av jämställdhet inkluderar betydelsen av att uppskatta varandras handlingar.

> Ellen: Man tar och ger. Man ska väl uppskatta varandra. Alltså, båda ska uppskatta varandra, vad man gör och vad man säger. Det ska också vara jämnt, det spelar ingen roll om en person gör lika mycket vardagssysslor och den ena personen uppskattar att den ena personen gör det och den andra gör inte det. Då är det liksom inte heller jämlikt. Men det tycker jag att vi gör rätt bra.

I talet om hur Ellen förhåller sig till vad som hon uppfattar som jämställdhet inkluderas också emotionella aspekter, uppmuntran och ömsesidigt stöd inför varandras arbetsinsatser i hemmet. Det finns dock en risk att detta sätt att visa varandra uppskattning kan framstå som ett krav från den andres sida att ständigt bekräfta sin partner.

Citaten ovan kan förstås i relation till de intervjuades kritik mot kvinnors huvudansvar för hemarbetet, vilket de ser i heterosexuella par-relationer/familjer i sin omgivning. Det är möjligt att detta tal (som framkommer i de lesbiska parens berättelser) är ett sätt att stärka betydelsen av hushållsarbetet kvinnor emellan. Detta sätt att tala om hemarbetet bidrar till att uppvärdera det könade hushållsarbetets värde kvinnor emellan. Det kan därmed ses som ett sätt att konstruera femininitet i det inbördes samspelet med varandra.

8.1.3 Olika typer av arbete i hemmet

I talet om det vardagliga arbetet i hemmet görs en distinktion mellan vad som beskrivs som två typer av arbetsuppgifter, hushållsarbete och underhållsarbete. Hushållsarbetet innebär städning, matlagning tvätt etc. och underhållsarbetet innebär till exempel att byta glödlampor eller montera möbler. Åtskillnaden mellan olika typer av arbete förekommer både hos de par som beskriver arbetsfördelningen som jämställd och hos de par som inte gör det. Ellen gör en uppdelning mellan hushållarbetet (som beskrivs som könsneutralt) och underhållsarbetet som hon beskriver i maskulina termer. Hon säger också att hon har lärt Sara att utföra dessa uppgifter och vänder sig till Sara:

> Ellen: Nu kan du också koppla in en strömbrytare. Jag har alltid tyckt att det har varit roligt. Pappa har jobbat på industri och jag har sommarjobbat där jättemycket. Och han har alltid velat visa lite mer manssaker, om man så säger. Det är väl alltid roligt och så där. Alltså det är egentligen inte svåra grejer, men det är sådant som många tjejer ofta inte har hållit på med. Och det är ju alltid bra att kunna sådant, också.

Den del av arbetet i hemmet som Ellen här beskriver som: ”mer manssaker” relateras till kunskap och erfarenhet. Det arbete som Ellen beskriver som maskulint värderas på ett särskilt sätt, eftersom det är något som hon som kvinna kan utföra, till skillnad från som hon ser det, de flesta andra kvinnor. Det är en kunskap som därmed ger henne en stärkt position i förhållande till sin partner, eftersom det är någonting som hon har kunskap om och därmed kan undervisa sin partner i. Samtidigt ifrågasätter hon uppfattningen om att tekniskt arbete skulle vara komplicerat att utföra, och därmed också dess status. Ellen är mån om att lära Sara att utföra de arbetsuppgifter i hemmet som rör elektronik, och som hon lärt sig av sin far samt genom att arbeta inom industrin. Att kunna utföra dessa två typer av arbete beskrivs som det ideala. Därmed uttrycks också ett motstånd mot att arbetet skulle vara uppdelat på ett sådant sätt att var och en utför specifika uppgifter. Det innebär också en kritik mot att vissa uppgifter skulle vara förknippade med manlighet. Att kunna utföra olika typer av arbetsuppgifter i hemmet beskrivs här som det ideala.

Sandro, som menar att han och hans partner har en jämn arbetsfördelning, delar också upp arbetet i könade kategorier. Sandro menar att det som han beskriver som ”karlagrejer” inte kan räknas till vardagslivets bestyr, eftersom dessa uppgifter inte utförs så ofta i vardagen. Dessa arbetsuppgifter utdefinieras därmed från vardagen och från vad han förknippar med hushållsarbete.

> Sandro: Och sen sådana praktiska saker som att borra och spika upp. Sådana saker kanske jag gör mer än han. Men det gör man ju inte så himla ofta, så det är ju inte vardagsliv direkt. Men det har väl blivit så att jag gör sådana saker mer. Byter glödlampor och sådana saker. Karlagrejer. (Skrattar) Macho.

Han ironiserar också över det faktum att han, genom att utföra dessa arbetsuppgifter, skulle betraktas som macho. Den bild som han i intervjun förmedlar av sig själv är allt annat än macho. Han tar också avstånd från män som anspelar på maskulina sätt att agera. När underhållsarbetet könas som ”karlagrejer” ger Erik uttryck för föreställningen om distinktionen mellan det maskulint kodade arbetet och det feminint kodade arbetet.

Sofie och Kim förhåller sig också till föreställningen om det könade hushållsarbetet, genom att ironisera över det. De beskriver hur de till viss del anammat ett mönster när det gäller matlagningen, som de betraktar utifrån den heteronormativa arbetsfördelningen.

> Sofie: Det är (skrattar) roligt. Bland de föreställningar som jag kan tänka på, som jag har integrerat, på ett eller annat sätt. Det har att göra med den där diskursen om just roller. Som jag integrerat, förut på individnivå, liksom, och som utspelar sig på parnivå. Speciellt när vi skämtar om (skrattar), de traditionella könsrollerna i hemmet liksom.
>
> Kim: Ja, jag älskar att laga middag och det är du som fixar drinkarna (stort skratt). Det där är så komiskt.
>
> Sofie: Det är ganska roligt för vi har skämtat om det liksom, ”maten är klar kärring”. Att man märker att ingen av oss tror jag vill falla i en sådan förutsägbar roll, utan… dela arbetet. Inte frågan om att vi alltid ska göra allt i likadan utsträckning.
>
> Kim: Men det är så fint att det inte blir en som gör samma sak hela tiden.
>
> Sofie: Jag förväntar mig inte att du ska laga mat, och jag vill inte heller att du förväntar dig att jag ska mixa drinkar och diska.
>
> Kim: Sofie är väldigt bra på att diska då. Jag är en sådan slarvdiskare (skrattar). Och så är du väldigt bra på att tvätta kläder.

Kim och Sofie associerar till sin bild av det traditionella heterosexuella paret, där bland annat kvinnan har huvudansvaret för matlagningen och mannen blandar drinkarna. Att skämta om det könade arbetet i hemmet ser jag som en medvetenhet om denna norm, samt ett ifrågasättande av den. Ironin visar

också på hur samkönade par förhåller sig till den heterosexuella hegemonin i beskrivningen av den egna vardagspraktiken. Ingen av parterna upplever dock denna praktik som orättvis, eftersom man menar att det jämnar ut sig i det stora hela. Ironin kan också dölja en upplevelse av att arbetsfördelningen är snedfördelad på ett sätt som skapar en över- och underordning. Ett sätt att förhålla sig till detta kan vara att skämta om det, och på detta sätt görs denna potentiella konflikt (maktsituation) ”ofarlig”. Som tidigare forskning visat inbegriper detta att ha huvudansvaret för matlagning en lång rad arbetsuppgifter, som till exempel planering av måltider, ha kunskap om och ta hänsyn till vad den andre vill äta eller tål att äta, inköp av råvaror etc. (Carrington, 1999). Detta är också arbetsuppgifter som försvåras av det faktum att paret beskriver sin ekonomi som kraftigt begränsad. Det ekonomiska tänkandet blir en del av den dagliga planeringen av måltiderna. De menar dock, att det är viktigt att det inte blir så, att en av dem får huvudansvaret för någon arbetsuppgift. När upplevelsen är att båda bidrar med i stort sett lika mycket av sin tid för det gemensamma beskrivs det inte som problematiskt att man har skilda arbetsuppgifter. Kim påpekar att hennes partner är väldigt bra på att tvätta. Det är just bland kvinnorna i studien som det förekommer att de lyfter fram den andra partnern som särskilt kunnig på att utföra vissa sorter av hushållsarbete. Kims kommentar om att hennes partner är väldigt duktig på att tvätta kan ses som ett sätt att ”försvara” sin partner från det potentiella stigma som det skulle innebära för en kvinna, att inför varandra samt inför omgivningen, framstå som den som inte tar lika stor del av ansvaret för hushållsarbetet. Det är möjligt att det, utifrån perspektivet att det är Kim som står för huvudansvaret för matlagning, blir viktigt att betona att Sofie är bra på att diska och tvätta.

Uppdelningen av hemarbetet i de olika kategorierna hushållsarbete och underhållsarbete förekommer också när det inte beskrivs i termer av könade praktiker. När Carola talar om hur hon och partnern delar upp arbetet i hemmet ger hon uttryck för denna uppdelning. Hon beskriver sig själv som den ”som borrar och sätter upp alla saker och fixar med kablar.”

> Carola: // Man är ju olika redan från början. Man kan ju eftersträva att man ska vara så jämlik och så jämställd som möjligt, men sen så tror jag, i och med att man är olika från början så behöver det inte vara så att man ska gå och mäta ungefär. Nu har jag gjort si och så mycket, nu måste du göra det här. Så gör då inte vi. Utan man är olika som personer. Maria gör ju vissa saker som jag nästan aldrig gör och jag gör saker som hon aldrig gör. På så sätt kan man ju tycka att det är väldigt ojämlikt i just de sysslorna. Men för mig är det inte det. Utan man är bra på olika saker. Eftersom hemma är det jag som borrar upp och sätter upp alla saker, fixar med kablar och sladdar och så där. Medan Maria sköter det mesta kring

barnens kläder och sådär. Eftersom där känner inte jag mig lika hemma på det. Jag tycker inte jag kan tänka lika bra om det som hon.

Vad som betraktas som en jämn arbetsfördelning kan inkludera olika former av specialisering utifrån de olika kunskaper som man besitter. Att vårda barnens kläder kan ses om ett område där man kan ha mer eller mindre kunskap, vilket har betydelse för hur arbetet i hemmet organiseras. Carola menar att hennes avsaknad av kunskap gör att hennes partner är bättre lämpad att utföra dessa arbetsuppgifter, samtidigt som hon anser att hon själv har bättre kunskap när det gäller tekniska arbetsuppgifter. Definitionen av ett jämlikt förhållande, när det gäller arbetsfördelningen i hemmet, beskrivs som att var och en gör det som den är bäst på, och att det jämnar ut sig i slutändan. Man litar på att var och en bidrar till det gemensamma efter intresse och förmåga. Samarbete och flyt i vardagen framstår som viktigare än en absolut jämn arbetsfördelning.

8.1.4 Heteropar som anti-förebilder

Ellen och Sara är ett av de par som gör en jämförelse med sin egen parrelation och den uteslutande heterosexuella omgivning som paret befinner sig i. En bild där de heterosexuella paren beskrivs som en form av antiförebild, där man till exempel inte visar varandra uppskattning för det arbete som man utför i hemmet. Jämförelserna med heterosexuella par återkommer i Ellens och Saras berättelser och här som i Saras fall, jämförelser med ursprungsfamiljen.

Sara: // Att man hela tiden, när Ellen har gjort någonting som jag blir jätteglad för, att jag verkligen säger det och inte liksom…

Ellen: Bara tar det för givet. Jag tror att det mycket är det också. Inte bara, typ att, har någon lagat mat, att man inte bara går och sätter sig och bara äter utan verkligen…

Sara: Jo, verkligen säger: vad jag är glad att du gjorde maten. Jag var så trött när jag kom hem och det var verkligen jättebra och det var väldigt gott också, för det är det ofta (skrattar).

Sara: // Det har vi sett hos par som vi känner, andras förhållanden och familj och sådär, att det är ofta folk…

Ellen: Klagar mycket mer på varandra.

Sara: Ja, klagar mer på varandra.

> Ellen: Än de visar uppskattning.
>
> Sara: Precis. Att man kan klaga mycket på varandra och sedan gå och köpa en dyr, dyr present när de fyller år.

Att köpa presenter som ett sätt att visa uppskattning kritiseras starkt. Vardagliga handlingar beskrivs som ett av de sätt på vilket man bör visa varandra omsorg. Sara beskriver också omgivningens förväntningar på lesbiska parrelationer, när det gäller hur man fördelar hushållsarbetet. Sara har från heterosexuella vänner mött kommentaren att de tror att hon inte har några problem med fördelningen av hushållsarbetet, eftersom hon lever med en kvinna. Detta påstående är något som Sara bestämt avvisar. Hon ger exempel på samborelationer, som hon haft med kvinnor (som vänner), där arbetsfördelningen varit mycket orättvis till Saras nackdel. Sara opponerar sig mot tanken att förklaringen till att de har en jämställd relation skulle bero på att de är två kvinnor.

> Sara: Men… jag vet att många har sagt att: Det är klart att det funkar i hushållet och så där för båda är ju tjejer, och det är klart att vi städar ju bra. Med jag har bott med tjejer som jag fått spunk på, för att jag tyckte själv att det inte har varit jämlikt. Så jag tror att det beror på att vi är de personer vi är. Att det bara blev så här.

Sara ser individuella förklaringar till den jämna arbetsfördelningen och motsätter sig en förklaring med kön som grund. De intervjuade paren uttrycker en mer eller mindre kritisk hållning till hur huvudansvaret för arbetsfördelningen i hemmet lämpas över på kvinnorna i heterosexuella parrelationer. När Carolas partner Maria gör en jämförelse med heteropar gör hon en distinktion mellan ”det praktiska livet” och ”det känslomässiga livet.” Carola talar utifrån sina erfarenheter av att ha levt heterosexuellt upp till medelåldern. Hon beskriver den lesbiska parrelationen som befriad från den underordning som hon tidigare upplevt i heterosexuella parrelationer. Hennes partner Maria, har levt i ett antal lesbiska relationer, och intar ett mer kritiskt perspektiv till möjligheten att skapa jämlika lesbiska relationer. Maria beskriver den långvariga lesbiska relation som hon levde i tidigare. Som Maria beskriver det präglades denna relation starkt av maktkonflikter (som inte i huvudsak kretsade kring hemarbetet).

> Maria: Vi har det praktiska livet och det känslomässiga livet. Jag tror att i det praktiska livet kan man göra en uppdelning kvinnligt/manligt, eller de traditionella kvinnliga/manliga fälten då. Och där tror ju jag att det är väldigt uppdelat idag i heteroförhållanden. Alltså det här är mannens och det här är kvinnans sysslor. Men vi är ju tvungna att ”deala” med allting.

Maria anser, i likhet med en stor del av de andra informanterna, att förhandlingar när det gäller vardagslivets organisering förekommer i större utsträckning i samkönade parrelationer jämfört med i heterosexuella parrelationer. Ett perspektiv som åsyftar att kvinnlighet och manlighet skapas i relation till varandra och att bögar och lesbiska har en större möjlighet att ifrågasätta och överskrida den maktordning som könskonstruktionen medför. Detta överensstämmer med tidigare forskning som visar att lesbiska par och bögpar medvetet försöker skapa sina parrelationer i opposition mot förväntade heterosexuella modeller (Weeks, Donovan & Heaphy, 1999).

En jämställd arbetsfördelning kan skapas i opposition till den heterosexuellt könade arbetsfördelningen. Denna möjlighet kan tolkas utifrån det som Rosenberg (2002) beskriver som anti-assimilering, det vill säga motståndet mot att inkluderas i normen för vad som anses vara acceptabel sexualitet, genusskapande samt samlevnadsform. Genom att framställa heterosexuella parrelationer som antiförebilder visar man på en motvilja mot att införlivas i normen. Samtidigt, när de intervjuade paren definierar sig själva som jämställda representerar de det ideal som heterosexuella par, i de intervjuades ögon, själva inte förmår uppfylla.

8.2 När arbetsfördelningen upplevs som ojämn

Tre av de intervjuade paren beskriver en arbetsfördelning som, av någon av partnerna, upplevs som ojämn. I beskrivningar av vardagslivet framträder konflikter när det gäller hushållarbetets fördelning, samtidigt som de intervjuade paren upplever att samkönade par är mer jämställda än heterosexuella par. Hos dessa par finns också en tydlig konflikt när det gäller nivån på hushållsarbetet, till exempel hur ofta och på vilket sätt man ska städa. Fredrik är en av de intervjuade som beskriver sig själv som kritisk till hur hushållsarbetet organiseras i heterosexuella parrelationer, där ojämställdheten beskrivs som kvinnlig underordning och manlig överordning. När han sedan berättar om sin egen parrelation framkommer det dock att hans partner tar en betydligt större del av ansvaret för arbetet i hemmet.

Jag redovisade under föregående tema exempel som visade på samstämmighet i det sätt på vilket paren berättar om hur de organiserar vardagslivet, men här förekommer också motstridiga berättelser. Vilken bild man ger beror till stor del på informanternas position, (huvudansvar eller inte). De par som beskriver en ojämn arbetsfördelning förklarar den på olika

sätt, bland annat med brist på kunskap och/eller att den beror på att man har olika uppväxtförhållanden.

Några av informanterna beskriver upplevelser av orättvis arbetsfördelning i hemmet. När Per och Frida talar om fördelningen av hushållsarbetet beskriver de det som att deras partners ”hjälper till”. Detta speglar uppfattningen att de själva har huvudansvaret för arbetet i hemmet och utför merparten av arbetsuppgifterna, medan deras partner ansvarsbefrias. Just ansvaret över hemarbetet är viktigt att lyfta fram och som tidigare forskning visat är detta ansvar tidskrävande och energikrävande för den person som tvingas utföra detta **(**Hochschild**,**1989).

Frida och Johanna lever tillsammans i en bostadsrätt som de köpte för ett par år sedan. Frida beskriver inledningsvis att hon har höga krav på att det ska vara rent och snyggt i hemmet. Hon säger också att hon inte trivs om det är ostädat. Johanna uttrycker sin syn på hushållsarbete med uttrycket: ”det är så tråkigt.” Hennes ovilja att utföra arbete i hemmet leder till att hon lämnar över ansvaret över hemmets skötsel till sin partner.

> Frida: Vardagen är ju vardagen. Det ska ju städas och det ska ätas och lagas mat och… Johanna: Låter tråkigt (skrattar)…
> Frida: Ja men laga mat är ju inte så tråkigt.
> Johanna: Nej, men att städa och diska och sådant där…
> Frida: Ja, det där nödvändiga som man måste göra.
> Johanna: Diska är tråkigast… i hela världen. Det finns inget tråkigare.

Av parets berättelse framgår att Johanna avstår från att utföra vissa arbetsuppgifter. Johanna förefaller ha möjligheten och makten att kunna välja bort en del av arbetet i hemmet, i detta fall utan att bli ifrågasatt i någon hög grad av sin partner. När Johanna blir ifrågasatt verkar hon inte ta till sig av kritiken. I vart fall inte i den utsträckningen att hon accepterar Fridas krav på ökad delaktighet i hushållsarbetet.

> Frida: Och toaletten vill du ju inte städa, för den är så äcklig. Så då får ju jag göra allt ändå.
> Johanna: Ja, precis (skrattar).
> Frida: Men där skulle jag vilja att vi liksom kunde… ja men om jag tar toaletten, då kan ju du dammsuga. Då är det ju klart på tjugo minuter.

Frida uttrycker ett missnöje mot de rådande förhållandena när det gäller hur de fördelar hushållsarbetet sinsemellan och hon önskar sig en mer rättvis fördelning. Hon menar också att om hon utför hemmets sysslor själv (till exempel dammsuger) så har hon kontroll över på vilket sätt arbetet utförs. Hon undviker därmed att konflikter i relationen uppstår. I den individuella

intervjun skuldbelägger Frida sig själv i högre grad för att hon tar huvudansvaret för hemmets skötsel och att Johanna, som en konsekvens av detta, ansvarsbefrias. Fridas kritik mot det sätt på vilket de fördelar hushållsarbetet uttrycks mer explicit i den gemensamma parintervjun jämfört med i den individuella intervjun.

8.2.1 Det könade hemarbetet

Hos de par som beskriver konflikter när det gäller hemarbetet, kopplas arbetet ofta på ett tydligt sätt samman med samhälleliga föreställningar om femininitet och maskulinitet och speciellt könsmässig arbetsfördelning. När exempelvis Per beskriver hur han agerade i början av sin samborelation beskriver han sig själv så här:

> Per: Då var jag ju en jäkla gnällkärring. Men det har ju förändrats sen vi flyttade ut till X.

Att vara den som tar största delen av ansvaret för det gemensamma hemmet och inte vara nöjd med det tolkas av Per (och Fredrik) i relation till det könade hushållsarbetet. I denna beskrivning framställer Per sig själv som en gnällkärring när han ställer krav på ökad delaktighet från Fredriks sida. Hushållsarbetet har i den heterosexuella patriarkala familjen setts som kvinnans ansvar, vilket kan förklara varför den man som upplever sig ha huvudansvaret beskriver sig själv som en kärring som gnäller. I det enskilda intervjusamtalet feminiserar Fredrik sin partner när han beskriver hur det går till när Per försöker påverka honom att planera vardagslivet i större utsträckning:

> Fredrik: Jo, det vill han ju. Samtidigt… vet han ju att jag är ju lika öppen för tusen andra förslag, så det är… Han är ju… han vill göra det mer kvinnliga och det får väl gå för det mer kvinnliga… och planera.

Genom att tala om sin partner som: ”han vill göra det mer kvinnliga” beskriver Fredrik sig själv som mindre kvinnlig, vilket i detta fall framställs som en förklaring till varför han inte är lika intresserad av att planera och utföra uppgifter som rör hushållsarbetet. Fredrik använder därmed könandet som en förklaring till den rådande arbetsfördelningen. Denna förklaring blir förståelig i ett heteronormativt samhälle där hushållsarbetet ofta förknippas med kvinnans ansvar. Per å andra sidan, beskriver en process där han försöker få sin partner mer delaktig i vardagens hushåll. Eftersom paret bor på landsbygden kräver vardagslivet extra planering, till exempel när det gäller inköp av mat samt vid socialt umgänge. Att vara den som planerar innebär också att vara den som tar initiativ till det praktiska

arbetet. Det framstår med all tydlighet att den som upplever sig ha ansvar för hemarbetet är den som tar initiativet att utföra det. Jag menar att det könade arbetet som förklaringsmodell framstår som en motivering till varför arbetsfördelningen ser ut som den gör. Det bidrar därmed till att den rådande ordningen består. Per och Fredrik förskjuter betydelsen av könade handlingar genom att ge uttryck för konstruktionen av kön som frikopplat från det biologiska könet. Detta normbrytande bidrar dock inte till upplösandet av maktförhållanden. Tvärtom bidrar denna beskrivning till att reproducera ojämlika förhållanden när det gäller arbetsfördelningen. När Fredrik talar om sin partner som att han ”vill göra det mer kvinnliga” bidrar denna förklaring därmed till att han själv ansvarsbefrias.

I den individuella intervjun beskriver Per de konflikter som uppstod i början av sambolivet i andra termer än i den gemensamma intervjun. I det citat som följer handlar det om den förändring som har skett, och som har medfört att Fredrik har börjat ta ett större ansvar för hushållsarbetet.

> Per: Fredrik hjälper till mer hemma än vad han gjort förut. Sedan jag fått några utbrott.
>
> Anna: Hur har de utbrotten sett ut?
>
> Per: Jag blir elak. Ganska skrikig och säger åt honom att han inte gör någonting. Man ska ju ha lika delar ansvar.
>
> Anna: När det gäller just det praktiska?
>
> Per: Allt, tycker jag.
>
> Anna: Kände du att han lyssnade på dig, då när du fick utbrott?
>
> Per: Nej, då skrattade han bara åt mig. Sen har han blivit bättre på att prata och så där, och kommunicera, lyssna på en. När jag ber om hjälp så kommer han och hjälper då, och inte bara skjuter på det till senare. Så det är ju positivt.

Per ger uttryck för en diskrepans mellan sina förväntningar på hur en parrelation ska utformas ”man ska ju ha lika delar ansvar” och vardagens arbetsfördelning. Trots att Per beskriver hur Fredrik blivit bättre på att kommunicera och lyssna, så beskriver Per det som att Fredrik ”hjälper till.” Detta kan tolkas som att Per upplever sig vara den som fortfarande har huvudansvaret för hemarbetet. I detta exempel tolkar jag det som att den ojämna arbetsfördelningen till stora delar består. Precis som de flesta övriga informanterna i studien uttrycker Per explicita jämställdhetsideal. I sin

strävan att uppnå detta uppstår konflikter i relation till partnern Fredrik. Genom att gå i öppen konflikt med Fredrik och visa ilska över de rådande förhållandena menar Per att han fått större gehör för sina krav. Per har dock fortfarande det övergripande ansvaret för hemarbetet. Strävan efter att undvika fortsatta konflikter leder till att han väljer att utföra största delen av hushållsarbetet själv.

Som jag tolkar det så skiljer sig Pers möjligheter att uttrycka ilska åt i den individuella intervjun i jämförelse med den gemensamma intervjun. Att få utbrott, bli elak och skrikig (som beskrivs i den individuella intervjun) kan tolkas som betydligt kraftigare markering och i högre grad som ett gränssättande än uttrycket som Per använder i den gemensamma intervjun; att vara en ”gnällkärring”. Per tenderar till att mildra sin kritik mot Fredrik i den gemensamma intervjun när de båda är närvarande. Det är möjligt att tolka Pers mildare beskrivning av sitt agerande i den gemensamma intervjun som ett sätt att undvika konflikt med sin partner. I en intervjusituation är viljan för de flesta att framställa sin parrelation i så positiv dager som möjligt. Det är också möjligt att tolka Pers beskrivning av sin ilska i den individuella intervjun som ett sätt att stärka bilden av sig själv. Genom att ge bilden av sig själv som en kraftfull person, som inte finner sig i situationen att bli orättvist behandlad, stärker han också sin maskulina framtoning.

Senare i den individuella intervjun intar Per en mer resignerad inställning till möjligheterna att få till stånd en förändring av den rådande situationen.

> Per: Jag *har* försökt, men… det har jag slutat med. Det upptäcker man ganska snabbt. Desto mer man tjatar, desto tjurigare blir han, blir de… Sen blir det sådant där gnabb då, liksom att… Ja, han hjälper aldrig till, men då när han väl gör det, så blir det bara fel. Då kan jag lika gärna göra det själv, anser jag.
>
> Anna: På vilket sätt blir det fel?
>
> Per: Nej, men jag är inte nöjd. Han dammsuger fel eller fuskskurar eller någonting. Då kan jag lika gärna ha gjort det själv. Då slipper man gnabbas om en sådan sak.

Försöken att påverka sin partner till att vara mer delaktig i hushållsarbetet kan, menar Per, lätt uppfattas som tjat från Fredriks sida: ”desto mer man tjatar desto tjurigare blir han, blir de.” Jag tolkar det som att Per hänvisar till sina föreställningar om män, när han refererar till *de,* som blir mer tjuriga desto mer man tjatar. Per anser att hans partner inte är delaktig i hushållsarbetet. När Fredrik väl är delaktig anser Per att resultatet inte blir

ett så väl utfört arbete som om Per själv skulle ha utfört det. När man inte får gehör för sina krav kan en strategi vara att själv utföra arbetsuppgifterna. Det faktum att Fredrik, enligt Per, dammsuger fel eller fuskskurar kan ses om en strategi från Fredriks sida att undgå att engagera sig i hushållsarbetet. För att undvika konflikter, menar Per, är lättare för honom att utföra största delen av hushållsarbetet än att ta kamp mot sin partner. Detta förhållningssätt bidrar till att underordningen består, eller till och med förstärks.

Frida och Johanna är båda eniga om att arbetsfördelningen dem emellan är ojämn. Olikheterna när det gäller inställning och delaktighet i hemarbetet förklaras med personliga egenskaper och, i Johannas och Fridas fall, med olika uppväxtförhållanden, som de menar har lett till att de har olika kunskaper inom området. Denna förklaring används för att försvara den ojämna arbetsfördelningen i hemmet och bidrar till att den består. Johanna förstärker bilden av sin partner som ”den som klarar allt”. Hon framhåller återkommande att Frida har större kunskaper i att utföra hushållsarbete i jämförelse med henne själv.

> Johanna: Hon är mycket duktigare på att ta hand om hemmet än vad jag är. Det handlar ju, tror jag, om vår uppväxt liksom. Hade vi haft samma uppväxt från början så hade det kanske inte sett ut så här. Men vi är ju mer en bil-familj… mycket bilar, mycket bil-prat och mycket tekniska prylar.

Oviljan att ta del av hemmets sysslor förklaras med Johannas okunskap och brist på erfarenhet när det gäller hur vardagens bestyr ska utföras. Johanna har dock en kompetens från sitt yrkesliv som gör det svårt att förstå att hon, som hon säger, skulle ha bristande kunskaper i att utföra hushållsarbete. Oviljan att utföra arbetsuppgifterna motiveras av Johanna som en brist på erfarenhet från uppväxten. Johanna använder sig här av en könad tolkningsmodell av arbete, när hon förklarar bristen på deltagande i hushållsarbetet med att hon kommer från en ”bil-familj”. I ursprungsfamiljen var det andra prioriteringar/värderingar än ett rent hem som stod i fokus. Johannas upphöjande av partnerns ”kapacitet” kan ses som en strategi för att undvika det eventuella stigma som kan bli konsekvensen för den kvinna som överlåter ansvaret för hemarbetet på sin partner (jmf Carrington, 1999).

I talet om det vardagliga arbetet i hemmet gör Johanna också en åtskillnad mellan vad som beskrivs som två sorters arbetsuppgifter, de arbetsuppgifter som rör städning, matlagning, tvätt etc. och de som handlar om att till exempel byta glödlampor, borra hål i väggen eller montera bokhyllor. Ett exempel på denna uppdelning är när Johanna jämför sig själv med sin

partner Frida, som hon menar har större kunskaper när det gäller att organisera vardagen och utföra hushållsarbetet.

> Johanna: //Hon ser det så här, teoretiskt sett så ska vi göra så här och gör vi så här så blir det bra. Liksom planerande. Medan jag är mer spontan. Jag kan få för mig att göra precis vad som helst. Och är mer den här som kopplar ihop allt och bygger bok(skratt)hyllor och fixar och tapetserar och sådant där. Medan hon är den som städar och fixar och donar. Men jag tror inte det handlar om det manliga och kvinnliga. Sen är det ju det att jag är från en bil-familj och hon är från en mer allmänbildad familj där de pratar om allt.

Johanna beskriver sig själv som en spontan person: ”Jag kan få för mig att göra precis vad som helst”, medan hennes partner beskrivs som mer organiserad. Då det arbete som Johanna utför inte är lika tidskrävande, kan detta vara en bidragande orsak till att hon har möjlighet att vara och uppleva sig själv som mer spontan än sin partner. Johanna hänvisar till det könade arbetet genom att opponera sig emot att det sätt på vilket de valt att fördela hushållsarbetet skulle ha någonting med kön att göra. De tvingas därmed förhålla sig till den heterosexuella hegemonin och den betydelse som hushållsarbetet har i denna process av könskonstruktion. Paret berättar att de av heterosexuella ofta får frågan: ”Vem är mannen och vem är kvinnan” i deras relation, vilket kan bidra till Johannas invändning här: ”Jag tror inte det handlar om det manliga och det kvinnliga.” Hon opponerar sig mot att deras sätt att organisera hemarbetet skulle kunna tolkas i könade termer och gör därmed motstånd mot en heteronormativ tolkning av kön. Som Dunne hävdar kan inte samkönade par kan undkomma kön helt igenom, men de formas, och deras erfarenheter formas i en annorlunda genuskontext jämfört med heterosexuella par (Dunne, 1999).

Johanna menar att hon genom sin relation till Frida har påverkats till att bli bättre på att: ”hålla ordning på och organisera sig själv”, vilket (av båda) beskrivs som någonting positivt. Hushållsarbetet beskrivs i termer av förmåga, en kunskap som man bär med sig och som har med ens personlighet att göra, men också som någonting som man kan lära sig av den andre (och därmed också underlätta för den som har huvudansvaret).

> Johanna: Jag blev mycket, mycket bättre på att hålla ordning och organisera mig själv. Sen är det självklart att när jag vet att vi ska åka bort tillsammans, då blir jag ju jätteförvirrad. För då lämnar jag över det till henne. Och sen går jag runt som en förvirrad höna och typ fattar ingenting och typ: ”men vänta, vad var det jag skulle göra nu? Ja men, jag skulle göra någonting” och så hon bara: Ja, du skulle göra det här, jaha, just det. Alltså,

> då behöver jag inte, då kan jag bara lämna det liksom. För jag vet att hon ändå kommer att kontrollera kaffebryggaren fyra gånger innan hon går, hon kommer att kolla så att spisen är av, hon kommer att kontrollera så att alla kontakter är…

Johanna menar att när hennes partner inte är närvarande och det ställs krav att hon ska ta ansvar för till exempel packningen själv, så har hon en helt annan förmåga att utföra dessa arbetsuppgifter. Johanna beskriver skrattande att hon upplever sig kontrollerad av sin partner. Hon lägger därmed ansvaret på den rådande arbetsfördelningen på Frida genom att säga att detta leder till att hon själv engagerar sig i mindre grad och låter Frida ”ta över”. Inledningsvis var förklaringen till att Frida utför största delen av hushållsarbetet att Johanna så ogärna utför dessa sysslor. Senare i samtalet blir skillnaden dem emellan en fråga om okunskap. Johanna menar dock att hon utvecklat sina kunskaper på området genom sin relation till Frida. Johanna visar också återkommande under intervjun sin uppskattning över Fridas arbetsinsatser (och uttrycker en beundran inför hennes förmåga att organisera ett hushåll). Som Dunne (1997) hävdar i sin studie så erkänns det arbete som traditionellt betraktas som kvinnligt, i högre grad i lesbiska parrelationer med större jämlikhet som följd. Exempel ovan från min intervju visar, i enighet med Dunnes iakttagelse från sitt intervjumaterial, att hemarbetet erkänns och värderas högt, genom den positiva bild som Johanna ger sin partners insatser. Dock visar detta exempel, till skillnad från Dunnes resultat, att detta erkännande inte nödvändigtvis betyder en högre grad av jämställdhet när det gäller arbetsfördelningen (jfr Dunne, 1997).

Johanna hävdar också att hon kommer att återgälda gentemot Frida när de skaffar en diskmaskin, då hon menar att hon kommer att ta ansvaret för disken. Inköpet av diskmaskin är något som Johanna pratat om länge, men som Frida anser vara en investering som de inte har råd med i nuläget. Johanna uttrycker upplevda skuldkänslor inför sin partner, men så länge inköpet av en diskmaskin inte är möjlig är hon inte beredd att förändra sina handlingar. Till sitt försvar hävdar Johanna också att hennes lönearbete tar mer tid i anspråk än Fridas, eftersom hon ibland arbetar sena kvällar, och att hon därför inte kan utföra hushållsarbete i samma utsträckning som sin partner.

Att hänvisa till att den andra partnern har för höga krav på renlighet i hemmet är något som även förekommer hos heterosexuella par med en arbetsfördelning där kvinnan utför majoriteten av hushållsarbetet. Detsamma gäller för argumentet att man under sin uppväxt inte fostrats till att utföra dessa uppgifter och/eller att man saknar kompetens (Björnberg & Kollind, 2001). Dessa argument kan fungera som ett sätt för den person som

inte tar sitt ansvar att framstå som ansvarsbefriad. Dessa skäl upprepas också av Johannas partner, som ett sätt att individualisera och förklara den ojämna arbetsfördelningen.

Genom att Johanna framställer Frida som en person med ”alltför höga kvav” på ett välstädat hem, görs Frida också till den som blir ansvarig för detta arbete. Frida blir den person som problematiseras i till exempel talet om hur mycket ”bättre” hon blivit på att ”tolerera” Johannas sätt att vara. Frida framhåller att hon vill ha kontroll över hushållet, men samtidigt leder arbetsfördelningen till att hon får bristande kontroll över sin egen (som hon upplever det) mycket begränsade fritid. Frida berättar att hon under en period studerat på deltid, samtidigt som hon arbetat heltid samt sportat flera kvällar i veckan. Frida lägger också skulden på sig själv för att hon har för höga krav på att det ska vara rent och städat i deras hem.

Frida uttrycker en önskan om att arbeta deltid i framtiden. Det är möjligt att se Fridas önskan om att arbeta deltid som en konsekvens av den arbetsbelastning hon har, på grund av att hon arbetar heltid samt har huvudansvaret för hemmet. Hon hänvisar till det faktum att hon har ett omsorgsarbete, vilket hon menar leder till att hon ofta har slut på energi när arbetsdagen är slut.

När Frida beskriver fördelningen av hushållsarbetet i sin nuvarande relation gör hon en jämförelse med sin tidigare samborelation, där hon levde tillsammans med en man:

> Frida: Det var hemmasysslor. Jag var ju så pass, gud, hur ung var jag då? Vad kan jag ha varit, mellan 20 och 25. Då hade man det här med sig hemifrån. Mamma hon tvättade, hon gjorde alla de här sysslorna, och jobbet. Och så bodde jag ju i Småstad. Och det jämfört med Mellanstad, det går inte att jämföra. // Så det var det här, det var hemmet. Alltså det var det som bara *var* då. Och jämför jag här nu, nu är det ju så mycket annat. Alltså hemmet, det har jag ju verkligen försökt… alltså, prioriterat bort. För jag har ju varit en sådan här pedant och ordningsam… och sedan jag träffade Johanna har jag ju verkligen skurit ner, och tänkt så också. Att vi ska göra andra saker tillsammans och verkligen alltså njuta av livet… Så jämför jag det så är det ju en stor skillnad.

Även om Frida i sin nuvarande relation också har huvudansvaret för det gemensamma hemmet, har hon försökt att frigöra sig från den roll som hon hade i sin tidigare samborelation, vilken innebar att prioritera hemmet. Det faktum att Johanna inte har några förväntningar på att hemmet ska vara välstädat och välorganiserat kan ha bidragit till denna förändrade attityd från Fridas sida. Jag tolkar det som att Fridas handlingsutrymme har ökat,

jämfört med den tid då hon levde i en olikkönad relation. Som Dunne skriver handlar arbetsfördelningen i det heterosexuella parförhållandet om att länka det arbete som måste göras med normer för hur kvinnor och män ska eller bör agera (Dunne, 1999). I sin nuvarande parrelation har Frida fortfarande huvudansvaret för hemmets skötsel men har förändrat sitt sätt att se på betydelsen av ett rent och välstädat hem, (vilket också inbegriper minskat ansvar jämfört med tidigare). Denna förändring har gett henne större handlingsmöjligeter även beträffande fritiden och vardagslivet i stort.

Det är också möjligt att tolka Fridas jämförelse med sin tidigare samborelation som ett sätt att belysa sin nuvarande situation i kontrast till den, som den framställs, ojämställda heterosexuella parrelationen. Även om Frida har huvudansvaret för hemarbetet i sin nuvarande parrelation så framstår situationen när hon levde heterosexuellt som än mer statisk. Jämförelsen med den heterosexuella livsformen bidrar därmed till att hennes nuvarande livssituation beskrivs som mer acceptabel. Det är möjligt att det faktum att Frida nu lever tillsammans med en kvinna leder till att hon tolkar sitt huvudansvar för hemarbetet från ett annat perspektiv, jämfört med den tid då hon levde tillsammans med en man. Detta kan förstås utifrån de könade förväntningar som respektive samlevnadsform ges i hennes berättelse. Denna jämförelse med tidigare heterorelationer förekommer också i Dunnes studie (1999), där flera av de intervjuade kvinnorna tidigare levt i en heterosexuell parrelation, med en man som de flesta beskriver som jämställdhetsorienterade. Trots detta lyfter de fram den frihet som de anser att det innebär att leva i en lesbisk parrelation, en frihet från könade förväntningar gällande hemarbetet. Dunne sammanfattar detta med att likheten kvinnor emellan, samt lesbiska kvinnors frihet från konventionella roller, skapar ett nytt sätt att tänka kring organiseringen av hemarbetet (Dunne, 1999). Exemplet från intervjun med Frida och Johanna ovan bidrar dock till att nyansera och ifrågasätta denna bild om det jämlika lesbiska parförhållandet som ges i bland annat i Dunnes studie.

Frida uttrycker motstridiga ståndpunkter i sitt tal om arbetsfördelningen. Å ena sidan önskar hon att Johanna skulle bidra i större utsträckning, å andra sidan säger Frida att hon gärna tar huvudansvaret för hemmets skötsel. Frida menar att eftersom hennes partner har så negativ inställning till att utföra hushållsarbete, så kan hon, som inte upplever arbetet på samma negativa sätt, ta huvudansvaret för att dessa arbetsuppgifter blir gjorda. Att vara den som planerar innebär också att vara den som är ansvarig för när och hur saker ska göras, vilket kräver tid och energi. Utifrån den syn på konflikter som Frida och hennes partner ger uttryck för, är det rimligt att anta att Frida utför merparten av hushållsarbetet bland annat för att minska risken för konflikterna i vardagslivet. Arbetsfördelningen i hemmet beskrivs

därmed indirekt som ett potentiellt konfliktområde. För Frida handlar det om att fortfarande ha huvudansvaret för hemmet när hon lever i en lesbisk parrelation, men att hemarbetet nu, till skillnad från när hon levde med en man, har förändrat sin symboliska betydelse med minskade krav som följd. Därför upplever hon i dag en större frihet i sitt vardagsliv.

Som jag tidigare nämnt finns kopplingen mellan att visa varandra omtanke och att utföra arbete i det gemensamma hemmet närvarande i de övriga lesbiska parens berättelser. Detta tema återkommer även hos de lesbiska par där ansvaret för det obetalda arbetet i hemmet av båda betraktas som ojämnt. Frida, som har ansvar för och utför majoriteten av hushållsarbetet, beskriver hur hon försökt få Johanna att förstå sammankopplingen mellan att visa varandra kärlek och att utföra hushållssysslor.

> Frida: Jag har ju försökt förklara för henne det här med att, ja att visa kärlek. Då tycker jag att jag visar kärlek när jag ser till att vi har fint hemma. Om hon kanske ska ta hem kompisar, ja men jag kan fixa disken, så att det är… Hon har inte tyckt att det är: Njaa, vaddå visa, vaddå *kärlek*? Jamen jag tycker att jag visar dig… kärlek när jag diskar vår gigantiska disk. För att jag vet att du tycker att det är förskräckligt tråkigt att diska och då gör jag det för att du ska känna uppskattning: Ja, hon har inte riktigt köpt det, förrän i natt när hon kom hem. För vi hade värsta disken här igår. Och jag har känt, åh, det har varit så mycket och det blir bara större och mer och mer disk. Och så tänkte jag: Ja, jag ska ändå vara vaken, jag, jag kan lika gärna ställa mig och diska, för annars somnar jag. Och när jag kom upp i morse hade hon skrivit en lapp: Nu förstår jag vad det är du menar när du visar kärlek med disken. Alltså, man förstår känslan, känslan när man kommer hem och ser att… ”åh det är borta!” Och då kände jag, aah, gud vad härligt att jag har förmedlat den känslan, alltså. För det är ju… alltså underbart när man kommer hem, man har förberett sig: åh, nu är det värsta disken, nu ska jag hem och ta tag i det där, och så kommer man in och så bara: Åh! (skrattar). Ja, det tycker jag är att visa varandra kärlek, för någonting som… man tycker är jobbigt.

Johanna berättar att hon efterlyser uttryck av kärlek från sin partners sida och Frida svarar med att hushållsarbetet är ett av de sätt på vilket hon uttrycker sin kärlek till Johanna. Johanna har tidigare varit kritisk till Fridas beskrivning av att utförandet av hushållssysslor skulle kunna ses som ett sätt att visa varandra kärlek.

Frida förhåller sig till omsorgsaspekten när hon definierar sin och Johannas relation, men hon menar samtidigt att rättvisa inte har någon central betydelse i deras relation.

> Frida: Jag kan säga någon gång att nu är det faktiskt din tur att diska. Men det är ändå inte rättvist. För jag har diskat tjugo gånger och hon har diskat en gång. Men, jag tycker inte att det gör mig någonting. Jag brukar tänka som så att..., jag kan diska, jag kan tvätta och på det sättet *visa* att jag bryr mig om henne. För jag vet att hon *avskyr* sådana där grejer. Hon tycker liksom att ”nej”: Hon vill hellre sitta och titta på en såpa på TV. Jamen, då kan hon få göra det. Visst, jag kan muttra lite när jag står här och diskar (skrattar) men jag tycker ändå att… Jag tror att rättvisa, alltså det är så oli… alltså… Det är kanske rättvist att jag diskar om hon har mycket i… på jobbet eller mycket med sina studier, eller tvärtom - när jag har mycket att skriva så är det rättvist att hon åker och handlar. Att jag ser det mer så, tror jag.

Fördelningen av arbetsuppgifterna beskrivs inte i rättvisetermer, vilket innebär att båda bidrar i samma utsträckning till hemarbetet. Det är heller inte eftersträvansvärt att beskriva vardagen på det sättet enligt Frida. Jag menar att Frida själv i detta citat aktivt bidrar till att försvara den ojämställda arbetsfördelning som de båda beskriver. Detta kan förstås utifrån utgångspunkten att man hellre framställer sig själv som aktivt subjekt än som ett offer för partnerns vilja. Utgångspunkten är att människor ofta vill framställa sig själva som att de lever i en lycklig parrelation, och att de själva kan styra sin vardag (Bilig, 2001). Det kan också handla om en stark vilja att ge en så positiv bild av sin partner som möjligt, och i detta fall handlar det om att inte skuldbelägga sin partner för att hon inte tar sin del av ansvaret för hushållsarbetet. Detta kan också ses som ett sätt att försvara sin parrelation inför andra i förhållande till den jämställdhetsdiskurs där en rättvis arbetsfördelning är central.

8.2.2 Ojämn arbetsfördelning och känslor av skuld

Vid tidpunkten för den enskilda intervjun med Erik har han och David nyligen flyttat till en lägenhet i stadens centrum. När Erik beskriver hur flytten gick till hänvisar han till vad vi talade om i den gemensamma intervjun, att Erik har upplevt det som att han har huvudansvar för och utför största delen av arbetet i hemmet:

> Erik: //Nu när vi flyttade så höll han på sådär. Alltså jag flyttade en vecka utan att David knappt märkte att jag hade jobbat jättemycket på det. Och då skällde jag ut honom, vi hade lite småbråk över det. Dessutom var han på dåligt humör, utav x antal anledningar. Och sedan så kände jag mig jättefrustrerad över att jag jobbade så mycket med flytten och att han.. Det hade varit okej om han någonstans hade förstått hur mycket jag hade gjort. Och min mamma var här och hjälpte oss att flytta också, så vi två var ju i stort sett de som flyttade oss. Ja, så att det där problemet… Det är tråkigt

> för att jag märker nu att när det blir mycket så blir jag så att jag klagar på allting, på honom. Det är på något sätt så som jag avleder min frustration då, över att han inte är så delaktig. Så blir jag sådan här att ”kan du inte göra så eller så”, liksom, är du med på vad jag menar?

Erik beskriver att han är den som utfört merparten av det arbete som det innebar att flytta, samt att han upplever att detta arbete osynliggjorts av partnern: ”Det hade varit okej om han liksom någonstans hade förstått hur mycket jag hade gjort.” Själva osynliggörandet av arbetsinsatsen beskrivs som svårare att tolerera än det faktum att han var den som utförde merparten av arbetet.

Erik upplever att han är den som tar på sig ansvaret för att ta upp de problem som uppkommer i relationen till diskussion. Motståndet mot att göra detta kan tolkas som en ovilja att synliggöra maktordningen. Detta leder till att han, som han beskriver det, håller kritiken inom sig. Han beskriver också hur han avleder sin frustration genom att påpeka att han kan genomföra sysslor på ett annat sätt, än det sätt som David har valt att utföra dessa på.

> Erik: Det var det som var så dumt… För det där har jag gjort nu flera gånger. Att jag håller det inom mig, ett tag liksom. Och så fortsätter jag som om ingenting hade hänt. Och så tänker jag att, nej, men jag ska vara den där storsinta och liksom inte bry mig om de här småsakerna. Och så går jag och samlar på mig det. Och så kommer det bara en dag då det blir tillräckligt, och så liksom blir det så mycket större än vad det egentligen är. Det var inte heller så stort när vi pratade då heller, egentligen. Men det hade kanske varit bättre för min del också, om David redan i mitten av flytten hade tagit sig samman och kanske hjälpt till mer då.

Erik beskriver svårigheten att få till stånd en förändring när det gäller ansvaret för det obetalda arbetet i hemmet. En viktig aspekt av hushållets organisering är vem som tar initiativet och ser till att sysslor blir gjorda. Erik skuldbelägger sig själv för att han, som han uttrycker det, håller det inom sig, och har krav på sig själv att inte bry sig om den orättvisa arbetsfördelning som han upplever. Att uttrycka sitt missnöje skulle i detta fall kunna betyda att synliggöra sin underordning.

Under en period när Erik frekvent uttryckte sin kritik mot den ojämlika arbetsfördelningen i hemmet föreslog David att de skulle införa ett redovisningssystem, där var och en skulle anteckna vilka hushållssysslor de utfört. Erik är betydligt mer kritisk till sin partner och det faktum att han upplever sig vara den som tar huvudansvaret för hushållet, när hans partner under ett ögonblick inte är närvarande under den gemensamma intervjun

samt under den individuella intervjun. Under den första delen av intervjucitatet, som återges nedan, befinner sig David för tillfället i ett annat rum i bostaden.

> Erik: David kom på att vi skulle ha ett sådant här redovisningssystem där vi bockar av liksom, okey vad har vi gjort? För att vi ska kunna se över vad vi har gjort. Och min kritik till det var ju på en gång att så fort vi infört detta i systemet så kommer vårt beteende att förändras. Så det kommer inte att bli tillförlitligt. // Jag tror ju, säg inte det till David, men jag tror att David satte i gång och gjorde mycket mer bara för att det kom till. Men just under den här månaden då jag har varit hemma (David kommer tillbaka) här, så har du David gjort mycket mer för jag har varit hemskt upptagen. Men då hade jag haft en lång period, kanske flera månader, då jag hade gjort mer. Så då kände jag väl ändå så här: Nej men så här får det inte vara. //Man fattade ingenting, ja det var det som var grejen, att precis när listan kom till då plötsligt så blev huset så rent som det aldrig har varit tidigare.
>
> David: Det var mer för att, i stället för bara tänka, ja, jag ska ta ut soppåsen, jag ska slänga. I stället för att bara tänka, så gjorde jag det med en gång.

Erik menade att det faktum att de i detalj skulle redovisa varje arbetsuppgift de genomfört skulle leda till att vardagsrutinerna skulle förändas, vilket båda också menar att de gjorde. Erik anser att detta var ett bra sätt att uppmärksamma hushållets sysslor. Med tanke på vad Erik berättar i den individuella intervjun angående upplevelsen av arbetsfördelningen är det rimligt att fråga sig hur mycket som egentligen förändrats.

Erik säger att han i framtiden gärna ser att de skulle ha, som han uttrycker det: ”en person som skulle komma och städa, tvätta och laga mat, nej förresten inte laga mat, för det tycker jag är roligt.” Han ser denna lösning som ett sätt att minska konflikterna i relationen (och därmed underlätta vardagslivet). Att köpa hemarbete kan därmed ses som en strategi att minska den ojämlika arbetsfördelningen i hemmet, samt att konstruera manlighet genom att välja att någon annan ska utföra detta arbete, troligtvis en lågavlönad kvinna. David och Erik kommer i framtiden med sina högavlönade yrken att ha den ekonomiska möjligheten att välja bort stora delar av arbetet i hemmet.

8.2.3 När samarbete leder till konflikt

Planering är en central del av vardagslivet och att komma överens om vad som ska tillagas är en del av matlagningen. Erik och David beskriver hur de har olika förhållningssätt till hur inköp och matlagning ska organiseras.

Eriks behov av planering är stort medan David beskriver sig själv som mer spontan. Konflikterna när det gäller matlagningen har inte på ett lika tydligt sätt som i ovanstående exempel kopplingar till makt/orättvisa.

> Erik: Alltså är det någonstans vi har upptäckt hur vi har konflikter så är det genom vår interaktion i köket. Genom vår interaktion i köket har jag fått epitetet: den fascistiskt dogmatiska personen.

Paret förhåller sig med ironi till de konflikter som uppkommer på grund av att de har olika sätt att förhålla sig till matlagningsprocessen samt inköp av matvaror. Erik vill planera medan David är mer spontan när det gäller matlagning och inköp av matvaror.

> David: Konflikterna är just att du vill gärna köpa saker som vi ska använda till en specifik rätt. Och har en tanke bakom. Att spenaten ska vi använda till sallad med potatis och bacon eller något. Och jag vill gärna bara köpa saker som ser goda ut. Och sen tänka, okey, hur kan vi blanda ihop det? Och den basala konflikten leder till frågor som, okey ska vi handla tillsammans eller inte, för den här konflikten kan dyka upp i det sammanhanget också. Inte bara i köket, utan också på affären. // Ja, så det blir en fråga om, är det bäst om man åker själv och handlar, eller?
>
> Erik: Så då blir det ju, det är jättesvårt att i köket då, jag får ju, jag får ju inte panik det är ju helt överdrivet. Men jag kan bli helt förvirrad och upprörd när David sätter i gång med så där fem små olika projekt samtidigt i köket och han har inte någon aning om hur det ska bli en måltid, liksom, (alla skrattar) utan han har hackat lite här…
>
> David: Jag har en aning men jag har inte uttalat det. Så du vet inte. Du vill gärna ha någon bild för dig, hur det ska bli.
>
> Erik: Och det slutade med att om inte den ena liksom fogar sig till den andres metoder, så blev det bara konflikt. Och det är bara så att vi måste bestämma att okey, i dag är det du som bestämmer i köket. I dag är det jag som bestämmer i köket. Det går liksom inte att, det är väldigt svårt att kompromissa de här två tillvägagångssätten, eller vad säger du?
>
> David: Så det blir ofta så att jag hackar lök. (David och Erik skrattar)
>
> Anna: Hur ser konflikterna ut?
>
> David: Det är mest så att han inte får vara i köket när jag håller på.
>
> Erik: Ja, mitt tillvägagångssätt tillåter ju att man ger direktiv. Det är lite svårare kanske med ditt tillvägagångssätt. Så att när jag lagar kan jag ju

> faktiskt anställa David som assistent liksom. Men själva konflikterna, det blir ju inte så många nuförtiden, för vi har insett att vi har de här olikheterna. Så vi brukar liksom inte försöka.

Parets sätt att hantera olikheterna när det gäller tillvägagångssättet har varit att planera matlagningen och inköpen på ett sådant sätt att man undviker att konflikter uppstår. Inköp och matlagning är inte längre i samma utsträckning ett gemensamt projekt.

8.3 Avslutande kommentarer

I detta kapitel har jag analyserat ett antal teman som aktualiserar frågor som har att göra med ansvarsfördelning, makt och samarbete. Som jag visar aktualiserar parens beskrivningar av de praktiska sysslorna i hemmet positiva känslor av gemenskap, men också mer negativa upplevelser i de fall då arbetsfördelningen av någon av parterna beskrivs som orättvis. I parens beskrivningar av de praktiska aspekterna av vardagslivet synliggörs betydelsen av samarbete och hur man löser eventuella konflikter som rör arbetsfördelningen i hemmet. Samtalen synliggör också det sätt på vilket hushållsarbetet sammankopplas med samhälleliga föreställningar om maskulinitet och femininitet. Vad som kännetecknar min analys av parens berättelser är de skilda sätt på vilka paren beskriver fördelningen av hushållsarbetet. De intervjuade paren uppvisar stora variationer när det gäller hur hushållsarbetet är organiserat, vilken betydelse man ger vikten av jämställdhet samt om/i vilken utsträckning olika arbeten i hemmet könas.

När intervjusamtalet kretsar kring hemarbetet sker ofta en jämförelse med heterosexuella par, och de flesta påtalar just fördelen att samkönade parrelationer har en mer rättvis arbetsfördelning. Att ta avstånd från heterosexuella normer så som kritiken mot hur heterosexuella parrelationer konstrueras kan ses om en del av den identitetsskapande övergångsrit som innebär att ta avstånd från heterosexuella handlingar (jfr Däumer, 1994 enligt Gustavson, 2006: 96). För vissa av de intervjuade kvinnorna handlar det om att ta avstånd från tidigare heterosexuell livsform, eftersom de i dag identifierar sig som lesbiska. En annan kommentar som framkommer i intervjuerna är heterosexuellas uppfattning att lesbiska par har färre konflikter när det gäller hemarbetet i egenskap av sitt kön.

8.3.1 När jämställdhet beskrivs inom ramen för hushållsarbete

Även om de par som jag refererar till inte alltid själva använder begreppet jämställdhet, så uttrycker man det som att man strävar efter att dela upp arbetet på ett sådant sätt att man på det hela taget delar lika. De som

beskriver en jämn arbetsfördelning verkar basera den på att båda har inställningen att man ska dela lika. Den ska inte förhandlas fram, till exempel genom att den ene försökt påverka den andre att göra en större del av hushållsarbetet (eller i utbyte mot en motprestation). Strävan att påverka den andre, så att fördelningen ska bli mer jämställd, förekommer dock hos en del par, men utan att den part som upplever sig utföra den största delen av hushållssysslorna upplever en förändring mot en jämlikare arbetsfördelning. Där den jämställda arbetsfördelningen ses som självklar betonas ofta omsorgsaspekten som en del av hushållsarbetet. Man framhåller den negativa inställningen som associeras med en ojämställd arbetsfördelning; att någon skulle vara den som inte tar sin del av ansvaret utan låter den andre utföra större delen av hushållsarbetet. Det gemensamma ansvaret är i dessa berättelser centralt. Detta betyder inte att arbetsfördelningen är ett konfliktfritt område.

Där jämställdhet beskrivs inom ramen för hushållsarbete handlar det oftast om jämställdhet i det stora hela och inte om så kallad ”millimeterrättvisa” (förutom i viss mån hos ett av de lesbiska paren). Man upplever att båda bidrar till det gemensamma. Arbetet delas upp utifrån intressen och särskilda kunskaper, till exempel när det gäller matlagningen. ”Millimeterrättvisan” som ideal riskerar dock att leda till former av maktutövning och kontroll.

Att vara på samma nivå och ha samma inställning till hur ofta och på vilket sätt hushållsarbetet ska utföras är också något som framhålls som en bidragande faktor till att vardagen tillsammans fungerar. Det kan handla om att båda beskriver sig som lika ointresserade av att städa eller att man har en, som man beskriver det, bohemisk livsstil. Det gör att man delar kraven på i vilken utsträckning man ska lägga ner tid på hushållsarbete i det gemensamma hemmet. Det handlar också om att se till varandras individuella behov av egen tid.

Hos de par som ger uttryck för ett jämställt ideal är beskrivningarna av hushållsarbetet i mindre grad bekönat och när sådana liknelser förekommer görs de med ironi. Exemplen visar att samkönade par tvingas jämföra sig med heterosexuella par, eftersom dessa utgör normen för hur familj och hushåll organiseras. Exemplen inbegriper också en kritik av hur den genusifierade arbetsfördelningen bidrar till att reproducera maktrelationer i heterosexuella parrelationer. Att parodiera över heteronormen ser jag som en motståndsstrategi från de intervjuades sida, som en följd av den heteronormativa samhällsordningen. Detta innebär till exempel att ironisera över arbetsfördelningen i de fall där den ena kvinnan gillar att laga mat och

den andra kvinnan att blanda drinkarna, med hänvisning till hur heterosexuella par kan fördela arbetet.

8.3.2 När arbetsfördelningen beskrivs som ojämn

I de fall där arbetsfördelningen i hemmet beskrivs som ojämn blottar beskrivningarna maktkonflikter i parrelationen. Den ena partnern upplever sig som orättvist behandlad för att hon/han utför huvuddelen av hushållssysslorna, medan den andra partnern har möjligheten att välja bort ansvaret över det gemensamma hemmet. I de könat kodade beskrivningarna av hushållsarbetet sammankopplas makt med genus, där maskulinitet relateras till ansvarsbefrielse från hushållsarbetet och femininitet relateras till ansvar för hushållsarbetet (och att utifrån en underordnad position sträva efter att få den andra personen mer delaktig i detta). Underhållsarbete maskuliniseras och femininitet förknippas med att ha ansvaret för att planera och att utföra hushållsarbetet.

Gemensamt för de individer som beskriver en orättvis arbetsfördelning är att de skildrar en utveckling som innebär att deras partner har börjat ta ett större ansvar för hemarbetet, även om det fortfarande till stora delar är ojämnt fördelat. Jag tolkar detta som att det delvis är upplevelsen av en förändringsprocess som gör det möjligt att berätta om den konflikt som förekommer när det gäller hushållsarbetet. Samtidigt som de beskriver att och hur en förändring skett, så kvarstår dock upplevelsen av en ojämn arbetsfördelning.

När de par som beskriver en ojämn arbetsfördelning i hemmet förklarar den med personliga egenskaper förflyttas fokus från själva maktordningen (i parrelationen) till de erfarenheter som var och en bär med sig, till exempel från sin uppväxt. Detta leder till att arbetsfördelningen beskrivs på ett sätt som får den att framstå som svår att förändra och att maktaspekten osynliggörs. De intervjuade paren förklarar den rådande arbetsfördelningen dem emellan med bland annat hänvisningar till erfarenheter från uppväxt och uppfostran. Detta förekommer också hos heterosexuella par (Björnberg & Kollind, 2001; Holmberg, 1993). Det är också hos de par där en ojämn arbetsfördelning förekommer som konflikter beskrivs med negativa termer. Hos en del beskrivs avsaknaden av konflikter som någonting positivt. Det faktum att båda betonar avsaknaden av konflikter, eller strävan efter att undvika konflikter, kan också ses som en viktig förklaring till att rådande förhållanden inte ifrågasätts och att den ojämna arbetsfördelningen därmed vidmakthålls.

I de intervjuade männens berättelser om sitt vardagsliv sammankopplas inte hushållsarbetet med omsorgen om varandra på ett lika tydligt sätt som det gör i kvinnornas berättelser. De män som uttrycker en upplevelse av att befinna sig i en underordnad position när det gäller ansvaret för hemarbetet, ställer mer eller mindre explicita krav på sina partners. De män som uppfattar det som att de tar största delen av ansvaret för hushållsarbetet framställer det både som att de försöker ta konflikten med sin partner, samtidigt som de beskriver att de har upphört med att sträva efter en förändring. För dessa betyder det att de hellre tar huvudansvaret för arbetet än går i konflikt med sin partner. Konflikterna och kraven på partnern upplevs i stor utsträckning som verkningslösa. De män som redogör för att de tar största delen av ansvaret för hushållsarbetet beskriver kommunikationen med partnern som bristande. De menar att deras partners har svårt för att kommunicera och/eller är konflikträdda. Att de män som utför en större andel av hushållsarbetet i högre grad uttrycker kritik mot sin partner under intervjun, i jämförelse med den kvinna i studien som inte gör det, kan ses utifrån det perspektivet att dessa (mot sin vilja) befinner sig i en position där deras manlighet, av dem själva, samt av omgivningen kan komma att ifrågasättas.

Ett bögpar pratar om att de i framtiden hoppas kunna köpa hushållstjänster. Detta för att undvika de konflikter som dessa arbetsuppgifter ger upphov till i relationen. Förslaget kan ses som ett exempel på hur maskulinitet konstrueras män emellan när den ekonomiska möjligheten att välja bort ansvaret för hemarbetet finns.

Ett drag som kännetecknar den analys som jag visat i detta kapitel, är den heterogenitet som framkommer bland dessa berättelser som utgör grunden för denna studie. Det som dessa par har gemensamt är att de konstruerar sig själva i relation till jämställdhetsdiskursen.

9. Avslutande reflektioner

Jag har i denna studie lyft fram de konsekvenser som den samhälleliga genusordningen får för hur samkönade par ser på och talar om sig själva.

Studien är inspirerad av ett sexualitets- och könsperspektiv som utgår från en förståelse av kön och sexualitet som mångfacetterade, anpassningsbara och föränderliga. Att fokusera vardagslivet innebär att rikta fokus på en rad praktiker som samkönade par har gemensamt med heterosexuella par, även om de intervjuade själva ofta upplever och skapar skillnader mellan hur de själva organiserar sina vardagsliv och hur heterosexuella par gör det. Exempel på detta är att tvingas förhålla sig till de ramar som den ekonomiska situationen utgör samt till det könade hemarbetet. Det handlar också om hur de intervjuade paren förhåller sig till den norm om tvåsamhet som reglerar samlevnad. Jag har också lyft fram aspekter av vardagslivet som är representativt för samkönade par. Trots att de intervjuade ger uttryck för upplevelser av att stå utanför den heterosexuella normen tvingas de förhålla sig till ett heteronormativt samhälle. Utifrån de intervjuades berättelser har jag analyserat den specifika situation som det innebär att leva i en samkönad parrelation i ett heteronormativt samhälle; spänningen mellan diskursen om öppenhet för LHBT-personer och bristen på erkännande från det omgivande heteronormativa samhället.

9.1 Att förhålla sig till jämställdhetsdiskursen

Min studie belyser hur idealet om jämställdhet mellan könen har blivit institutionaliserat i den svenska (och i viss mån nordiska) kontexten, vilket betyder att alla individer, oavsett sexualitet, förhåller sig till detta ideal. Som jag försökt visa är begreppet jämställdhet problematiskt att tillämpa vid studier av vardagslivet, eftersom det riskerar att osynliggöra vissa aspekter av vardagen, samt leda till förenklade resonemang. Min studie visar att jämställdhetsdiskursen representerar ett normativt ideal för samlevnad i parrelationer och detta ideal inbegriper föreställningen om ett könat heterosexuellt begär (samt idealet om tvåsamhet). När jämställdhets-diskursen ensidigt fokuserar på det heterosexuella parförhållandet riskerar icke-heterosexuella samlevnadsformer att andrefieras. Jag har också argumenterat för att det i vissa avseenden är problematiskt att använda begreppet jämställdhet i talet om samkönade parrelationer utifrån det perspektivet att det associerar till maktaspekter i heterosexuella parrelationer. Trots detta använder flera av informanterna själva begreppet jämställdhet när de beskriver sin egen parrelation.

Det har inte varit min avsikt att definiera huruvida de intervjuade paren kan betraktas som jämställda eller ojämställda. Jag har däremot funnit det motiverat att analysera hur de intervjuade paren konstruerar sig själva i relation till den svenska jämställdhetsdiskursen. För paren innebär detta att de beskriver och oftast aktivt strävar efter en jämn arbetsfördelning. Dessa ideal får betydelse för hur de beskriver praktiska såväl som emotionella aspekter av sitt gemensamma vardagsliv. I likhet med vad tidigare forskning på området visat beskriver paren i denna studie sig själva som i högre grad jämställda jämfört med heterosexuella par (Carrington, 1999; Week, Heaphy & Donovan, 2001; Dunne, 1997). När lesbiska par och bögpar beskriver sin parrelation som jämställd (eller mer jämställd än heteropars) innebär detta att retoriskt framställa sig som par som lever upp till normen för tvåsamhet inom jämställdhetsdiskursen. Detta kan relateras till Bertilsdotter-Rosqvists intervjustudie med bisexuella män som hon menar aktivt konstruerar sig själva som en särskild sorts mer autentiska par. Detta genom en retorisk kamp för att leva upp till en norm som inga andra typer av parkonstellationer än den bisexuella lever upp till (Bertilsdotter-Rosqvist, 2007).

Genom att presentera en jämn arbetsfördelning visar man också att det inte är någon av partnerna som kan betraktas som könsöverskridande. Carrington (1999) menar att det finns ett stigma kring att uppfattas som könsöverskridare när detta associeras med att bli betraktad/betrakta sig själv som underordnad sin partner. Att beskriva sin egen parrelation som jämställd har tolkats som en vilja att undgå det stigma som könsöverskridandet innebär (Carrington, 1999). Strävan efter att beskriva sig själva som jämställda när det gäller vardagslivets organisering är något som samkönade par i stor utsträckning delar med heterosexuella par (Holmberg, 1993). Likaså visar de intervjuade paren i denna studie, precis som hos heterosexuella par, ofta en distinktion mellan de ideal som de presenterar och hur paren beskriver sitt vardagsliv (Björnberg & Kollind, 2003; Holmberg, 1993). Denna spänning (mellan ideal och beskrivningar av vardagslivet) bör tolkas utifrån utgångspunkten att människor i intervjusammanhang är måna om att ge en så positiv bild av sig själva och varandra som möjligt. Detta gäller i synnerhet individer som har erfarenheter som starkt bidrar till viljan att få tolka och beskriva sina egna erfarenheter och inte bli definierade av andra (vilket de intervjuade i denna studie ger uttryck för). Det finns anledning att anta att det för en del av dessa par är speciellt angeläget att beskriva en utveckling mot större jämställdhet med avseende på hemarbetets fördelning.

De intervjuade paren konstruerar genom sina berättelser en bild av heterosexuella par som antiförebilder. Paren beskriver könade

maktrelationer som ofta förekommande i heterosexuella parrelationer. Positioneringen innebär också en kritik av heterosexuella pars sätt att bekräfta varandra genom könade handlingar.

Jämförelserna med heteropar kan betraktas som en del i en motståndsstrategi från de intervjuades sida. Genom att kritisera det sätt på vilket heterosexuella parrelationer konstrueras ifrågasätts också den privilegierade position som den heterosexuella parrelationen besitter. Detta kan tolkas som en aspekt av strävan efter erkännande just genom att de intervjuade paren förkroppsligar idealet om jämställdhet (jämfört med heterosexuella par som man menar har svårigheter att uppfylla detta ideal). De gör därmed motstånd mot idén att endast heterosexuella par kan leva upp till det jämställda idealet samt ha tolkningsföreträde att definiera vad jämställdhet i en parrelation innebär. Det är bland annat den utanförposition som mina intervjupersoner har i egenskap av samkönade par som ger dem retorisk legitimitet att kritisera olikkönade par för det sätt på vilket brister i jämställdheten reproduceras hos dessa.

Denna utanförposition får också konsekvenser för hur paren beskriver sina vardagsliv tillsammans. För en del av paren (särskilt de lesbiska) påverkar explicita jämställdhetssträvanden hur man ser på och talar om sitt eget vardagsliv. Detta i en samhällskontext där hushållsarbete och omsorg ofta förknippas med traditionella föreställningar om femininitet. Det har varit min avsikt att lyfta fram och betona just heterogeniteten i det sätt på vilket de intervjuade paren förhåller sig till jämställdhetsidealet som norm och praktik, när de beskriver sin organisering av vardagslivet. En jämn arbetsfördelning kan till exempel beskrivas hos par där de ekonomiska tillgångarna/ägandet skiljer sig åt. En kvinna som har större ekonomiska resurser kan dock också vara den som utför majoriteten av hushållsarbetet. Det finns hos ett av de intervjuade paren en stark koppling mellan att vara den som utför majoriteten av arbetsuppgifterna och att dessutom vara den som har största ekonomiska tillgångarna (samt kontrollen över den gemensamma ekonomin).

De intervjuade parens konkreta berättelser från sina vardagsliv synliggör att jämställdhet är ett ideal som ibland kan vara svårt att praktisera. Mina resultat står till viss del i kontrast till tidigare studier som indikerat att lesbiska parrelationer är mer benägna att utmana både materiell och emotionell ojämlikhet (Weeks, Heaphy & Donovan, 2001; Dunne, 1997). Mina resultat ifrågasätter också Giddens framställning av den samkönade parrelationen som förtrupp och som: ”det främsta ledets vardags-experimentatorer” (Giddens, 1995: 122). Giddens tes är ett exempel på när samkönade par inkluderas i jämställdhetsdiskursen, dock på ett

könsspecifikt sätt; homosexuella män genom att representera ”plastisk sexualitet” och lesbiska par genom att de ses som pionjärer för den ”sammanflödande kärleken” (Sandell & Mulinari, 2006). Att presentera samkönade parrelationer som representanter för den ”rena relationen” riskerar att bidra till att reproducera skillnader mellan heterosexuella och homosexuella parförhållanden, samt kan bidra till en idealisering av samkönade parrelationer.

Precis som Oerton (1997) hävdar är kön en social konstruktion som inte endast kan länkas till kroppsliga skillnader. Detta betyder, vilket min studie också visar, att även samkönade par kan reproducera könade föreställningar om omsorg och arbete. Detta står i kontrast till Weeks m.fl., (2001) och Dunnes (1997) studier vilkas informanter i stor utsträckning hävdade motsatsen. En del av differensen mellan min studie och de brittiska och amerikanska studierna står eventuellt att finna i de delvis skilda sociala kontexter som nationerna representerar. Att leva öppet som lesbisk mor i till exempel USA innebär att det föreligger risk att förlora vårdnaden om sitt barn. Det förekommer också att individer måste kämpa för att få besöka sina partners på sjukhuset eller i fängelset (Weston, 1997). Det är möjligt att den sociala kontext som detta utgör bidrar till svårigheter att artikulera konflikter och maktaspekter i parrelationen.

De positioner som de intervjuade har kan också ha betydelse för hur berättelser konstrueras. När lojaliteten till homosamhället inte är lika framträdande, som hos vissa av de intervjuade i denna studie, minskar kanske benägenheten att presentera en idealiserad bild av samkönade parrelationer? Differenserna kan även ha sin grund i skilda metodologiska tillvägagångssätt (mellan de studier som jag hänvisar till ovan och min studie). Genom att ta del av berättelser om hur människor organiserar sitt vardagsliv synliggörs spänningen mellan den ideala bilden av jämställd tvåsamhet och förekomsten av ojämlikheter i vardagen, något som studier av heterosexuella parrelationer också visat (bl.a. Björnberg & Kollind, 2003).

Mina resultat pekar åt samma håll som Carringtons studie från 1999, där han lyfter fram den diskrepans som existerar mellan samkönade pars upplevelser av sig själva som jämställda och den ojämlikhet när det gäller hemarbete och ekonomisk fördelning som utspelar sig i vardagen. Motsättningar är dock alltid förekommande i människor berättelser om sig själva (Phoenix, 2003). I denna studie har jag, med utgångspunkt i Dorothy Smiths teorier om vardagslivets sociologi försökt bidra med kunskap om hur samkönade par själva upplever sina vardagsliv; erfarenheter och berättelser som kan bidra till förståelsen av hur heteronormativitet, kön, klass och etnicitet samkonstrueras i människors vardagsliv.

De par i denna studie som själva beskriver en ojämn arbetsfördelning förklarar denna som en konsekvens av att de har olika uppväxtförhållanden, intresseområden och/eller personliga egenskaper. Hos de individer som upplever en orättvis arbetsfördelning finns en önskan om förändring, och några beskriver också en positiv utveckling när det gäller partnerns deltagande i hemarbetet, både genom att förändringar skett, men också i form av öppna konflikter. Destruktiva tystnader har brutits. När de intervjuade talar om sin parrelation lyfter de ofta fram möjligheten till individuella val som en stor fördel. När det gäller konkreta beskrivningar av hur vardagen organiseras, samt fördelningen av ekonomi och ägande, framstår valmöjligheterna inte desto mindre ofta som begränsade.

Det förhållningssätt som de intervjuade representerar genom sina berättelser för tankarna till det som Haavind (1985) beskriver hos heterosexuella par, när dessa försöker kamouflera ojämställdheten mellan könen. När samkönade par beskriver sig själva som mer jämställda än heterosexuella par, presenterar de också sig själva som ett idealiskt par (inom ramen för den svenska jämställdhetsdiskursen). Underordning och orättvisor beskrivs där det förekommer som konsekvenser av fria individuella val och/eller som beroende på bristande kunskap. Ett sätt att retoriskt ”ta tillbaka” en del av kritiken mot partnern är att betona att förhållandena har förändrats positivt. Även om jämställdhet inte praktiseras så är det viktigt för de intervjuade att presentera den som eftersträvansvärd även fortsättningsvis. Ingenting i min studie indikerar dock att det finns något självklart samband mellan samkönade parrelationer och en högre grad av jämställdhet gällande vardagens organisering och ekonomiska fördelning.

Som min studie visar har ekonomiska resurser och klasspositioner grundläggande betydelse för konstruktionen av maktförhållanden i samkönade parrelationer. När de ekonomiska resurserna ser olika ut partnerna emellan tvingas man hantera detta (och i de intervjuades berättelser framkommer en rad strategier). När de ekonomiska resurserna skiljer sig åt mellan partnerna leder detta oftast till en individualisering när det gäller ekonomin, som ett sätt att rättfärdiga den ekonomiska fördelningen. Detta får konsekvenser för hur man betraktar gemensamt och individuellt ägande och för i vilken grad de ekonomiska resurserna ses som gemensamma. Det är möjligt att den begränsade tid som paren i denna studie har varit par har avgörande betydelse för organiseringen av deras ekonomi och ägande. Individualiseringen av ekonomin är heller inget specifikt för samkönade par, (se t.ex. Nyman & Reinikainen, 2007) men det är möjligt att just avsaknaden av den tradition av reglering av ekonomin som äktenskap för med sig kan ha lett till att en individualisering när det gäller ekonomin skett i högre grad i samkönade parförhållanden. Samboende

samkönade par är i mindre utsträckning gifta/registrerade partners jämfört med heterosexuella par. Samtalet om ekonomin aktualiserade också i intervjuerna diskussioner kring förhållandets eventuella upplösning i framtiden. När paren talar om sin kärlek till varandra är det för flera av paren idealen om tvåsamhet och livslång kärlek som beskrivs. När ekonomin diskuteras sker detta ofta med en eventuell separation i åtanke.

9.2 Det könade hemarbetet

Utifrån de intervjuade parens berättelser har jag visat att även samkönade par tvingas förhålla sig till arbetet i hemmet som *könade* praktiker. Med detta menar jag att några av de intervjuade talar om arbetet i hemmet med könskodade begrepp. Det sätt på vilket paren relaterar till hushållsarbetet som könat kan ses som ett sätt att beskriva hemarbetets betydelse och låga status i ett heteronormativt senkapitalistiskt samhälle. Det könade arbetet kan också ses som ett sätt att beskriva den maktordning som fördelningen av hushållsarbetet kan leda till i parrelationen. Hushållsarbetets låga status leder till att den person som upplever sig ha huvudansvaret för hushållsarbetet ofta uppfattar sig som förfördelad i relationen. Ideal om jämställdhet kan i dessa situationer inte materialiseras.

De maktrelationer som reproduceras i det samkönade parförhållandet har inte något självklart samband med maktrelationer som förekommer på andra nivåer i samhället. Däremot har en könad arbetsfördelning koppling till den strukturella nivån, genom att hemarbete i en samhällelig kontext ofta betraktas som underordnat lönearbetet och också ofta feminiseras. Avlönade omsorgsyrken och serviceyrken är också lågt prioriterade ekonomiskt och socialt. Den maktordning som uppstår när det gäller den ekonomiska fördelningen på parnivå (där enskilt ägande hos en del av paren betonas) kännetecknas av individualiseringen (jfr SOU: 1998:6). Ur den aspekten kan maktrelationer som äger rum på andra nivåer i samhället länkas till de maktprocesser som konstrueras i samkönade parrelationer.

Det är med viss reservation jag talar om skillnader mellan könen i denna studie. Risken är att detta tal om skillnader betraktas som generaliseringar. Att vara den som tar huvudansvaret för hushållsarbetet kan, som jag visat i denna studie, få olika konsekvenser i lesbiska parrelationer respektive bögparrelationer. En kvinna som har huvudansvaret för hushållsarbetet kan inför sig själv, sin partner och den sociala omgivningen, få bekräftelse för vad det innebär att vara en god partner och kanske också en ”god kvinna”. Den uppskattning som hennes partner ger uttryck för bidrar till att hon får sin identitet som kvinna bekräftad. Kanske kan man tolka det som att de

lesbiska paren, genom att uttrycka ett samband mellan omsorg och hemarbete också konstruerar femininitet? Detta gäller både för de lesbiska par som uttrycker explicita jämställdhetssträvanden och för de som inte gör det. När omtanke och hushållsarbete sammankopplas på detta sätt riskerar den kvinna som inte tar sin del av ansvaret för det gemensamma hemmet att framstå som en person som brister i omtanke och omsorg om sin partner. Detta sätt att beskriva arbetet leder till att den kritik som riktas mot henne framstår som ett hot mot vad som ofta upplevs som själva fundamentet i en parrelation, att bekräfta varandra på olika sätt och att visa varandra omsorg.

Vidare har jag gett exempel på hur hushållsarbetet könas på ett sätt som uttrycks med ironi. Att tala om hemarbetet som könat med en ironisk underton kan betraktas som en utmaning av traditionellt könade föreställningar om hushållsarbete och underhållsarbete, genom att sådant tal retoriskt förändrar betydelsen av dessa handlingar. Det utmanar därmed hegemoniska föreställningar om det könade arbetet. Argumentationen kan relateras till Butlers tankegångar om att det är genom den heterosexuella matrisen som förändring av kön/sexualitetsgränser är möjlig. För att skapa förändring i genusnormer menar hon att vi inte kan söka oss utanför det redan existerande systemet (Butler, 2006). Det handlar enligt Butler om att utmana könsdiskursen inifrån, vilket ironin kan ses om ett exempel på.

Ett ironiskt förhållningssätt kan också, som jag tidigare diskuterat, dölja de maktförhållanden som genereras då en av partnerna upplever sig ha huvudansvaret för hemarbetet. En konsekvens av detta kan bli att de samkönade par som själva reproducerar ojämställdhet i den egna parrelationen inte ser detta som ett hot, eftersom det inte är en *könad* ojämställdhet som reproduceras. Jämställdhetsdiskursens ensidiga fokus på heterosexuella parrelationer försvårar för personer som lever i samkönade parrelationer att tala om erfarenheter av underordning i kärleksrelationer. Det finns också en risk för att detta bidrar till att ytterligare skambelägga den person i parförhållandet som underordnas.

Kvinnorna i studien som förmedlar utpräglade jämställdhetssträvanden uttrycker att de har lyckats att skapa en, vad de upplever jämnt fördelad organisering av vardagen. Detta betyder inte att vardagen är konfliktfri. Det gemensamma för dessa par är att de inte framställer dessa konflikter som negativa för samspelet i parrelationen, snarare då som nödvändiga för att hantera de situationer som skapas när vardagen ska organiseras. Utifrån intervjuberättelserna tolkar jag det som att dessa konflikter för båda parter är förklarliga och därmed också i högre grad hanterbara. Konflikterna kan snarast beskrivas som öppna förhandlingar. För dessa par handlar det om att identifiera potentiella maktkonfliktsituationer i parförhållandet samt att

utveckla strategier för att hantera dessa. Oftast är det den som upplever sig förfördelad som tar upp dessa frågor till diskussion.

Som jag tidigare nämnt så förekommer könsskillnader när det gäller hur de intervjuade paren beskriver arbetsfördelningen i hemmet. De intervjuade män som har huvudansvaret för hemarbetet uttrycker i högre grad kritik mot att deras partner inte tar sitt ansvar, jämfört med den kvinna som befinner sig i motsvarande position. Detta kan tolkas utifrån det stigma som det kan innebära för en man att ha huvudansvaret för hemarbetet. De män som utför största delen av hushållsarbetet skuldbelägger också på olika sätt sig själva för den rådande situationen. De män som har huvudansvaret får sällan positiva bekräftelser för sina prestationer från sin partner under intervjusamtalen. Den kvinna som har huvudansvaret får däremot positiv bekräftelse från sin partner. Min studie visar också hur den kvinna som lämnar över ansvaret för hemarbetet till sin partner kan försvara detta på olika sätt. Detta överensstämmer med det sätt på vilket heterosexuella män försvarar sin brist på ansvarstagande över det gemensamma hemmet (Magnusson, 2006; Holmberg, 1993; Haavind, 1985).

9.3 Att värna sin parrelation i ett heteronormativt samhälle

Jag är enig med Gustavson när hon hävdar att 1990-talets politiska framgångar gällande homosexuellas rättigheter hade varit omöjliga utan idealisering av tvåsamheten (2001). Mitt intervjumaterial visar att denna idealisering också har kommit att påverka hur samkönade par berättar om sin parrelation. Heteronormativitet utgör ett av de villkor utifrån vilka samkönade par berättar om sin parrelation. Samhällsomvandlingar mot ökade rättigheter för samkönade par har skett under den period då de intervjuade i denna studie började definiera sig själva som homo- eller bisexuella. När denna avhandling är tryckt har lagen om könsneutrala äktenskap trätt i kraft.

Strävan efter erkännande och strävan efter att få möjlighet att själva definiera sin parrelation är centralt i ett heteronormativt samhälle. Feministiska forskare och queerforskare har dock problematiserat den politik som bygger på strävan efter normalisering. Man har kritiserat denna strävan efter normalitet och erkännande och menar bland annat att den förstärker normativa antaganden om sexualitet och genus samt tanken att äktenskapsliknande tvåsamhet står över andra former av relationer (Richardson, 2004).

De intervjuade parens berättelser visar hur de från den heterosexuella omgivningens sida ofta blir definierade utifrån en heteronormativ referensram. En konsekvens av detta är att parförhållandet som sådant måste förklaras, främst inför den heteronormativa omgivningen. Detta behöver i de intervjuade parens perspektiv inte enbart tolkas negativt utan upplevs positivt; som en upplevelse av att vara befriade från normer som man upplever som negativa i den heterosexuella tvåsamheten. Som några av paren ger uttryck för så bidrar ett reflekterande kring den egna parrelationen till en högre grad av öppenhet parterna emellan. Vissa aspekter framträder med särskild tydlighet i de intervjuades berättelser; den öppna kommunikationen som ideal samt vänskapens betydelse i parrelationen, attribut kännetecknande för samhälleliga ideal om intimitet och jämställdhet. Att befinna sig vid sidan av normen innebär också en upplevelse av att inte behöva infoga sig i vad som ofta förväntas av den heterosexuella samlevnadsformen, till exempel giftermål och föräldraskap. Äktenskap och föräldraskap är dock högt eftertraktat av de flesta av de intervjuade.

I denna studie har jag försökt visa hur det heteronormativa bemötandet tar sig uttryck i bland annat upplevelser av osynliggörande eller ”tystnad kring parrelationen”. Butler beskriver hur den som bemöts med tystnad görs overklig (2006). Den sociala omgivningen kan ge bekräftelse, socialt stöd och gemenskap, men också försvåra identifikationsprocessen. Heteronormativt bemötande i vardagen karaktäriseras också av en ovisshet inför när, och på vilket sätt, det sker/kommer att ske, samt vilka konsekvenser det kommer att få för individen/parrelationen.

Jag har också försökt visa hur den samkönade parrelationen kan fungera som ett socialt skydd mot vardagsdiskriminering. I parrelationen bearbetas vardagliga upplevelser av heteronormativt bemötande och paren utvecklar strategier för att hantera detta. Ofta handlar det om att varsebli och tala om detta utifrån ett samhälleligt perspektiv och därmed för sig själva och andra begripliggöra omgivningens handlingar och attityder (och därmed i viss mån distansera sig från dessa). Diskursen om sexuellt likaberättigande spelar en central roll för hur paren bearbetar erfarenheter av heteronormativt bemötande.

Den relativt sett höga andelen skilsmässor bland samkönade par kan ha en mängd orsaker (Andersson m fl., 2006). Även om detta ämne ligger utanför denna studies fokus är det, utifrån de intervjuades berättelser, möjligt att reflektera kring frågan. Ett sätt att förstå detta är att utgå från de uttalat höga krav på parrelationen som en del av paren i studien ger uttryck för, både emotionellt och när det gäller hur vardagen ska organiseras. När dessa

ideal möter vardagens konflikter kan klyftan mellan ideal och praktik bli svårhanterlig. Bristen på positiva förebilder som några av de intervjuade beskriver kan vara en annan aspekt som kan bidra till parrelationens upplösning. Ytterligare en aspekt är hur samhällelig heteronormativitet påverkar parrelationen. Heteronormativt bemötande i vardagen kan bidra till stress och konflikter i parrelationen samt påverkar relationerna till parens ursprungsfamiljer. De sociala banden kan därmed riskera att skadas. Det finns ett behov av fortsatta studier gällande heteronormativitetens utbredning och sociala följder, i synnerhet när det gäller samspelet i vardagen.

Slutord

I denna studie har jag problematiserat den bild av samkönade pars organisering av vardagslivet som ges i den övervägande delen av tidigare studier på området. Studiens bidrag kretsar också kring synliggörandet av hur vardaglig heteronormativitet bidrar till att strukturera samkönade pars vardagsliv, samt hur samkönade par talar om sin parrelation. Jag har visat på den oförutsägbarhet som kan prägla interaktionen med den heteronormativa omgivningen och där tystnaden, trots diskursen om öppenhet, har en central plats. I likhet med heterosexuella parrelationer, kan samkönade parrelationer inte förstås utan att hänsyn tas till den heterosexuella normen. Min förhoppning är att forskare som studerar ”heterosexuella familjebildningar” i högre grad kommer att inkludera en medvetenhet om den heterosexuella normen samt i högre grad, än vad som ofta är fallet ta hänsyn till den sociala kontext i vilken tvåsamhet och (o)jämställdhet skapas i heterosexuella parrelationer.

Avslutningsvis är vi tillbaka där vi började - i Bens och Sandros soffa.

> Sandro: Sedan är det ju mycket svårare så klart att se sitt eget förhållande i ett sådant perspektiv. Vi kanske också har någon form av ojämställdhet i vårt förhållande, som vi inte kan se. För vi tänker ju automatiskt, att vi är två killar så för oss är det jämställt automatiskt.

Samkönade par kan inte stå utanför de samhälleliga heteronormativa institutionerna. I denna studie har jag visat hur samkönade par lever i en heteronormativ kontext som definierar dem men också hur de intervjuade till stora delar definierar sig själva genom den reglering som hetero-normativiteten innebär. Den idealisering av samkönade parrelationer som förekommer i de intervjuades narrativ, likväl som inom en stor del av forskningen på området, kan medföra ytterligare press på tvåsamheten. Även samkönade pars vardagsliv bör representeras som sammansatt och mångfacetterat.

10. Summary

This study explores how same sex couples in Sweden, a country with strong gender equality policies and discourses understand their lives and relationships. Central to the study is the analysis of the tensions between a public discourse favoring openness for lesbians, gays, and bisexuals and a lack of acknowledgment of non-heterosexual family practices; as well as the tensions between gender equality policies and discourses and the specific construction of same sex couples. Family research within sociology has to a large extend been heteronormative. In the last decade, queer studies have challenged heteronormative assumptions but the focus has primarily been on questions regarding identity, crossing boundaries and performativity, with less attention on everyday life.

The study is grounded in a feminist and queer perspective and inspired by narrative analysis. Furthermore, it uses an intersectional perspective in which different axes of power are seen as mutually constituted. The relationship between gender and sexuality is defined as a process that is constantly produced by people's daily practices via interactions with others, and that evolves over time and across contexts. Interviews were conducted with same sex couples, both individually and together, in which the following topics were addressed: intimacy, division of household labor, domestic decision-making, conflict resolution, and the social context in which the couples live.

The first empirical chapter, *To Be a Couple,* explores participants' narratives of being a couple. The interviewees reflect back upon their youth and describe their coming out process in order to understand how they portray their view of intimate relationships as adults and the meaning that the current relationship has in their lives. Space and place have central importance for the interviewees' depiction of which actions are considered to be socially acceptable. They describe international migration as pivotal for the possibility of exploring their own sexuality. Non-ethnic Swedes in the study offered a critical view of the common perception that Sweden is an open and tolerant country with regard to non-heterosexuals. The couples often portray their relationship with respect to how they perceive existing norms within the gay community. The male couples distanced themselves from other gays who seek brief relationships and don't live as a couple, as well as the male gay community, which they depict as emphasizing promiscuity and short-term sexual relationships. This can be interpreted as a way of rhetorically defending and strengthening their own relationship, both towards each other and in relation to the heteronormative community.

The theme for the second empirical chapter, *Heteronormative Confrontations and the Discourse of Openness*, is everyday interactions and confrontations with heteronormativity. Swedish society has been described as the most open and tolerant in the world with regard to LGBT issues. In the past twenty years, discursive frames shaping the conditions for people in same sex relationships have undergone fundamental changes. For example, anti-discrimination laws and partnership laws have been adopted and the visibility of LGBT people in Swedish society has increased tremendously. However, discrimination of LGBT persons continues within the legal system and the labor market. Through their stories, the interviewed couples give a view of the way in which everyday experiences of heteronormative confrontations affect the construction of their relationship. They challenge and resist being excluded, rendered invisible or stereotyped. The interviewees depict interactions with heteronormative surroundings as unpredictable and where silence has a central role. The pursuit of interpreting and defining one's own relationship becomes then a consequence of the heteronormativity present in society. The narratives of heteronormative confrontations further point to how the construction of heteronormativity is deeply rooted in the construction of gender. Although same sex sexuality and relationships are increasingly accepted in Swedish society, homo- and bisexual persons' everyday lives are plagued by a lack of respect coupled with discrimination.

The third empirical chapter addresses questions regarding *Private Economy and Class*. It analyzes the economic foundations upon which the couples live and how income and possessions are organized within their relationship. Income and status are key questions for studying equality within same sex couples. Initially, the analysis is concerned with the tensions generated by the partners' class position as well as the negotiations which occur between the couple. When income and possessions are unequal, the range of options is more limited for the one with the lower salary. However, interviewees for whom this is the case describe themselves as indeed having options. Income sharing is often quietly negotiated upon, which can be interpreted as an attempt to conceal power relationships. Therefore, discussions regarding the couples' economy give insight into different attitudes towards the symbolic value of money. Questions regarding private economy reveal processes within couple relationships that are in conflict with social norms of what a couple relationship should be like. This may explain the silence that pervades discussions regarding private economy within the couple relationship. In this chapter, the analyses focus on the mechanisms which illustrate how the pursuit of economic independence or individualization can reproduce unequal power relationships within same sex couples.

In the last empirical chapter *The Division of Housework Labor* is investigated. In this chapter, a number of themes regarding the division of responsibility, power and cooperation within the couple relationship are analyzed. Here it becomes apparent that equality as an ideal is difficult to attain in practice. Despite the existence of norms of equality, unequal conditions do exist in some of the relationships. Based on the interviews, I show that even same sex partners are forced to relate to household labor as gendered practices. This means that some of the interviewees describe household tasks with gender coded words. This can be interpreted as a way to explain the meaning and low status of this type of work in a heteronormative late capitalistic society. At the same time, the way in which the couples' apply gender codes to the housework can be seen as an expression of irony. This description can in turn pose a challenge to gendered norms concerning household work, since this description changes the meaning of these actions, rhetorically.

The study shows that what appears as inequality in the couple relationships is described by the interviewees as something else, for example, as reflecting personal characteristics. Negotiation and the connection between care and housework are central aspects in the narratives' description of the pursuit of an equal division of labor. Conflicts are not absent and nor are they seen as something which should be avoided. The interviewees position themselves in relation to heterosexual couples, which are described as anti-role models. They describe themselves as more equal than heterosexual couples, for instance in how they share household tasks, how they communicate with each other, and how they deal with emotional aspects of their relationship. This rhetorical representation is understood in relation to what it means to be in a same sex relationship in a heteronormative society. It is specifically the position that the interviewed people embody, with respect to being same sex partners, that gives them legitimacy in their criticism of heterosexual couples, who according to the interwies perpetuate inequalities in their relationships.

Previous studies have found that same sex couples negotiate fairly equal divisions of household labor and express a high degree of emotional equality as though they were exempted from gender hierarchies. This view is questioned by a small number of researchers who argue that this conclusion is drawn from peoples' narratives of everyday life and same sex couples often attempt to describe themselves as more equal than heterosexual couples. Thus, same sex couples in their stories may be camouflaging inequalities within their relationship, for example, regarding the division of household labor. This study also indicates that same sex couples are neither more equal nor less conflict laden than heterosexual couples, even if they position

themselves in relation to heterosexual couples as anti-role models. When the interviewees position themselves in relation to heterosexual couples they simultaneously embody the ideal of the gender equality discourse and the norms of being an ideal couple.

Referenser

Acker, Joan (2005). Tankar om klass: några feministiska metodologiska frågor. I: *Att utmana vetandets gränser: en bok om metod, metodologi och epistemologi.* Lundqvist, Åsa; Davis, Karen; Mulinari, Diana (red). Malmö: Liber. s. 92-112.

Adam, Barry D. (1998). Theorizing homofobia. *Sexualities,* 1 (4) s. 387-404.

Ahrne, Göran; Roman, Christine (1997). *Hemmet, barnen och makten: förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. SOU 1997:139. Stockholm: Fritze.

Aldrich, Robert (2004). Homosexuality and the city: an historical overview. *Urban Studies,* 41.(9). s. 1719-1737.

Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* . Diss. Stockholm: Univ. , 2004.

Andersson, Gunnar m fl (2006). The demographics of same-sex marriages in Norway and Sweden. *Demography,* 43. (9) s. 79-98.

Andersson, Hans (2008). *Spelets regler: raggning och flirt på krogen*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2008

Arabsheibani, Reza; Marin, Alan; Wadsworth Jonathan (2006). Gay pay in the UK. *CentrePiece,* 11 (1) Summer 2006. s.17-19.

Badgett, M. V. Lee (2001*). Money, myths, and change: the economic lives of lesbians and gay men*. Chicago: University of Chicago Press.

Benokraitis, Nijole V. (1997). *Subtle sexism: current practice and prospects for change*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE.

Berlan, Elise D; Corliss, Heather, L; Field, Alison, E; Goodman, Elisabeth; Austin, Bryan, S (2007). Sexual orientation and bullying in adolescents. *Journal of adolescent health,* 40. (2).

Bertilsdotter Rosqvist, Hanna (2007). *Lagom lika, lagom olika: en diskussion om makt, retorik och bi-teoretiska/sexuella subjektiviteter*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2007.

Billig, Michael (2001). Discursive, rhetorical and ideological messages. I: Wetherell, Margaret; Taylor, Stephanie; Yates, Simeon (red.) *Discourse, theory and practice: a reader*. London: Sage, s. 210-221.

Bildt, Carina (2004). *Redovisning av regeringsuppdraget att beforska homo- och bisexuellas arbetsvillkor*. Arbetslivsrapport 2004:16.

Björk, Daniel; Hemstad, Tomas; Wallenberg, Petter; Wilson, Roger (2007). *Bögjävlar*. Stockholm: Atlas.

Björnberg, Ulla; Kollind, Anna-Karin (2003). *Att leva själv tillsammans*. Malmö: Liber ekonomi.

Blasius, Mark (1994). *Gay and lesbian politics: sexuality and the emergence of a new ethic.* Philadelphia: Temple University Press.

Blumstein, Philip; Schwartz Pepper (1983). *American couples: money, work, sex.* New York: Morrow.

Brodin, Jenny-Ann (1997). *Jämställda? intervjuer med unga par om arbetsfördelning, ekonomi och framtid*. Stockholm: Univ., Sociologiska institutionen.

Butler, Judith (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York : Routledge.

Butler, Judith (2005). *Könet brinner!* Texter i urval av Tina Rosenberg. Stockholm: Natur och Kultur.

Butler, Judith (2006). *Genus ogjort: kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.

Carbado, Devon W. (2000). Straight out of the closet. *Berkeley Women's Law Journal,* 15. s. 76–124.

Carbin, Maria (2005). *Att iscensätta nationen: artikulationer av kön/etnicitet och klass i Svenska regeringens export av jämställdhet*. Konferenspaper. Intersektionalitet - ett användbart begrepp inom genusforskningen? Arbetets museum i Norrköping 4-5 februari 2005. Arbetspapper.

Carrington, Christopher (1999). *No place like home: relationships and family life among lesbians and gay men*. Chicago Ill: University of Chicago press.

Collier, Jane; Fishburne; Yanagisako Sylvia Junko (red.) (1987). *Gender and Kinship: Essays Toward a Unified Analysis*. Stanford: Stanford University Press.

Dahl, Ulrika (2005a). Scener ur ett äktenskap: jämställdhet och heteronormativitet. I: Q*ueersverige*. Kulick, Don (red). Stockholm: Natur och Kultur.

Dahl, Ulrika (2005b). *Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör: en kunskapsinventering av forskning om homofobi och heteronormativitet*. Stockholm: Forum för levande historia och HomO.

Danielsson, Mia (2006) *Svenska skolbarns hälsovanor 2005/06*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

Davis, Karen; Esseveld, Johanna (1989). *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.

Davis, Karen (1999). Närhet och gränsdragning – att nå andra sorters kunskaper genom deltagande observation. I: *Mer än kalla fakta: kvalitativ forskning i praktiken*. Sjöberg, Katarina (red). Lund: Studentlitteratur. s. 128-145.

Darvishpour, Mehrdad (2003). *Invandrarkvinnor som bryter mönstret: hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen* . Diss. Stockholm : Univ., 2003

de los Reyes, Paulina; Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlikhetens landskap*. Malmö: Liber.

de los Reyes, Paulina; Martinsson, Lena (red.) (2005). *Olikhetens paradigm: Intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande*. Lund: Studentlitteratur.

de los Reyes, Paulina; Kamali Masoud (red.) (2005). *Bortom Vi och Dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41. Stockholm: Fritze. s. 7-28.

Dunne, Gillian (1997). *Lesbian lifestyles: women's work and the politics of sexuality*. Basingstoke : Macmillan.

Dunne, Gillian (1999). A passion for "sameness": sexuality and gender accountability. I: *The new family?* Silva, B Elisabeth ; Smart, Carol (red). London: Sage. s. 66-82.

Dunne, Gilian (2000). Opting into motherhood: lesbians blurring boundaries and transforming the meaning of parenthood and kinship. *Gender and society,* 14. (1) February 2000. s. 11-35.

Eduards, Maud (1985) Myten om den goda modern: om kvinnorna, välfärdsstaten och jämställdhetspolitiken. I: *Makt och kön*. (JÄMFO-rapport nr 2) Stockholm.

Eduards, Maud (2007). *Kroppspolitik: Om moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas.

Essed, Philomena (2005). Vardagsrasism. I: *Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Paulina, de los Reyes ; Masoud, Kamali (red). Stockholm: SOU 2005:41. S. 71-94.

Esseveld, Johanna (2004). Kön/genus och sociologi i ett historiskt perspektiv. *Sociologisk forskning,* 3. s. 3-18.

Fahlgren, Siv; Sawyer, Lena (2005). Maktrelationer och normaliseringsprocesser i välfärdsstaten. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 2-3. s. 95-106.

Forsberg, Gunnel; Jakobsen, Liselotte; Smirthwaite, Goldina (2003) *Homosexuellas villkor i arbetslivet*. Karlstad: Jämställdhetscentrum, Univ.

Giddens, Anthony (1995). *Intimitetens omvandling: sexualitet, kärlek och intimitet i det moderna samhället*. Nora: Nya doxa.

Giddings, Lisa (2003). But… who mows the lawn? the division of labor in same-sex households. I: *Women, family and work: writings on the economics of gender*. Moe, Karine S (red.). Oxford: Blackwell cop.

Grönlund, Anne; Halleröd Björn (red.) (2008). *Jämställdhetens pris*. Umeå: Boréa.

Guneriussen, Willy (1996). *Aktör, handling och struktur: grundproblem i samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur.

Gustavson, Malena (2001) Till tygellöst leverne…: en bisexuell kritik av tvåsamhetens hegemoni. I: *Lambda Nordica,* temanummer *Både och /och/ varken eller, svenska biteoretiska perspektiv*. 1-2. s. 12-25.

Gustavson, Malena (2006). *Blandade känslor: bisexuella kvinnors praktik & politik*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.

Haavind, Hanne (1985). Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män, *Kvinnovetenskaplig tidskrift,* 6:3. s. 17-27.

Hall, Stuart (red.) (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.

Hill Collins, Patricia (2001). Like one of the family: race, ethnicity, and the paradox of US national identity. *Ethnic and Racial Studies*, 24, (1), January 2001 s. 3-28.

Hochschild, Arlie **(**1989). *The second shift: working parents and the revolution at home*. London: Piatkus.

Hoerder, Dirk; Hebert Yvonne; Schmitt, Irina (2005). *Negotiating transcultural lives: belongings and social capital among youth in comparative perspective*. Toronto: University of Toronto Press.

Holmberg, Carin (1993). *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par* . 1. uppl. Diss. Göteborg : Univ.

Holmberg, Carin (1996). *Det kallas manshat*. Göteborg: Anamma.

Holmberg, Carin, Stjernqvist Ulrika (2005) *Våldsamt lika och olika: om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: Centrum för Genusstudier, Stockholms universitet.

Jackson, Stevi (2006). Heterosexuality, sexuality and gender*:* re-thinking the intersections. *I: Intersections between feminist and queer theory*. Richardson, Diane; McLaughlin, Janice; Casey, Mark (red). Basingstoke: Palgrave Macmillan. s. 38-58.

Jamieson, Lynn (1998). *Intimacy: Personal relationships in modern societies*. Oxford: Polity.

Jamieson, Lynn (1999). Intimacy Transformed? A critical look at the "pure relationship". *Sociology*, 33. (33). s. 477-494.

Kuosmanen, Jari (2001). *Finnkampen: en studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige* . Diss. Göteborg : Univ., 2001

Lindholm, Margareta; Arne Nilsson (2002). *En annan stad: kvinnligt och manligt homoliv 1950-1980*. Stockholm: Alfabeta/Anamma.

Lindholm, Margareta (2003). *Dubbelliv: reflektioner om döljande och öppenhet*. Ystad: Kabusa böcker.

Lindholm, Margareta; Arne Nilsson (2005). Rum, liv, identitet: kvinnligt och manligt homoliv. I: Kulick, Don (red). *Queersverige*. Stockholm: Natur och Kultur.

Lindholm, Margaretha (2007) Den heterofila ignoransen. *Genus,* 4. s. 32

Lundahl, Pia (1998). *Lesbisk identitet*. Stockholm: Carlsson.

Lundberg, Frida; Wallin, Lisa (2001). Kärlek med komplikationer. Varken homo eller hetero. *Genus,* 4. s. 12-14.

Lundgren, Eva (2004). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS).

Magnusson, Eva (1998). *Vardagens könsinnebörder under förhandling: om arbete, familj och produktion av kvinnlighet*. Diss. Umeå: Univ.

Magnusson, Eva (2006) *Hon, han och hemmet: genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och kultur.

Manalansan, Martin F. (2006). Queer intersections: sexuality and gender in migration studies. *International Migration Review*, 14 (1.) s. 224-249.

Mansfield, Penny; Collard, Jean (1988). *The beginning of the rest of your life: a portrait of newly-wed marriage*. London: Macmillan.

Martinsson, Lena (1997). *Gemensamma liv: om kön, kärlek och längtan*. Diss. Göteborg: Univ.

Martinsson, Lena; Reimers, Eva (red.) (2008). *Skola i normer*. Malmö: Gleerup.

Massey, Doreen (1994). *Space, place and gender*. London: *Polity Press.*

Molina, Irene (2005). Rasifiering: ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige. I: *Bortom Vi och Dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Paulina, de los Reyes ; Masoud, Kamali (red). Stockholm: SOU 2005:41. s. 95-112.

Mulinari, Diana (2003). Teorier för en antirasistisk feminism – dialoger. I: *Mer än bara kvinnor och män: Feministiska perspektiv på genus* Mulinari, Diana; Sandell Kerstin; Schömer, Eva (red). Lund: Studentlitteratur. s. 21-61.

Mulinari, Diana (2005). Forskarens biografi och situerad kunskapsproduktion. I: *Att utmana vetandets gränser: en bok om metod, metodologi och epistemologi*. Lundqvist, Åsa; Davis, Karen; Mulinari, Diana (red). Malmö: Liber. s.113-133.

Mulinari, Diana (2007). Familjer över gränser. I: *Etnicitet: perspektiv på samhället*. Peterson, Abby; Hjerm, Mikael (red.) Malmö: Gleerups utbildning. s. 194-217.

Nilsson, Arne (1998). *Såna och riktiga karlar: om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget*. Göteborg: Anamma.

Nilsson, Arne (2006). *"Såna" på amerikabåtarna*, Stockholm: Normal förlag.

Nordin, Lissa (2007). *Man ska ju vara två: [män och kärlekslängtan i norrländsk glesbygd]*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2007

Nordström, Ingeborg; Norrhem, Svante (2000). *Flykt eller tillflykt? En studie av homo- bi och transsexuellas flytt till storstäder*. Umeå: Umeå universitet (opublicerat).

Norrhem, Svante (2001). *Den hotfulla kärleken: homosexualitet och vanlighetens betydelse*. Stockholm: Carlsson.

Norrhem, Svante; Rudström Jens; Markusson Winkvist, Hanna (2008). *Undantagsmänniskor: en svensk HBT-historia*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Nyman, Charlott (2002). *Mine, yours or ours? Sharing in Swedish couples*. Diss. Umeå: Umeå universitet 2002.

Nyman, Charlott; Reinikainen, Lasse (2007). Elusive independent in a context of gender in Sweden. I: *Modern couples sharing money, sharing life*. Stocks, Janet; Diaz, Capitolina; Halleröd, Björn (red). Basingstoke: Palgrave Macmillan. s. 41-71.

Oerton, Sarah (1997). "Queer Housewives?": some problems in theorising the division of domestic labour in lesbian and gay households. *Women's studies international forum,* 20. (3), s. 421-430.

Pahl, Jan (2005). Individualization in couple finances: who pays for the children? *Social Policy & Society,* 4:4. s. 381–391.

Reinharz, Shulamit (1992). *Feminist methods in social research*. New York; Oxford University Press.

Phoenix, Ann (2004). Att belysa det maskulina subjektet: narrativ analys och subjektspositioner. *Sociologisk forskning,* 2004:3. s. 11-22.

Rich, Adrienne (1986). *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*. Nacka: Matrixx.

Richardson, Diane (2004). Locating Sexualities: From here to normality. *Sexualities,* 7 (4), s. 391-411.

Richardson, Diane; McLaughlin, Janice; Casey, Mark (red.) (2006). *Intersections between feminist and queer theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Roman, Christine (2004). *Familjen i det moderna: sociologiska sanningar och feministisk kritik*. Malmö: Liber.

Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Roth, Niklas; Boström, Gunnel; Nykvist, Karin (2006). *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. www.fhi.se. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

Rubin, Gayle (1975). The traffic in women: Notes on the "Political economy" of sex. I: *Toward anthropology of women*. Reiter, Rayna R. (red.) New York: Monthly Review Press. s. 157-210.

Rydström, Jens (2005). Tvåsamhetens brunn: registrerat partnerskap i Norden. I: *Queersverige*. Kulick, Don (red). Stockholm: Natur och Kultur. s. 308-335.

Röndahl, Gerd (2005). *Heteronormativity in a nursing context: attitudes toward homosexuality and experiences of lesbians and gay men*. Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2005.

Sandell, Kerstin (1992). Tystnader: lesbiskt liv under heterosexuell hegemoni. *Häften för kritiska studier*. 2. s. 48-56.

Sandell, Kerstin; Mulinari, Diana (red.) (2006). Teorier om senmodernitet och det besvärliga könet. I: *Feministiska interventioner: berättelser om och från en annan värld*. Stockholm: Atlas akademi.

Sawyer, Lena; Kamali, Masoud (2006) *Utbildningens dilemma: demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (2006). Stockholm: Fritze.

Schmauch, Ulrika (2006). *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2006

Seidman, Steven (1996). *Queer Theory/Sociology*. Cambridge: Blackwell Publications.

Shotter, John (1993). *Cultural politics of everyday life: social constructionism, rhetoric and knowing of the third kind*. Buckingham: Open Univerity Press.

Silva, Elizabeth B; Smart, Carol (red.) (1999). *The new family?* London: Sage.

Skeggs, Beverley (2000). *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

Slater, Suzanne (1999). *The lesbian family life cycle*. Urbana: University of Illinois Press.

Smart, Carol (1997). Wishful thinking and harmful tinkering? Sociological reflections on family policy. *Journal of Social Policy,* 26 (3). s. 301-322.

Smith, Dorothy (1987). *The everyday as problematic: a feminist sociology*. Boston: Northeastern University Press, cop.

SOU 1998:6. *Ty makten är din -: myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige: betänkande / av Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*. (Kvinnomaktutredningen). Stockholm: Fritze.

Statens Folkhälsoinstitut (2005) *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation: återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka hälsosituationen balnd hbt-personer*. www.fhi.se. Rapport nr A 2005:19. Rapport nr A 2005:19.

Steinbugler, Amy (2005). Visibility as Privilege and Danger: Heterosexual and Same-Sex Interracial Intimacy in the 21st Century. *Sexualities,* 8 (4). s. 425-443.

Plummer, Kenneth (1995). *Telling sexual stories: power, change and social worlds*. New York: Routldge.

Plummer, Kenneth (1998). Afterword: The past, present, and futures of the sociology of same-sex relations. I: *Social perspectives in lesbian and gay studies: a reader*. Nardi, Peter M., Schneider, Beth E. (red.) London: Routledge. s. 605-614.

Plummer, Kenneth (2008). Studying sexualities for a better world? Ten years of sexualities. *Sexualities,* Vol. 11 (1/2). s. 7-22.

Tiby, Eva (1999). *Hatbrott?: homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Diss. Stockholm: Univ.

Tiby, Eva (2000). *De utsatta: brott mot homosexuella kvinnor och män*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Tiby, Eva (2004). Hatbrotten har fördubblats på åtta år. *Dagens nyheter,* 27 juli.

Tiby, Eva; Sörberg, Anna-Maria (2007). *En studie av homofoba hatbrott i Sverige*. Stockholm: Forum för levande historia.

Warner, Michael (red.) (1994). *Fear of a queer planet: queer politics and social theory*. Minneapolis: Univ. of Minnesota Press.

Weeks, Jeffrey (1996). The idea of a sexual community. *Soundings* nr 2. s**.** 71-83.

Weeks, Jeffrey; Heaphy, Brian; Donovan, Catherine (1999). Everyday experiments: narratives of non-heterosexual relationships. I: *The new family?* Silva, B, Elisabeth; Smart, Carol (red). London: Sage. s. 83-99.

Weeks, Jeffrey; Heaphy, Brian; Donovan, Catherine (2001). *Same sex intimacies: families of choice and other life experiments.* London: Routledge.

Wheterell, Margaret; Jonathan, Potter (1992). *Mapping the language of racism: discourse ant the legitimation of exploitation*. New York: Columbia University Press.

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Weston, Kath (1991/1997). *Families we choose: lesbian, gays, kinship*. New York: Columbia University Press.

Wittig, Monique (1992). *The straight mind and other essays.* Boston: Beacon Press.

Yuval-Davis, Nira (2006). Intersectionality and feminist Politics. *European Journal of Women´s Studies*. 13 (3). s.193-209.

Ålund, Aleksandra (1997). *Multikultiungdom: kön, etnicitet, identitet.* Lund: Studentlitteratur.